

The Project Gutenberg eBook of Panu, by Juhani Aho

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Panu

Author: Juhani Aho

Release date: October 25, 2004 [EBook #13850]

Most recently updated: December 18, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PANU ***

Produced by Tapio Riikonen

PANU

Kirj.

Juhani Aho

WSOY, Porvoo, 1921.

»Jos esi-isillämme alkuansa lienee ollutkin parempi tieto Jumalasta ja hänen vaikutuksestaan maailman hallinnossa, niin se tieto vähitellen hämmentyi tarun sekaiseksi taikaukoksi, joka esivanhemmillamme pakanuuden aikana oli vallallansa.»

E. Lönnrot.

I.

Kontojärven kirkko on siinä, missä koskirikas Kontojoki, etäisistä ja vuorisista ylimaista tullen, katkaisee korkean Kontoharjun, kuohahtaa rajuksi putoukseksi, leventää väylänsä ja avartuu pienoiseksi suvantojärveksi jatkaakseen siitä sitten matkaansa virtojen, salmien ja yhä laajenevien selkien kautta suuriin alavesiin. Kirkko on ahteen tapaisella töyräällä, tasaisella kentällä, jonka takana kohoaa korkea, suuria honkia kasvava vuoren selänne.

Lähellä kirkkoa on pappila ja sen ympärillä pienoinen kirkonkylä taloineen ja peltoineen, mutta toisella puolen suvantojärven virran niemessä on kaikkia muita komeampi kuninkaan voudin kartano.

Vaikkakin kirkon ympärillä ja voudin niemellä on peltoja ja luonnonniittyjä siellä täällä järven rannalla, ei seutu vielä kuitenkaan ole vakaantuneen viljelyksen hallussa. Metsä ulottuu useimmin paikoin rantaan saakka, ihan kirkon aidan takana on vielä kannokkoa ahoa, ja kaski on hakattu heti pappilan ulkoahuoneiden taa. Talot ovat pieniä kuin uudistorpat. Synkkä, metsäinen sydänmaa leviää niin pitkälle kuin silmä kantaa. Harjulta kirkon takaa näkyy etelästä päin savuja kohoilevan, kesällä kaskista ja talvella tupien lakeisista, mutta pohjoisessa ja idässä ovat erämaat asumattomat, korkeiden vaarain väliset suot ja notkot kasvavat vain havumetsää, ja honkien rungot ruskottavat yksitotisesti aamun ja illan paisteessa. Etelästä päin tuo kyllä talvisin kaitainen rekitie kirkonkylään, mutta päättyy siihen, ja siitä jatkuu ainoastaan ujo suksen latu, joka korpimaille päin ujuen näyttää, että on ollut sinnekin joku kulkeva; mutta suurimman osan talvea on sekin ummessa, jolloin asuttu maailma näyttää Kontojärven ympärillä olevan lopussa.

Kirkko, joka on rakennettu paksuista, silittämättömistä ristihongista ja luukuilla varustettu, on tällä paikalla toinen, mutta pappila on vasta ensimmäinen. Katolisen ajan lopulla oli pienoinen sydänmaan kappeli rakennettu sille sijalle, missä nyt seisoo uusi ja isompi luterilainen kirkko. Sen oli siihen omin käsin salvanut hurskas munkki, joka eteläisiltä ilmoilta tullen ja kalastajain kera suuria vesiä soudellen oli asettunut tähän asumaan. Kun hänen seuralaisensa, kaikki savolaisia erämaan kävijöitä, pysähtyivät lohirikkaan kosken alle kalastamaan, metsästäämään ja kaskeamaankin, pysähtyi hänkin, ja kun he veistivät kalasaunojaan rannalle, veisteli hän vähän matkaa ylempänä kappelinsa seiiniä.

Maalle noustessaan olivat tulokkaat tavanneet havumajoja hiukan matkaa rannasta, tulensijoja ja jälkiä aikaisemmasta asutuksesta. Ja kun he tutkivat rantoja ja metsää tarkemmin, löysivät he järven ja virran niemestä tuuhean kuusikon, jonka keskellä oli karsituita puita ja puissa oksiin ripustettuja suurten kalojen luurankoja, metsäeläinten nahkoja ja pääkalloja. Kuusikon sisässä oli vielä puun ympärille rakennettu aittanen, jossa näkivät kivimaljassa hopearahoja kiiltävän.

Mutta tuskin he olivat ehtineet kirveensä iskeä pakanallisen uhripaikan ikihonkiin, kun hyökkäsi miehiä metsästä ja toisia tuli koskea alas viilettäen. Siinä syntyi tappelu, ja verta jo vuoti. Mutta kun munkki kuuli kahakan, niin ruuhellaan suvannon poikki souti ja sai sovinnon aikaan. Valmistettuaan aterian järven rannalle tarjosi hän savolaisten puolesta karjalaisille ikirauhan niillä ehdoilla, että toinen ei toisen kalastusta häiritsisi ja että jos Karjalan miehet sallisivat rakentaa Neitsyt Maaria emoselle kappelin, jättäisivät Savon miehet rauhaan heidän haltijansa pyhätön.

Eikä näitä ehtoja rikottukaan munkin eläessä eikä pitkään aikaan hänen kuolemansa jälkeenkään. Kummallakin heimolla oli vakinaiset asuntonsa loitolla yhteisestä kalastuspaikasta. Savolaiset palasivat talveksi suveen päin, jossa heillä oli talonsa ja tavaransa, ja karjalaiset poistuivat pohjoista kohti, jossa heillä korprien, soiden ja monien koskien takana kuului olevan asuntopaikkansa.

Munkki yksin jäi erakkona saunaansa lähelle kappelia asumaan ja yhteistä aarretta vartioimaan.

Paljon oli erakko vanhus nähnyt riitaa ja taistelua kristittyjen ja pakanain välillä. Nuoruutensa päivinä oli hän ollut mukana Hämeen pakanallisia uhrilehtoja maahan kaatamassa ja miekalla pakottamassa kansaa oikean uskon kuuliaisuuteen. Mutta vähäisen oli hän siitä nähnyt menestyksen: oli nähnyt kastamattomien kastetuita sukulaisiaan kiduttavan, juoksuttavan heitä kuoliaaksi uhripuitten ympärillä ja sitten metsiin pakenevan. Nyt tahtoi hän voittaa hyvyydellä ja ottaa Herransa haltuun ainoastaan ne, jotka mielisuosiolla siihen taipuvat. Eikä kulunutkaan kauan, ennenkuin hän näki taimia niihin hedelmiin, joiden hän toivoi tuleentuneina kirkon helmaan putoavan.

Kevään tullen saapuivat taas molemmat heimot eri haaroiltaan. Ja kalastettuaan kukin apajoillaan kantoivat kristityt rannalla seisovan Pyhän Henrikin kuvan eteen osuuden saaliistaan, samalla kun pakanat veivät Vellamon antimista upeimman uhrikarsikkoon ja sen pyhän puun oksaan ripustivat. Kun pyhä savu suitsusi erakon kappelista, jossa hän polvillaan luki messujaan pyhän neitsyen kuvan ääressä, tuprusi uhripadan alta savupilvi pyhän lehdon helmasta, jossa tietäjä lepytteli haltijoita yhä paremman kalaonnen antamiseen. Ja kun kalaonne sattui huono karjalaisille, niin saattoi tapahtua, että he tulivat munkin luo ja hänen pyhimyksiinsä turvautuivat ja kantoivat niille antimiaan. Kun sopi, niin tulivat he vielä hänen messuaankin kuuntelemaan ja antoivat hänen kesäöinä nuotion ääressä kertoa itselleen tarinoita pyhistä miehistä ja Ristin-Kiesuksesta ja Pyhästä Matalleenasta, joita tarinoita jo seuraavana kesänä runoina lauloivat tyyniä salmia soudellessaan. Heimot veljeityivät, antoivatpa toisilleen tyttäriäänkin avioksi,— munkki välitti kaupat ja vahvisti ne omilla pyhillä menoillaan. Hyvässä sovussa he siis palvelivat kukin jumaliaan saman veden vieremillä ja kalastelivat toisiaan kadehtimatta, ja oli viljaa vedessä molemmille.

Mutta sitten kuoli Kontojärven erakko, ja hänen kyntämänsä vainio alkoi rikkaruohoa työntää. Sopu etelän ja pohjan miesten välillä huononi ja hävisi lopulta tyynni, kun savolaiset asettuivat vakinaisesti

asumaan Kontojärven ympärille ja toivat toisia tullessaan. He sanoivat maita omikseen, alkoivat kaataa laajalti kaskia ja anastivat itselleen kalapaikoista parhaat. Syntyi sotia, joita käytiin vaihtelevalla onnella, ja milloin oli mikin heimo Kontosuvannon haltija. Vähitellen kaikkoutuivat kuitenkin karjalaiset pois, kun saaliskin vedestä väheni sitä mukaa kuin savolaisten luku lisääntyi. Yhä harvemmin he enää kalaan tulivat. Mutta kun tulivat, tulivat he toisina aikoina ja toisille asioille kuin ennen: tulivat talvella ja toivat nahkoja kaupaksi, saaden suolaa ja piitä ja aseita palkkioksi. Sillä tavoin syntyi, sitä mukaa kuin asutus Kontojärven ympärillä vakaantui, sen rannalla markkinapaikka, jonne aikain kuluessa etäisten Vienain ja Venäjän miehetkin oppivat poroineen ajamaan.

Mutta vaikka karjalaiset olivat siirtyneetkin pois vanhoilta kalasaunoiltaan, jäi heidän haltijansa kuitenkin vanhalle paikalleen asumaan. Ei yksikään kauppamatkoillaan kulkeva karjalainen sen ohitse astunut pistäytymättä sen puiden siimekseen ja heittämittä rahoistaan osaa kiviseen maljaan, joka oli pyhän puun juurelle asetettu jumalan uhria vastaanottamaan. Siitä tuli aikaa myöten rikas haltija, sillä sen antama kauppaonni oli suuri, suurempi usein yhtenä päivänä kuin oli ollut ennen kalaonni kokonaisuena kesänä, niin ettei enää taaskaan ollut nurkumista kenelläkään. Eikä uskaltanut kukaan jumalan aarretta anastaa, sillä taru kulki sellainen kontojärveläisten kesken, että syttyy sota ja puhkee vaino ja viha liekehtimään, jos äyrinenkään katoo Karjalan jumalan vanhasta aarteesta.

Mutta muuttuivat aikain kuluessa uskot ja hallitukset. Luterilaisuus hävitti pyhimysten kuvat, ja uhripuut hakattiin maahan. Revittiin myöskin erakon vanha kappeli ja sijalle rakennettiin rukoushuone, jonne piispa kerran pari vuodessa lähetti papin jumalanpalvelusta pitämään. Vuosittain lähetti myöskin kuningas voutinsa veroa kantamaan, ja uhripyhätöstä katosi jumalan aarre. Eikä kestänyt kauan, ennenkuin syttyi sota. Venäläisten karatessa rajan yli Suomeen olivat karjalaiset heille oppaina ja asetovereina, ja kun entiset kalastustoverit ja kauppaystävät tapasivat toisensa metsissä, vinkuivat vihaiset nuolet, eikä kukaan muistanut enää sitä rauhaa olleenkaan, jonka entisinä aikoina elänyt erakko oli kahden heimon välille rakentanut.

Vuosia oli autiona Kontojärven poroksi poltetun kirkon ja kirkonkylän paikka. Itsekseen kohisi koski, loiski laine ja humisi metsä, ja asumattomat korvet erottivat pitkiksi ajoiksi toisistaan savolaiset ja karjalaiset.

Mutta taas vetivät yhteiset edut ja tarpeet heitä toisiinsa. Taas rakennettiin tuvat ja saunat ja kirkko, entistään suurempi. Joukoittain tuli savolaisia isiensä asuinpaikoille, ja heitä seurasi pappi ja vouti vakinaisina asujina, ottaakseen toinen Jumalalle, mikä oli oleva Jumalan, ja toinen kuninkaalle, mikä oli oleva kuninkaan. Karjalaiset laskettiin veronalaisiksi ja kastettiin, mikä heistä kastetuiksi saatiin, ja nyt kuuluivat riitaveljet samaan kihlakuntaan ja samaan pitäjään.

Mutta suuri ei ollut karjalaisista sato valtakunnalle, ja vielä pienempi se oli kirkolle. Metsissään he elivät omaa elämäänsä ja palvelivat omia jumaliaan. Harvoin heitä nähtiin kirkon seutuvilla muulloin kuin suurilla talvimarkkinoilla, jonne tulivat kuin tuiskuna ylimaistaan hiihtäen ja katosivat taas kuin pyrypilvi kauppapäiväin päätyttyä.

Heillä oli siellä suuri kylä useiden päivien hiihtomatkan päässä Kontojärven kirkolta lähellä Maanselän lähdevesiä ja vieraan valtakunnan rajaa. Talvella kulki tie sinne soita pitkin, läpi laidattomien korprien, poikki hiekkaisten harjujen ja yli huimaavien vaarojen; kesällä koskia sauvoen ja suuria soikulaisia selkiä soudellen. Mutta harva oli se vieras, joka heidän maassaan oli käynyt. Kirkonkylän asukkaiden ja muiden Savon miesten asiat olivat aina etelään päin, eivätkä oravan nahkain ja muiden turkisten ostajatkaan menneet Kontojärveä pohjoisemmaksi. Ainoastaan metsäin kävijät joutuivat joskus karjalaisten kyliin milloin eksyksissään, milloin ilveksiä, susia, karhuja tai hirviä vainotessaan. Ei sanottu olevan hyvä niille taipalille lähteä; kolme oli vaaraa voitettavana: tulinen koski tulisessa joessa, jonka tulikivellä istui tulinen kokko, tulinen kuoppa keskellä kaitaisinta kannasta kahden pohjattoman suon välissä; pilviin ulottuva rauta-aita, jonka veräjätä kipeniä haukkuva susi-ilves yöt ja päivät vartioi. Mutta ne, jotka olivat käyneet, ne kertoivat, että perillä asui siellä suuri sukukunta ison järven rannikoilla ja sitä ympäröivien korkeiden vaarojen rinteillä. Sukukuntaa johtamassa kuului olevan vanha tietäjäsuku, jonka valta kulki isästä poikaan. Hän oli käräjäin istuja ja ratkaisi vanhimpain miesten kanssa kaikki yhteiset asiat, riita-asiat ja muut. Hän oli ylimmäinen pappi, joka uhrasi jumalille, rukoili niitä muidenkin edestä, hankki niiltä avun ihmisille ja hoiti uhrilehtoa. Uhrilehto oli tuuhean uhrivaaran korkeimmalla kukkulalla, suuren selän pitkässä niemessä, josta ei saanut puuta kaataa, jossa ei saanut metsällistä ampua ja jonka rannalla kalastaminen oli kielletty. Vielä kertoivat metsämiehet kuulleensa kummia runotarinoita suurista sankareista, joista pitopaikoissa illasta aamuun laulettiin ja joita kansa hartaasti kuunteli. Lapsensa toivat he joskus kirkolle kastettaviksi, mutta kotiin tultua pesi tietäjä kastetun päästä pyhän veden ja katoi uudelleen uhrivuoren huipulla olevassa oman jumalansa lähteessä ja antoi lapselle uuden nimen.

Tiesihän kuninkaan vouti kaikesta tästä, ja tiesi pappikin. Mutta molemmat antoivat heidän olla aloillaan, sillä niin oli neuvo kuninkaalta, ettei heidän kanssaan olisi riitaa rakennettava, jos

nimeksikään veronsa suorittavat ja näönkään vuoksi Ruotsin uskon omistavat.

Vaikka savolaiskansa piti itseään noita metsäläisiä parempana ja oli ylenkatsovinaan noita, jotka heidän esi-isänsä olivat tieltään karkoittaneet, niinkuin tulee karkoittaa pakanoita ja epäjumalain palvelijoita, oli heidän joukossaan kuitenkin niitä kalastajia ja metsämiehiä, jotka heiltä saamallaan opilla ja taikatiedolla pyyntionneaan kartuttelivat. Saattoi tapahtua sekin, että kun salomaan suuri tietäjä markkina- ja veronmaksuaikana saapui kirkolle, kutsuttiin häntä salaa suurimpiinkin taloihin sairastavaa lehmää parantamaan, lukemaan lukuja karhun kuolemaksi, usein ihmistenkin kipuja lieventämään. Runsaat antimet hiihtoahkiossaan palasi tietäjä kotikyläänsä kertomaan, että jos lienee Savon rikkaus ollutkin suurempi, ei sen tieto kuitenkaan ole Karjalan tietoa. Eivätkä salomaan tietäjät suotta mahtiaan kehahdelleet. Moni heistä oli suksensa voudinkin saunan seinämälle pystyttänyt ja yön pitkän hänen emäntänsä, välistä hänen itsensäkin kipuja loitnut. Kulkipa kuiskeita siitäkkin, että nykyisen voudin puoliso, joka aina valtakunnan pääkaupungista saakka oli turhaan hakenut apua sisällisiin vaivoihinsa, oli lämmityttänyt kylönsä ukkosen nuolen kaatamalla haloilla ja tietäjän käsissä tuskistaan parantunut. Ja se oli tapahtunut aivan äsken, vuotta ennen kuin kuoli Kontojärven vanha pappi ja hänen sijaansa tuli tämä nykyinen, Martinus Olai eli Martti Olavinpoika nimeltään, jolloin salomaiden tietäjänä oli Korpivaaran kuuluisa Panu.

II.

Talvinen aamuhämärä peitti vielä maan, ja tähdet tuikkivat, ja revontulet loimottivat kirkkaalla pakkastaivaalla. Kuun viimeinen neljännes vaelteli kuin eksesyksissään ja kylmästä kutistuneena rannatonta ulappaansa. Keskiyön aikana se oli noussut metsänrannan takaa kykenemättä voittamaan sitä valoa, joka liekehti takaisilta taivahilta.

Heikko päivänkoitto alkoi jo kalventaa taivaankantta, tähtien tuike kävi uneliaammaksi, revontulten loimo heikkeni heikkenemistään kuin sammuva kokkovaalkea ja painui yhä pienemmäksi.

Mutta metsässä vallitsi vielä yön pimeys. Huurteisten, kuuran ja lumen painosta luokistuneiden lehtipuiden alla hyppelivät vielä jänikset ruokapaikasta toiseen, linnut nukkuivat nietoksien sisässä, eikä oravakaan ollut vielä yöpuultaan liikkeelle lähtenyt.

Mutta aamu alkoi valkenemistaan valjeta. Pölähti lumi ahon laidassa, ja lenti huriseva teiri korkeimman urpukoivun latvaan; pölähti lumi samalla lailla toisen ja kolmannen kerran, ja kohta oli ruokainen puun latva mustanaan kuhertelevia, pörröisiä lintuja.

Synkimmän kuusikon sisässä kahden mäen notkelmassa pienen aukeaman keskellä, minne eivät puhurin pisimmätäkään piikit ulottuneet läpi metsän naavaisen turkin, tuikahteli hiiltyvä nuotio sulattamassaan lumikuopassa. Vähän matkaa nuotiosta, joka oli tehty kahdesta kuivan kelohongan pölkystä, seisoi suksia kuin seipäitä pistekodassa asetettuina kätet toisiaan vasten. Suksikodan ympärillä oli pieniä kelkkapulkkia täynnä nahkoja ja turkiksia. Nuotion ympärillä makasi havujen päällä, jalat tuleen päin, turkkeihin käärityitä miehiä kuin säteitä ympyrässä. Yöllä oli vähäsen lunta vihmonut ja pudotellut sitä nukkuvien päälle.

Kun teiriparvi pyrähti lentoon, heräsi siitä yksi nukkuvista miehistä, pudisti kohmettuneita jäseniään, siivosi lumen tuuheasta parrastaan ja kiiruhti heittämään tervaksia nuotioon, joka leimahti siitä isoon liekkiin ja karkoitti hetkeksi ympäriltään päivän valon, joka oli alkanut tunkea kuusienkin alle.

Hän oli tanakkatekoinen ja samalla kookas mies, puettuna punaisella reunustettuun poronnahkaturkkiin ja poronnahkasaappaihin. Turkin alta näkyi hänen liikkueensa vaalea, koreilla veroilla päärmetty sarkakauhtana, rinnassa välkkyi suuri hopeasolki ja vyöllä pitkä kirjaeltu tuppi. Hetken aikaa ilmaa tähysteltyään kääntyi hän taas lämmittelemään. Silmät kiiluivat terävästi tulta vasten, mutta oli katse samalla arka ja vilkkuva, niinkuin olisi se aina tottunut ympäristöönsä varomaan. Mutta yht'äkkiä ilme hänen kasvoissaan muuttui, hän hymähti veitikkamaisesti, tarttui räiskyvään halkoon ja heilauttaen sitä päänsä päällä niin, että kipinät sinkoilivat ympärille kuin vesipisarat myllynrattaassa, huusi hän iloisesti:

—Ylös miehet, karvaturvat,
ylös untelot urohot,
nouskaatte makoamasta,
- viikon unta ottamasta.

Nukkuvat urahtelivat, oikoivat jäseniään, pyyhkivät huurteisia partojaan ja nousivat vähitellen istumaan.

—Hei, hai! haukotteli heistä polvilleen kohoten muudan pitkäjäseninen mies.—Mitäpä ajat, seppä, eihän ole vielä Päivätärkään päättään nostanut, ja vielähän tuolla Kuuttarenkin silmä kiiluu.—Ja silmät soikeina haukotteli hän vielä toisenkin kerran niin, että metsä vastaan kiljahti.

—Ylös, Kuisma, pata tulelle, sinun on vuorosi!

—Tee, Jouko, minun puolestani, pyyteli hän vieressään istuvaa nuorta miestä, melkein poikaa vielä,—minä sinut sitten kymmenkertaisesti palkitsen,—ja haukotellen, kädet niskan takana, heittäytyi Kuisma havuiselle vuoteelleen.

—Joukon on hankittava pataan pantavaa, virkkoi hänen isänsä, tuo ennen muita makuulta noussut mies.

—Jäihän vielä metson puolikas ja kokonainen teiri eilisestä, neuvoi Kuisma.

—Ei pyystä kahden jakoa.

—Ka, pane sitten se karhun lapa.

—Se tarvitaan markkinoilla ja paluumatkalla... Tuoll' on, Jouko, puu täynnä teiriä, ota jousesi ja käy pudottamassa muudan. Kuuluivat nousevan harjun selälle koivuun, missä eilen illalla tullessamme istuivat.

Jouko otti jousen päänsä pohjista ja tarkasteli nuolia viinessään, joka oli tehty hienosta läpikuultavasta luusta ja eläimen kuvilla kirjaeltu.

—Ne nuolet tappaa, ne ovat sen miehen terästävät ja hiomat, että tappavat, virkkoi Kuisma.

—Hullu omia töitään kiittää, sanoi muudan miehistä.

—Vaikk' olet, Tiera, itsekin kehunut, mitä olet pajassani teettänyt.

—Vähän taitaisi rautasi tehota, jos ei muu tehoisi.

—Mikä muu se sitten paremmin tehoisi?

—Luetathan itsekin nuolesi Panulla.

—Osaisin ne minäkin lukea, mutta kun minulla ei ole niitä mujuja ... sillä on lemmolla niin mainiot mujut, joihin kastelee ... sanoisit, Panu, kerran, miten mujusi laitat.

—Liian olet vanha tietäjän oppiin, vastasi Panu.

—Aina ne muutkin mujuja keittäisi, mutta ei ole sanoin suolaajata, puuttui puheeseen Ilpo, vanha, harmaapartainen, tihrusilmäinen äijä. Sanoissa ja taioissa se on se, joka tehoo.

—On se vähän miehen kädessä ja silmässäkin, intti yhä Kuisma.

Miehet katsahivat Panuun, ikäänkuin odottaen häneltä vastausta.

—Silmä teroo taiasta, ja käsivarsi vakaantuu, virkkoi hän ja lisäsi:—
Ja on siinä vähän muutakin voimaa.

—Jota ei joka mies tiedä eikä opi tietämään, jolla ei ole niitä lahjoja, säesti Ilpo ojentavasti.

Jouko oli sillä välin järjestänyt nuolensa, kiinnittänyt jousensa janteen ja haettuaan suksensa käsiinsä, sujahutti hän sanaakaan sanomatta metsän peittoon.

Toinen toisensa perästä olivat miehet kohoilleet pystyyn ja asettuneet nuotion ääreen mikä mitenkin päin jäseniään lämmittelemään. Ne olivat kaikki tuuheapartaisia, useimmat rotevia miehiä, puettuina samalla tavalla kuin se, joka oli heidät herättänyt ja jota kaikki näkyivät johtajanaan kunnioittavan—se vain eroa, että muiden kauhtanat eivät olleet punaisella reunustetut.

Kuisma otti padan kuusen oksasta, ahtoi sen lunta täyteen ja ripusti puuvipuun nuotiotulen päälle.

—Joko lienee päivä missä asti tulossa? kysyi joku miehistä.

—Ei ole kaukana enää, johan tuolla aholla lumi sinertelee, arveli toinen.

—Eiköhän olisi paras heittäytyä suksilleen ja lähteä heti paikalla painaltamaan?

—Vielä sinne ehditään, ei ole enää kuin aamurupeaman hiihto, ja vastahan on tänään aattopäivä.

—Tulleeko paljon ostajia markkinoille?

—Nahkain ostajia luulen tulevan, arveli Panu,—niin ainakin vouti päätteli syksyllä tavatessani. Mutta tulipa heitä tai ei, kun ei ole mitä myydä ... tuoss' ovat koko heimon vuosinahkat.

—Onhan niitä siinäkin ... mutta yhä vähenee vilja metsistä. Minne lieneekään Tapio karjansa ajanut?

Joka kerta, kun siitä tuli puhe, ja useinhan tuli puhe metsänriistan vähenemisestä, otti vanha Ilpo siihen syytä selittääkseen.

—Tietäähän sen, minne se ne ajaa: mennessään vie, kuljettaa edellään näiltä mailta poistuessaan eikä käy kuin välistä vanhoilla sijoillaan, mutta ei ota silloinkaan parasta väkeään kerallaan. Ja syy kyllä tiedetään.

Ja ikäänkuin odottaen Panulta vahvistusta puheelleen, jatkoi hän, tuon tuostakin häntä silmäten:

—Syy kyllä tiedetään. Ei lepytellä enää Tapiota, ei uhrata ukon iloksi eikä miellytellä Mielikkiä yhtä ahkerasti kuin ennen ... ei tehdä taikoja metsään mennessä, ei tärkeitä menoja noudateta, vaan huolettomasti ja varautumatta röyhkeästi metsään mennään ... ei osaa haltija pelätä, tekee mitä tahtoo, antaa minkä antaa ... on niitäkin, jotka pyhillä vuorilla pyydystelevät ... kummako, jos vanhus vihastuu ja muuttaa muille maailmoille asumaan. Siin' on syy viljan vähyyteen— vai mitä arvelet, Panu?

—Niin on, kuin Ilpo puhuu. Paha on, kun ei omia jumalia palvella, mutta pahempi vielä, kun vieraita suositellaan. Ei tahdo Tapio niistä, jotka muukalaisilta apua anovat. Ristin-Kiesus on tunkenut Tapion metsiin, häntä siellä monet jo avukseen huutavat, mutta jos ei häntä jo ajoissa rajalta käännytetä, niin ei ole kohta jalan neljän hyppivät, ei pahaista jäniksen poikaa Tapion vainiolla, joka...

Miehet kuuntelivat hyväksyvällä hartaudella esimiehensä puhetta, kun Kuisma teki nopean varottavan liikkeen kädellään.

—Mitä nyt?

—Olehan vaiti ja anna tänne jousi!

Jousi kulki kädestä käteen, Kuisma tarttui siihen jäsentä liikauttamatta ja jännitti sen; kuului heikko helähdys ja jänis, joka korvat pystyssä oli kuukkinut metsästä melkein tulen ääreen, kellähti räkäisten hangelle.

—Suotta tässä Tapiota soimaillette, sanoi Kuisma, jänistään jaloista riiputtaen.

—Lieneekö nuo enää Tapion jäniksiä, jotka tällä puolen Rajavaaran koikkivat.

—Kenenkäs sitten?

—Ristin-Kiesuksen parasta karjaa on jänis, ristiturpa, ja toinen harakka, silkkiselkä!—nauroi Panu yleisen hilpeyden vallitessa. Nyt sinut hukka perii, kun papin karjaan koskit!

—Pataan papin keitto!—ja Kuisma valmistautui jo nylkemään jänistä.

—Maltahan, mies, huusi Panu, ilkamoinen ilme kasvoissaan.

—Mikä hätänä?

—Annatko minulle riistasi, niin vien papille uhriksi, että leppy?

—Mutta jos ei lepykään jäniksestä?

—Niin ammutaan hänelle sitten harakka.

—Et niin vähällä Ristin-Kiesusta lepytä ... katso, ettei vaadi itseäsi sinua, salojen parasta miestä uhriksensa, niinkuin kerran kuului oman poikansa vaatineen, kun mielensä vihoittivat.

—Mutta olipa se sillä kertaa poroon tyytynyt, joka oli sarvistaan pensaaseen takertunut.

—Kuuluu olevan ankara mies tämä nykyinen pappi. Uhanneen kuului jo heti tultuaan Karjalan vanhan tiedon hävittää, ajaa tiehensä tiedon ja tietomiehet ja pakottaa kaikki omaan uskoonsa, hävittää

uhrilehdot ja hakata maahan pyhät karsikot.

—Vai hakata maahan pyhät karsikot! matki Panu. Sitten lisäsi hän totisemmin:—Ovatko miehet niin mitättömiä, etteivät torju turjalaista luotaan, jos semmoisina tuumin tulisi?

—Torjuvatpa tietenkin.

—Olen monesti sanonut, ettei vieraista valloista hätää, niin kauan kuin miehet miehuutensa pitävät ja tietänevät tehtävänsä.

—Aiotko käydä puheillaan?

—Senpähän nähnen.

—Loihdi suohon suuta myöten, niittyhyn nivuslihoista tai nosta suuri tuuli ja lennätä niin pitkälle, kuin länttä riittää, lasketteli Kuisma.

—Kuisma se keinot tietäisi, naurahtelivat miehet.

—Minkäs teet?

—Ei ole pakko siitä puhua eikä tarviskaan, vastasi Panu kuivasti.

—Eikä ole muiden asia sitä Panulta kysellä, lisäsi Ilpo, Panun ainainen säestelijä. Kyllä kaikki hyvin käy, kun häntä tottelemme.

—Sen tietää, että häntä tottelemme, vahvistivat miehet.

—Ei minua totella tarvitse, kun vain otatte vaaria vanhoista menoista, uhraatte aikananne haltijoille, teette temput täsmälleen, niinkuin olen tekemään neuvonut—silloin metsola aarreaittansa avaa ja Ahtola antimiaan jakaa. Minäkin parastani koetan, teen minkä taidan tietoni avulla enkä kateista huoli, vaikka tiedänkin monen minua kadehtivan ja vihan kierontamin silmin katselevan.

—Eivät sinua muut kadehdi eikä vihaa kuin Reidan suku, alkoi Ilpo. Koko muu Karjala on puolellasi. Mitä ne muutamat huonokuntoiset monia vastaan. Huonosti olisivatkin asiat, jos et olisi melaan tarttunut. Mitä taisi Reita? Lovehen lankeili, menneitä muisteli ja tulevia tutki, mutta heimon tänäiset asiat menivät menojaan. Ei kukaan oikeutta jakanut, ei pidetty yhteisiä uhreja, ei yhteisiä karhunajoja, siellä sikisi sudet ja karhut, ei saatu hintoja nahoista, kun kukin omin päin markkinoille kulki, eikä kauppaan kyetty. Tuhosit toimeettoman tietäjän, ja siitä olkoon sinulle kiitos.

—Nyt on toisin kaikki. Nyt on voutikin ystävämme ja puoltaa meitä.

—Mitenhän saitkaan sen puoleesi lumotuksi, karilaan? kysyi Kuisma.

—Olkoon minun puolestani vallassa kuka tahansa, virkkoi Panu kysymykseen vastaamatta. Kernaasti olisi saanut Reitakin olla, jos olisi ollut hänessä miestä siihen. Mutta olisitte häntä vielä vähän aikaa seuranneet, mennyttä olisi pian ollut oma tieto ja uusi sijassa. Se lapsianne salli kirkolla kastaa, antoi akkojen vaeltaa rippiin ja messuun ja semmoiseen saastaiseen menoon eikä ollut miestä estämään omaa vaimoankaan Ristin-Kiesusta kumartamasta. Salaa lie tehnyt sen vaimo, ja salaa tekivät sen monet muut, mutta siinä sen miehen näki, näki heikon ja nahjuksen. Pian olisi käynyt meille niinkuin on käynyt monelle heimolle Inkerissä ja Aunuksessa. Vähät minä vallasta välitän, parempi olisi ollakseni, jos saisin elää niinkuin mieleni tekisi: metsääni kulkea, kalaani pyytää, kaskeani viljellä ja vain omaa tavaraani kaupita. Niissä nyt aikani kuluu: ole kaikkien neuvonantaja, kaiken maailman pahan parantaja, loihdi, taio, lääkitse ... ei yön lepoa, ei päivän rauhaa.

—Turhaan aina puhelet ja puolustelet,—ei kukaan sinua soimaa, sanoi Ilpo.

—Kun ei oltaisi niin köyhiä, kun ei eläminen olisi niin raskasta kuin usein on kovina talvina ja huonoina riistavuosina, virkkoi miesten joukosta munan, joka tähän saakka oli äänetönnä istunut. Ristityt rikastuvat, heitä onni seuraa, mutta meitä pakenee. Täydet ovat heidän aittansa, minulla ei tietoa, miten talven yli päästä. Lieneekö syy jumalissa vai miehissä?

—On se miehissäkin, Patvaseni, miehissä se on, huono olet metsän kävijä.

—En jaksa, vanha mies, nuorten perässä hiihtää, kun karhu pohkeeni puraisi; edestäni ottavat, eivätkä meidän jumalat kāske voimallisten huonoja auttamaan, niinkuin kuuluu kāskevān Ristin jumala.

—Ei huolehdi, vielä siihenkin keinot keksitään. Uskon parempien aikain koittavan. Yhteisiin toimiin rupeamme, ja'amme saaliit miehiä myöten. Vouti on puolellamme ja on uhannut auttaa, kun tarvitaan.

Hän on mahtavampi kuin pappi, hänellä on maat ja metsät, ja hän tekee, mitä tahtoo. Vielä kuulette, jahka odotatte ja luotatte minuun.

—Ka, luotamme sinuun, luotamme!

Hanki karahti miesten takana, jotka kehään kerääntyneinä olivat nuotion ympärillä istuneet, ja Jouko hyppäsi suksiltaan heittäen kannannaisen teiriä isänsä eteen.

—Viisi teirtä! huudahti Kuisma. Kas oivaa jousimiestä!

Kaikki kummastelemaan, milloin hän ne oli ehtinyt ampua, ja Jouko kertoi, että hän kerran puun juurelle hiivittyään oli ne yksien jalkainsa sijoilta kolkannut toisen toisensa perästä.

—Eivätkö lentäneet pois?

—Eivät liikahtaneetkaan.

—Kolkkasitko kaikki?

—Yhden jätin.

—Niin oli jätettäväkin.

Sitä ei muistanut kukaan itselleen tapahtuneen, että olisi niin monta talviteirtä yhdestä puusta ampunut, ja miehet päättelivät Panua silmäillen, että hänellä, tietäjällä, oli osanna tässä poikansa oudossa saaliissa. Välistä oli ennenkin hänen mukana ollessaan sattunut samantapaista.—Kerrankin oli eräs metsämiehistä, ollen yhtä pyytä ampuvinaan, lävistänyt yhdellä nuolellaan kaksi, niin että jäivät molemmat siihen kaulastaan riippumaan. Toisen kerran oli yhtä oravaa kolkatessa pudonnut puusta toinenkin; nuoli oli yhteen oravaan satuttuaan kimmonnut kuusen oksasta toiseen. Mutta ei Panu sallinut näistä tämmöisistä puheltavan.

Teiret kynittiin miehissä, siivottiin, täytettiin voilla ja suolalla ja heitettiin pataan, joka oli alkanut kiehua. Kuisma oli lähennellyt Joukoa ja kuiskasi hänen korvaansa:

—Teitkö taikaa ennenkuin ammut?

—Mitäpä minä olisin hänestä taikaa tehnyt.

—Ei tule lintu loitsimatta, tetri taian tekemättä. Jos neuvot minulle, niin taon tusinan nuolia ilmaiseksi. Jos pelännet sitä, että taikasi käy tehottomaksi, niin saathan isältäsi uusia.

—Isä on kieltänyt.

—Ei se saa tietää.

—Isä tietää kaikki.

—Jos sanot, niin neuvon sinulle lauluja, joilla kaiken maailman neitojen aittain ovet avautuvat. Vielä niitä niitäkin tarvitset, eikä osaa isäsi niitä neuvoa.

Jouko, joka oli totinen, suorakasvoinen poika, hymähti vähän, mutta ei vastannut. Usein laski Kuisma hänen kanssaan tuollaista todensekaista leikkiä, usein kärtti hän sanoja ja taikoja, mutta ei ollut Jouko kuitenkaan varma siitä, uskoiko se niihin, vai pitikö vain pilkkanaan sekä isää että häntä ja kaikkia, jotka taikoihin luottivat.

—Teitkö tämmöisen taian,—ahdisteli Kuisma yhä edelleen,—oliko sinulla pussissasi kolme kynää kolmen pyytäjän pyydyksestä otetun linnun siivestä, majavan hammas ja sipale vanhan ruumiin vasemmasta korvalehdestä, panitko pussin kainaloosi ja kiersitkö sillä lintuparven? Oliko?

—Ei ollut.

—Sitten oli sinulla mustan kissan pää, ja sillä kiersit ja panit sen kannon päähän?

Panun terävä silmä, joka pälyi kaikkialle, oli muiden syödessä ja ääntä pitäessä seurannut Kuismaa ja Joukoa ja sai hänen tarkka korvansa muutamista sanoista selville, mistä oli puhe.

—Ne on niitä Kuisman taikoja ne, virkkoi hän pilkallisesti.

—Kun ei kelvanne, niin neuvo parempia ... ota oppiisi minut!

—Ei ole sinusta tietäjäksi ... olet liiaksi laajasuinen, haastaisit kaikelle maailmalle tietosi, ja sinne ne

sitten menisivät, ja voima hajoisi kuin sumu ilmaan.

—Sinne ne vielä menevät muidenkin tiedot ... en ole ikipäivinä taikaa tehnyt enkä loitsua lukenut.

—Aina sillä kehut, mutta edestäsi löydät, minkä taaksesi kylvät.

Jouko näki isänsä silmän välähtävän. Ei suottakaan olisi hän sallinut taikoja halvennettavan ja niistä kevytmielisesti puhuttavan. Mutta paljon oli niitä sellaisia, jotka niin tekivät. Monet nuoret miehet pitivät niitä pilkkanaan, varsinkin hänen kuultensa, joka oli suuren tietäjän poika. Ei vanha setä Jormakaan niitä viljellyt, ja usein siitä hänen kanssaan väittelivät. Mutta Joukon täytyi niitä noudattaa joka asiassa, mihin ryhtyi. Menipä hän kalaan tai metsälle, aina neuvoi isä, mitä oli tehtävä, ja kyseli ja muistutteli entisiä ja uusia opetti. Ei voisi hän ainoatakaan tekemättä jättää. Jos jää tekemättä tehtävä taika ja paha haltija sitomatta, alkaa se jäljessä kulkea ja ympärillä hiipiä ja viimein tekevät tuhon, kun niitä niin paljon kertyy, että jaksavat. Mutta kun tekee taian, lukee luvun siinä, missä se on tehtävä, niin tottelee kuin koira isäntäänsä ja tekee, mitä teettää.

—Liepeesi palaa! kuuli Jouko jonkun huudahtavan. Hajamielisenä hän oli istunut tulen ääressä ja antanut paukun kyteä viittansa liepeessä.

—Ei ollut varattu tulta vastaan, pisti Kuisma. Onko totta, Panu, ettei sinulla ole tulenvaraustaikoja ... että tulelle et mitään taida?

—Kuka sen on sanonut?

—Reita vainaja kuului kehuneen ... hänellä oli ... jos tuleen vielä hukut!

Panu ei vastannut.

Liha oli padassa pehmeäksi kiehunut, ja miehet seivästivät terävään tikkuun palasensa kukin. Pian oli aamiainen syöty, tavarat koossa, tuli sammutettu ja miehet valmiina lähtemään. Heitettyään turkit yltään ja sidottuaan ne ahkioihin asettuivat he suksilleen, vetäisivät kaksisäikeisen ahkiojukon olkapäittänsä yli, kiinnittivät sen vyötäisiinsä ja aikoivat jo lähteä liukumaan, kun Panu virkkoi lyhyesti, melkein käskevästi:

—Ei taiatta taipaleelle, jumalatta juoksemahan; viime mutka koskessa pahin, huippu tiessä jyrkin kohta.

Miehet asettuivat puolikehään johtajansa ympärille. Irrotettuaan pienen kirveen pulkkansa seviltä karsi hän sillä ensimmäisestä matkan suunnassa olevasta kuusesta alimman oksan ja lausui puoleksi laulavalla äänellä:

—Tepposeni tiejumala, ainoa avittajani, kun minää kotoa kuljen, isoni ilopihoilta, mammoni makuusijoilta, käyös kanssani keralla, veräjillä vierahilla, oudoilla tuvan ovilla, jottei keksis kierosilmä, kadesilmä sinkahuttais, kirkonväki viskeleisi, kellopeikko paiskeleisi, jottei pystyis papin juonet, manaukset mustan miehen. Anna viekkaus väkevä, anna taito, taikatieto, jolla tyhmät tyrmistellä, hölmön kansa kaikenlainen; pidä tiellä tervehenä, matkan päässä mairehena, saata kauniisti kotihin, omille olomajoille, isän tuomille tuville, emon saunan lämpimille.

Koko seurue kertasi viimeiset säkeet, samassa ponnistivat miehet sauvojaan ja suksiaan ja hurahivat hongikon läpi rinnettä alas. Rinteen alla oli suuri suo. Juuri kun suksien vauhti oli hiljennyt ja miehet alkoivat todenteolla kiskoa kuormiaan, kuului huikkaus takaapäin, ja humisten kiiti heidän ohitsensa pyryvänä lumipilvenä poroilla ajava matkue, puolikymmentä pulkkaa, yksi pulkka tyhjänä.

—Hei, hai, Korpivaaran kopeat miehet! huusi jälkimmäisen pulkan ajaja taakseen kääntyen. Jo on joukko joutavassa, kun on lunta soutamassa!

—Akka lehmällä ajavi, uros itse hiihtelevi! huusi Kuisma vastaan.

—Hoi, Panu pahanniminen, kohta on valtasi vähissä! Reidan poika on löydetty ja ajaa huomenna kotikyläänsä!

—Valehtelet vääräsääri, laskettelet laajasuinen!

—Koston päivä on koittanut!

—Laitanko, Panu, nuolen tuon sekasikiön selkään? kysyi Kuisma.

—Anna hurjien humata!

Mutta Panu ei ollut niin rauhallinen, kuin miksi tekihe. Miehet, jotka hänen ohitsensa ajoivat, olivat vähän väliä hänen tiellään, milloin pitkin, milloin poikki. Ne olivat sekalaista, kesytöntä lappalaista rotua, joiden keskuudesta monena miespolvena oli syntynyt taikureita ja tietäjiä. Reidan, heidän viimeisen noitansa, oli hän kukistanut ja uudistanut Panujen vanhan vallan, mutta eivät reitalaiset, joiksi heitä kutsuttiin, vieläkään hänen valtaansa tunnustaneet.

—Sanoiko se Reidan pojan löytyneen? kysyi Ilpo Panun vieressä hiihtäessään.

—Niin huusi, mutta sitähän ne ovat ikänsä kaiken huutaneet.

Mutta jos Reita sittenkin olisi löytynyt ja palannut kadoksistaan? Jos hän olisi perinyt isänsä tiedot ja tulisi sukunsa surmaa kostamaan?

—Akkamieltä minua, kun en jäljestä ajanut ja syössyt surman suuhun. sitäkin!

Panu painoi liikkeeseen joutuneen mielensä ajamana eteenpäin niin, että toisten oli työläs hänen rinnallaan pysyä, ja ajan ollen jätätti hän niin, että kun oli tullut kirkkoharjulle, täytyi hänen pysähtyä toisia odottamaan.

Ei ollut päivä vielä kokonaan valjennut, kun Panu, niinkuin ilves kukkulan laelta korkeimman kiven päältä tarkastaa, onko pääsy laakson kautta vapaa, katseli edessään olevaa alankoja. Aamuruskon valossa punertelevia savupatsaita kumpuili sieltä sekä lakeistorvista että nuotioista, joita markkinamiehet olivat sytyttelleet. Niistä päättäen oli kansaa lukuisasti saapunut ja toisia näkyi tulevan jäätä pitkin, mitkä poroilla viiletellen, mitkä suksilla pitkissä jonoissa hiihtäen. Markkinapaikka oli jäällä Kirkko- ja Voudinniemen välissä, ja hyöri siellä jo mustia olennoita kuin muurahaisia. Hiljaista hyminää kuului, koirat haukkuivat, kelloja kilisi, ja koski kohisi tuolla, missä näkyi musta suvanto valkean jään reunassa ja paksu usvapilvi nousi mustan metsärinnan alta. Monta kertaa ennen hän oli tämän saman harjun päällä katsellut tuonne, missä alkoi se maailma, joka aina oli ollut hänelle vihollisten maa. Kuta useammin hän siellä kävi, sitä sankemmaksi se hänen sydäntään paisutti. Sinne se oli asettunut, ja sieltä se valtaansa levitti, se paha haltija, joka jäyti kansan vanhaa tietoa. Eivät sitä vastaan mitkään taiat auttaneet, tuossa oli sen asumus, suuressa omituisessa huoneessa ristin alla, ja tuolla vähän tuonnempana asui sen turvissa se sen suuri tietäjä, johonka eivät mitkään silmänteet eivätkä taiat pystyneet. Houkkoja olivat olleet ne, jotka eivät sitä silloin, kun se vielä oli vähävoimainen, käännäytäneet pois näiltä mailta. Mutta tästä se ei edemmäksi pääse, tämän harjun yli se ei harppaa niin kauan kuin hänen keuhkoissaan henki kulkee. Keinot hän tiesi ja niitä aikoi hän käyttää.

Miehet saapuivat vähitellen toinen toisensa perästä pulkkiaan mäen päälle kiskoen. Kun kaikki olivat koolla, pidettiin neuvottelu ja päätettiin jättää tavarat piiloon harjulle siksi aikaa, kunnes nähtäisiin, minne päin kaupat alkaisivat kallistua. Eivät saisi ostajat tietää, minkä verran on nahkoja saatavana. Vasta sitten, kun hinnat on markkinain kuluessa saatu nousemaan, tuodaan varastot esiin. Se oli Panun neuvo, ja kaikki siihen suostuivat. Pulkat vedettiin syrjään, kätkettiin tiheään näreikköön ja jälki lakaistiin havuluudalla umpeen.

Kun taas seistiin suksilla, valmiina alas lähtöön, näyttivät miehet odottavan käskyä, ennenkuin laskivat suksensa menemään. Seistessään siinä he olivat kuin joukko sydänmaitten sisseejä ryöstöretkellä, aikeissa karata viljeltyjä seutuja hävittämään.

—Hii—heijaa! huudahti Panu ja potkaisihe rinnettä menemään muiden seuratessa.

Mutta juuri, kun hän oli parhaaseen vauhtiinsa päässyt, helähti häntä vastaan laaksosta ääni, joka sai hänet vaistomaisesti sauvoillaan kaikin voimin vastaan karustamaan. Se oli kirkonkellon soitto, joka kutsui kansaa markkinamessuun. Mutta ei saanut Panu enää suksiaan seisahtumaan, ja huimaavaa vauhtia kiidättivät ne häntä sankassa lumipilvessä laaksoa kohti. Hän näki suuren kookkaan miehen astuvan tietä myöten, jonka poikki hänen oli mentävä. Se pysähtyi katsomaan, ja sen jäljessä tuleva väkijoukko pysähtyi myöskin. Siksi sai Panu suksensa käännetyksi, ettei päälle ajanut, mutta tien yli päästyä irtautui toinen suksi hänen allaan, ja karkeasti kiroten lensi hän vyötäisiään myöten seisoalleen hankeen.

—Älä kiroo! kuuli hän jonkun väkijoukosta huutavan.

—Kiroon kirottuanikin, joka tielleni asettuu!

—Ei kirosi kirkonmieheen pysty!

Väkijoukko riensi papin jäljessä kirkkoon, kello kirkon tornissa heilui vimmatusti, ja sekava kiukun ja nolon mielen tunne rinnassaan puhdisteli Panu lunta suustaan ja silmistään. Enne oli ilkeä, hän oli kaatunut kaiken kansan nähden, ja hänen miestensä oli useiden käynyt samalla tavalla. Hän nousi taas suksilleen ja laski alas jälle, jossa markkinapaikka tyhjenemistään tyhjeni kaikkien kirkkoon

rientäessä.

III.

Kontojärven pappilan huoneet olivat kaksi toisiaan vastapäätä olevaa pirttiä, porstua väliä, jonka pohjassa oli yksi ainoa kamari. Vanhempi ja pienempi tupa oli aikoinaan, ennenkuin vakinainen pappi Kontojärvelle asettui, ollut tänne silloin tällöin suuriksi juhliksi ja markkinapäiviksi saapuneen saarnamiehen asunto, jossa väliajoilla kirkonvartija oleskeli. Nykyisen papin edeltäjän aikana oli tehty toinen tupa, sisäänlämpiäväksi sekin ja vasta nyt uudelleen sisustettu saliksi. Uusi salin sisustus oli siinä, että uuni laitettiin uloslämpöväksi, lakeinen tukittiin ja nahkan kedestä ja hienoista päreistä tehdyt ikkunat muutettiin lasi-ikkunoiksi. Ne olivat ensimmäiset niillä seuduin, eikä sellaista oltu vielä kirkkoonkaan hankittu. Vasta sen jälkeen, kun pappi sai lasi-ikkunat, laitatti voutikin samanlaiset.

Tuvan takassa palaa kirkas pystyvalkea hienoiksi halkastuista oksattomista koivuhaloista tehty, valaisten suurta huonetta, jonka pienistä ikkunoista samalla tunkee sisään hiukan tammikuun niukkaa päivää. Seiniä sitovat toisiinsa paksut orret, joille on nostettu kaikenlaista tavaraa: pärekoreja, hevoskaluja, reen jalaksia, tankoihin pistettyjä reikäleipiä y.m.s. Peräseinällä on pitkä pöytä, yhdestä hongasta halkaistu, tyvipuoli leveämpi kuin latva. Seiniä pitkin kulkevat pitkät penkit, katketen pöydän päässä, jossa karhun tajjan päällä on suuri, korkeaselustiminen, nahkalla päällystetty ja nähtävästi muualta tuotu nojatuoli. Tuolin edessä pöydän tyvellä on paksu raamattu, joitakuuta muitakin tanakkakantaisia kirjoja ja kirjoitusneuvot; sen takana on kirjahylly ja sen kahden puolen Luteruksen ja Kustaa Waasan muotokuvat kuparipiirroksissa. Ovensuussa on höyläpenkki ja seinällä höyliä, kirveitä, sahoja ja muita työkaluja.

Karsinapuoli pirttiä on muodostettu kuin eri huoneeksi omaa erikoista asujataan varten. Ikkunan alla on pienoinen, kiiltomaalilla maalattu naisen ompelupöytä ja sen molemmin puolen kaksi suorapiistä, vaalealla, raitaisella vaatteella katettua tuolia ja nurkassa samantekoinen sohva, jonka takana kultakehyksinen soikea peili kynttiläjalkoineen. Pöydän ja sohvan välissä on messinkihelainen piironki. Koko karsina on muusta huoneesta erotettu ortta myöten uunin nurkasta peräikkunaan kulkevalla uutimella.

Huoneessa käyskentelee sitä järjestellen nuori nainen. Suuresta matka-arkusta ottaa hän esille kapineen toisensa perästä: uutimia, mattoja, peitteitä, liinoja ja lakanoita, jotka äsken juuri olivat tulleet Turusta markkinamiesten mukana.

—Nythän tämä alkaa vähän ihmisasunnolta näyttää, huokaa hän.

Hän on solakka, hienon näköinen ihminen, liikkeet vähän uupuneet ja kasvoissa alakuloinen, vähän tyytymätön ilme. Otettuaan esille suuren kauniin ryijyn levittelee hän sitä käsissään, katsellen, mihin sen asettaisi. Mutta ei sitä näyttänyt voivan oikein mihinkään asettaa. Lattia on musta ja epätasainen, seinät samoin. Kaikki täällä on niin mustaa ja nokeentunutta. Ihmisetkin näyttävät, kuin olisivat kaikki savustettuja. Joka paikassa ammottaa täällä raaka puu ja silittämätön kivi. Tuokin, tuo uunin kylki ... mutta senhän minä peitänkin tällä ja seiniä varten täytyy keksiä jotakin muuta. Hän mittaa, ja se sopii. Innostuen siitä rupee hän laajentelemaan järjestelysuunnitelmaansa.

—Tuohon kun siirrän pöydän ja nuo tuolit ja levitän hirven taljan jalkain alle, niin tulee tästä lämmin, soma nurkka.—Kaarina, huutaa hän ovesta, tulehan tänne, mitä teet siellä ulkona?

—Terveisiä kirkosta! Lakaisen tullessani lunta täältä porstuasta, kun on taas ajanut kynnyksen tasalle.

Sitäkin on täällä niin, että tahtoo siihen hukkoa, jos minne liikahtaa. Se tunkee huoneisiin, sataa sisään piipuista, nietostaa lasit umpeen, sulkee tien kaikkialle. Ja kun ei sitä ole, silloin ei pääse senkään vertaa: soita ja korpia kaikkialla, jotka näyttävät ulottuvan maailman laitaan.

—Tulehan auttamaan minua, Kaarina!

Kaarina siunasi sitä ihmettä, että matto ripustetaan uunin kylkeä koristamaan. Mutta paljon oli Kaarinalla ollut muutakin kummastelemista tästä kaukaa tulleesta rouvasta, jonka käytös, vaatteet ja kaikki tuumat olivat niin toisenlaisia kuin kenenkään, joita oli ennen nähnyt.

—Kas niin, ja nyt asetamme nämä muut.

He alkoivat purkaa ja tyhjennellä lattialla olevia matkalaatikoita levitellen penkeille, tuoleille ja pöydille kapineita, jotka Kaarinasta olivat toiset toisiaan somempia. Sieltä löytyi posliiniastioita, lasisia kuppeja, hopealusikoita ja vaatteita, kaikki rouvan myötäjäistavarat, koko hänen entisen neitokammionsa sisustus Turusta, jotka hän oli jättänyt sinne, mutta jotka hänen ystäviensä toimesta oli kelin tultua lähetetty tänne hänen synkkää sydänmaan elämäänsä valaisemaan.

—Kylläpä te olette rikas! huudahti Kaarina silmät säteillen. Ei saksoillakaan ole niin paljon koreita kaluja kuin teillä. Menettekö markkinoita katsomaan?

—En tiedä. Onko tullut paljon väkeä?

—Koko aamun niitä on hiihtänyt ja poroilla ajanut. Äsken kun messuun menin, tuli Korpivaaran Panukin miehineen.

—Kuka hän on?

—Ettekö tiedä, kuka on Korpivaaran tietäjä? Sillä on erilaiset vaatteet kuin muilla ... se laski juur'ikään suksillaan kirkkoharjun rinteestä ja oli vähällä kaataa pastorin, mutta kaatuikin itse. Jos minkä vielä tekee, kun kirosi pahasti.

—Minkä hän tekisi?

—Mene tiedä, minkä tekee velho. Pastori sen taitaa teille paremmin selittää kuin minä. Mutta osaa ne tehdä hyvääkin, kun tahtovat. Vouti oli äidille sanonut...

—Mitä on vouti äidillesi sanonut?

—Eihän se paljon mitään ... paremminhan sen pastori tietnee.

—Sano nyt sentään, mitä vouti on sanonut.

—Korpivaaran Panu osaa parantaa tauteja, mutta paha vie sen sielun, jonka ruumiin se parantaa.

—Voutiko niin sanoi?

—Ei, vaan pastoripa.

—Tietääkö Kaarina ketään, jonka hän on parantanut?

—Ka, voudin emännän paransi toisilla markkinoilla, kuiskasi Kaarina.

—Mikä häntä vaivasi?

—Heittäjä nakkeli välistä monta kertaa päivässä niin, että oli koko ruumis sinelmillä, eikä se siihen saanut apua parhailta Ruotsin tohtoreiltakaan, kun oli tauti panentatauti ... niin kun sitten tuli takaisin tänne kuolemaan, niin kutsui vouti Panun, ja kun se vei saunaan ja antoi voiteet ja luki luvut, niin ei sen koommin nakellut.

—Veikö se paha sitten sen sielun?

—Pyhä Maaria varjelkoon, mistäs minä sen tiedän ... vuoden perästä kuoli ja kelloilla haudattiin ... mutta kyllä se paljon kummitteli ... mutta älkää, hyvä rouva, kenellekään sanoko, että minä olen sanonut!

—Ei sinun sitä tarvitse pelätä.

—Ette saa sanoa pastorillekaan. Sitä ei tiedä kukaan.

—Mistäs sinä sen sitten tiedät?

—Ka, kun minä palvelin siellä, niin pani lämmittämään sauna ja käski keräämään metsästä ukkosen kaatamia puita ja noutamaan vettä purosta, joka kolmesti maan alaitse juoksee, eikä sitä tekemään kelvannut kuin semmoinen, jonka luona ei ole sulhasia käynyt. Kielsi kiven kovaan, ettei saa tulla saunaan, kun hän kylvettää, muuten uhkasi minut menettävänsä; mutta minä menin luukun raosta tirkistämään, ja rouva oli selällään olkien päällä lattialla, ja Panu huitoi ja loihti ... kyllä se nyt laittaa suden tai karhun tai nostaa merestä Turson. Pelkäisin pahemminkin, jos en olisi pappilassa piikana.

—Mikä on Turso?

—Mistäs minä sen tiedän, mutta se on vain semmoinen, joka viepi...

—Ja sinä uskot, että se sen voi?

—Ettekös te usko?

—Saattoihan sen Jumalakin parantaa.

—Ka, saattoihan Jumalakin tai Neitsyt Maaria emonen. Äiti sanoo, että Neitsyt Maaria emonen on yhtä hyvä jumala kuin oikea Jumalakin, ja pyhä Henriikki ja pyhä Pirkitta, joka karjaa varjelee... Sillä on sen kuva navetan parressa piilossa, ja siellä se sitä rukoilee, kun ei isä suvaitse. Isä on papin uskossa ja rukoilee niinkuin kirkossa.

—Mitenkäs Kaarina rukoilee?

—Minä rukoilen niinkuin äiti pienenä opetti:

Anna emoni, suo Jumala, laita lapselle osaa. viluhista lämmitellä, anna maata Maariainen, Kiesus leppein levätä, syötelläni nälkähistä, niinkuin Maaria makasit. Kiesus leppein lepäsit!

—Nyt on messu pidetty! Jo tulevat muutkin kirkosta.

Rouva ja Kaarina menivät ikkunaan, josta näkyi kirkko ja sen alla oleva jää. Oven täydeltä tunki väkeä kirkosta ulos painuen vahvana mustana vyörynä alas rantaan.

Ainoastaan yksi roteva mies näkyi eroten muista, joiden edellä oli kulkenut, tulevan pappilaan tuovaa tietä myöten. Voimakkaasti ja varmasti hän astui pää pystyssä ja selkä suorana, silloin kun nuo pienet, vähäpätöisen näköiset olennot pyörivät kuin kääpiöt hänen jäljessään...

Tuommoisena, juuri noin suorana ja komeana ja voimakkaan varmana ja samalla noin miettiväisen näköisenä oli hän astunut Tuomiokirkon torin poikki Turussa, palatessaan luennoiltaan yliopistossa. Hän tuli portista sisään ja meni omaan pieneen kamariinsa pihan perällä, jossa hänellä oli asunto ilmaiseksi ja päivälliset vapaat lasten opetuksesta professorin perheessä. Hän oli niin urhokkaan, niin sankarimaisen näköinen eikä ollenkaan niinkuin ne muut papin kokelaat. Hän luki jumaluusoppia, ja Turun parhaat perheet olivat ottaneet hänet huostaansa, auttoivat häntä ja hankkivat hänelle tilaisuuden opinnoiden jatkamiseen vielä papintutkinnonkin suoritettua. Hän väitteli, hänestä toivottiin paljon ja hänet tahdottiin kiinnittää yliopistoon. Ja johan hänellä oli paikkakin tiedossa, jota odottaessa ja kun häät oli vietetty, hän sai papin paikan Ahvenanmaalla. Mutta yht'äkkiä hän sitten muuttui, palattuaan matkoilta sisämaahan, jossa piispan notariona oli ollut tarkastuksilla mukana. Synkkänä ja sanatonna hän kulki ja silloin, kun joskus puhui, puhui velvollisuuksista, joita tunsivat olevansa kutsuttu täyttämään. Puhui siitä, ettei hänen paikkansa pitäisi olla täällä, vaan tuolla kaukana, jossa Jumalan valtakunnan hyväksi ei vielä ole paljon mitään tehty. Silloinhan kuoli heidän lapsena ... ja silloinhan hän sanoi tullessaan selvyteen siitä, että se oli otettu häneltä pois sentähden, että hän sitä liiaksi rakasti, enemmän kuin Jumalaa ja kansaansa, joka pimeydessä vaelti. Lähdettiin tänne, ja samahan tuo oli, missä oltiin. Yhteisestä päätöksestään, vaikkakin kaikkein sukulaisten ja suosijain mieltä vastaan lähdettiin, paikan auettua, tänne kaukaisille rajamaille, erämaahan, jossa ihmiset vielä puolittain pakanoina elivät, uskoivat noitiinsa ja taikoihinsa, ja epäjumaliaan palvelivat. Ja täällä sitä nyt oltiin.

Kun ei täällä vain olisi niin kylmää ja kolkkoa ja autiota ja ihmiset niin suljettuja ja juroja. Usein oli hän jo katunut tänne tuloaan, oli katunut taas sitä katumistaankin, mutta kotiutua tänne ei hän koskaan luullut voivansa. Ainoastaan silloin, kun hänen mielensä innostus häneenkin tarttui, kun hän tuli vakuutetuksi hänen tehtävänsä suuruudesta, sai hän mielensä viihtymään. Se voikin puhua siitä niin, että maailma ainakin siksi hetkeksi kokonaan näytti muuttuvan. Peikot hän korpien pimeydestä karkoittaa, uskoon ja valoon ja vapauteen pakanuuden orjuudesta hän kansan vie, Jumalan työtä tekee, kirkon ympäristöä perkkää ja sen kellojen äänen kaukaisimpiinkin rotkoihin kaiuttaa! Sellaisia olivat aina hänen sanansa, ja silloin tuntuivat hänen omat huolensa hänestä niin pieniltä ja itsekkäiltä. Jos ne vain taas toisina hetkinä eivät olisi tulleet kahta voimakkaampina takaisin ... jos häntä välistä ei olisi peloittanut niin, että sydän oli jähmettyä, ja jos hän olisi voinut olla aavistuksiaan uskomatta. Mutta välistä, kun hän yöllä kuuli tuon heti talon takaa alkavan korven ryskävän ja paukkavan, tuntui hänestä kuin harjun puut syöksyisivät hänen päälleen ja hän rutistuisi kuin karitsa kaatuvan hongan alle, vaikka hänen miehensä seisoi häntä varjelemassa ja torjui niitä kädet ojoina hänen luotaan. Vääristyneet petäjät olivat välistä hänen unissaan noita-akkoja, joiden keskellä hänen miehensä taaskin tappeli ja riuhtoi eikä huomannut, kun toiset hänet kierteäen tarttuivat hänen vaimoan hiuksiin ja jalkoihin ja raahasivat hänet palavaan kirkkoon, joka välistä oli kuin Turun tuomiokirkko, välistä kuin oma kirkko, mutta lopuksi aina niinkuin se polttorovio, jonka päällä hän oli nähnyt velhovaimoja Turun tullissa poltettavan. Yhtä mittaa kuuli hän täällä taikuudesta ja noituudesta puhuttavan, ja yhä useammin häntä nuo painajaiset rasittivat.

Ei hän niistä huoli, ei hän niitä tahdo pelätä, eivät ne hänelle mitään mahda, kun hänen luja, voimakas, hellä miehensä on häntä niiltä suojelemassa ... mutta sittenkin hän vapisi noita ihmisiä,

joiden silmissä oli niin kumma kiilto, salaperäinen syrjä-ilme, niinkuin olisivat aina joitakin mustia mietteitä hautoneet, että ne välistä värisyttivät häntä selvällä päivälläkin. Eikä hän kuolemakseenkaan olisi uskaltanut heille kättä antaa.

Kuului askelia porstuasta. Pudistaen kaikki synkät kuvat mielestään kiiruhti hän uunin luo, kaatoi padasta lämmintä maitoa kuppooseen ja ojensi sen tulijalle. Tämä näytti ilostuvan, hänen otsansa kirkastui, hän heitti turkin yltään, pani kupin syrjään ja sulki syliinsä vaimonsa.

—Ethän ole enää tyytymätön minuun, sanoi tämä.

—Enhän toki, jos et vain sinä.

—Olin eilen taas niin paha ja kärtyisä ja pahoitin mielesi ... vaan elä siitä välitä ... se tulee tuo mieli aina, kun minua peloittaa enkä minä voi itseäni voittaa, mutta elä sinä sitä enää muistele.

—Enhän minä, rakas ystäväni ... ymmärränhän, että mielesi voi murtua ... mutta kyllä päivät vielä pitenevät, ja maailma valkenee. Eikä sinun tarvitse peikkoja eikä noitia pelätä ... minä karkoitan ne, voitan ne ... hävitän ne sukupuuttoon—sinunkin tähtesi!

—En minä nyt taas pelkääkään...

—Yhtä sinulta kuitenkin pyytäisin...

—Sano, mitä.

—Älä sano vast'edes niin kuin sanoit eilen: »Olkoot pakanat pakanoita, mitä meidän oli heidän kanssaan tekemistä?»

—Enhän minä ... enkä sitä niin pahasti tarkoittanut ... nämä kotipuoleni muistot ne vain johdattivat mieleeni toisia ihmisiä ja oloja.

—Tiedänhän minä sen ... ja tiedän sen tulevan siitä, ettet näitä ihmisiä vielä käsitä etkä vielä ole oppinut heitä rakastamaan ... eiväthän ne olekaan noita meidän hauskoja ja hilpeitä saaristolaisiamme, joihin olimme jo niin kiintyneet ja jotka olivat jo muuttuneet ystäviksemme. Mutta kuitenkin koskee se minuun, enkä soisi, kun olemme päättäneet koko elämämme pyhittää...

—Niin, niin, tahdon minäkin pyhittää elämäni, mikäli voin ... oletko jo tavannut niitä miehiä, joista eilen puhuit?

—He tulevat kohta tänne ... toivon heidän kauttansa voivani ruveta jotakin vaikuttamaan ... paljonhan en vielä ole saanut aikaan ... täällä ei voi tehdä rynnäköitä, niinkuin luulin, täytyy ryhtyä valloittamaan piirittämällä...

—Ja piiritys kestää kauan?

—Pelkään sen kestävän kauemmin kuin—luulinkaan ... vaikka toisaalta enteet ovat hyvätkin.

—Kerro niistä ... mutta juohan toki maitosi ennenkuin se jäähtyy ... tules tänne katsomaan, miten olen aikonut järjestää.

Hän vei hänet karsinaansa verhon taa, sai hänen suostumuksensa uusiin järjestelyihinsä, pani hänet auttamaan itseään, ja, kun uunin kylki oli saatu uuteen asuunsa, virkkoi hän, heidän vierekkäin sohvalle istuutuessaan:

—Kas niin, kerrohan nyt hyvistä enteistäsi!

—Niin, minä tarkoitin sitä nuorta miestä, Reita on hänen nimensä, joka tuli jo joulun aikana tänne ja pyysi saada asua saunassamme. Hän on kertonut...

—Hänen kalpeat kasvonsa ja palavat silmänsä ovat minua aina peloittaneet.

—Olet niin herkkä ottamaan epäedullisia vaikutuksia... Hän on kertonut olevansa entisen noidan poika.

—Olinhan siis kuitenkin oikeassa.

—Hänen isänsä oli noita ja pakana, mutta itse hän on kristitty, vaikka muutamia vuosia sitten hänkin oli täysi pakana. Hänet oli määrätty noidaksi isänsä jälkeen, ja hän olisi kai siksi tullutkin, ellei hänen äitinsä Jumalan ihmeellisten ohjausten vaikutuksesta olisi tuonut häntä Turkuun, jossa hänet kastettiin. Nyt tulee hän tarjoutumaan palvelukseeni ja olemaan avullisena heimolaistensa kristitsemisessä.

—Sehän oli onni, sanoi rouva hajamielisesti,—mutta pastori jatkoi innostuen:

—Se oli todellakin onni, kun en tähän saakka ole saanut käsiini ketään, joka tuntisi ihmisiä ja elämää tuolla laajalla perukalla, mikä melkein järjestään kuuluu olevan pakanallista seutua, vaikka nimeksi kyllä kristinuskon tunnustavat. Heillä on epäjumalansa, joille uhraavat, ja omat noitapappinsa ja taikatempujen tekijät. Täällä ei ole mitään toimitettu ... koskematon korpi kaikkialla.

—Tiedätkö, mitä Kaarina minulle juuri ikään kertoi, keskeytti hänet rouva, johon hänen miehensä innostus tarttui. Hän on täällä nyt, se mies sieltä sydänmaalta, joka on se suuri tietäjä ja joka oli parantanut voudin rouva vainajan. Eikö hän ollut vähällä hiihtää sinua kumoon?

—Vai hän se oli ... kysyin häntä miehiltä, mutta ne eivät sanoneet tuntevansa.

—Kaarina pelkää hänen kostoaan.

—Sitähän ne kaikki täällä pelkäävät ... en saa mitään tietoja ... mutta nyt minun täytyy saada käsiini se mies.

—Älä suututa häntä ... et tiedä, mitä pahaa hän vielä voi tehdä sinulle.

—Ei hän minulle mitään voi...

Kaarina, joka pastorin tullessa oli poistunut huoneesta, tuli ilmoittamaan, että ne miehet, jotka pastori oli kutsunut, olivat nyt pirtissä.

—Kaarina, tule tänne!—Mistä olet saanut tietää sen, mitä äsken olit kertonut voudin vaimosta.

—Pyhä Maaria, onko rouva kuitenkin...

—Mikset ole siitä minulle ennen puhunut?

—Voi hyvä isä...!

—Älä peloita häntä, Martti. Kaarina, mene noutamaan kamarista olutta ja vie se tuvan pöydälle.—Noita on kieltänyt häntä puhumasta, ja siksi hän pelkää. Hän on itse nähnyt, kuinka velho voudin saunassa hänen vaimoan loihti. Senkin sain tietää, että Kaarinan äiti pyhimyksiä palvelee. Mutta sinä et saa kiivastua heihin etkä olla siitä ankara.

—Pelkään, ettei tässä ilman kiivautta ja ankaruutta saa mitään aikaan. Päivä päivältä huomaan, että täällä on yhä enemmän tekemistä, paljon enemmän kuin luulinkaan. Tarvitaan raskaita aseita.

Hän otti joukon pieniä kirjasia avatusta laatikosta ja pisti ne kainaloonsa..

—Olkoot ne aseesi! sanoi rouva.

—Kun ne eivät vain olisi liian köykäisiä, mutta koettaa tahdon.

Kun pastori oli poistunut ja rouva kuuli hänen menevän porstuan yli, kiiruhti hän panemaan oven säppiin ja vetäytyi karsinaansa sitä edelleen somistamaan. Mutta joka kerta, kun hän kuuli askelia porstuan loukkuvilla laudoilla, säpsähti hän ja keskeytti työnsä eikä rauhoittunut ennen kuin ei taas mitään kuullut.

IV.

Miehet, jotka pastoria odottivat, istuivat pappilan vanhassa savupirtissä, jonka ikää eivät enää vanhimmatkaan ukot muistaneet. Arveltiin sen olevan niiltä ajoilta, jolloin ensimmäiset asukkaat etelästä tullen tänne vakinaisesti asettuivat. Luultiin siinä olevan kivijalankin, vaikkei sitä enää näkynyt. Huone oli leveä ja matala, katto luuhotti orsiensa päällä kuin musta sadepilvi syksyllä. Ikkunoita oli vain kaksi pienoista reikää, joista toinen pöydän päässä lasiruudulla varustettuna. Kun karsinaluukku oli suljettu, oli toinen puoli pirttiä pimeä kuin saunan lauteitten alus. Lauteet siinä oli ennen ollutkin, ja uuni oli vieläkin kiuas.

Joka kerta, kun pastori Martinus Olai astui tähän huoneeseen, muistui hänen mieleensä tapahtuma hänen aikaisemmilta lapsuutensa ajoilta. Samanlaisessa mustassa sijassa oli hän kerran elänyt hetken, joka vieläkin hänen mieltään karmi. Hänen äitinsä oli eräänä yönä vienyt hänet tietäjän saunaan,

saadakseen selkoa siitä, mikä hänen pojastaan oli tuleva. Rumpua paristaen ja kamalasti ulvahdellen ja silmiään mulkoillen oli mies vähitellen mennyt tainnoksiin, kaatunut selälleen lattialle ja vaahto suussa ja kämmeniään yhteen lyöden alkanut ennustaa, että pojasta oli kasvava sukunsa suuri ja maan kuulu, että hänestä oli tuleva tietomies ja taikoja mainio. Mutta poika oli ollut pelkoonsa menehtyä, oli karannut kotoaan ja juossut pappilaan itkemään.—»Tehdään sinusta vain tietomies», oli rovasti sanonut ja opettanut hänet lukemaan. Pojan opinhalu ja hyvä pää vaikuttivat, että rovasti auttoi häntä kouluun, ensin Ouluun ja sitten Turkuun. Kuta enemmän hän oppia sai, luki ja tutki, sitä kamalampana tuo muisto hänen mieltään painoi. Sellaisessako pimeydessä hänen kansansa vaelsi, noin synkkiäkö sen keskuudessa tapahtui? Vielä nytkin se välistä kammotti häntä niin, että oli kuin pahat henget olisivat hänen ympärillään kiisseet. Silloin ymmärsi hän täydellisesti vaimonsa kammon näitä salamyhkäisiä sydänmaan asukkaita ja näitä synkkiä seutuja kohtaan, ja hänet valtasi välistä tunne, että ne kaikki olivat täällä noitia ja velhoja.

Mutta joka kerta, kun sellainen tunne uhkasi hänen mielensä täyttää, pudisti hän sen pois äännettömällä uhkauksella, että säälistä ja armotta hän on käyvä pahoja henkiä karkoittamaan, vaikkakin ne tulit hänen päälleen tuiskuaisivat. Joskus hänkin, kun työalansa laajuutta ajatteli, tunsu joutuvansa samanlaiseen mielentilaan kuin vaimonsa ja ajatteli, eikö ehkä olisi ollut parempi jäädä Turkuun. Mutta pian siitä aina päästyään oli hän joka kerta elämänsä kutsumuksesta yhä selvemmällä, hän seiso lujana ja suorana, ja silloin oli hänestä, niinkuin mustain karsinain peikot jo olisivat hänen kantapänsä alla kiemurrelleet.

Seisoalleen nousten ja lakit päästään pyyhkäisten tervehtivät miehet häntä hänen tupaan astuessaan. Lakea tavoitti hänen tukkansa matalassa huoneessa. Käteltyään miehiä asettui hän pöydän päähän istumaan.

—Vähän olen vielä ehtinyt teihin ja muihin seurakuntalaisiin tutustua, puhui hän heille. Ymmärrän, ettette ole ennen voineet saapua tänne kaukaisilta perukoiltanne. Vasta tänä päiväksi olen saanut tänne kootuksi teidät, joita minulle on mainittu pitäjän parhaina ja kristillismielisimpinä miehinä, keskustellakseni kanssanne tärkeistä seurakuntaamme koskevista asioista ja saadakseni teiltä tietoja sen tilasta. Sanon teidät sentähden tervetulleiksi ja toivotan teille rauhaa Herrassa Jumalassa ja Vapahtajassamme. Terve tuloa teille!

—Jumala antakoon sitä samaa sinulle itsellesi ja sinun huoneellesi, virkkoi seisoalleen nousten ja kumartaen vanha, vaaleapartainen, kirkkoherraa lähinnä oleva mies.

—Nimenne kyllä tiedän, mutta en tiedä, kuka teistä mitäkin kantaa.

He esittelivät kukin itsensä ja mainitsivat asuinpaikkansa. Vanha mies, Antero Vaaralainen, asui suurien selkien takana neljä penikulmaa kirkolta etelään. Toinen suuri, jyhkeä ja paksuluinen kuin satain vuosien petäjä, asui kahdeksan penikulmaa pohjoiseen.

—Viisi vuotta on siitä, kun kirkossa kävin.

Kolmannen, nuorenlaisen, solakan ja avosilmäisen isännän talo oli lännessä toisen pitäjän rajaa vasten. Mutta idän kulmalta ei ollut ketään saapuvilla.

—Se on sitä Korpivaaran kulmaa, kastamatonta kansaa, selitti Vaaralainen.

—Ovatkos kaikki teidän seutujenne lapset kastetut? kysyi pastori.

—Eivätpä ole, vastasi Vilhelmi Kailanen, pohjan mies. Täytyy odottaa, että itse kirkolle hiihtävät. Taitaa olla nytkin kymmenkunta poikaa, jotka ovat tänne kastettaviksi tulleet.

—Tuotakoon heidät tänä iltana luokseni, tahdon puhua heidän kanssaan; kaste toimitetaan huomenna kirkossa ennen jumalanpalveluksen alkamista. Mutta eikö entinen pappinne kulkenut seurakunnassa?

—Harvoin kulki, sairas oli ja saamaton vanhoillaan. Silloin tällöin piti lukusia, missä sattui, mutta etäisemmällä perukoilla ei koskaan.

—Onko teidän tieteenne kuollut paljon lapsia kastamattomina?

Miehet katsoivat toisiinsa ja heistä nuorin, länsipitäjän mies, Heikki Haavisto virkkoi, että ketä kuollut lie, kastamattomina niistä oli suurin osa kuollut.

—Miksei ole panta hätäkasteeseen?

—Ei ole osattu niitä lukuja lukea eikä ole uskallettu pyhiä sakramenttejä käyttää, jos mikä riena siitä vielä tulisi.

—Onko teillä kirjoja ja osaatteko kaikki lukea?

Länsipitäjän mies, Heikki Haavisto, vastasi:

—Meillä juuri lienee, jotka nyt tässä olemme, mutta ei monellakaan muulla.

—Ettei sellainen surkeus kuin lasten kastamattomuus saisi heidän sielujensa vahingoksi jatkua, niin annan minä teille ja kaikille, jotka siihen kykeneviksi huomaan ja joiden elämä on siveä ja nuhteeton, vallan ristiä ja pyhään kasteeseen panna kaikki ne lapset, joiden luullaan kuolevan, ennenkuin papillinen kaste heille voidaan antaa. Itse tulen minä määräaikoina matkustamaan seurakunnassa papillisia toimia pitämässä. Teidät nimitän minä lukutaidon opettajiksi ja kirkollisen järjestyksen ylläpitäjiksi, kuudennusmiehiksi eli onttereiksi kunkin paikkakunnallenne, niin paljon kuin voimanne riittävät. Tässä myös lahjoitan teille nämä kirjat, Uudet Testamentit itsellenne ja »Lasten parhaat tavarat» lapsillenne, sekä omillenne että sen verran kuin ulottuu muiden lapsille, joita teidän on opetettava niitä lukemaan. Ottakaa nämä!

Miehet astuivat kukin vuorollaan pöydän eteen ja vastaanottivat juhlallisina ja totisina kirjat, jotka pastori heidän kankeihin käsiinsä pisti.

Kun kaikki taas olivat istuutuneet, virkkoi Vaaralainen:

—Hyvin on tarpeen, että kirjoja annat, kovin on ollut usko heikkoa täällä ja opetus leväperäistä. Kiitämme sinua kirjoistamme ja toivomme, että meitä opastaisit. Vähän me tiedämme ja pimeydessä vielä vaellamme.

Hän oli liikutettu, ja hänen kätensä vapisivat vähän, kun hän kahden kouran puristi kirjapakkaa, jonka oli saanut.—Sama salainen liikutus, joka näkyi vain siinä, että mikä pyyhkäisi hiukset otsaltaan, mikä sipaisi suutaan tai partaansa kosketti, oli vallannut muutkin. Kirkossa olivat he äsken kuulleet hänen puhuvan ja toimitusta pitävän tavalla, jota eivät olleet ennen nähneet. Sitä kaunopuheisuutta, sanain selvyyttä ja voimaa, sitä varmuutta ja vakavuutta ei ollut entisillä papeilla ollut. Ymmärtämättömiä, outoja asioita oli se entinen oudonsekaisella kielellä puhunut ja lopulta ollut heikkoutensa tähden kaikkeen kykenemätön. Niinkuin lapset vanhempainsa puhetta seurasivat he nyt hänen sanojaan ja liikkeitään riippuen kuin kiinni hänen huulillaan. Tällä oli ryhtiä asennossaan, hän oli pitkä kuin korpikuusi, ja silmäterässä oli vaikutus semmoinen, ettei tahtonut voida kauan kestää, kun katse kohti sattui, ja kun hän puhui, niin pani kuin hervottomaksi.

Hän näkyi miettivän jotakin, ilme hänen kasvoillaan kävi yhä totisemmaksi, otsa rypistyi hetkeksi, ja kulmakarvat lähenivät toisiaan. Hetken vaiettuaan virkkoi pastori:

—Pimeydessä vaellatte, sanoitte, ja totta sanoitte. Heikosti sattuvat keskeenne vielä taivaallisen valon säteet. Siitä tahdomme kanssanne vielä puhua. Minä tiedän, että taikausko, noitiin ja poppamiehiin luottaminen on suuri Suomen kansassa, josta siitä monin paikoin paha maine kulkee. Sielläkin, missä usko omaan Jumalaan ja hänen oikeaan oppiinsa ovat ehtineet enemmänkin vaikuttaa kuin täällä, se vielä salassa piilee. Mutta täällä tiedän minä sen vielä vallan kauheasti rehoittavan, niinkuin olen kuullut ja tällä lyhyellä ajalla itsekin huomannut. Onko niin?

Hän oli kääntynyt miehiin ja tarkasteli heitä terävästi. Mutta he tekivät samoin kuin kaikki muutkin, joiden kanssa hän oli tuosta arasta asiasta puhunut: vaikenivat ja katselivat pois päin.

—Onko niinkuin sanoin? Sanokaa suoraan ja pelkäämättä, Antero Vaaralainen.

—Enhän tiedä, vastasi vanhus vältellen. Ei sitä kai meidän talossamme.

—Eikä meidänkään, urahtivat jotkut toiset.

—Enhän ole teitä enkä talojanne siitä syyttänytkään, mutta sitä ette kieltäne, ettei noituutta ja taikuutta ylt'yleensä harjoitettaisi.

—Emmehän niin tarkoin tiedä.

—Mutta minä tiedän, että sitä harjoitetaan, ja harjoitetaan sielläkin, missä voisi kaikkein vähimmin luulla niin tapahtuvan, ja se kai pitäne teidänkin tietää. Minä tahdon, että minulle totta puhutte, ettekä minulta mitään salaa, te, joiden tulee täällä minua auttaa pahuuden voimia vastustamaan. Se ainakin on tuttua teille, niinkuin se on jo minullekin, ja piispakin Turussa sen tietää, että koko itäpuoli pitäjää, koko Korpivaaran kulma on vielä kokonaan pakanuuden pimeydessä, että heillä ovat omat velhonsa, jotka heidän lapsillensa nimet antavat ja uudelleen kastavat, että kansa siellä haltijoita palvelee ja muka heille pyhitetyissä lehdoissa uhraa. Vai ettekö ole kaikesta siitä mitään kuulleet?

Niinkuin olisivat jostakin painavasta taakasta päässeet, vastasivat kaikki miehet melkein yhteen ääneen:

—Se on kyllä se, niinkuin sanot! Niin on siellä.

—Eikö myöskin ole totta, että noitia sieltä kuljetetaan tännekin sydänpitäjään taikomuksiaan tekemään?

Taas vaikenivat miehet ja sulkeutuivat itseensä. Vähän ajan päästä virkkoi Kailanen:

—Lienee niin ollut ennen vanhaan, vaan ei nyt ole kuultu.

Mutta silloin astui esiin miehistä muuan, joka ei ollut tähän saakka mitään puhunut. Hän oli synkän ja totisen näköinen, juro, suuri mies, puettu kuluneeseen turkkiin, jonka aukoista näkyivät lammasnahkaiset liivit.

—Jos nyt puhutaan asiat, niinkuin ne ovat ... ja minä en heitä pelkää enkä sentähden salaa ... tehköt mitä tahtovat, jos taitavat ... mutta niin on laita, että tietäjiä kuullaan ja kysellään ja pitkätkin matkat niiden jäljessä juostaan. Eikä ole se tapa vähenemässä, vaan leviää, kun ovat alkaneet Korpivaaran kulmalta enemmän muussa pitäjässä liikkua. En ole itse siellä käynyt, laitan asiani aina toisapäin, mutta kummia olen sieltä kuullut, vaikken heitä haastella huoli, suutani pilatakseni. Sen vain sanon, että kun tahtovat, saavat silmät päässä kääntymään, että lahopökkelö mieheltä näyttää ja tukkaan oksa tarttuu kuin käsi, jos ei ennätä Herran siunausta hokea, ennenkuin alaitse astuu. Ei ole sinne kenenkään hyvä mennä eikä apua heiltä hakea. En ole hakenut enkä hae.

—Ei se ole muuta kuin oma pelko, joka sen tekee. Joka Jumalaan luottaa ja häneltä suojelusta anoo, sille eivät taikurit mitään mahda.

—On täällä rukoiltukin, mutta ei ole auttanut, eikö liene osattu oikein sanoin rukoilla? Ovat sieltä ajaneet räähkän karjaan tänne asti ja laittaneet tauteja ihmisiin ja viljankasvun taioilla turmelleet. Siitä on rasitus koko seurakunnalle ... sanon suoraan ... tehköt mitä tahtovat ... eivät minuun panennaiset pysty, eikä minulta köyhältä metsänkävijältä, yksinäiseltä mieheltä ole mitään ottamista...

—Hyvähän sinun on puhuaksesi, mutta entäpä meidän? Jos polttaa meiltä talot ukontulella...

—Tai ajaa sudet karjaan...

—Kuka niin tekisi? kysyi pastori, yhä enemmän ihmeissään näitä puheita kuullessaan.

—Korpivaaran Panupa tietenkkin, joka kaikilla markkinoilla täällä taikoja tekee ja taaskin on tänne saapunut. Kuka meidät häneltä varjelee, jos hänet suututamme?

Pastori taisteli hetken aikaa itsensä kanssa, hillitäkseen kuohahtavaa mieltään. Annettuaan miesten väitellä puhui hän heidän vaiettuaan:

—Hyvät miehet ... minua surettaa syvästi se, mitä nyt olen kuullut, että teissäkin, pitäjän valistuneimmissa miehissä, vielä elää usko ja pelko taikurien ja tietäjien voimaan. Tietäkää kuitenkin, että taikuus on perkeleestä, mutta perkeleen valta on kukistettu. Vangittu on pimeyden ruhtinas ja istuu kahlehdittuna alimmaisessa helvetissä eikä hän saa haltuunsa enemmän kuin kahlekoira ketään, joka ei itse häntä lähesty. Uskomalla noitiin ja velhoihin te häntä lähestytte. Mutta se on Herralle kauhistus, ja minä varoitan teitä siitä. Se, joka ei tottele hyvällä, hän on voimalla ja vallalla siihen pakotettava. Pankaa mieleenne tämä ja kuulkaa, mitä hänen ylhäisyytensä Turun piispa tässä kirjeessä, joka on jouluaattona päivätty ja minulle lähetetty, sanoo. Näin sanoo hän: »Teidän tulee ennen kaikkea tarkasti edeskatsoman, että noidat ja taikurit ja poppamiehet, velhot, tietäjät ja myrrysmiehet ankarasti pirullisia konstejaan harjoittamasta kielletään. Missä vain heidän liikkuvan kuulette, menkää sinne heidän tekojansa tutkimaan ja paljastamaan. Jos he eivät vapaaehtoisesti lakkaa pimeyden töitensä tekemästä, osoittautuen uppiniskaisiksi sanoillenne, on teidän heidät kiinni pantava ja tänne ruunun kyydillä tutkittavaksemme ja tuomittavaksemme lähetettävä, jossa kuninkaan voudin tulee teille apuansa antaa. Yhtäläinen olkoon menettelyenne niiden kanssa, jotka uudistetuista varoituksista huolimatta noitia ja velhoja suosivat ja heidän apuansa käyttävät.»

—Ankarat on siinä mies sanat pannut, virkkoi outo ääni oven puolelta tupaa.

Pastori katsoi ylös paperistaan ja näki oven suussa parrakkaan, rotevan, pitkän miehen, jonka suippolakki melkein lakea hipoi. Kädessä oli hänellä suuri valkoinen jänis, jota korvista riiputti.

—Kuka sinä olet? kysyi pastori.

—Terve talohon, sanoi mies rehevästi. Etkö tunne Korpivaaran Panua?

—Mikä on asiasi?

—Lähdin katsomaan uutta kirkon herraa ja hänelle tulolahjoja tuomaan. Käkesin sinua näkemään, josta olen jo paljon puhuttavan kuullut.

—En huoli minä lahjoistasi.

—Ka, mikset huoli ... sen vähyyttä jos katsonet, niin sano, minä tuon mitä haluat ... tahdotko hirven, vai karhunko tahdot? Kelpasipa entiselle papille metsämiehen tuomiset.

—Mutta nykyiselle ei kelpaa. Erehdyt, jos luulet pilkkasi minuun pystyvän. Sanon sinulle muuten, että kristittyjen on tapana riisua lakkinsa vieraaseen tupaan tullessa.

—Jos en liene vieras mieltietty, niin pääsenhän pois sitä tietä, jota tulin, virkkoi Panu, lähtöä tehden, mutta ottamatta lakkia päästään.

—Tulit kuin kutsuttu, minulla on kanssasi sana vaihtamatta.—Jääkää miehet, virkkoi hän nähdessään, että nämä tekivät lähtöä poistuaakseen tuvasta.

—Ettehän minua pelänne? sanoi Panu.

—Ajattelimme, että olit meille sanonut sanottavasi, sanoi Vaaralainen.

—Vielä on minulla hiukan lisättävää. Istukaa vain paikoillenne.

Miehet istuutuivat vähän väkinäisesti, ja jonkinlainen levottomuus kuvastui heidän katseissaan.

—Kuulit äsken, mitä luin, virkkoi pastori Panun puoleen kääntyen. Se oli sinua varten. Ellen erehdy, olet sinä se samainen Korpivaaran tietäjä, josta olen kuullut puhuttavan.

—Tietänen yhtä toista minäkin, vaikken äijeä enemmän.

—Tiedät nyt siis senkin, että aion tehdä elkeistäsi lopun, joita täällä koko kristityn kansan kauhistukseksi harjoittanut olet, ja saattaa sinut noidantöistäsi edesvastuuseen, ellet niistä lakkaa.

—Mitäpä noitasi minuun, vastasi Panu pankon nurkalle istuutuen.

—Kiellätkö olevasi noita?

—Kuka on sanonut, että olen noita?

—Röyhkeytesi sen minulle jo sanoo, ellen muuten sitä tietäisi. Nämä miehet sen myöskin taitavat todistaa, että täällä taikurina kuljet ja että taaskin olet tullut herkkäuskoisia pettämään. Mutta minä varoitin sinua: lakkaa, jos henkesi on kallis.

—Minkähän minulle tainnet. Vai sanovat nämä miehet...?

—Emmehän mitään ole sanoneet ... emme tunne koko miestä.

—Pelkonne on turha, ei hän teille mitään mahda. Mutta jos ette te tunne tätä miestä velhoksi, niin on täällä niitäkin, jotka sen tekevät. Astu esiin, Reita!

Panu hätkähti sen nimen kuultuaan. Arka ilme silmissään, niinkuin otuksella, joka kuulee oudon risahduksen metsästä, mutta ei tiedä, mistä se tulee, eikä osaa sitä pakoonaan lähteä, katsahti hän samalla kuin kokoon kyyristyen ympärilleen ja näki karsinan pimeästä uunin suojasta astuvan esiin nuoren miehen. Tuokion häntä värähtämättä katsottuaan katosi säikähdys hänen silmistään, ja ilme vaihtui pistäväksi, väijyväksi vihaksi.

—Tunnetteko toisenne? kysyi pastori.

—Tunnenhan Panun, vastasi Reita.

—Tunteekos Panu tämän nuoren miehen?

—En tunne, vastasi Panu, silmiänsä räpyttäen.

—Sano, Reita, hänelle sitten, ken olet.

—Olen Reita Reidanpoika, jonka isän tuhosit epärehellisessä taistelussa.

—Lienet, kuka lienetkin, virkkoi nyt Panu yhä enemmän tointuen, mutta Reita kaatui miesten ottelussa.

—Kavalasti hänen kimppuunsa karkasit, vaikka taistosille vaadit. Metsärosvo olet, vaikka sanot tietäjä olevasi. Eikä ole sinulla oikean tietäjän lahjoja.

—Sinullakos ne on?

—Ei ole minulla, enkä niistä välitä. Mutta isälläni oli, jonka tuhosit. Luulit saavasi hänen tietonsa, mutta mennessään hän ne vei. Et osaa loveen langeta, et tulevia tiedustella, et oikeata taikaa tehdä, niinkuin isäni osasi.

—Hammas suussa synnyin minäkin, kehahti Panu.

—Siksi oletkin peto semmoinen kuin olet.

—Nyt jo kehut, Panu, sillä, minkä äsken kielsit, virkkoi pastori.—
Olet siis kuitenkin tietäjä?

—En kiellä sitä, mikä tosi on. Tietäjä olen.

—Ja myönnät pirun väellä liikkuvasi?

—Liikun väellä Väinämöisen, väellä kaiken kaikkivallan.

—Jo vainen valehtelitkin ... Lempo auttajasi, huusi Reita.

—Minä kiellän sinua täällä millään väellä liikkumasta, kuohahti pastori seisoalleen nousten.

—Ja minä kielloistasi viisi!

—Ellet minua tottele, etkö luule esivallan käden sinua saavuttavan?

—Pitkät pihdit, mutta huonot pitäjät.

—Kuolema sinulle, jos sinut noituudesta tavoitan! Tiedä se, että voin sinut jo oman tunnustuksesi nojalla Turkuun poltettavaksi lähettää! huusi pastori yhä enemmän kiihtyen ja piispan kirjoitusta kädessään ojentaen.

—Mutta jos minä en pala!

Sen sanottuaan pyörähti Panu kantapäillään ja astui ulos porstuaan, johon kokoontunut väki väistyi hänen tieltään kuin ruhtinaan.

—Ota jäniksesi! huusi pastori hänen jälkeensä.

—Kun et itse syöne, niin syötä koirallasi! vastasi Panu taakseen katsahtamatta.

Häntä ennen olivat tuvassa olleet miehet yksi toisensa perästä väittelyn kestäessä hiipineet ulos, ja kun pastori aikoi kääntyä heidän puoleensa, huomasi hän olevansa Reidan kanssa kahden.

—Reita, sanoi hän, olet tarjoutunut palvelukseeni. Otan vastaan tarjouksesi. Ensi työksesi määrään, että pidät silmällä tuota miestä ja heti kohta minulle ilmaiset, jos saat tietää hänen täällä taikuuttaan harjoittavan. Vai pelkäätkö sinäkin häntä?

—En pelkää! vastasi Reita.

Pastori nousi ylös ja kokosi kirjansa. Katsahtaessaan ulos porstuan ovesta näki hän Panun suorana ja ylpeänä astuvan jälle päin. Tähän saakka oli hän niiden noitien mukaan, joita oli nähnyt Turussa tutkittavina, kuvailut heitä kaikkia pieniksi, tihru- ja kiersilmäisiksi, rumiksi kummituksiksi. Tämähän oli kuin sotilas ja esiintyi itsetietoisella varmuudella. Eivät häntä ehkä syyttä pelänneet. Mutta nyt tiesi hän ainakin, mistä vihollinen oli etsittävä. Ei nyt enää tarvitsisi taistella väistyviä varjoja vastaan, vaan oli vastustaja itse tullut häntä taisteluun vaatimaan. Ei ollut se ylenkatsottava vastustaja. Mutta sitä suurempi on vaikutus oleva, kun hän kukistuu.

V.

Niin pian kuin Panu oli ehtinyt vähän matkaa pappilasta, keräytyivät hänen miehensä, joista toiset

olivat häntä porstuaan saakka seuranneet, toiset jääneet vähän ulommaksi odottamaan, hänen ympärilleen.

—Mitenkäs kävi? Mitäs sanoi?

Mutta huoletonna jatkoi Panu matkaansa virkkaen olkansa yli:

—Poika se on parraton nulikka, vaikka on pitkä. Uhkasi elävältä polttaa.

Ilpo, joka oli ollut porstuassa väittelyä kuulemassa, jouduttautui kertomaan kuulemiaan:

—Suorat sanoi sanat Panu ... voi miestä sitä, mitenkä hyvästi sanoi.

—Mitenkä sanoi?

—Näin sanoi: »Liikun väellä Väinämöisen, väellä kaiken kaikkivallan».

—Mainiostipa sanoi!

Panu hymyili tyytyväisenä edellä kulkiessaan.

—Honkaan taittaa päänsä semmoinen pässi ... luulin kummemmaksikin.

—Mutta jos vielä minkä tekee?

—Ei ole minkään tekijätä.

—Mutta silmä on tuima...

—Mutta loihtu huono. Kaikki lauloi tietonsa yhteen läjään.

—Lauloiko?

—Ka, lauloipa tuo tai lateli. Vihoitteli ja uhkaili. Ei uhaten orava putoa, tuskitellen teiri puusta. Tietäisi kai nyt sitä vaaraa vasten varautua, jos viitsisi... Onko voutia näkynyt?

—Tuoll' oli jäällä äsken ja kuului jo kyselleen.

—Onko nahkasaksoja paljon?

—Vähän on vielä, mutta tulossa sanotaan olevan; pyry on viivyttänyt Viipurin miehiä.

—Hyvä on. Olkaahan täällä saapuvilla. Kun puhuttelen voutia, niin sitten taas tarvitsen teitä, sanoi Panu ja lähti jälle.

Lahden pohjukassa, jonka suvanto muodosti kirkon rantaan, liikkui markkinaväki. Paitsi muutamia reellisiä rihkamatavaraa oli siellä kaupaksi suoloja, sarkaa, pellavaa ja rautakaluja. Eniten kuitenkin näkyi turkiksia, joita myyjät kantoivat suurissa rykelmissä kaulansa ympärillä, niin ettei miehistä näkynyt muuta kuin pää ja vähän jalkoja. Siinä oli karhumies kokonaan karhunnahkain peitossa, kettumies, susimies, ilvesmies, mutta oravamiehiä enimmäin. Pohjanmaalta oli saapunut laumoittain poroja, joita torniolaiset poromiehet, renkeinään tihrusilmäisiä, pieniä lappalaisia, kuljettivat markkinoilta markkinoille. Hevosia, joita ei tiettömällä erämaan taivalilla kyetty paljon käyttämään, oli vain jokunen siellä täällä. Suurin osa markkinamiehiä oli saapunut suksilla hiihtäen, ja suksia ja sauvoja seisoivat pystymetsänä jäällä ja rantatörmällä. Väkeä oli kahta eri rotua paitsi lappalaisia: puheliata, vaaleakasvoisia, vähän velttoja savolaisia lammasnahkaturkeissaan, ja tummaverisempiä, solakkaruumiisia, kauhtanoihin ja metsällisten nahkoihin puetuita karjalaisia. Savolaiset tallustelivat raavaannahkaisissa, pitkävartisissa pieksuissaan, karjalaiset keikkuivat keveissä, punaisella reunustetuissa poronahkajalkineissaan. Siellä täällä astuskeli joku venäläinen pitkässä, laajahihaisessa turkkihameessaan, päässä suunnattoman suuri ja korkea karvalakki. Kotokeittoviinaa, olutta ja lämmintä siirappivettä anniskeltiin kirkon rannassa olevasta havumajasta, ja pappilan nuottakodan ovella seisoivat säkkipillin puhaltaja soittaen tanssinuottia jäällä pyörähteleville, joiden joukossa Kuisma ylinnä keikkui.

Kun Panu miehineen laskeutui jälle, herätti hänen tulonsa heti huomiota. Joutilas väki kerääntyi häntä katsomaan, ja hänen takanaan kuiskailtiin: »Korpivaaran tietäjä»; kauppiat huusivat häntä tavaroilleen, ja toiset kiiruhtivat häneltä nahkoja kyselemään, sillä hän oli aina ollut hyvä sekä ostamaan että myymään. Oli myöskin jo alkanut tieto levitä kohtauksesta pappilan pirtissä. Hän näki sen huomion, minkä herätti, kulki reeltä reelle, miesryhmästä toiseen, hintoja kysellen ja tuttavien puhutellen. Silloin tällöin nykäisi häntä joku kauhtanan liepeestä, veti hänet syrjään ja puheli kuiskaten

ja salaperäisesti hänen kanssaan.

Hänen erään reen luona seistessään ajoi siitä sivu täyttä karkua muuan torniolainen poromies. Huomattuaan Panun heitti hän hinnan poron selältä maahan ja hyppäsi pulkastaan. Asettuen tietäjän eteen ja tarkastellen tätä huusi hän:

—Vai sinä se olet se maan kuulu tietoniekka? Terveisiä Lapista! Et sinä sentään Lapin velhoille vertoja vedä!

—Enhän pyrikään, kuomaseni!

—Kuomaseni! Koira kuomasi ... mutta minä en usko tietäjiin, minä uskon paaviin!

—Ei ole enää paavin usko oikea usko, huomautti joku mies kehästä, joka oli siihen ympärille syntynyt.

—Kenenkäs on oikea?

—Luteruksen.

—Sitten minä uskon siihen, mutta noitiin pilasen—ja hän kääntyi perin ja teki häpäisevän liikkeen Panun edessä. Panu kääntyi pois, mutta silloin huusi pohjalainen hänen jälkeensä:

—Älä mene, Panu pahanniminen, osta poro! Älä mene, kuuletko!

Mutta kun Panu ei ollut kuulevinaan, juoksi mies hänen jälkeensä, tempasi lakin hänen päästään ja painoi sen omaan päähänsä:

—Tämäkö on se tiedon lakki? Nyt olen minä yhtä hyvä tietäjä kuin sinäkin!

Panu koppasi lakkinsa pois ja sysäsi luotaan juopuneen miehen. Tarttuen sitten hänen poronsa kuonoon, puhalsi hän sitä sieraimiin ja virkkoi piloillaan, niinkuin näytti:

—Aja koskeen isäntäsi!

Pohjalainen hyppäsi pulkkaansa ja huusi mennessään:

—Jos ajaakin, niin ei se sinun käskystäsi aja. En pelkää taikojasi!

Hän ajoi täyttä laukkaa pois päin jäätä pitkin.

Ryhmä hajosi, ja Panu jatkoi kävelyään. Hän oli keksinyt loitompaa voudin tuuhean turkiskauluksen ja meni häntä tapaamaan.

Vouti oli suuri, lihava, pitkäviiksinen herra, puoleksi sotapuvussa. Päällä oli hänellä väljä sudennahkaturkki, jonka vyötäisiä sitomassa oli paksu hirvennahkahihna ja siitä riippumassa pitkä, käyrä miekka. Kaikki, joita hän puhutteli tai joiden ohitse hän kulki, paljastivat päänsä hänen edessään. Hän kulki kuin halliten markkinapaikalla, tarkastellen, järjestellen ja toruenkin, kun sille päälle sattui. Nähtyään Panun viittasi hän häntä luokseen. Panu lähestyi häntä kumarrellen ja avopäin. Armollisesti otti vouti hänet vastaan.

—Panehan lakki päähäsi ja kerro mitä kuuluu. Mitäs nyt nahkoista tarjotaan?

—Ei ole vielä mitään tarjottu, kun ei ole kysyttykään.

—Onkos paljon nahkoja?

—Ei ole paljon ... mikähän lienee pari ahkiollista.

—Sano kymmenen, sinä vanha kettu.

—Huonot taitaa tulla markkinat, kun ei ostajiakaan näy.

—Ja minä sanon, että hyvät tulee. Nahka nousee vielä toisen puolen hinnassa. Tulee kuninkaan ostaja.

—Joka sille saanee myydä...

Vouti kuiskasi jotakin Panun korvaan.

—Tehdään vain, jos teidän armonne suostuu.

—Suostuinhän viime talvenakin. Onko sinulla miehet varattu?

—On kymmenkunta.

—Se riittää. Minä annan rahat. Ennätätte hyvinkin ostaa edeltäkäsini. Ne eivät ole täällä ennen iltaa. Mutta nyt minä vaadin paritsat, en suostu enää ilman antamaan.

—Ka, enhän minä paritsoitta. Paljonko tahdot?

—En tahdo rahassa mitään.

—Ka, missäs sitten, jos et rahassa?

—Onko sinulla monta karhua kierroksessa tänä vuonna?

—On kolme.

—Sano viisi! Tahdon kaikki viisi karhua siitä rahasta, minkä nyt lainaan, ja avusta, jota annan. Näiden on sinun annettava rauhassa maata maaliskuuhun asti. Silloin tulen tappamaan. Itsesi ja suksimiestesi tulee olla minulle ja miehilleni apuna ajossa ja majoittaa meidät niinkuin ennenkin.

—Niinhän toki, kuten vain parhaiten voidaan.

—Ja sitten ... mitä sinä, moukka, sinne suu auki töllistelet!—ärjäisi hän muutamalle talonpojalle, joka häntä katseli, mutta nyt säikähtäen vetäytyi syrjään,—sitten tahdon minä paljon paremman saunoittajan kuin viime vuonna.

—Hyvähän se oli. Kylän pullehin emäntä.

—Vanha akka oli. Nyt tahdon Annikin, sen tytön, joka on orjana talossasi.

—Kovin on nuori vielä ja toiselle luvattu...

—Sen parempi.

—Enhän tiedä, lähtekö saunoittamaan.

—Ellet anna, jääkööt kaupпамme.

—Älkäähän, parastani koetan.

—Lupaatko varmaan?

—Luvatahan saanen.

Vouti vei Panun leveälle reelleen, jonka eteen oli komea ori valjastettu, otti kuomin taskusta pussillisen hopeariksejä ja luki niitä ison koon Panulle.

—Mutta katsokin, ettei karhuja peloitella makuuksistaan, varoitteli vouti vielä. Oletko manannut metsän väen vartioimaan?

—Manatut ovat, jos eivät paremmat manaajat pois säikyttäne.

—Mitkä paremmat?

—Täällä on teillä kovat manaajat, sanoi Panu ja viittasi päällään pappilaan päin.

Vouti rehahti nauramaan.

—Sen manuista, sinä irvihammas! Ei sen jumalat näissä asioissa auta.

—Autatteko meitä, jos alkaa ahdistaa, niinkuin on uhannut?

—Niin kuuluu tehneen. Mutta ole huoletta. Minä olen kaikkien niiden ystävä, jotka antavat kuninkaalle, kuin kuninkaan on ja—minulle kuin minun on. Onko sinulla veronahkat?

—On ... ja vähän päällekin.

Vouti aikoi mennä, mutta vielä oli Panulla asiaa.

—Tuota, kuulehan ... annathan saunasi?

—Aiotko siellä taas taikojasi tehdä...

—Täytyyhän auttaa tarvitsevia...

—Saanehan tuon. Mutta katso, ettei tule puheita.

Silloin syntyi hälinää jäällä, ja väki lähti huutaen juoksemaan koskelle päin. Porohuijari pohjalainen oli ajanut suvantoon ja hupparoi siellä avutonna jääpalasien välissä, sill'aikaa kuin poro, joka oli pulkkineen päässyt jäälle, karkasi hurjassa laukassa rantaa kohti. Surkeasti uikuttaen huusi pohjalainen ihmisiä apuunsa ja rukoili tietäjää päästämään häntä kiroistaan. Ei kukaan uskaltanut mennä jäälle, joka rutisi ja ulahteli. Silloin tempasi Panu nuorakimpun lähimmästä reestä, satoi sen suksen varpaalliseen, lähetti suksen hankea pitkin menemään hukkuvata kohden ja veti hänet ylös suvannosta.

—Tekeekö toisen kerran mielesi häväistä Korpivaaran tietäjää? virkkoi hänelle Panu.

Vilusta väristen ei torniolainen osannut muuta kuin itkeä. Vouti komensi miehensä hoitamaan hänet kotiinsa, ja kiinniotetun poron pulkassa ajettiin Tornion mies voudin pirttiin.

Mutta yhä suuremmalla ihmetyksellä ja pelolla katselivat markkinamiehet Panua.

Pitkän aikaa oli eräs hätäisen näköinen nainen seurailut häntä hakien tilaisuutta häntä puhutellakseen. Viimein rohkaisi hän mielensä.

—Kuulehan, Panu, kuiskasi hän. Se on ollut siinä tuskassa taas monta päivää, ei pääse mihinkään, hervotonna makaa. Kuuli sinun olevan täällä, niin vaati hakemaan. Tule, hyvä mies, meitä auttamaan!

Panu tarkasteli vaimoa, antoi hänen hätäillä ja virkkoi sitten:

—Taidat olla se sama, joka viime talvena sanoit ennen itse kuolevasi kuin Korpivaaran tietäjältä lähdet apua hakemaan.

—Älä nyt sitä muistele... mikä lienee mieleni sokaissut.

—Mene sen pappisi luo, jota odotit... Nythän se on tullut.

—Eihän se mitään mahda...

—Mahdankos minä?

—Sinä mahdat ... voi, kyllä sinä mahdat ... se kuolee, jos et tule ... minä annan vaikka ainoan lehmäni, jos tahdot.

—Viehän sitten voudin saunaan, sinne vanhaan uhrilehtoon... Jos on aikaa, niin tulen. Mutta muista se, ettet kenellekään hiisku sanaakaan, muuten ei taika tehoa.

Vaimo lähti juoksujalassa jäältä. Panu kääntyi itsekseen hymyillen nahkain ostoa järjestämään.

—Tuokin ristitty, naurahti hän, asuu ihan kirkon nurkkajuuressa...

Yht'äkkiä muisti hän jotakin nähdessään poikansa miesjoukossa. Otettuaan hänet syrjään virkkoi hän:

—Minä tarvitsen kolme vaskirahaa kolmen kuninkaan valtakunnasta, yhden kustakin. Tarvitsen ne sairaan pesuveteen pantavaksi. Tuoss' on riksi, vaihda sillä yksi raha tuon ryssän reestä, toinen saksalaiselta, joka saippuota kaupittelee, ruotsin raha on mulla itselläni. Ja kun näet meikäläisiä, sano, että odotan nuottakodan kupeella.

VI.

Ilta alkoi pimetä, ja vähitellen tyhjjeni jää. Siellä täällä nuuskiskeli vain jokin tuuheakarvainen koira rekien sijoja, ja hoilotteli joku kotiteko-oluesta juopunut markkinamies. Vähitellen vetäysivät nekin maihin, eikä kuulunut enää muita ääniä kuin kosken kohina suvannon päässä.

Samassa kun päivä pimeni, syttyi tulia taloissa, rannoilla ja metsissä. Huoneita kun oli vain vähän ja nekin vuokratut rikkaimmille ja kaukaisimmille kaupustelijoille, täytyi suurimman osan markkinaväestä viettää yönsä päivänsä taivasalla. Sakea, suojaava kuusikko rannalla oli kuin sotaleiri nuotiotulineen, joita roihusi vierieressään kiinni. Metsä, josta ei saanut puuta kaataa, oli ikivanhoista ajoista tähän tarpeeseen rauhoitettu. Vuoteena oli makaavilla havuja, niiden päällä nahkoja ja peitteenä taas nahkoja

niillä, jotka niitä tarvitsivat. Lappalaiset ja muut, joilla oli poroja, olivat niiden kanssa sijoittuneet vähän ylempiä rannasta petäjikkökankaalle, jossa kasvoi jäkälää.

Suuren kankaalle kaatuneen hongan kylkeen oli sijoittunut puolikymmentä miestä. Suuri tervasuotio roihusi heidän keskellään valaisten laajalti harvaa metsää, jossa puuhun kytketyn poron sarvet hämmöttivät.

Ympäriä kuului toisten porojen kellojen kilinää, ja silloin tällöin usahti koira metsässä estäen irtaimia liian kauaksi loittonemasta. Miehet olivat juuri ateriansa lopettaneet, siirtäneet padan hankeen kannon päästä ja istuutuneet höyryävän oluthaarikan ympärille, jonka sisältöä olivat padassa lämmittäneet. He olivat kaikki poronahkoihin puetuita, mustanpuhuvia ja pieniä, vaikka joukossa oli joku kookkaampikin.

—Huonot markkinat! virkkoi miehistä muuan.

—Eihän ollut meillä paljon myydäkään.

—Jos olisi odotettu huomiseen, ehkä olisi hinta noussut.

—Tuskinpa olisi, ainahan se on aattona ylinnä. Eikä kuulu tulevan ulkolaisia ostajiakaan.

—Mistä sen oikein kuulitkaan, Hilppa?

—Panulainen sanoi voudin miesten tienneen.

—Siinä oli! Ne vanhat liittolaiset! Pyyhitään, miehet, partojamme.

—Olipa tuo nyt tuon vertaisilla hintana mikä tahansa ... emmehän ole oikeastaan kaupantekoon tulleetkaan.

—Tökkohan tulee Reita?

—Lupasi tulla.

—Tunsiko sinut, kun häntä puhuttelit?

—Mistä olisi minut tuntenut. Poikanenhan tuo vielä oli lähtiessään ... ei ollut pulkassa pysyä, kun häntä kyyditsin vetten taa. Esteli ensin tullakseen, mutta sitten lupasi.

—Hänen äitinsäkö kuului kuolleen?

—Kuolleen kuului.

—Hullu sitäkin, kun jätti heimonsa ja lähti muualta apua hakemaan.

—Ei se sanonut silloin uskaltavansa tälle puolen vesien jäädä, niin pelkäsi Panua.

—Olisi heidät piilotettu. Mutta olla sillä Reidalla isänsä luonto, niin muuttuisivat tässä menot.

—Kun ei vain Panu kerkiäisi saada pahaa aikaan. Jos lumoa tai lopettaa?

—Ei sen taiat Reitaan pysty. Ei sanonut poika pelkäävänsä.

—Täällä on mies! huudahti iloinen ääni pimeässä, ja samassa paarusti kaksi miestä puitten välitse tulen piiriin.

—Terveheksesi, Reita! huudahtivat miehet. Käy istumaan keskellemme, tuoss' on poron talja puun tyvellä. Juomme tervehdykseksi!

—Juomme tervehdykseksi!

—Tunnetko meidät kaikki!

—Äiän tuntenen, äijeä en, vaan kuulenhan teidät kotipuoleni miehiksi.

—Kauan olit maailmalla, lienet missä asti matkannutkaan?

—Läpi Suomen olen kulkenut, Turkuun tulini, siellä kuoli äiti ja siskot, minä nuorin eloon jäin.

—Panulassa on siskosi orjana.

—Vai ei ole Annikkia hengiltä pannut?

—Ei olisi annettu orjaksi, mutta metsästä löysi ja hallussaan piti. Mutta hänen ei lienekään aivan huono ollakseen; hyvä on emäntä heimolaiselleen kuten muillekin; pitää lasta kuin omaansa. Muistatko lähtösi?

—Enhän paljon muuta muista, kuin mitä äiti kertoi. Heimot riitautuivat, syntyi viha, isäni tapettiin. Eivät meitä jaksaneet suojella sukulaiset, pois täytyi paeta.

—Huono se oli teko suvultamme, mutta heikkoja oltiin silloin. Nyt ovat miehet muuttuneet ja miehet miehistyneet.

—Mitenkähän lienevät? Kahta mahtavampihan lienee Panu nyt; pappiakin uhkaa.

—Kuule, kun haastan, vai haastaako joku muu?

—Haasta, Aslo, sinä parhaiten tiedät, sinä kielevin miehistä.

—Ja tuumissa taitavin ... haasta!

Hän, joka koko ajan oli keskustelua johtanut, nuorenpuoleinen mies, alkoi:

—Toistakymmentä vuotta on nyt Panu hallinnut, pitänyt anastamaansa valtaa kuin paras pajari. Uhria uhrauttaa, taikoja teetättää, uhrimenoilla kansaa rasittaa, mutta kansa on kylläntynyt, eikä lähde apua Panun uhreista eikä taioista. Eivät ole haltijat hänen vallassaan, ei ole Tapio kuulevinaan, eikä mielly metinen Mielikki. Paljon povaa, arpoo, ennustaa, taikoo, mutta ei ole oikeita tietäjän tietoja, eivät kuule jumalat, eivät anna vastauksiaan isäin henget, kun ei kykene heidän luonaan käymään, ei taida loveen langeta. Toista oli isäsi. Sen tiedot olivat perintötietoja, tarkka oli hänen aavistustensa vainu, häntä haltijat lempi. Kaivaten häntä muistaa kansa, alkaa nurista jo Panun omakin heimo. Sinua vuottavat, ja sinua vuotamme me. Tule sinä takaisin, sinut huudamme ensi käräjissä tietäjäksi.

—Minut tietäjäksi?

—Sinutpa tietenkä. Vanhaa sukua olet, voimaa on verissäsi, tietosi synnynnäistä, sinulla on isäsi neuvot, jonka oppiakin jo kävit.

—Sen jälkeen olen käynyt parempaa oppia.

—Sitä parempi.

—Olen kastettu!

—Ka, kastetuitahan mekin, tulet kotiin ja peseyt pyhässä lähteessä ... sillähän siitä pääset.

—Mutta minä en tahdo siitä päästä.

—Ka, mikset?

—Velhot, taikurit ja noidat ovat Jumalalle kauhistus. Minä en tahdo olla velho.

—Mutta olihan isäsikin velho?

—Minä olen oppinut sen, mikä on parempi.

—Emmehän ymmärrä. Mutta tule pois ja rupea johtajaksemme. Kukistamme Panun, rakennamme sinulle isäsi tuvan, annamme sinulle, mitä tarvitset. Me työtä teemme, kalastamme, metsästelemme, sinä jumalia lepyttelet, kyselet onnea Ukolta ja Ahdilta.

—Ne ovat helvetin henkiä, ei ole kuin yksi Jumala: isä, poika ja pyhä henki.

—Viemme onnen Panun väeltä. Kostamme sukusi surman. Tapamme hänet, joka taattosi tappoi.

—Ei sinun pidä tappaman, sanoo Herra. Kostaa tahdon, mutta toisella tavalla.

—Sano, millä tavalla.

Reita, joka oli istunut puun tyvellä, syrjin miehiin, käänsi nyt kasvonsa päin nuotioon ja alkoi puhua:

—Jättäkää nämä tuumanne ja luopukaa pakanallisista, pahoista menoistanne. Särkekää epäjumalanne ja kirotkaa ne; kääntykää ainoan oikean Jumalan puoleen, joka on kaikkivaltias ja väkevä ja vanhurskas ja iankaikkinen ja joka lähetti ainoan poikansa meidän syntejämme sovittamaan. Hän antaa paistaa päivänsä niin hyvin kuin pahoillekin. Jos hänet otatte, niin tulen minä kanssanne ja opetan teille uudet

tiedot ja uudet uskot ja opetan teitä rukoilemaan ja iankaikkisen autuuden taivaassa saavuttamaan.

Kuunneltuaan tätä puhetta, kasvoissa ilme niinkuin eivät olisi sanaakaan siitä käsittäneet, vaikenivat miehet toisiaan ikäänkuin ujostellen silmäillen. Sitten luuli Aslo hänet oikein käsittäneensä ja virkkoi:

—Ilakoit kanssamme, leikkiä lasket.

—Tosia totisia puhun.

—Sano suotta puhuneesi ja tule kerallamme, niin valjastamme porot ja lähdemme yötä myöten pyyhkimään.

—Niin on, kuin sanoin ... lähtenette ensin papin luo, niin sitten tulen.

Syntyi pitkä äänettömyys. Sitten virkkoi Aslo surunvoittoisella äänellä:

—Ei ole sinusta mieheksemme. Etpä ollutkaan isäsi poika. Isäsi oli toista miestä.

—Se oli jalo mies! lisäksi eräs toinen miehistä.

—Ja isoisäsi sitäkin jalompi! virkkoi kolmas.—Sotia käydä osasi, vihollisen sanoin sokaisi, kuohuviiniin koskiin juoksutti, korkeiden vaarain harjuilta pohjattomiin kuuluihin syöksi.

—Mutta on sitä minussakin vielä miestä! huudahti Reita.

—Lieneekö mihinkään ... toisen orjaksi, papin rengiksi ... siinä miehuutesi.

—Uuden uskon teille annan ja uudet opit neuvon!

—Ei ole uusista usoista, vierahista valtiaista. Käydään levolle, miehet, ja huomenna lähdetään. Ei ollut meillä asiata tänne. Tulimmehan koettamaan, kun saapuneesi kuulimme. Palvellaan itse jumaliamme ja haltjoitamme lepytellään niinkuin osataan.

Miehet eivät sen enempää Reidasta välittäneet, kääriytyivät vaatteisiinsa ja heittäytyivät hankeen levähtääkseen.

Vähän nolostuneena poistui Reita heimolaistensa luota. Ne kai häntä nyt halveksivat ja ylenkatsovat ja kertovat kaikelle suvulle, että hän on raukka ja pelkuri, joka ei isänsä kuolemata kosta. Liekö totta, niinkuin sanotaan, ajatteli Reita kulkiessaan kylää kohti, etteivät kostamattomat vainajat saa rauhaa haudoissaan? Sitä oli äiti puhunut ja aina kostamaan kiihoittanut, teroittanut sitä vielä viimeisessä hengenvedossaankin, hankeen vaipuessaan, kun voimat pettivät ja hän siihen nääntyi.—Kosta isäsi surmaajalle! oli kuiskannut. Ja usein oli äiti näin puhunut:—Eivät kyetty isääsi jumalansa auttamaan. Ota sinä itsellesi toinen jumala, joka on voimakkaampi, ota Ruotsin Jumala.—Se olikin mahtava Jumala, ja suuri oli sen huone, katto niin korkealla, että päätä huimasi, ja koreita kuvia täynnä; kullalle ja hopealle kiilsivät pappien puvut kynttiläkruunujen valossa, ja ihanasti helisivät veisuu ja soitto. Ne, jotka hänet tiepuolesta korjasivat ja lämpimään veivät ja huostaansa ottivat, nuo hyvät ihmiset Turussa, ne olivat jouluna hänet ensi kerran kirkkoon vieneet. Ja siellä oli puhuttu lapsesta, joka toi rauhan maailmaan ja ihmisille hyvän tahdon ja käski vihamiehiäänkin rakastamaan. Eikä hän pitkään aikaan äitiään muistanut eikä kosta ajatellut, vaan ajatteli, kuta enemmän miehistyi näiden hurskaiden ihmisten seurassa, miten kerran vielä kotiinsa pääsisi ja saisi heimolleen ilmoitetuksi, mitä tiesi Ruotsin suuresta Jumalasta. Muistui kuitenkin kostokin mieleen ja äidin manaus, varsinkin silloin, kun näki noitia poltettavan Turun tullin takana. Nyt se ajatus taas häntä puristi, mutta ei hän tahtonut päästä siitä selvyteen. Mutta olihan pappikin puhunut kosta, joka ei velhoja säästä, ja äsken oli hän uhannut Panua: »Kuolema sinulle, jos sinut taikuudesta tavataan!» Kosto, Ristin-Kiesuksen kosto taikurille! Ja ikäänkuin sisällisen leimauksen valossa selvisi hänelle yht'äkkiä hänen tehtävänsä. Hänen herkkä mielensä innostui siitä niin, että hän juoksujalassa riensi jatkamaan tehtävänsä, jonka oli pastorilta saanut.

Päiväkauden oli hän hiipellyt Panun kintereillä vakoillen hänen toimiaan. Äsken oli hän hänet kadottanut näkyvistään, ja Panu oli haihtunut kuin aave näkymättömiin. Mutta yht'äkkiä välähti hänen päähänsä vaistomainen ajatus siitä, minne Panu oli kadonnut, niinkuin se välistä välähtää tarkalle metsämiehelle, joka on riistan jäljiltä eksynyt. Ja suoraan kuin nuoli riensi hän jään yli voudin niemeen, jossa oli kuullut olevan vanhan pyhän lehdon ja pakanallisen uhripaikan.

Kierrettyään ensin voudin talon, jonka pihalla paloi tervassoihutuja ja joka oli täynnä hevosia, rekiä ja pulkkia, ja josta kuului isoäänistä haastelua ja väliin ruotsinkielistä puhetta, kulki hän pienen pellon poikki sakeaan kuusikkoon, josta vain kaitainen polku vei niemen kärkeen päin. Sitä kulkiessaan kuuli hän ääniä jäljeltä päin ja kätkeytyi näreen juureen, jossa hänen ohitsensa samassa kulki kaksi henkilöä, mies ja nainen. Reita tunsu heti heidät molemmat, toinen oli Panu, toinen eräs kirkonkylän vaimoja.

—Kyllähän minä sitä niillä puilla lämmitin, kuului vaimo puhuvan. En luullut enää tulevasikaan ... siunatkoon sinua, että tulit ... ukon kaatamalla puilla lämmitin niinkuin käskit, ja kosken vaahdosta vesikiven päältä on vesi kerätty ... vastat ovat kolmen verotalon maalta... Lieneekö ollut pahaksi, kun Kiesuksen nimeen löylyn löin, toisen löylyn Maahisen...

Enempää ei Reita kuullut. Kun menijät katosivat, lähti hän heidän jälkeensä hiipimään ja tuli pian pienelle pyöreälle aukealle, jonka keskessä kasvoi suuri kuusi, ja sen juuresta häämötti vähäinen, musta sauna. Sen ovi avautui juuri, ja paksu huuru pullahti ulos. Reita hiipi lähemmä, painoi kasvonsa savureikään, joka oli vastalla tukittu, siirtyi ikkunaluukulle, löysi siitä raon, tähysteli sisään, muuttautui taas savureiälle ja poistui sitten kiireisin askelin samaa tietä, jota oli tullut.

VII.

Yksinään istui pastori suuressa tuvassaan pöydän takana talikynttilän ääressä saarnaansa valmistellen. Edessään oli hänellä raamattu ja pieni paperipalanen, johon tuon tuostakin teki muistiinpanoja. Mutta ajatellessaan saarnansa sisältöä ja sen muotoa tunsikin hän kykenemättömyytensä saada ne sellaisiksi kuin olisi tahtonut. Kuta useammin hän täällä saarnasi, sitä vaikeampaa oli hänestä saada sanansa asetetuiksi niin, että ne kuulijakunnasta häntä vastaan kajahtaisivat. Ne istuivat kuin aholla mustat kannot jäykkänä ja tönkköinä. Puolinaisesti ne vain häntä ymmärsivät, eikä ollut parhaimmissakaan muuta kuin kuori kristinuskoa, kun alla oli vielä musta, paksu pakanaus melkein rikkomatonna.

Työ oli vielä melkein aloittamatonta, suuri korpi kaatamaton, ja mitä siellä lieneekin ollut viljelemättömiä aukkoja, sinne ne haihtuivat kuin pälvet puitten juurille.

Hän oli ajatellut kohtaustaan Panun kanssa. Vaikkei hän tahtonut sitä itselleen myöntää, oli se kuitenkin vaikuttanut häneen masentavasti. Tähän saakka hän oli tavannut nöyriä ja väistyviä olennoita, jotka häntä pelkäsivät. Tämä oli asiastaan niin varma, että uskalsi tulla häntä uhkaamaan hänen omassa kodissaan. Ellei hän olisi niin varma vallastaan, ei hän niin esiintyisi. Voisiko koskaan sen miehen niskat taittaa? Uskaltaisiko täällä kukaan ojentaa auttavaa kättä hänen kukistamiseksi?

Tultuaan äsken tuvasta oli hän tavannut vaimonsa vapisemassa tuolla karsinassaan. Kerrottuaan hänelle, mitä oli tapahtunut, oli hän heittäytynyt hänen syliinsä ja pyytänyt itseään suojelemaan. —»Sinulle ei hän mitään voi, mutta minulle hän kostaa ... minä näin sen hänen silmistään, kun raotin ovea, silloin kun hän porstuan läpi kulki.» Ja hän alkoi pyytää ja rukoilua, ettei hän rakentaisi riitaa sen miehen kanssa, ettei käyttäisi väkivaltaa; se ei mitään hyödyttäisi ... saarnaamalla, opettamalla ja neuvomalla, hyvyydellä ja hellyydellä he olisivat voitettavat. Voisiko se mitään tehdä, voisivatko velhot yleensä tehdä pahaa sillä salaperäisellä tavalla kuin luullaan? Mutta olivathan ystävät ja sukulaiset heitä kaikilla Lapin noidilla pelottaneet! Yksin piispakin oli jäähyväispuheessaan varoittanut ja kehoittanut aina rukoilemaan ja heitä vastaan valveillaan olemaan. Hänen vaimollaan oli heikko usko, sen hän tiesi itsekkin, ja siksi hän ehkä niin pelkäsi. Sillä miehellä oli ilkeä silmä, siksi ne häntä niin pelkäsivät. Paha henki on heikompi kuin hyvä, mutta jonkin aikansa voi hän tuhoa tuottaa.

Pastori oli noussut tuoliltaan ja mitteli pitkin askelin tuvan lattiaa. Sitten kuulosti hän karsinaan. Rauhallisesti siellä hänen nukkuva vaimonsa hengitti. Taas meni hän pöytänsä päähän istuakseen työnsä ääreen. Hänen silmänsä sattuivat Luteruksen kuvaan. Sillä miehellä oli rohkeutta, ei pelännyt itseään piruakaan iskemästä...

Kuului askelia porstuasta, ja joku raotti ovea.

—Kuka siellä?

—Minä, vastasi Reidan ääni. Kuulkaahan, kuiskasi hän, nyt se on satimessa.

—Kuka?

—Panu on voudin saunassa ... tekee taikojaan ... sillä on sairas käsissään ... minä kuulin sen hokevan ja loitsivan ja näin ruumistaan vääntelevän ja käsillään huitovan...

Temmaten lakkinsa ja turkkinsa riensi pastori sanaakaan sanomatta ulos Reidan jäljestä.

Ulkona oli alkanut lunta pudotella, ja nuotiovalkeista metsän reunassa ja järven niemessä kohosi punaisia tulen heijastamia patsaita korkealle ilmaan. Ne kohosivat kuin aukoista maan alta, niinkuin

olisivat manalan syvyyksistä tulleet ja sen läsnäoloa loistaneet.

—Ketä se taikoi? kysyi pastori, kun olivat jälle tulleet.

—Sitä rampaa tyttöä, jonka äiti aina juoksee puheillanne.

Yhtä mittaa oli Rampa-Riitan äiti juossut apua anomassa tyttärensä tautiin ja vielä eilen rukoillut häntä parantamaan. Oli kättänyt käsiä hänen päällensä panemaan ja lukuja lukemaan. Ja nyt on hän kääntynyt taikurin puoleen!

Hänen jäsenensä jännittyivät, ja hän puristi nyrkkejään kulkuansa kiinnittäen.

—Tästä mennään! sanoi Reita ja oikaisi voudin taloon vievältä tieltä suoraan niemen nenään.

—Onko sinussa miestä minua auttamaan, jos tarvitaan? kysyi pastori.

—Käyn kiinni kuin ahma poron niskaan! vakuutti Reita, joka oli yhä enemmän innostunut.

Pastori ja Reita kulkivat jäätä myöten voudin niemeen erään rannassa olevan johteen kohdalle ja hiipivät aivotartta pitkin, kunnes tulivat tielle, joka vei saunalle. Reita tutki jälkiä: ei ollut vielä poispäin johtavia. Mutta kun he tulivat aukon reunaan, avautui saunan ovi ja mies astui ulos. Samassa pyörähti hän ympäri ja katosi saunan taa. Sen nähtyään ampui Reita kuin nuoli jälkeen, ja molemmat katosivat niemen kärkeen päin.

Pastori kiirehti saunaa kohti, mutta ei ehtinyt vielä oven ripaan tarttua, kun ovi lensi uudelleen auki ja valoa tulvahti sen täydeltä ulos pimeyteen.

Ovessa seiso i Rampa-Riitta omilla jaloillaan, pitäen pihtipielistä kiinni. Hänen äitinsä seiso takana tukien häntä käsipuolesta, vaikkei sairas nähtävästi tukea tarvinnut.

—Herra Jumala, pastori! huusi vaimo.

—Pastori! Pastori! huudahti tyttö. Minä olen terve! Minä osaan kävellä! Jalka ei ole enää kuolluksissa eikä käsikään ... katsokaahan, minä saatan sitä liikuttaa, miten tahdon ... voi, voi, kuinka siinä pihisee kummasti ... se kun sivel i ja viiletti ... ja sitten manasi rienaa pois ja kiljaisi ja käski nousta, ihan oli kuin olisi joku ponnahuttanut seisoaalleen ... minnekä se meni? ... vai pastoriko se minut parantikin?

—Eihän, vaan Panu ... sanoi äiti.

Mutta pastori seiso i siinä ihan tyrmetyksissään. Aamulla oli tyttö ollut vielä liikkumatonna ja puhumatonna vuoteessaan. Nyt hän käveli ja puhui. Eikä pastori tointunut sanaa sanomaan.

—Minnekä se Panu meni? soperteli tyttö yhä. Tahtoisin sen polvia halata. Pastoriko se on? Sanoitte eilen äidille, että Jumalalle ei ole mikään mahdotonta ... nyt on Jumala minut parantanut ...!

—Perkele sinut on parantanut eikä Jumala ... kirous sinulle ja parantajallesi, pakana! huusi pastori kättään päänsä yli kohottaen.

—Älä kiroo häntä ... älä kiroo! kiljaisi äiti tarttuen pastoria käteen ja painaen sen alas. Älä Jumalan nimessä säikäytä häneen tautia takaisin.

—Parempi, että kristillisesti kuolee kuin pakanakeinoilla paranee.

Tyttö alkoi vapista ja horjua. Äiti riensi häntä tukemaan ja kiljui:

—Mene hiiteen täältä, pappi! Anna olla meidän rauhassa, kun et, tyhmä, itse kuitenkaan mitään mahtanut... Älä pelkää, Riitta, ei se sinulle mitään taida ... mene tiehesi täältä, kuuletko... Tule pois, Riitta!

Ja hän kääräisi hänet turkkiinsa, talutti ulos ja istutti kelkkaan, jolla oli hänet tänne vetänyt.

Silloin ilmaantui Reita ovelle.

—Karkuun pääsi! huohotti hän. Sukset oli rannassa ... en saavuttanut.

—Sama se, kyllä me hänet vielä saavutamme.

—Kyllä hän teiltä päänsä säilyttää ... Panu! huusi vaimo mennessään.

Ei ollut pastori vieläkään hämmästyksestään kokonaan selvinnyt. Tyttö oli parantunut, ihme oli tapahtunut. Ja se ihme oli perkeleestä.

—Onko pimeyden ruhtinas sitten vielä kerran päässyt kahleistaan irti! huudahti hän otsaansa pyyhkäisten ja seisten saunan kupeella hangessa, raskaan, märän lumen salaperäisesti kuiskiessa pimeään metsään putoellessaan. Onko hänet lähetetty tänne varta vasten minua vastustamaan? Olkoon! Mutta minä sidon kuin sidonkin hänet uudelleen!

VIII.

Voudin talo oli suuren koivikon keskellä, korkean teräväpäisistä laudoista tehdyn pystyaidan ympäröimänä. Portti oli raskas ja raudoitettu, paksuilla tammisilla salvoilla varustettu. Sen eteen oli kytketty kaksi vihaista susikoiraa, joiden rautariimut olivat niin asetetut, että vieras parahiksi pääsi välitse niiden molemmin puolin terhentäessä. Nyt oli portti auki, piha täynnä hevosia, rekiä ja poron pulkkia.

Äsken juuri oli kuninkaan ostaja saapunut ja vouti oli talonsa vartijalle, joka rappusten edessä käyskenteli pertuska olallaan, antanut käskyn, ettei pyrkijöitä enää tänä yönä olisi hänen puheilleen päästettävä.

Vartija juuri selitti sitä miehelle, jonka rappusten edessä oli pysäyttänyt, sulkien häneltä pertuskan varrella tien.

—Ilmoittakaa, että se on pastori Martinus Olai, joka tahtoo häntä tavata.

Kun vartija avasi tuvan oven, kuului sieltä hoilotusta, naurua ja isoäänistä haastelua. Yht'äkkiä se taukosi, ja voudin ääni kuului sanovan:

—Anna vaan Martti-papin tulla!

Suuressa uunissa palaa roihusi iso pystyvalkea, jotapaitsi huone oli valaistu raskaisiin metallijalkoihin asetetuilla kynttilöillä. Isolla verkapeitteisellä pöydällä oli toisessa päässä aterian tähteitä, toinen pää oli katettu juomatavaroilla, joiden ääressä istuivat vouti ja eräs tuntematon vieras. Pöydän alla oli karhun talja ja melkein koko huone oli sisustettu nahkoilla, joiden päällä riippui aseita: kirveitä, pertuskoita, jousia ja niiden keskellä hirven sarvissa hylkeennahkaiseen huotraan pistetty pitkä kivääri.

Vouti nousi seisoalleen ja koetti vakavasti kulkea puolilattiaan tulijaa vastaan.

—Mikä tuottaa minulle kunnian tällä tavattomalla tunnilla saada matalassa majassani sanoa tervetulleeksi korkea-arvoinen naapurini? Terve tuloa tupaani! Saan kunnian esittää toisilleen pastori Martinus Olain ja harvinaisen vieraani, hänen majasteettinsa kuninkaan vaatekammion vartijan, mestari Erik Pehrssonin.

Vieras nousi tervehtimään. Hän oli kookas, pullea mies, silmät pienet ja hyvántahtoisen näköiset.

—Olkaa hyvä ja istukaa!—Pirkko hoi! huusi vouti sitten unohtaen juhllaisuutensa.

Sisään tuli keski-ikäinen, pulska nainen, vyötäisillään avainnippu, jota hän emännän vallalla oli kantanut jo voudin vaimon eläessä.

—Tuo olutta, Pirkko!—Pyydän saada juoda terveydeksenne!

—Tulen virka-asiassa, sanoi pastori, kun tervetuliaismenot vihdoin oli suoritettu ja hän hiukan kostuttanut huuliaan oluthaarikassa. Tulen pyytämään apuanne.

—Kuninkaallisen majesteetin käskynhaltijana olen minä yhtä velvollinen kuin halullinenkin ojentamaan avullista kättäni ... onko markkinaväki rauhaanne häirinnyt? Jos niin on, niin sanokaa vain, ja syyllinen on saava rangaistuksensa.

—Minun rauhaani ei kukaan ole häirinnyt, mutta sitä pahemmin on täällä häiritty kirkon ja kristillisen seurakunnan rauhaa, loukattu sen arvoa tavalla, joka on Herralle kauhistus. Täällä on läheisydessämme harjoitettu törkeitä noituutta.

—Noituutta? Vai noituutta? Velhoutta? Ainahan ne näin markkina-aikoina...

—Tulen pyytämään, että pahennuksen aikaansaaja ja rikoksen tekijä, joka minun on onnistunut saada paljastetuksi, vangittaisiin. Kun tehtäviini kuninkaallisen majesteetin ja korkea-arvoisen

tuomiokapitulin käskyn mukaan kuuluu ei ainoastaan ilmianto-oikeus, vaan myöskin—velvollisuus, pyydän teitä antamaan minulle sitä avustusta, jota kirkko tällaisissa asioissa on maalliselta vallalta oikeutettu saamaan.

—On varmaan oikeutettu. Mutta kuka on noitunut? Ku—ketä on noiduttu?

—Tulen juuri metsäsaunasta tästä läheltä, tältä niemeltä, muutamia kivenheittoja asunnostanne.

—Sitä sanotaan suuren kuusen saunaksi ... vai siellä ne taas?

—Siellä on juuri nyt, hetki sitten tapahtunut jumalaton teko ... siellä on pirun voimalla rampa parannettu.

Vouti virnisti ikeniään niinkuin hänen tapansa oli, kun oli jotakin pulmallista tapahtunut, ja raapi korvallistaan.

—Jopahan on taas se Panu ... mutta paransiko se todellakin! Noh, kah, osaahan se, mutta mitäs pahaä siinä, jos paransi? Antaa tohtorin tehdä terveeksi.

—Asia on minusta liian totinen leikin laskuksi.

—En minä leikkiä ... se Panuko minun pitäisi vangita?

—Ette suinkaan tahtone puolustaa sitä, että täällä kirkon nurkkajuuressa taiotaan ja noidutaan ja inhoittavaa, pakanallista menoa harjoitetaan.

—Panu on hyvä mies, mainio metsästäjä ja verojen maksaja, kuningaskin on kiittänyt hänen nahkojaan, niinkuin mestari Eerikki voi todistaa, ja hän pitää hyvää järjestystä erämaillaan.

—Hän on liitossa pahojen henkien kanssa, on noita ja velho ja kristinuskon pahin vihollinen.

—Mitä te sitten minulta tahdotte?

—Tahdon, että jo tänä yönä panetatte hänet kiinni ja toimitatte hänet Turkuun tutkittavaksi ja tuomittavaksi.

—En tee kumpaakaan.

—Sallitteko minun kysyä, miksette?

—Se ei kuulu tähän.

—Oletteko hänelle ehkä jossakin kiitollisuuden velassa? Vai pelkäättekö häntä?

—Parasta olisi, jos tekin häntä pelkäisitte.

—Minulla ei ole mitään omallatunnollani niinkuin teillä ehkä on.

—En ole kutsunut teitä tänne ripittämään itseäni.

—Hyvä olisi, jos joskus senkin tekisitte.

Vouti ja pastori olivat nousseet seisomaan.

—Mitä tarkoittatte? kivahti vouti.

—Varoitte teitä asettumasta kirkkoa ja papistoa vastaan sille kannalle, jolle olette osoittanut taipumusta asettua. En ole teitä vielä kirkossa nähnyt, herra Fincke, te suojelette noitia ja velhoja, vieläpä niitä käytättekin.

—Kuka sen on sanonut?

—Minulle ei ole tuntematonta, minkä koko maailma tietää, että vaimo vainajaanne parantaaksenne noitaan turvasitte.

—Olette kai sitten myöskin kuullut, että hän parani, vaikka sitten taas muuta heikkouttaan kuolikin. Panu on mainio tohtori.

—Se on siis totta kuitenkin?

—Ka, miksei tosi totta olisi!

—Tiedättekö, mikä rangaistus niitä odottaa, jotka noitiin turvauvat?

—Tiedän olevan kaikenlaisia vanhoja, tyhmiä asetuksia, jotka eivät minua liikuta.

—Ette siis suostu vangitsemaan Panua?

—Ei maksa vaivaa.

Pastori nousi lähteäkseen.

—Silloin täytyy minun valittaa piispalle ja jättää asia hänen edemmä ajettavakseen.

—Valittakaa minkä mielenne tekee!

—Eräs toinenkin teitä koskeva asia on minun ilmoitettava. Olen kuullut teidän mitä väkivaltaisimmalla tavalla talonpojan naisia kohtelevan, raiskaavan kaikki vihille vietävät neitokset. Olette häpeämätön mies, jonka menosta on tehtävä loppu.

—Ja kuka on se mies, joka estää minua elämästä niinkuin tahdon?

—Minä olen se mies! Ja voitte olla vakuutettu siitä, että minä pidän, mitä olen luvannut.

Ja hyvästiä heittävästi poistui pastori.

—Pöh! tuhkaisi vouti hänen jälkeensä. Sitten meni hän pöydän päähän, tarttui oluthaarikkaansa, tyhjensi sen yhdellä siemauksella ja paiskasi pöytään niin, että siitä vanteet valahtivat.

—Vai tämä uusikas rupee täällä pöyhistelemään ja komentamaan! Minä sille näytän!—Panu! huusi hän ovesta porstuaan.—Käy tänne, mies!—Pirkko hoi! Olutta Panulle!—Lempo sinua, mihin välikäteen minut saatoit. Nyt on naapuriviha ilmitulessa sinun tauttasi. Mutta sama se! Parempi olla papin vihoissa kuin sepän vihoissa! Nyt nahkakaupan tekoon ... tässä on kuninkaan ostaja. Minä olen jo hinnoista sopinut ... saat enempi vielä kuin mennä vuonna.—Tiedätkö, mitä me huomenna teemme! Se haukkui sinua noidaksi ja minua noitain suojelijaksi. Me ajamme karahutamme huomenna kaksivaljakolla kirkkoon.

Panu esteli, sanoi olevan jo aamulla varhain aikomuksensa lähteä kotiin.

—Ei auta, tule pois vain, saat kunnian kuninkaan voudin kuskipukilla istua! Vai peloittaako sinua? Pidä sinä vain varasi! Se on yhtä suuri tietäjä kuin sinäkin. Katsoo niin julmasti kuin paras loihtija. Jos laulaa sinut vielä kainaloita myöten alimmaiseen helvettiin.

Panu loi oven suusta voutiin tutkivan, hiukan epävarman katseen saadakseen selville, puhuiko vouti totta vai pilas. Kirkkoon meno ei häntä miellyttänyt. Mutta ei auttanut sitä vastaan sanominen, kun se tuolla päällä oli.

Mutta kun pastori tuli kotiinsa, rutisti hän kourassaan paperilapun, johon oli alkanut saarnaansa kirjoittaa.

—Nyt minä puhun niin, että kivetkin heräävät ... ja toivottavasti he nyt minua ymmärtävät.

IX.

Voudin talossa oli sinä yönä suuret juomingit ja karkelot rahvaankin tuvassa. Iso oluttynnyri vuoti tuvan karsinassa kaikille, jotka sitä tahtoivat. Panu oli kieltänyt miehiään päihtymästä, mutta salli heidän hyppyyn osaa ottaa. Ylinnä muista keikkui Kuisma. Vouti itsekin kävi iloa katsomassa ja naisia tarkastamassa, joista aina kauneimmat valitsi.

Jouko seisojuna muiden takana katsellen kummastunein silmin outoja ihmisiä ja menoja. Aamupuoleen yötä kutsui hänen isänsä hänet pois ja määräsi hänet menemään pappilaan ja siellä metsän rantaan piiloutuen pitämään silmällä, mitä tapahtui. Aamun tultua tulisi hänen mennä kirkolle ja kuulostella, mitä ihmiset puhuisivat, mutta kirkkoon ei hän saisi mennä.

Kun Jouko lähestyi pappilaa, tapasi hän pihalla seisomassa ryhmän kokoisiaan nuoria poikia, jotka näkyivät jotakin odottavan.

Tuli paloi pappilan salin pöydällä. Ikkunasta voi nähdä, että pappi siellä käyskenteli edestakaisin

pöydän ja uunin pankon väliä.

—Mitähän tuo meille sanoo? kuului muuan pojista virkkavan pelokkaan kunnioittavalla äänellä.

—Peloittaako sinua? kysyi toinen.

—Ei peloita, mutta ei tiedä, osaako sen edessä olla.

—Ei sitä tarvitse pelätä, se kuuluu olevan lapsille hyvä ja antavan kirjat.

—Pitääkö sille osata lukea? Minä kai en osaa.

—Minä osaan Isämeidän ja Siunauksen, vaikkei kuulu tarvitsevan ennen kuin ripille mennessä.

—Mene sinä eturintaan, kun osaat...

—Ei siinä ole muuta osaamista, kun vain sanoo kolme kertaa uskon, kun se kolme kertaa kysyy: uskotko?

—Mutta muistetaankin kolme kertaa sanoa. Isä sanoi, ettei kaste mitään vaikuta, jos ei kolme kertaa sano. Kolmesti se vettäkin päähän valelee. Siinä se on taika.

—Jokohan meidän pitäisi mennä sisään?

—Odotetaan, kunhan itse kutsuu.

Kaarina ilmaantui ovelle ja kysyi, olivatko he niitä papin puheille pyrkiviä. Pojat sanoivat olevansa kastettavia. Silloin Kaarina heitä tutkimaan, mikä heille millekin nimeksi. Yksi sanoo käsketyt kastaa Tuomaaksi, toinen Juhanaksi, kolmas Taavetiksi.

—Entäs tuo poika, joka tuolla nurkkajuuressa seisoo? Mikäs sinulle nimeksi? huusi Kaarina Joukolle.

Jouko pyörähti nurkan taa ja katosi näkyvistä. Samassa tuli pastori kutsumaan poikia sisään ja vei heidät vanhaan pirttiin. Kun ei ketään näkynyt pihalla, hiipi Jouko sinne takaisin ja asettui tuvan pienen ikkunan taa, siitä katsomaan ja kuuntelemaan. Painaen otsansa ikkunan ruutuun kiinni näki hän poikain seisovan kehässä pöydän edessä ja papin istuvan penkin päässä heidän keskessään. Kaikkia papin sanoja hän ei erottanut, kuuli tämän vain puhuvan armosta ja laupeudesta ja kiiltävistä vaatteista. Äänen hän kuuli lempeäksi ja sydämelliseksi. Sitten se antoi heille kullekin käteen neliskulmaisen kalun, joka oli kuin lauta. Yhä uteliaampana painoi Jouko korvaansa ikkunaan ja kuuli nyt selvemmin papin sanat.

—Nämä ottakaa ja näistä oppikaa. Te olette tähän saakka pimeydessä vaeltaneet, mutta tänä päivänä on taivaallinen isä teidät lapsiksensa tekevä ja teille taivaan oven avaava ja iankaikkisen elämän antava. Kun olette kirkossa pyhän kasteen saaneet, olette te mahdolliset sinne sisälle tulemaan ja Jumalan lapsiksi kutsuttua, eikä perkele eivätkä pahat henget teille mitään mahda, jos uskonne lujana pysyy. Sen uskon mahdollisuus teille nyt tänäpäpä annetaan.—Odottakaa täällä ja seuratkaa minua, kun näette minun kirkkoon menevän.

Sanat kumisivat ikkunan läpi oudosti Joukon kuuntelemaan korvaan. Se oli hänelle käsittämätöntä puhetta. Oliko se loihua, jonka sanat hän kuuli, mutta jonka merkitystä hän ei ymmärtänyt? Mitä oli »usko», josta pojat olivat puhuneet ja josta pappikin puhui? Oliko se joku syntysana? Hän painoi sen mieleensä. Ja mitä »taivas» ja nuo neliskulmaiset kalut, jotka pappi pojille antoi?—Isä oli kieltänyt häntä kirkkoon menemästä.

—Mutta minä menen! päätti hänessä outo voima, ja hän lähti kirkolle päin, kun näki papin menevän omaan tupaansa.

Jo varhain aamulla ennen auringon nousua seisoskeli markkinaväkeä kirkon oven edustalla. Niinkuin edellisenäkin päivänä alettiin markkinat tänäänkin jumalanpalveluksella, eikä ollut tapana mitään kauppoja tehdä, ennenkuin toimitus kirkossa oli päättynyt. Messun tiettiin tänään tulevan tavallista juhlallisemman. Se oli oleva täydellinen jumalanpalvelus saarnoineen. Sitäpaitsi tulisi kymmenen omine voimineen kirkolle hiihtäneen lapsen kaste toimitettavaksi. Varmaankin tulisi pappi saarnassaan myöskin puhumaan siitä, mitä yöllä tiedettiin tapahtuneen.

Tieto Korpivaaran tietäjän ihmeteosta oli jo alkanut levitä. Olihan useinkin kuultu tietäjän pikku tauteja parannelleen, mutta sellaisista kuin rampain nostamisesta jaloilleen kerrottiin vain muinaisina taruina. Olivat myöskin jotkut kuulleet kuiskailtavan pastorin saapumisesta taikasaunalle ja hänen yöllisestä käynnistään voudin luona, jossa olivat riitautuneet. Toiset sanoivat Panun jo olevan nuoriin lyödyn ja lähetetyn Turkuun mestattavaksi. Mutta toiset olivat nähneet hänet aivan ikään voudin pihalla eikä olevan niin miehinäänkään.

Tuosta kaikesta keskustelivat kirkon ympärillä seisijat, joista suurin osa oli kokoontunut oven eteen sen avautumista odottamaan. Jouko seiso i erään toisen panulaisen kanssa miesten puhetta kuunnellen.

—Panun mieshän tuon parhaiten tietänee. Sano sinä!

—Ei sitä niin vain Panua kiinni panna.

—Minkäs taitaisi, jos pantaisiin?

—Ei taitaisi olla sidettä, joka sen kalvosissa kestäisi.

—Mutta lipettiinhän lähti, kun kuuli papin tulevan.

—Ja kirkkoon ei uskalla tulla.

—Ei ole vielä aika tullakaan. Jos tahtois i, ei tarvitsisi se mies avaimia odottaa.

—Ettäkö ilman aukaisisi?

—Saattaisi se senkin tehdä, jos tahtois i, ja on saattanut tehdäkin.

—Ettäkö korpin valkoisen höyhenen lukkoon pistäisi...

—Minkäpähän pistäisi.

—Mutta jos jalka väliin jäisi.

—Mitenkäpähän jäisi, kun tasakäpälässä yli hyppäisi.

—Ei tunnu olevan teidän tietäjällä kirkonväki hallussaan, virkkoi muuan Vienan mies.

—Onkos teidän?

—Meillä oli tietäjä, ja elää se vieläkin. Lappalainen on... Vienan ja Lapin rajamailla asuu, jolla on se voima, että papille itselleenkin kirkon haltijat näytti.—Ollet se mies, mikä olevasi sanot, niin näytä, sanoi Ryssän pappi.—Mutta jos pelästy t ja alat huutaa?—En omaa väkeäni pelkää.—Kättään tietäjä käännähytti ja sanoi: Katasta tuonne! —Katsoi pappi, ja alkoi kirkkomaalta purkaa tien täydeltä pientä ja suurta, elävää ja kuollutta. Jo luulee pappi tuomion tulevan ja alkaa rukoilla:—Aseta väkesi, aseta väkesi!—Viittasi vain tietäjä kädellään, ja kirkonväki katosi.

—Ei meidän papille näyttäisi.

—Ei tiedä, mitä vielä näyttää.

—Vapisee siinä vankkakin hänen haastaessaan.

—Hyvä olisi, kun saisi manatuksi pois noidat ja velhot.

—Kukas antaisi karjaonnan emännille, jos tietäjät pois?

—Pappi siunaisi...

—Ei papin siunaus auta... Eivät kuule häntä metsän väet... Eivät tottele kontio eivätkä sudet.

—Kuuluvatpa tottelevan. Kun kirkonkellojen soidessa karjan ensikerran laitumelle lasket, kaikkoo karhu sinä kesänä kirkonkellon kuuluvilta.

—Ei tarvitse kelloakaan, kun uskoo ja Ristin-Kiesuksen nimeä hokee.

—Huonot taiat! hymähti Panun mies.

—Käyhän kirkkoon, niin kuulet.

—Oliko uhr it isot Vienassa viime kesänä? kysyi Panun mies.

—Sata poroa tapatti Jyskyjärven rikas. Mutta Permissä ei enää uskalleta uhrata, sittenkun Ilja-munkki lehdon poltti. Suuri on siellä pappien valta.

—Kun antoivat polttaa.

—Poltetaan ne vielä täälläkin.

Päivä oli alkanut valjeta. Kun auringon ensimmäinen säde murtautui metsän takaa, lensivät pakkasesta ulvahtaen auki kirkontornin luukut, ja samassa helähti kello soimaan, jolloin toiset päänsä paljastivat, toiset vielä vanhan tavan mukaan silmänsä ristivät.

Niin kauan kuin kello soi, ei kuulunut hiiskahdustakaan ympärillä seisovasta väkijoukosta. Paljon oli siinä niitä, jotka kerran tai kaksi elämässään olivat sen äänen kuulleet, mutta joille se oli käynyt heidän uskontonsa ylimmäksi ilmaukseksi. Kellon äänessä se oli se salainen Jumalan voima, joka pakanuuden peikot oli voittanut, julmat jättiläiset karkoittanut ja joka suojeli kaikista pahain henkien juonista.

Jouko oli säpsähtänyt kellon ääntä. Usein oli hän kuullut miesten kirkkoa ja kelloa kiroavan. Isä sitä vihasi, mutta häntä alkoi peloittaa sen liikunta, hän luuli sen päällensä putoavan joka kerta, kun sen ammottava kita matalasta tornista häneen päin kääntyi. Mutta kun kello oli ensimmäiset vihansa purkanut, kun se rauhoittui ja tynnemmin ja säännöllisemmin lekkui, valtasi hänet niinkuin muutkin viehkeä, harras mieli, ja hän kääntyi arka hymyily huulillaan katsahtaakseen toveriaan, johon oli kirkolle tullessaan yhtynyt ja joka äsken oli toisten kanssa väitellyt. Mutta toveri oli poissa eikä näkynyt täällä muitakaan hänen heimolaisiaan.

Kun aamusoitto lakkasi, avautui samassa kirkon ovi, ja sen ikkunalaudat lensivät selälleen. Silmänräpäyksessä täyttyi pieni kirkko kuoriaan myöten, eivätkä sittenkään sinne mahtuneet tuskin puoletkaan pyrkijöistä. Ulosjääneet asettuivat seinämille avonaisten ikkunain alle kuunnellakseen ja jumalanpalvelukseen osaa ottaakseen. Jouko oli päässyt tunkeutumaan ovensuuhun. Kirkko täytyi hänen nähdä, isän kiellosta huolimatta. Äiti oli lähtiessä salavihkaa kuiskannut:

—Käy kirkossa, että tiedät tultuasi kertoa.

Kirkko oli pieni ja ahdas, penkit ilman selustimia, alttarin ympäryks kömpelö häkki, alttari itse kuin kumollaan oleva puulaatikko alastomassa seinässä kiinni, saarnastuoli »pönttö», kaikki maalaamatonta, höyläämätöntä puuta; ainoat koristeet olivat valkoinen liina alttarilla ja sininen saarnastuolissa, alttarin päällä seinässä musta risti ja katossa keskellä kirkkoa pieni kynttiläkruunu riippumassa.

Mutta Joukon mielestä oli kirkko huimaavan korkea, ja kaikki sen laitokset, mutta etenkin katon kannattimet ja ristiorret, ihmeelliset. Hänen sitä silmäellessään alkoivat orret ja ristit natista, ja taas yllähti kello soimaan hänen päänsä päällä. Ei ollut se kauan soinut, kun väki ulkona ja porstuassa ja kirkossa alkaa liikkua ja äännähdellä: »Pappi tulee! pappi tulee!»

Väkijoukon keskeen avautunutta käytävää myöten astuu Martti Olavinpoika kirkkoon, pitkä musta kauhana yllään, kaulan ympärillä valkoinen kehä kuin päivänkakkara. Hänen jäljessään tulevat kastettavat pojat kaksittain, kirjat käsissään, ja heitä seuraa suntio suurta kiiltävätä astiaa kantaen. Ulkona ovat päät paljastuneet, ja kirkossa olijat kumartavat sitä mukaa, kuin pappi seurueineen etenee. Kuoriin tultuaan sijoittaa hän pojat alttarin eteen, nousee itse alttarille, polvistuu siinä, nousee ylös ja yhtyy voimakkaalla äänellä virteen, minkä suntio, joka samalla on lukkari, on aloittanut. Kauan saavat he kahden veisata, eikä osaa seurakunta yhtyä. Mutta virsi on sama kuin oli eilen, kirkossa on niitä, jotka ovat sen ennenkin kuulleet, nuotti on tuttu, ja ennenkuin virsi on lopussa, on siihen yhtynyt ääniä kirkossa ja joitakuuta sen ulkopuolella. Jouko seisoo ovensuussa yhä enemmän ihmeisiinsä vaipuneena siitä, mitä kuulee ja näkee. Hän kuulee virren lakkaavan, näkee papin panevan kätensä ristiin, muut tekevät samalla tavalla, ja eräs vaimo, joka Joukon vieressä seisoo, nykäisee häntäkin panemaan. Pappi puhuu jotakin, rukoilee, ja Jouko rukoilee muiden mukana, ymmärtäen sanat, mutta ei niiden sisältöä tajuten.

Mutta nyt tajuaa hän, mitä pappi puhuu. Hän käskää pojat alttarin eteen astumaan ja kastetta vastaanottamaan. Pojat astuvat esiin, ja kun pappi taas on jotakin lukenut ja puhunut sillä samalla hellällä ystävällisellä äänellä, jolla Jouko kuuli hänen heitä pappilan tuvassa puhuttelevan, kysyy hän heiltä kolmeen kertaan: »uskotteko?»—ja päättään syvään kumartaen vastaavat he: »uskomme». Vuorotellen menevät he hänen luokseen, hän valaa kolmesti vettä heidän päähänsä ja antaa heille nimet.

»Minä kastan sinut Tuomas nimeen Isän, Pojan ja Pyhänhengen... Minä kastan sinut Juhana, Taavetti ... Paavali.»—Kirkkoväki kertoo nimet Tuomas, Juhana, Paavali ja jokaisen kymmenen nimet ja lopulta Joukokin liikauttaa huuliaan outojen sanojen mukaan ja kummastelee taas taikaa sanoissa »Isän, Pojan ja Pyhänhengen», joiden perille hän tahtoisi päästä.

Ja sitten astuu pappi takaisin alttarille ja puhuu niin, että Joukon sydäntä sykeröitsee, puhuu jostakin miehestä, jonka luokse eivät sallineet lasten tulla, mutta joka sanoi: »Sallikaa lasten tulla minun tyköni, sillä senkaltaisten on taivaan valtakunta, ja hän otti heidät syliinsä ja pani kätensä heidän päällensä ja siunasi heitä.» Ja sen tykö olivat nyt tulleet ne, jotka nyt kastetut olivat.

»Rukoilkaamme näiden lapsukaisien puolesta, jotka Herran pyhään seurakuntaan otetut ovat»,—sanoi

hän lopuksi, polvistuen alttarin eteen, ja kaikki muutkin polvistuivat.—Jokaista hänen liikettään seurasi Jouko, näki jokaisen väreän hänen kasvoissaan, jokaisen silmänluonnin ja välähdyksen hänen katseessaan. Polvistuvan oli hän nähnyt ennenkin kotoisten uhripappien, hokeneet ja loihtineet ja puhuneet ne olivat nekin, ja kastettavankin oli hän monesti nähnyt isänsä kotona pyhässä lehdossa lähteen reunalla, mutta tämä ei irvistellyt, ei silmiään mulkoillut, ei ruumistaan väännellyt, vaan seisoi suorana, sanoi sanansa helakasti, voimakkaasti—ja yhä enemmän ihmetteli häntä Jouko. Mutta nyt astui pappi alas alttarilta, avasi oven sakaristoon ja katosi sinne.

Suntio aloitti virren. Silloin syntyi melua ovella, jonka suussa Jouko seisoi. Kuului kovaa aisakellon soittoa, hevosten korskunaa ja huutoja. »Tietä kuninkaan voudille!» Väkeä komennettiin ulos, toiset tungettiin tiukemmalle penkkeihin ja isona ja leveänä, kyynärpäillään tietä tehden, astui vouti kirkkoon Panun seuraamana.

—Pois minun penkistäni! komensi hän keskelle kirkkoa tultuaan ja ajoi saarnastuolin edessä olevan penkin tyhjäksi, istuutuen sen keskelle ja katsellen tahmeilla ja kohmeloituneilla silmillä ympärilleen.

—Vai te voudin penkkiin, moukat! Missä täällä ovat kirkonmiehet?—Ka, Panu, istu vain siihen! Älä ole milläsikään! Ei ole hätää, kun minä olen mukana.

Seurakunta oli lakannut veisaamasta, ja suntio yksin sai lopettaa virren. Kun hämmennys vähitellen oli asettunut, avautui viimeistä värssyä veisattaessa sakariston ovi, ja hitain, mutta varmoin ja arvokkain askelin astui pastori saarnastuoliin.

X.

Nähdessään papin saarnastuolin reunan takaa nousevan vavahti Jouko. Ensin nousi sieltä otsa, sitten kasvot ja rinta, nousivat niinkuin outo olento ontosta puusta, ja Jouko luuli jo hänen jalkojaan myöten nousevan, kun voimakkaat, rystyiset kädet tarttuivat saarnastuolin laitaan ja silmistä, rypistyneiden kulmien alta ampui tuima, läpitunkeva katse halki kirkon. Ei näyttänyt se enää olevan sama lempeä mies, mikä äsken.

Eikä hän ollutkaan sama mies. Se hetkellinen mielen hellyys, joka oli pastorin vallannut hänen ensi kerran eläessään kastaessaan omilla jaloillaan seisovia lapsia ja joka oli Joukoakin niin lämmittänyt, oli poissa, ja nyt hän seisoi siinä niinkuin sotilas rintamassaan otsa otsaa vastaan vastustajainsa ja vihollistensa kanssa, jotka hävyttömyydessään olivat kokonaisen penkin hänen omassa kirkossaan anastaneet. Hänen mielensä kuohahti, veret kiehuivat hänen poskillaan, ja unohtaen rukoukseensaakaan painua karkasi hän arvelematta heidän kimppuunsa niinkuin olisi yhdellä iskulla heidät musertaa tahtonut. Vaistomaisesti tunsu seurakunta, mitä oli tulossa, niinkuin herkät metsäläiset jo päivää ennen ukonilman aavistavat. Voudin silmäkään ei katsetta kestänyt, vaan lähti seiniä pitkin harhailemaan.

Panu sively partaansa ja kirosi mielessään voutia, joka oli saattanut hänet tähän kiusalliseen asemaan. Mutta Jouko ei voinut kyllin kummastella, mitä varten isä oli tullut kirkkoon.

—Nimeen Isän, Pojan ja Pyhänhengen! sanoi hän tuimasti ja uhkaavasti, —piti vähän väliä ja jatkoi:

—»Sillä tietäkää se, ettei yksikään huorintekijä taikka saastainen eli ahne ja epäjumalan palvelija ole Kristuksen ja Jumalan valtakunnan perillinen, sanoo pyhä Paavali», alkoi pastori.

Ja pitäen vähän lomaa hän taas jatkoi:

»Mutta pettureille ja hirmuisille ja murhaajille ja salavuoteisille ja velhoille pitää sija oleman siinä järvässä, joka tulesta ja tulikivestä palaa ja joka on toinen kuolema.»

Se oli kuin ensi puuskaus alkavasta myrskystä, kaksi kovaa rajua hyökkäystä, jonka jälkeen ilma hiukan asettuu, noustakseen säännöllisesti ja asteettain yhä suurempaan voimaan.

—Enkä minä taida eikä minun pidä enää vaikeneman niistä kauhistuksista, joita täällä kuullut ja katkeralla mielikarvauksella havainnut olen, kuinka useat sanankuulijoistani vastoin kaikkea kristillistä menoa surkuteltavassa ja suurimmassa pimeydessä vaeltavat, niin etteivät pahaa hyvästä ja valhetta totuudesta erottaa taida, vaan antavat itsensä hävyttömäin viettelijäin ja velhojen ja muiden taikuuden hengeltä riivattujen kautta johdattaa ja taluttaa. Täällä tiedän minä joka nurkassa vielä tänä Herran valistuksen aikana pimeyden töitä harjoitettavan ja kalliisti ostettuja sieluja perkeleelle pyydystettävän kaikenlaisilla lukulangoilla ja muilla pimeydessä kudotuilla verkoilla, niinkuin lintuja pauloilla ja kaloja

ongella. En tahtois minä korviani uskoa siitä, mitä näistä perkeleen konsteista kuullut olen ja mitä hävyttömiä asioita teidän seassanne tapahtuu. Jos Jumala siunaa yhden nuoren aviovaimon kohdun hedelmällä ja antaa hänen synnyttämisen aikansa joutua, kuinka ei vanhain ämmäin karkäs ja hävytön joukko piiritä ja saarra häntä? Ensin peljätetään häntä synnyttämisen kivun raskaudella ja kovuudella, sitten opetetaan tuhatta naurettavaa asiata: syötetään lukusuoloilla ja vyötetään langoilla solmituilla niinillä ja käärmeen nahkoilla, niinkuin minulle kerrottu on, ja se kaikki siinä järjettömässä tarkoituksessa, että sen kautta kipuja vähentää ja estää.

—Jos Jumala tutkimattomassa viisauudessaan antaa jonkun ihmisen sairauteen langeta, liioitenkin johonkin äkilliseen ja senkaltaiseen, jota harvemmin nähdään, niinkuin halvaukseen, päänheikkouteen ja lankeavan tautiin, niin luulette te niiden olevan noitain ja taikurien nostattamia ja taitavan heidän avullaan parannetuiksi tulla. Sentähden kutsutte te nämä perkeleen palvelijat kylvettämään, loihutuja lukemaan, arpomaan ja saatanan juonia tekemään. Eikö tämä ole perkeleellistä menoa ja Jumalan töihin tunkeutumista? Voi, pitkämielinen Herra Jumala, joka sen kaltaisia vihasi asioita niin kauan kärsit! Sillä se pirullisin asia on, että se sairasten kallis aika, jonka Jumala vielä heidän viimeisilläänkin ja tautivuoteellaan heille lahjoittaa, tällä helvetin liekillä kulutetaan niin kauan, että voima raukee, aika raukee ja sieluparkain ilman yhtäkään parannusta Jumalan eteen astuman pitää!

Naiset alkoivat nyyhkyttää siellä täällä kirkossa. Miehet käännähtelivät. Sitten oli taas hiljaa kirkossa ja ulkona. Joku koira siellä vain ulvahti.

—Mutta mitä on tämä kaikki siihen epäjumalain palvelukseen verraten, jota harjoitetaan, ei tosin enää kaikkialla, mutta monin paikoin tässäkin pitäjässä! Yksi on Jumala ja ainoa hänen poikansa, mutta täällä on niitä, jotka monenlaisia haltijoita ja helvetin henkiä palvelevat ja kumartavat ja uhreilla lepyttävät, jotka heille puita ja metsiä pyhittävät ja eläimiä teurastavat. Mutta Jumala on kerran heidät ruhjova, ja taivaan tuli on polttava tuhkaksi heidän epäjumalansa— olkaa siitä varmat!

—Oo, te taikurit ja velhot ja noidat, joiden kautta kaikki tämä pahennus ylläpidetään, jotka petätte ja hengellisesti murhaatte ja tapatte, kuinka luulette te kadotuksen välttävänne, jotka niin monet sinne saattaneet olette ja lähimmäisetkin sukulaisenne, lapsenne ja heimolaisenne sinne viette ja saatatte! Jos ei ikänänsä helvettiä siinä katsannossa, kuin Jumalan sana ilmoittaa, nimittäin perkeleille ja hänen enkeleillensä valmistettu olisi, niin pitäisi sen vanhurskaan Jumalan sen teidän tähtenne valmistaman, sillä te olette riettaammat ja pahemmat häntä. Mutta teidän hetkenne on lyönyt, koston ja rangaistuksen päivä on tullut. Minä voisin teidät lain vasaralla murskata, voisin teidät kahleisiin panettaa ja maalliseen ansaittuun rangaistukseen saattaa sekä ynnä auttajainne ja suosijainne kanssa, jotka ovat esivallalta käskyn saaneet kirkon puolesta sotia, mutta jotka näitä käskyjä ylenkatsovat.

—Ketä pastori tarkoittaa? örähti vouti ja kohentautui suuremmaksi selkäänsä oikaisten.

Joko ei pastori kuullut tai ei siitä välittänyt. Hän jatkoi kiihtyvällä voimalla:

—Mutta Herra ei maallisen esivallan apua tarvitse, silloin kun hän tahtonsa täytäntöön panee. Hänen kätensä on voimallinen ja väkevä, ja sillä on hän teidät murskaava, kuni maan matokset, kun hänen aikansa on tullut, joka ei ole kauan viipyvää. Ole siis varuillasi, sinäkin häpeämätön noita, joka, vaikka saatanan hengen töillä olet Herraa kiusannut, uskallat hänen omaan huoneeseensa astua! Astu ulos täältä äläkä palaja tänne, ennenkuin katuvaisena syntisenä sen teet!

Kaikki väki kohahti seisovalleen ja tunki voudin penkkiä kohti, jonka päässä Panukin istui. Vouti oli noussut hänkin ylös.

—Pysykää paikoillanne siellä ja antakaa tietä hänelle! komensi pastori kuivalla, käskevällä äänellä, joka vaikutti kuin tikarin kylmä pisto nuijan iskujen perästä.

Kun oli vähän asetettu, huusi pastori taas uudelleen jylisevällä äänellä:

—Astu ulos, saatana, sanon minä! Mitä viivyttelet?

—Jos Panu menee, sitten menen minäkin! huusi vouti.

—Mene! Ja mitäs tulitkaan?

—Mutta nyt en menekään! Panu, älä mene sinäkään!—Ja vouti rehahti taas istumaan.

—Ulos, noita, joka perkeleen voimaa olet uskaltanut apunasi käyttää!

Panu oli noussut lähteäkseen. Mutta kun ei hän väen tungokselta päässyt, kääntyi hän yht'äkkiä päin saarnastuoliin ja huusi:

—Mutta minä paransin hänet!

—Rohkenetko vielä suutasi avata täällä, murhamies! karjaisi pastori, kumartuen eteenpäin yli saarnastuolin reunan. Kuule sitten, mitä et ehkä tiedä, ja kuulkaa se koko seurakunta! Sairas, jonka luulit jaloillensa nostaneesi, on Herran voimasta kaatunut takaisin maahan ja makaa nyt kuoleman kielissä!—Tehkää tietä siellä oven suussa!

Väki ryntäili esiin, toiset työnsivät eteen, toiset taa, ja siinä sekasorrossa katosi Panu penkistä. Laajalla, käskevällä käden liikkeellä komensi pappi käytävän puhtaaksi, ja nopeasti nähtiin nyt Panun pujahtavan ulos ovensuusta, jonne oli häiriön aikana tunkeutunut.

Sanaakaan sanomatta nousi vouti penkistään ja seurasi mukana. Ulos tultuaan katseli hän etsien ympärilleen, mutta kun ei Panua missään näkynyt, heittäysi hän koko painollaan rekeensä ja käski karkeasti kiroten ajamaan.

Mutta kun väki Panun ja voudin poistuttua oli kirkossa asettunut, korotti pappi äänensä ja virkkoi:

—Rukoilkaamme! sanoi hän. Langetkaamme meidän polvillemme ja rukoilkaamme Häntä, joka pahat rankaisee, hyvät palkitsee, mutta anteeksi antaa kaikille, jotka katuvaisina hänen kasvojensa eteen polvistuvat. Rukoilkaamme niiden puolesta, joita piru kätyriensä kautta pyytää pauloihinsa vangita ja joiden heikkoutta, sokeutta ja ymmärtämättömyyttä hän hyväkseen käyttää. Rukoilkaamme, että hän heidät valaiseisi ja heille voimia antaisi hänen juoniansa vastaan seisomaan ja puhdistaisi heidän kotonsa ja kartanonsa niistä saastaisista kiusaajista, niinkuin minä nyt hänen huoneensa puhdistanut olen. Amen!

Joukon oli vallannut kasvava kauhistus papin pauhatessa, ja hänestä oli ollut, niinkuin olisi kirous häntäkin tarkoittanut, niinkuin olisi pappi häneen koko ajan silmänsä teroittanut, ja kun väki kirkossa kohahti seisoalleen, luuli hän niiden hänen päälleen hyökkäävän musertaakseen hänet seinää vasten. Kun hänen isänsä nousi ylös, sai hän viimeiset voimansa ponnistetuksi, tunki ulos ja lähti sen, minkä jalat kantoivat, kiittämään toverien luo nuotiopaikalle. Tuli oli siellä sammutettu ja toverit poissa. Iskien sukset jalkaansa lähti hän latua myöten hiihtämään ja tapasi miehet harjun rinteellä, jonne Panu oli käskenyt heidän mennä edeltäpäin häntä odottamaan, sill'aikaa kun hän vielä vähän voudin kanssa asioisi. Ei kukaan heistä ollut kirkossa ollut, eivätkä he näkyneet tietävän, mitä siellä oli tapahtunut. Ei Joukokaan käynyt siitä kertomaan. Hajalla silmin seisoi hän harjun selällä ja katseli puitten aukosta alas laaksoon, jossa kirkko höyrysi sisällä olevain henkeä, niinkuin Jouko välistä oli nähnyt märkäin vuortenrotkojen höyryävän, joiden sisässä haltijat asuvat.

* * * * *

Kun pastori astui alas saarnastuolista, uikuttivat naiset sekä sisällä että ulkona, ja miehet istuivat synkkinä ja totisina penkkeihinsä painautuneina. Hän tunsu vaikuttaneensa, puhuessaan oli hänestä ollut, niinkuin joka sana olisi oikeaan paikkaansa iskenyt, niinkuin ne olisivat maan alle tunkeneet pahojen henkien omiin asuntoihin, niinkuin olisi kaiku niihin kaukaisimmasta korven kolkasta vastannut. Voimakas itseluottamuksen tunne hänen rintaansa paisutti. Hän oli mielestään ensimmäisen voittonsa voittanut, murtanut vihollisen rintaman, heidät pakosalle peloittanut. Samaan tapaan hän tahtoi jatkaa, tahtoi ajaa heitä takaa heidän viimeisiin piilopaikkoihinsa. Panu oli peloitettu, hänen silmänsä oli arasti välähtänyt, ja selkä oli hänen kirkosta poistuessaan ollut kuin pakenevan, häpeävän otuksen. Ei hän varmaankaan enää ole tänne uskaltava, mutta minä ajan häntä takaa, niinkuin metsästäjä sutta ajaa, ja seivästä hän etelästä luolansa suulla! Ja hänestä oli, niinkuin ei hän siihen olisi tarvinnut muuta asetta kuin sanansa ja sen voiman.

XI.

Äänettöminä ja nopeasti, niinkuin olisi tuuli heitä takaa työntänyt, hiihtivät Panu ja hänen miehensä samaa latua, jota tulleetkin olivat. Ensimmäisenä hiihti Panu itse, viimeiseksi jäi vähitellen Jouko. Ehdittyään harjun laelle häntä odottavan joukkonsa luo oli Panu sanaakaan sanomatta antanut merkin lähtöön ja puhaltanut muista edelle, eikä kukaan rohjennut hiihtää hänen kupeellaan eikä puhutella häntä.

Panulla oli paljon mietittävää, ja yhä kiivaammin lykkäsi hän lylyä ja sauvan sompaa hankeen iski.

Pappi oli näyttäytyntynyt voimakkaammaksi kuin miksi Panu oli hänet luullut. Hänen sanansa oli sattuva, puhe voimakasta ja katse tuima. Tietäjä hän on, ja hänen tietonsa on tehoisa, millä voimalla hän sitten liikkuneekin. Ei hän muuten olisi voinut Rampa-Riitan parannusta tyhjäksi tehdä.

Oli alkanut raskaasti tuulla, suurilla soilla yltyi se pistäväksi viimaksi, ajoi lunta edellään ja karisteli sitä puista, samalla kun metsä vihaisesti ja kärtyisästi usahteli.

Tiesi mikä vaara hänestä vielä koituisi. Eikä näyttänyt olevan mitään keinoja hänen kukistamiseksi. Kaikkia muita vihoja ja kiroja vastaan tiesi Panu taiat ja loihdut, mutta kirkkotaikoja, ristintaikoja ja papin silmänteiden lumouksia vastaan ei hän taitanut ainoatakaan.

Hetken hiihti hän epävarmana, miltei pelokkaana, niinkuin vaaran uhkaamana, jota ei tuntunut voivan torjua.

Jos ne pääsevät tietoon sen voimasta, jos kansa lähtee sitä kulkemaan ja joutuu sen tenhottavaksi... Se on siitä estettävä, kiellettävä. Viha vihaa, kirot kiroja vastaan!

Hän tunsu jo alkavansa olla selvillä siitä, mitä ainakin ensi aluksi olisi tehtävä. Ja kuta syvemmälle hän omiin metsiinsä painui ja kirkolta urkeni, sitä myöten kasvoi myöskin hänen luottamuksensa ja hän tunsu voimainsa paisuvan. Sinne meneväin tie nostetaan pystyyn, ladut lumotaan, ja jos hän tänne uskaltaa ... ei silloin ehkä lisätaikoja tarvitakaan ... ei tarvittu Reidallekaan.

Lyhyt talvinen päivä alkoi pimetä. Tuuli oli alkanut kiihtyä lumimyrskyksi. Panu hiljensi hiihdäntäänsä ja odotti miehiään suuren suon reunassa. Toinen toisensa jäljestä tulivat ne lumisina haamuina esiin petäjiköistä.

—Missä on Jouko? kysyi hän.

—Siellä se perässä painaa.

—Eikö jo tehdä nuotiota? kysyi Kuisma, joka oli hiukan uuvahtanut yön valvottuaan markkinailoissa.

Mutta kun Panu oli sitä mieltä, että kuljettaisiin vielä suoaukon poikki ja asetuttaisiin yöksi sen toisella puolella olevan korkean Rajavaaran suojaan, jatkettiin taas matkaa. Vähän matkaa hiihdettyään huusi Panu jälleen:

—On kai Jouko siellä?

—Näytti vähän väsähtyneeltä, mutta tottapahan tulee, vastattiin.

—Kyllä Jouko aina tulee! huusi toinen.

Mutta yhä enemmän jäi Jouko jäljelle muusta seurueesta.

Luihin ja ytimiin olivat häneen papin sanat tunkeneet. Hän oli kuin lamaunut niiden painon alle. Tähän saakka oli hänen isänsä hänestä ollut voimakkain, mahtavin mies maailmassa. Nyt oli hänestä, kuin olisi isä voitettu, nujerrettu, niinkuin hän tuolla peloitettuna pakenisi sitä pahaa, mitä oli tehnyt. Entä jos se pappi koko markkinaväen heidän jälkeensä ajaa? Häntä peloitti niin, että jalkaa herpaisi, ja hän luuli muidenkin pelkäävän, kun niin tuimasti hiihtivät, isän kaikista enimmin, jota ei näkynyt kuin vilahdukselta suurimmilla aukeilla. Myrsky kiihtyi, hongat ruskivat, metsä möyrysi. Se ei tulekaan itse, lähettää henkensä ja haltijansa... Miksei minua ole kastettu, etteivät perkeleet ja paholaiset mitään mahtaisi?... Suksen jäljen nietosti umpeen, yhä vaikeampi oli Joukon sitä seurata. Suuria lumipalloja putoili puista hänen ympärilleen, milloin eteen milloin taakse, milloin aivan suksien kannoille. Kun ennättäisi Rajavaaran turviin, joka on pyhä paikka, hyväin haltijain asumus, siellä eivät mitään mahtaisi! Ne ottavat hänet, kun eivät isää tavoita. Hän huusi, mutta ei kukaan vastannut. Silloin oli hän kuulevinaan niinkuin susien ulvontaa takaansa korvesta. Tultuaan suolle luuli hän näkevänsä niitä laumoittain istumassa petäjain takana. Hän koetti rauhoittua, muistaa jotakin taikaa, niinkuin isä oli neuvonut siltä varalta, että metsä alkaisi peittää. Ei muistanut mitään ja ponnisti kaikki voimansa. Kohta huomasi hän ei enää tietävänsä, minne hiihti. Äsken oli tuuli ollut takaa päin, nyt se tuli kupeelta. Mutta kun hän aikoi kääntyä, näki hän karhun kahdella jalalla seisomassa siellä, minne olisi ollut mentävä. Nyt muisti hän, että täytyi heittää hattu olkansa yli jäljelleen, jos pedot ahdistivat. Mutta tuskin oli hän sen tehnyt, kun tunsu maan edessään kohoavan ja suksien vaipuvan edessään pehmeään, upottavaan umpeen. Ponnistellessaan luuli hän näkevänsä suksien kärkien edessään käärmeiksi muuttuvan ja häntä tavoitellen kiemurtelevan. Häntä alkoi kantaa taapäin, hän ei saanut kantahihnoja irti, kaatui selälleen, siitä syrjälleen, eikä ollut hänessä enää miestä nousemaan.

Kun el Joukoa alkanut nuotiolle kuulua, lähdettiin häntä etsimään ja löydettiin tiedotonna vaaran alta. Kun hänet nahkoihin käärittyä ja tulen ääressä lämmitettyä saatiin hiukan tointumaan, alkoi hän hourailla papista ja huusi: »Polttaa! polttaa!»

—Kuka polttaa?

—Isä polttaa, polttaa ... kiroo ... kiroo!

—Oliko Jouko teidän kanssanne minun poissa ollessani? tiedusteli Panu Ilpolta.

El ollut,—tuli vähän ennen kuin sinä.

Panu oli pian selvillä siitä, että Jouko oli ollut kirkossa ja luuli nyt itsensä kirotuksi. Hän koetti puhaltamalla häntä kasvoihin, hieromalla ohimoita ja hiljaa lukemalla herättää häntä ja päästää papin piloista, joihin poika silminnähtävästi oli joutunut, mutta tunsu voimattomuutensa. Kirkkoihiisi el ollut hänen lumottavissaan. Vähän ajan perästä Jouko kuitenkin nukkui ja alkoi hengittää rauhallisesti.

Kun oli illastettu ja miehet laittelivat tilojaan, kutsui Panu, joka koko ajan oli totisena ja vähäpuheisena istunut, mukaansa vanhimman miehistään, Ilpon, astui suksilleen ja hiihti pois. Kukaan ei tiennyt, minne hän meni, mutta että hänellä oli jotakin tavatonta tekeillä, sen he ymmärsivät.

Myrsky oli yhä kiihtynyt. Luokkina taipuivat hongat, ja kuuset huojuivat katketakseen, lumen ryöpytyssä vihasina kuohuina, missä vähänkään oli aukeaa paikkaa.

—Lapin myrsky, virkkoi Ilpo.

—Sano paremminkin papin, vastasi Panu.

—Senkö olisi nostama?

—Mutta kohta asettuu.

—Mitä aiot, Panu?

—Aion asettaa.

Panu hiihti vaaran rinnettä vähän viistoon, kohoten hiljalleen ylöspäin. Keskiyön aikana ehtivät he vaaran laelle, joka oli kallioinen ja jylhä, kasvaen paikoitellen sakeaa läpipääsemätöntä näreikköä. Hiihdellen edestakaisin ikäänkuin etsien jotakin pysähtyi Panu viimein korkean yksinäisen kiven juureen.

—Tässä levätään vähän, viekööt vihurinsa, jos voivat, meidän täytyy näyttää, ettei pelätä. Myrskyillään luuli Reitakin voittavansa, mutta tuuli puhaltaa, ja mies seisoo vastaan. Tunnetko paikan?

—Tuntenenhan Rajakiven.

—Ulvokoonhan nyt, mitä ulvoo. Kohta lakkaa.

—Onko sinulla ne sanat?

—El ole ennen tehtyjä. Mutta vereksistä vara parempi.

—Kuulletko myrskyssä, mitä haltija sanoo?

—Painan korvani kiven kylkeen. Nyt nukutaan. Johan myrskykin heikkenee. Tuiman laukan varsa tekee, pian väsähtyy.

Miehet painuivat pitkäkseen havuvuoteelleen. Kun Ilpo jonkin aikaa nukuttuaan heräsi, oli Panu poissa.

Myrsky oli laannut, ja taivas oli poudassa. Heleän punainen aamurusko. kuumotti jo taivaan rannalta ja punaili heikolla punallaan näreitä vaaran laella, joihin myrsky oli iskenyt lunta niin, että ne olivat kuin lumipatsaita.

Ilpo seurasi Panun jälkiä, jotka lähtivät kiven ympäri kiertämään. Ne kulkivat sen ympäri kolmeen kertaan yhä ahtaammassa piirissä, ja viimein veivät ne ylös kivelle. Hän kiipesi jäljestä ja näki Panun kiven korkeimmalla laella loitsijan liikkeitä tekemässä. Hän kumartelihe, heittäytyi taapäin, nakkasihe suulleen ja mutisi epäselviä sanoja; yht'äkkiä tempasi hän pienen matkarummun poveltaan, pärisytti sitä ensin hiljemmin, sitten kovemmin ja kovemmin samalla pyörien yhä kiihtyvällä vauhdilla, kunnes seisahtui silmänräpäyksessä yhteen kohti, ojensi molemmat kätensä, toisessa rumpu, toisessa sen kalikka, etelään päin, jossa kohoavista kosken usvista päättäen kirkonkylä sijaitsi, ja melkein kiljumalla loihti:

—Ole Kiesunen kirottu, manattu Marian poika, ällös ylös uskaltako, tästä kautta poikki tulko, ei ylitse, ei alitse, eikä ympäri ikänä! Tähän suistukoon sukusi, kaatukohon kaikki kansa— Tuonne ma sisun manoaan kirkkoinesi, kelloinesi pimeähän Pohjolahan, Lapin laajoille perille, paikoille pohjattomille, maille ristimättömille. Kiveks kirkko muuttukohon paaeks

huone haihtukohon. kirkon risti kuusen latvaks, kello kaheks haljetkohon, palaset papille päähän—

Tuskin oli Panu loitsunsa lopettanut, kun auringon juuri laitaansa nostaessa ilmaantui ihmeellinen näky taivaalle. Vähän yläpuolella metsäistä taivaan rantaa sillä kohdalla, missä usva Kirkkokoskesta kohosi, alkoivat yht'äkkiä kirkko, tapuli ja kirkonkylän talot ilmaan kangastua.

Panu näki sen, hän jähmettyi yhteen kohtaan seisomaan ja tuijotti kauhistuksissaan uhkaavaa ennettä.

Mutta silloin tapahtui toinen ihme. Kirkko katosi, ilmaantuakseen samassa ylösalaisin, katto ja torni maata vasten.

Riemuiten huusi Panu Ilpon todistamaan, että kirkko oli kumollaan.

Sen voivat muutkin miehet todistaa. Kun he olivat Panun kanssa vaaran selälle hiihtäneet, näkyi, kangastus vielä semmoisenaan etelän ilmoilta. Ilpo saattoi vakuuttaa todeksi, että enne oli Panun lohtiessa siihen sellaisena ilmaantunut.

Sanattomina seisoivat miehet. Kuismakin, joka ei tähän saakka ollut Panua enemmän kuin muitakaan noitia uskonut, seisoi totisena ja hämmästyneenä. Herättyään ja kuultuaan, mitä oli tapahtunut, oli Jouko samassa päässyt piloistaan. Pappi ja hänen puheensa olivat kuin pahaä unta, ja usko isään ja hänen voimaansa oli tullut takaisin.

Miesten hiihtämään hankkiutuessa virkkoi Ilpo:

—Ihme on, jos nyt Rajavaaran yli uskaltaa.

—Ja jos uskaltaa, niin olkoon oma asiansa, osaako takaisin, sanoi Panu.—Ja tästä päivästä kutsuttakoon tätä vaaraa Kirovaaraksi, lisäsi hän suksilleen nousten. Kutsuttakoon kahdestakin syystä: kirottu olkoon tästä lähtien Ristin-Kiesuksen kirkko ja kirottu jokainen, joka tästä kirkolle kulkee.

—Olkoon, kuten Panu sanoo, vahvasti Ilpo ja muut miehet hänen mukanaan.

XII.

Kolme hyvän hiihtomiehen päivämatkaa kirkonkylästä koillisia ilmoja kohti oli Korpivaaran suuri karjalaiskylä ison selän pohjukassa. Kahtaalta tulevat ylimaiden vedet muodostivat korkean vuorisen niemen, jonka juuressa mantereeseen puolella kaitaa kannasta oli Panulan kaikkia muita isompi talo. Kesällä meni kaikkien koskia myöten kulkevain tie siitä sivu, ja talvella toivat siihen kaikki suksenladut ja porotiet. Kaikki liike, mikä Venäjältä ja Vienasta kulki Suomeen, kävi tästä ohitse.

Korpivaaran kylä oli ammoisista ajoista ollut kaiken pohjoisen Karjalan keskusta ja yhtymäpaikka. Siinä he keskinäiset kauppansa kävivät ja siihen kokoontuivat jokavuotisia uhrejaan viettämään. Vasta sitten, kun kirkko Kontojärvelle rakennettiin, siirtyi kaupan keskusta sinne, ja paikan merkitys väheni. Mutta uhripaikkana pysyi se yhä niinkuin ennenkin.

Tietäjäsuku, joka niemen talossa asui, oli niin vanha, ettei sen alkujuurista vanhimmatkaan miehet tainneet selvää saada. Arveltiin sen siinä asuneen satoja vuosia aina siitä alkaen, kun lappalaiset järven rannoilta karkoitettiin ja karkoittajat vakinaisen asumuksen laativat. Se oli rikastunut metsän käynnillä ja turkisten kaupalla, mutta maanviljelykseen ei vielä ollut suuremmassa määrin perehdytty, kun maat olivat vuorisia ja soisia. Siellä täällä rusotti jokin pieni kaski vaaran rinteellä, mutta peltoa ei ollut ollenkaan, ei Panun talon ympärillä eikä muuallakaan. Suurimman rikkautensa ja mahtavuutensa olivat Panut kuitenkin hankkineet tietäjäämmatillaan. Panulan isäntä oli aina niin kauan kuin muistettiin ollut taikuri. Kaikki olivat he olleet kuuluja noitia, muutamat kuuluja kautta koko Karjalan. Kotipuolella kerrottiin lukemattomia taruja vanhain Panujen taidosta. He osasivat sairaita parantaa paljaan sanan voimalla ja, jos tarvittiin, myöskin terveet ihmiset tai eläimet sairaksi saattaa. Metsästys-, kalastus-, karja- ja kauppaonnea he jakoivat kaikille tarvitseville, eikä kukaan viisas ja mielevä mies lähtenyt pitemmälle matkalle käymättä vaaroja vastaan varautumassa Panunniemessä. Tulevia asioita tiesivät he arpaseulan ja taikarummun avulla ilmoitella, varkaita ilmiantaa ja varastettuja tavaroita takaisin tuottaa. Silmä oli Panuilla terävä ja sen luonti niin voimakas, että kerrottiin sitä rohkeimpainkin vavahdelleen. Mutta kuta kauempana heistä kerrottiin, sitä suurempia sanottiin heidän tehneen. Sanottiin heidän osaavan oma haamunsa muuttaa, tekeytyä karhuiksi, susiksi, kotkiksi, käärmeiksi, jopa

ankeriainakin järvien poikki uiskennella. Lapin kuuluisimpiin noitiin heitä verrattiin, vaikkeivät voineetkaan loveen langeten ja tainnoksiin heittäytyen antaa hengen ruumiista irrallaan vaeltaa ja sen sinne aikansa oltua taas palata näkemiään kertomaan. Mutta loihduissa ja sanainsa voimassa olivat he Lapin noitua etevämmät. Monet olivat ne tarinat, joita kerrottiin Panujen ja lappalaisnoitain välisistä taisteluista. Kerrankin olivat muuan vanha muinainen Panu ja lappalainen olleet kalassa toinen toisella puolella järven. Lompsalo oli lappalaisen nimi, ja hänellä oli seita niemen nenässä, jossa kalasti ja jota palveli. Mutta Panulla ei ollut seitaa, eikä hän semmoisia lähitienoillakaan suvainnut, kun tiesi pilaavan kalaonnea. Silloin meni Panu salaa yöllä ja särki seidan. Lompsalon kalaonne katosi, mutta nyt sai Panu kaloja niin runsaasti kuin ottaa tahtoi. Uuden rakensi Lompsalo seidan ja paransi onnensa, pilasi toisen. Vielä senkin repi vihollinen. Mutta silloin suuttui Lompsalo ja vaati Panun taisteluun korkealle vuorelle, jossa sanan voimalla tapeltaisiin, loihduja ja taikoja tehden. Panu suostui vaatimukseen ja varasi parhaat sanansa ja tietonsa terävimmät. Mutta Lompsalo pukeutui porohäräksi ja aikoi sillä tavalla yllättäen säikäyttää luonnon Panulta. Mutta Panu seiso jo vaaran laella valmiina, ja kun näki poron juoksevan vuoren rinnettä ylös, huusi hän: »Sinä olet Lompsalo!» Silloin muuttui Lompsalo siitä manauksesta takaisin omaksi itsekseen ja tunnusti itsensä voitetuksi, eivätkä lappalaiset sen kerran perästä rakentaneet seitojaan sinne, missä panulaiset liikkuiivat.

Isästä poikaan kulki tieto, ja oli yhä karttumaan päin, sillä he hankkivat sitä muiltakin tietäjiltä läheltä ja kaukaa anastamalla heidän haltijansa joko väkivallalla tai ostamalla ottaen. Ei ollut tietäjän toimi perinnöllinen, mutta heimon yhteisissä käräjissä valittiin kuitenkin aina isänsä seuraajaksi Panulan vanhin poika, jolle isä parhaat ja salaisimmat tietonsa antoi perinnöksi. Mutta vaikka vanhin poika sai parhaat tiedot, pirahdelti siitä muruja nuoremmillekin, jotka suvun kasvaessa erolivat emätalosta ja rakensivat itsekseen talonsa sen läheisyyteen, niin että vähitellen kasvoi kylä toisensa perästä järven rannoille kalaisimpien lahtien pohjaan. Yhtä heimoa olivat kaikki, mutta eivät etäisimmät talot enää pitkiin aikoihin olleet sukulaisuuden polvekkeista osanneet lukua pitää. Mutta pikkutietäjiä olivat kaikki panulaiset. Kannustaan osasi jokaisen talon isäntä kotitarpeikseen päristää, osasi kysyä arvalta neuvoa yksinkertaisemmissa asioissa ja loihduttaa ja vihoja parannella. Suvun vanhemmilla miehillä oli vielä useammilla oma määrätty tehtävänsä jokavuotisissa suurissa uhrijuhlissa; mutta ylimmäisenä uhrilappina toimi aina Panulan isäntä.

Muissakin asioissa oli hän kansansa ensimmäinen mies ja sen johtaja. Jokatalviset karhun tapot, suden ja hirven hiihdännät ja suuremmat kaupparetket hän järjesti ja ohjasi. Käräjissä hän oli ylimmäinen tuomari ja tuomion toimeenpanija.

Eikä missään talossa ollut soitto- ja laulutaito niin viljelty kuin Panulassa. Siellä ne enimmät laulut taidettiin, ja siellä oli parhaat soittajat ja soittokoneet. Tuvan seinämällä riippui vanha kannel, jota sanottiin samaksi, minkä Wäinämöinen heitti rannalle Suomesta lähtiessään; toiset arvelivat sitä vain sen mukaan tehdyksi. Pitkät talvipuhteet suurissa tuvissa laulettiin ja soitettiin ja kisailtiin, sillä yhtä varakas kuin oli talo, yhtä vieraanvarainen se myöskin oli.

Mutta suurimman maineensa ja merkityksensä olivat panulaiset saaneet siitä, että he uhripaikkaa hoitivat ja pyhää vuotta vartioivat. Korpivaaran korkeimmalla kukkulalla oli tuuhean näreikön ympäröimänä tasainen kenttä ja sen keskellä suunnattoman suuri koivu, mikä näkyi penikulmien päähän etäisimpien vaarojen harjanteille ja yli aavojen ulappain. Koivun oksille ripusteltiin jumalalle uhratut turkikset, kalliit ostokankaat ja helyt kiitokseksi metsästyksen onnistumisesta ja onnistuneista kaupparetkistä, mutta sen juuresta pulppuavan kiiltävän lähteen pohjaan upotettuun hopeakattilaan heitettiin kullat, hopeat, vasket ja tinat. Koivun alla oli kivinen alttari, jonka edessä teuraat tapettiin ja jonka päällä ne paistettiin; alttarin ympärillä oli suuri kehä tasaisia kiviä, joiden päällä istuen tietäjät uhriateriansa nauttivat, mutta muu väki asettui niiden ulkopuolelle. Samain kivien päällä istuttiin käräjätkin.

Paikka oli pyhä, ja pyhitetty oli koko laaja niemi kärjestään alkaen aina siihen, missä metsä loppui nuolen ampuman päässä Panulan talosta. Ei saanut niemen rannoilla kalaa pyytää, ei vaaran rinteiltä metsällistä ampua. Hiljaa, airoja kolistelematta soudettiin sen rantoja, eikä metsässä saanut huhuta eikä tulta virittää muuta kuin uhritulen uhrien aikana. Sillä vuori oli haltijain asuma ja Tapiolaisten käymäpaikka, ja he tahtoivat siellä häiritsemättä lepäillä. Sinne ajoi Tapio karjansa, minkä tahtoi metsämiehiltä säilyttää. Kun hirvi ui lahden poikki tai ilves jään yli niemeen juoksi, turvautuen sen rotkoihin ja louhuihin, jotka yhdeltä puolelta veitsiviilo-kallioina veteen putosivat, tuli ajomiehen jättää riista rauhaan ja avopäin astua pyhän puun juurelle uhraamaan ja lepyttämään metsän haltijata siitä, että oli hänen elukkaansa ahdistellut. Siellä kukutteli Mielikki kaunisäänisimpiä käkösiiän, ja sinne vihelteli Tellervo pikkukarjansa: oravat, teiret ja pyyt. Mutta kun salon väki sattui simasuulle, ajoi se vuorenrinteiltä linnut lentoon ja pani kiirettä neljän jalan juokseville, joita silloin kaikki läheiset metsät vilisi. Itse olivat jumalat vuoren asunnokseen pyhittäneet. Vanha tarina näet kertoi, että kun ensimmäinen Panu tähän asettui ja kysyi arvalta, mihin haltija tahtoisi uhrilehdon asettaa, niin vastasi arpa ja neuvoi valjastamaan nuoren poron, joka ei ennen ollut pulkan edessä ollut, ja ajamaan sillä, kunnes pysähtyi. Kuhun poro pysähtyy, siihen tehköön Panu karsikon. Valjasti Panu poronvarsan ja

hyppäsi pulkkaan. Hihnaton varsa kiiti kuin myrskytuuli ulos järven jälle, laukkasi niemen vartta ja sen nenän ympäritse ja kun oli kierroksen tehnyt, heitti tiukan mutkan ja kiisi jyrkimmästä kohti vaaran rinnettä ylös. Jo luuli ajaja tuhonsa tulleen ja viimeisen päivänsä valjonneen; kivet kipenöitsivät ja kaarna puista sinkoili. Mutta päästyään vaaran korkeimmalle kukkulalle pysähtyi poro korkean koivun alle, särpäisi vettä sen lähteestä ja kaatui kuoliaana sen partaalle. Siitä tiesi Panu vaaran ja niemen pyhitettäväksi ja pyhitti tässä lähteen ja koivun, ja uhrasi joka vuosi poronvarsan sillä sijalla, missä haltijat olivat omansa ottaneet.

Häiritsemättä olivat Panulaiset saaneet hallita heimoaan, ja vapaaehtoisesti taipuivat muutkin heimot kuuluisain uhripaikan hoitajain hengellisen johdon alle. Syntyi silloin muutamia miespolvia takaperin Panulan tietäjälle, joka oli sukunsa voimakkaimpia ja taitavimpia, kaksoispojat, joista toiselle pantiin nimeksi Panu, toiselle Reita. Yhtä suuria tietäjiä tuli molemmista, yhtä hyviä laulajia, metsämiehiä ja kaupantekijöitä he olivat. Vuorovuosin toimittivat he isänsä kuoltua uhripapin tehtäviä, vuoroin hoitivat he heimon ja talonsa asioita kylässä ja kotosalla, ja heimo oli mahtavimmillaan ja sen maine korkeimmillaan. Panu oli ehkä voimiltaan väkevämpi, mutta Reita oli terävämpi tiedoiltaan ja taitavampi loihduttu lukemaan, mutta seppiä olivat he yhtä mainioita molemmat, niinkuin kaikki Panulan miehet aina ammoisista ajoista olivat olleet. Mutta naiset häiritsivät veljien välin. Lapinretkiä vielä käytiin, ja joka talvi samoilivat Panun heimon miehet pohjoisissa seuduissa verottamassa ja nahkoja ostamassa. Eräänä talvena, kun Panu oli itselleen naisen naapurista ottanut, iski Reita sukset jalkaansa ja lähti Lappia kohti hiihtämään. Mieli apeana hän lähti, ei enää veli veljelle tuntunut, joka yöt päivät naisensa kanssa eleli. Kauan oli hän retkellään ja hyviä huomenlahjoja, joita oli sanonut lähtevänsä hankkimaan, häneltä nuorikolle odotettiin, sitä parempia kuta viikkomman viipyi. Kului sydäntalvi, tuli hankiaisten aika, mutta ei kuulunut Reitaa tulevaksi. Olisiko Turja tuhonnut miehen? Suuri oli levottomuus Panulassa, kun lumet sulivat eikä miestä vielä kukaan kotiin kuulunut, ja kovin alkoi tulla veljellekin ikävä. Hän uhraili, kysyi tietoja taikarummulta, helisteli, ravisteli, mutta aina pysähtyi arpanappula lappalaiskodan kohdalle eikä kotitietä koskaan tavoitellut. Luultiin Lapin hänet jo tuhonneen ja varustauduttiin retkelle häntä etsimään.

Aina oli arpa totta puhunut, ja totta se puhui nytkin. Kotiin Reita kyllä tuli, viileteli koskia myöten ensimmäisillä avovesillä, mutta toi tullessaan nuoren Lapin naisen, jonka oli omakseen ostanut, ja venheellinen tavaraa seurasi mukana, ynnä saattoväkeä suuri seurue. Pahastui veli vierasta väkeä, ja Panun vaimo vieroi halveksitun heimon naista tuvastaan, eikä olisi suku suvainnut outolaisia omalle alueelleen. Reita kokosi tavaransa isänsä vanhasta talosta, niinkuin olivat nuoremmat veljet ennen häntä tehneet, soutu järven yli ja teki sinne oman tupansa, mutta vaimonsa heimolaisille oli hän luvannut kotopaikan, kalavedet ja oravimetsät järven etäisimmässä pohjukassa, jota siitä pitäen alettiin Lapin pohjaksi kutsua.—»Miksi riista on vähennyt, miksi karhut kaikkoavat ja hirvet korpimaille kiertävät?» kysyi hän käräjissä, jossa hänen veljensä ja muut miehet häntä koettivat taivuttaa lupauksestaan luopumaan. »Siksi», vastasi hän, »että Lapin mies ne luokseen lumoo. Mutta nyt se tuo ne takaisin.» Ei saatu häntä hyvällä luopumaan, eikä veli suostunut veljeä vastaan väkivaltaankaan ryhtymään. Ja alussa näyttikin siltä kuin olisivat oravat sakeammassa juosseet ja niinkuin olisi suurta riistaa: karhua, hirveä ja ilvestä ja ahmaa ollut enemmän kuin pitkään aikaan ennen.

Ilmiritä ei veljesten välillä syntynyt, vaikei ollutkaan väli niin lämmin kuin ennen ja vaikka molemmat omaan aittaansa kokosivat. Yhteistä oli tähän asti ollut metsänpyynti, kalastus, kaskenpoltto ja kauppa koko heimon. Nyt käytiin kahtaalla kalassa ja metsällä, kaskessa ja kaupalla, ja kohta kulki joka talo omia asioitaan. Ja Panun pojat haukkuivat Reidan poikia »Lagin kissoiksi», ja Reidan pojat kostivat toisten ansoja hävittämällä ja onkipaikkoja pilaamalla, josta syntyi tappeluja ja alituisia naisten kielten kanteluita.

Reita oli luopunut uhripapin toimesta, ja Panu sai silloin hoitaa vuotta ja sen haltijoita. Mutta vanhimmasta pojastaan Reidasta hän tietäjätä kasvatteli ja antoi hänelle kaikki viisaudet, mitkä oli isältään saanut, ja paljon vielä lisää, mitä oli lappalaisilta oppinut. Vaan kun ei isän mielestä sekään riittänyt, sanoi hän pojalle kuollessaan: »Ota sukseni», sanoi hän, »ja kun minut olet pyhän vuoren rinteelle haudannut, niin lähde hiihtämään ja hiihdä viikko pohjoiseen ja toinen luoteeseen, niin näet huimaavan vaaran ja sen alla kuohuvan kosken, jossa äitisi taatto asuu. Se neuvoo sinulle, mitä ei neuvonut minulle.»

Nuori Reita oli kauan kateissa, ja kun tuli takaisin, ei kenellekään kertonut, missä oli ollut. Mutta hänen tulostaan kerrottiin kohta kumma tarina. Pitkäksi oli alkanut käydä aika oudoilla mailla ollessa, mutta pitkä oli matka, eikä osannut tietä kotiin. Kutsuu kyytimiehet ja lupaa parhaan lehmänsä palkkioksi. Munan sanoi kulkevansa kuin teiri, mutta ei siitä huolinut, toinen kuin metso, mutta ei metsokaan kelvannut; mutta kolmas tuli kotkana, ja sen selkään istui. Tuskin oli liikkeelle lähdetty, niin jäi hattu taipaleelle.—»Pysäytä, hattu putosi!» pyysi hän.—»Ei ole aikaa kääntyä, jo on seitsemän kirkon ohi tultu», sanoi kokko, ja samassa oltiin kotona. Kokko iski kyntensä lehmään ja kantoi uhrivuorelle, ja siellä ovat sen luut vieläkin.—Eikä kertonut Reita sitäkään, mitä oli oppinut, mutta pian nähtiin, että hänellä oli henget hallussaan. Milloin hän tahtoi, saattoi hän tiedottomaksi heittäytyä, hengen

ruumiistaan irtauttaa ja vaelluttaa sitä kaukaisissa maissa ja tulevissa ajoissa vast'edes tapahtuvia asioita tiedustelemassa. Toi hän myöskin aivan uusia salaisia tietoja tullessaan: oli oppinut taikain taidon ja alkoi niitä apunaan käyttää ja tarvitseville neuvoa. Ei sanonut metsällä, kalassa, taudeissa, matkoilla eikä missään enää loihtuja ja lukuja ja kolmen sanan salaisuutta tarvittavan. Ken taisi taian, käsitempun tenhon, sekä taian salaisen avaimen, joka saattoi olla kivi, hammas, luu, ukontaltoa tai sen semmoinen, tietäjältä lunasti, hän saattoi sillä haltijat sitoa tai päästää, miten milloinkin tarkoituksiinsa soveltui, eikä siihen sen parempaa viisautta tarvittu. Loihtu ja laulu oli tietoa, jota ei joka miehellä ollut, taika oli taitoa, jonka jokainen voi oppia.

Kummana Reitaa ensin katseltiin ja kummia hänen taioistaan kerrottiin. Mutta vähitellen tuli Reitala kansan käymäpaikaksi, sekä oman heimon että kaukalaisten. Panulan veljesten tietoja alettiin pitää pikku tietoina Reitalan taitoihin verraten, niissä oli salaperäisyyden ja uutuuden viehätys, ja niitä pidettiin Lapin tietojen vertaisina. Panulan miesten mielestä, joita oli kaksi veljestä Panu ja Jorma, oli heidän setänsä poika houkko ja haaveilija, jolle totisten miesten sopi naurahtaa. Ruumiin heikkoutta ja hengen sairautta olivat hänen loveen lankeamisensa ja naisten tietoja taikatiedot. Missä ei syntysana ja miehen manaus auttanut, siinä eivät auttaneet käsitemput eivätkä taikalut. Ne olivat heistä yhdenlaista hulluutta kuin ristinmerkit ja kaulassa kannettavat helminauhat ja ripit ja sen semmoiset, joita olivat toisia matkoillaan rajan takaisissa Venäjän maanpaikoissa, toisia Kontojärven kirkolla nähneet. Yhtä mielettömiä olivat heistä ne, jotka tuommoisten jäljessä juoksivat. Olisihan sitä ollut estettävä tuota uutta menoa, ja johan välistä käräjissäkin oli kysymys tuon uuden Lapin vallan vähentämisestä ja sen tuottaman villityksen poistamisesta, mutta kun siitä olisi saattanut heimosota syttyä eivätkä Panun miehet tahtoneet sen johtoon ryhtyä, ei siitä mitään tullut.

Panu kuoli aikaisin, vanhimman poikansa vielä lapsena ollessa, ja uhripaikan hoito, uhrien toimitus ja tietäjän ammatti siirtyi Jormalle. Jorma hoiti näitä toimiaan niinkuin taisi, mutta kun hän oli enemmän soittaja ja laulaja kuin tietäjä, joutui Panulan tietäjän vanha maine yhä heikompaan huutoon sitä mukaa kuin Reidan maine kasvoi. Johan olivat muutamat tietävinään, että tieto oli Panulasta kokonaan Reitalaan siirtynyt ja haltijat muuttaneet toiselle puolelle järven.

Sattuivat vielä huonot riistavuodet, eivätkä järvetkään kalaa antaneet niinkuin ennen, ja siitä syntyi kuiskeita ja nurinaa. Kun miehet päiväkauden metsiä samottuaan eivät puoltakaan rihmaa oravia kotiinsa tuoneet tai kun tyhjän nuotanperän nostettuaan kalasaunassa nurein mielin istuivat entisiä aikoja muistellen, silloin otettiin tuumittavaksi, mikä mahtoi syynä olla kaikkeen tähän haltijain nurjuuteen. Ja syyksi saatiin se, että uhreja ei enää hoidettu samalla huolella kuin ennen, eikä puhdasta isäin tietoa arvossa pidetty, vaan turvauduttiin kaikenlaiseen sekatietoon, joka oli kotoisin mistä lienee ollut. Saihan Reita kulkea vainajain henkiä häiritsemässä, saivathan hänen vaimonsa heimolaiset puisia jumaliaan pystytellä ja niille uhrejaan tehdä; alkoivathan muutkin niihin turvata. Toiset taas turvasivat yhä enemmän Ristin-Kiesukseen, veivät lapsensa sen nimeen kastettaviksi eivätkä enää pyhässä lähteessä pesettäneet pois papin panemaa nimeä, niinkuin ennen oli ollut tapana. Taioillaan pilasivat kalavesiä ja riistaa lumosivat. Olipa heitä välistä tavattu pyhällä vuorellakin metsästelemässä. Se olisi ollut tietäjän estettävä, mutta ei ollut hänessä miestä siihen. Tieto näkyi kadonneen Panulasta. Hyvähän siellä oli elää vanhoilla saaliilla, mutta mitäs niiden, joilla oli metsä vuosittain varana. Uusi olisi tietäjä valittava, uusi uhripappi. Kun ei liene kotikylässä, ulkoa hakekaamme! Niin arvelivat muutamat, mutta toiset arvelivat, että Reita suojelee omiaan ja auttaa niitä. Miksei tässä Reitaan turvata? Valitaan hänet uhripapiksi. Onhan se lappalaissukua. Olkoon, kun ei oma suku auta. Usein on nähty sen salataikain taudeissa ja muissa tehoavan, kun ei Panujen loihduista mitään apua. Eikös kaatanut karhu viime kesänä Panulan karjaa ja monen muun, mutta niiden lehmät, jotka Reita varasi, säilyivät? Taika on salainen tieto, hiipii kuin käärme sammalessa, eikä tiedä, milloin se jalkaasi pistää. Ei osaa paha haltija sitä vastaan varautua, ei tiedä, missä se väijyy, sen tähden se karttaa ja pelkää sitä, jonka luulee taikojen taitavan. Loihtua ei enää paha haltija pelkää; ennen pelkäsi, kun oli voimaa miehissä, mutta nyt on voima miehistä poissa, ei ole terää silmässä, heikkoja ovat hengeltään.

Ja yhä useammat hylkäsivät vanhan tiedon ja liittyivät Reidan väkeen.

Jorma oli hiljainen ja hyväluontoinen mies, ja raskaasti painoivat häntä ne velvollisuudet, jotka hän veljensä kuoleman johdosta oli saanut. Ei hän ollut tietäjäksi valmistautunut, ei hänestä ollut loihtijaksi kaiken kansan; metsissä oli hän ikänsä kaiken samoillut, kesäkaudet kalassa kaukaisilla saarilla asustellut ja sillä välin istui hän mieluummin kantelonsa ääressä soitellen ja laulua laati. Joutuisi edes nuori Panu siihen ikään, että hänestä uhripapiksi olisi. Olihan hän hammas suussa syntynyt ja suurta tietäjää hänestä äitinsä odotti. Mutta suotta aikojaan oli tainnut hammas suussa syntyä. Ei ollut hänessä sitä vakavuutta, joka olisi tietäjäksi tulevalta olla pitänyt. Hurjaluontoinen oli, tappelunhaluinen ja riiviö, ei jumalisista menoista välittänyt, pilkkasi haltijoita, uhreja ja vanhoja pyhiä loihtuja ja lauluja. Ei ollut hänessäkään Jorman mielestä miestä parempain aikain alkajaksi.

Mutta kahteenkymmeneen päästyään oli Panu kerran hirven ajossa. Hirven oli hän nähnyt järven poikki loikkivan ja paikalla jälkeen puhaltanut. Nopeajalkainen oli hirvi, teki pitkiä taipalia, juoksi

suuria mutkia, välistä näytti, mutta katosi taas niin, että lumi vain kuin savuna pölähti. Kerran luuli Panu päässeensä ampumamatkan päähän ja laukaisi, mutta löysi nuolen edestään pötkelöstä, jota oli ampunut. Talvisen päivän Panu ponnistelee, alkaa lunta sataa, keli takkaloituu, eikä tunne ajaja maita, joita hiihtää. Silloin alkaa korkea vaara edestä häämöttää, jäljet katoavat vuoren rintaan kuin olisivat siitä sisään menneet. Yö on pilvinen, pehmoista lunta putoilee ilmasta, metsässä kuiskahtelee ja hiiskahtelee niinkuin haltijat haastelisivat, ja ylempää vaaran laelta kuuluu tohauksia, heikompia ja kovempia. Mutta Panu ei löydä tietä takaisin ja alkaa eksyksissään harhailla. Kiipee ylös vuoren rinnettä, laskeutuu alas, kulkee poikki ja pitkin, mutta kun aamu koittaa, seisoo hän avonaisella vuoren laella, suuren koivun alla, jonka tuntee kotoisen uhrivuoren laeksi, ja tuolla alempana näkyy Panula, ja siellä haukahtelee koira. Tapion hirveä oli hän tietämättään ajanut sitä tappaakseen, ja pyhälle vuorelle oli se hänet kuljettanut.

Siitä yöstä alkaen oli Panu muuttunut ja hänen tehtävänsä hänelle selvinnyt. Talon asiat huostaansa otettuaan ja tehtyään onnistuneita kaupparetkiä toimitti hän kevään tullen Jorman apuna uhrin ja toimitti ne niinkuin vanha tietäjä. Silmäänkin oli ilmaantunut se terävä kiilto, joka oli synnynnäinen Panujen suvussa, eikä aikaakaan, kun alettiin kuulla hänen tehneen tekoja, jotka osoittivat, että hän oli valmis tietäjä. Hänen loihdussa oli voimaa, ja hänen manauksensa sai vapisemaan, ja pian oli taas moni tauti parantunut Panulan saunassa niinkuin entisinäkin aikoina. Ja kun olivat seuraavat käräjät, valittiin Panu heimon ylimmäksi tietäjäksi Jorman sijaan, joka siitä toimesta mielellään luopui.

Otettuaan haltuunsa uhrivaaran hoidon vartioi hän sitä entistä tarkemmin eikä koskaan laiminlyönyt haltijoita lepytellä. Haltijan puun juurelle rakensi hän puisen aitan hänen asunnokseen, josta ei koskaan saanut puuttua sitä, mitä oli talossa tuoreinta. Esikoiset kaikista antimista hän sinne omasta talosta kantoi ja sai muutkin tuomaan. Haltijakin tahtoo huoneessa asua niinkuin ihminen, sanoi hän, kun syytä tuohon uuteen laitokseen kyseltiin. Mutta muutamille uskotuilleen selitti hän, että kun haltija on saatu perehtymään ihmisten tekemään huoneeseen, katoa siltä oma voima, ja se tottuu kuin kesytetty kotieläin ihmistä tottelemaan. Ristin-Kiesuksenkin palvelijat olivat tehneet samoin, ja heidän jumalansa oli heille aina hyvä. Mistä oli hän nuo tiedot saanut? Sitä ei hän selittänyt, mutta niin kuului vain pitävän olla. Hyvä olisi, jos kotihaltijoillekin kunkin talon karsikkoon samanlaiset asumukset tehtäisiin. Ihmiset alkoivat noudattaa hänen neuvojaan, ja jo näytti siltä kuin olisi niistä apua ollut. Riistaa alkoi taas juoksennella viljemmältä metsissä, ja kalat alkoivat kutea vanhoilla apajillaan.

Ennen tietäjäksi tuloaan oli Panu ollut jotakuinkin hyvissä väleissä Reidan kanssa ja välistä seurustellut hänen kanssaan, niin että luultiin jo omissa käyvän.

Mutta kun tuli tietäjäksi, kielsi hän heimoltaan kaiken seurustelun reitalaisten kanssa ja julisti vihamiehekseen jokaisen, joka Reitalasta apua haki. Ilmivainoksi muuttui väli, kun Panu tapasi lappalaisen pyhällä vuorella metsästäjästä. Kuin sutta ajoi Panu häntä takaa ja iski keihäällään hänet hengiltä keskellä Reidan pihaa, jonne kurja turvautui. Kun Reita juoksi joukkoineen hätään, häpäisi hän Panun kunniantomaksi siitä, että oli rikkonut kotirauhan. Panu uhkasi tappavansa jokaisen, joka pyhää vuotta saastutti. Reita puhui pilkkaa Panulan tietäjistä, jotka eivät tienneet mitään muuta kuin mitä silmillään näkivät ja korvillaan kuulivat, jotka olivat kuin vainuttomia koiria ja joiden tieto maata myöten kulki kuin siipisato lintu. Paljon kokoontui kansaa kuulemaan, Panu ei saanut sanaa suustaan, kun viha hänessä kuohui ja hidas oli hänen kielensä, hän sydämistyi yhä enemmän ja julisti mennessään tuhoavansa Reidan, missä ikinä hän hänen tiellensä sattui.—»Olisit oikea tietäjä, et aseihin turvaisi, vaan sanaiseen sotaan vaatisit, jos vihasi hyvitystä haluaa.»—»Suohon sinut laulan, jos edestäni tavoitan!» huusi Panu.— »Milloin tavataan?» huusi Reita.—»Milloin edestäni tavoitan!»—ja sillä uhkauksella hän meni reitalaisten pilkatessa häntä siitä, että aikoi vanhan Lapin tietäjän kanssa sanataistoksille ruveta.

Taistelu siitä tuli, jossa Reita sai surmansa, vaikkei kukaan tietänyt kuinka. Ruumista ei mistään löydetty, ja Panu kertoi hänet suohon laulaneensa, kun metsässä tuli vastaan ja koettelemaan vaati. Mutta reitalaiset väittivät karjanpaimenen nähneen, kuinka Panu Reidan jälkiä vainusi ja häntä nuolella selkään ampui. Reidan talo poltettiin, ja joukko hajosi, ja vaimo pakeni lapsineen. Yksi tytöistä oli eksynyt muista ja tuotiin Panulaan, jossa otettiin orjaksi.

Kun Reita oli tuhottu, oli Panu yksinvaltiainen Korpjärven ympärillä. Hän oli anastanut Reidan vallan, ja puhuttiin niin, että hän oli hänen haltijansa ja kaikki taitonsakin omakseen ottanut. Se ainakin nähtiin, että hän uhriaitan eteen pyhälle vuorelle pystytti puujumalan, samantapaisen kuin ne, joita lappalaiset rakentelivat uhripaikoilleen, mutta suuremman ja tukevamman. Ja sen sanoi hän sitä varten tehneensä, että jos haltija ottaa ihmisen muodon ja siihen suostuu asettumaan, se ei koskaan pääse siitä haahmostaan pois, vaan pysyy ainaisena palvelijana ja tulee mukaan, mihin tahtoo.

Panun hallitus osoittautui heimolle yhä hyödyllisemmäksi, kuta enemmän hän itse varttui. Panula muuttui taas vuosien kuluessa kaiken Karjalan keskustaksi. Siellä käytiin uhraamassa, siellä saamassa neuvoja ja uutta oppia pulmista päästäkseen ja taudeista paratakseen. Laittautui Panu vielä

Kontojärven voudin hyväksi ystäväksi ja sai häneltä aikaan kiellon semmoisen, etteivät savolaiset saaneet itäpuolella Rajavaaran olevia maita ominaan pitää, ei kasketa niitä, ei metsällä kulkea eikä yläjärvisä kalassa, jonne yksi ja toinen jo oli alkanut tunkeutua. Vielä nimitti vouti hänet käräjain istujaksi, antoi hänelle luvan ylläpitää kuninkaan valtaa salomailta ja käski kaiken kansan totella häntä niinkuin itseään.

Oli kuitenkin metsissä niitä vanhan Reidan mukanaan tuomia lappalaisia, jotka eivät alistuneet. Rauhan vuoksi oli voudilta kielto heitä ahdistamasta, kun eivät mitään pahaa tehneet. Köyhiä olivatkin ja vähävoimaisia ja harhailivat milloin missäkin. Oli myöskin taika heitä suojelemassa: pelättiin riistan metsistä katoavan, jos lappalaiset karkoitettaisiin tai sukupuuttoon hävitettäisiin.

Oli joitakuita muitakin, jotka eivät Panun menoa hyväksyneet. Niitä oli vanha Jormakin, ja heidän suurin nurinansa oli siitä, että Reidan tuoma taikausko oli uudistettu ja rehoitti entistä enemmän ja että pyhälle vuorelle oli palveltavaksi pystytetty inhoittava puujumala. Eikä ollut heistä Panussa oikeata henkeä eikä sisäistä voimaa. Liaksi pani painoa ulkonaisiin temppuihin, niitä joka tilassa vaatien. Mutta näitä nurkujoita oli harvassa. Kaikki muut ylistivät Panua siitä, että oli heimo taas koottu yhteen johtoon ja yhteen tietoon. Eikä nyt ollut pelkoa siitäkään, että Ristin-Kiesus salaa rajan yli tunkisi ja puoleensa viettelisi.

XIII.

Korpivaaran Panulassa oli pidetty pitoja ja kestejä jo useampia päiviä markkinamiehiä kotiin odoteltaessa. Paitsi lähiseudun heimolaisia järven rannoilta ja jokivarsilta oli sinne kokoutunut kauempaakin kansaa metsäin sisästä ja ylävesien varsilta. Eivät kaikki, joilla olisi ollut nahkoja markkinoille vietäväksi, sinne lähteneet hiihtämään ummessa kelissä, vaan antoivat ne Panun kaupittavaksi, joka niistä sai korkeamman hinnan kuin kukaan muu, ja jäivät siksi ajaksi hänen taloonsa, jossa heitä kaikkia vanhan tavan mukaan kestitettiin ja vieraina pidettiin. Talossa oli teurastettu härkä ja olutta tehty tynnyrittäin. Kukin oli tuonut eväitä mukanaan. Kahdessa suuressa tuvassa pidettiin iloja päiväkaudet, toisessa kisaten ja laulaen, toisessa juoden ja aterioiden, sill'aikaa kun vanhat saunassa turisivat ja pikkupojat pihalla melakoivat rantatörmältä jälle laskien. Talon takana olevan kallion laella oli mies aina tähyttämässä antaakseen sieltä luikulla muille merkin kohta paikalla, kun tulijat järven selälle ilmaantuivat.

On juuri kisaloma, ja uutta tanssia odottaessa kiertelee oluthaarikka etupuolella tupaa miehestä mieheen, sill'aikaa kun tytöt karsinan seinämällä vaatteitaan järjestelevät ja tukkanauhojaan sitelevät. Ikkunaluukut on sysätty auki, ja ulkoa kuuluu poikain temmellys, jotka leikkivät siellä Pohjolan isännän ja Lemminkäisen kaksintaistelua vanhan poronnahkan päällä.

Uunin kyljessä karsinanurkassa hurisee jauhinkivi, jota orjatyöt aamusta alkaen ovat toisten tanssiessa vääntäneet. Hajamielisinä ja ympäristöstään välittämättä kiertävät uupuneet tytöt kampia, silmät ajatuksettomina ja tuntemattomina laimeasti ikkunanvaloon tuijottaen. Ainoastaan silloin, kun toinen heistä kiven silmän tuohisesta täyttää ja toinen siivellä pyyhkäistyään jauhot vakkaseen kiven kupeelta menee niitä toiseen tupaan emännälle viemään, herkeää kivi hetkeksi pyörimästä.

Tanssin tauotessa on nyt kivikin pysähtynyt. Toinen orjatyöistä ottaa vakkasen ja vie sen, uunin kylkeen painautuen, ettei tanssityttöjen vaatteita tahraisi, porstuan yli toiseen tupaan.

Siellä on lieden päällä haahlassa riippumassa suuri musta pata, jota emäntä hämmentelee. Emäntä on pieni, lempeän näköinen ihminen, kasvot pienet ja kalpeat, silmissä kärsivä ilme ja ruumiissa alakuloinen raukeus.

—Johan nuo nyt riittänee. Käyhän nyt sinäkin, Annikki, pukusi muuttamassa, niin saat mennä muiden kanssa karkelemaan, sanoo hän tytölle, joka jauhoja toi.

—Mitäpä minä heidän karkeloistaan. Käyn kynimään nuo metsot?

—Käy, ja käy pian, saattaa sieltä Panu millä hetkellä tahansa palata, ja parasta pitää urhoille olla!

Sen sanoo Ilpotar, naapurin emäntä, joka apumiehenä häärii niinkuin kotonaan tietäjän talossa ja on ottanut puolet emännydestä omiin käsiinsä.

—Antaa heidän nyt näiden levätä, koko päivän ovat kiveä vääntäneet, onhan täällä muitakin,—

uskaltaa talon emäntä virkkaa.

Mutta Annikki on jo ottanut linnut ja lähtee kotaan.

—Liian hyvänä orjiasi pidät ... vai vielä kärkelemaan! kivahtaa Ilpotar.

—Ihminen se on orjakin.

—Lieneekö puolikaan, mokoma lappalaiskakara.

—Annikki ei ole orja enemmän kuin muutkaan ... kasvattina on pidetty, sukulaisena hoidettu, vaikk' on työtäkin tehdä saanut.

—Orjaksi ennen sodassa saatu katsottiin, lienevätkö nyt ajat muuttuneet. Orjaksi tiedän vaimen Panunkin tyttöä tähän saakka sanoneen.

—Tietänetkö, Ilpotar, Panun mielen paremmin kuin minä, vaan minä en orjankaan selkää katkaise.

—Välipä tuolla vähävoimaisella. Taidat vielä Reita vainajan taikoja pelätä. Turhaan niitä pelkää, ne taitat on nyt paremman miehen käsissä.

Emäntä ei vastannut, jätti hierimen apulaisen käteen ja pistäytyi ulos. Ilpotar raotti ikkunaluukkua ja katsahti hänen jälkeensä. Emäntä näkyi menevän pihan yli kotaan ja alkoi siellä Annikin kanssa lintuja siivota.

—On siinä askareissa tietäjän nainen, orjan töille työnteleikse, naurahti Ilpotar. Mitähän olisi näistäkin pidoista tullut, jos en minä olisi auttamassa ollut! Kädestä pitäen tuli Panu itse noutamaan oluen panoon. Nahjukseksi sanoi naistaan. Arvaatteko, tytöt, mitä minä siihen sanoin... »Sitäpähän lähdit sieltä kaukaisilta mailta noutamaan ... ei olisi tainnut likempänä olla.»—Ei virkkanut siihen mitään, mutta tiedän hänen jo kauan katuneen mokomia kauppojaan.

—Lieneekö mitkä lumot käyneet?

—Rahalumot. Ahne se on Panu, perso tavaralle. Mutta sinne menivät ennenkuin osansa sai. Yksin jäätyään kääntyi isänsä Ristin-Kiesuksen oppiin, vei kultansa, hopeansa Valamoon ja antoi munkeille talonsa. Sen sai, kun lähti merta edemmä kalaan.

—Mutta eihän nyt omastakaan suvusta ole naiden.

—Minkä tähden ei? Toiselle puolen Rajavaaran se on jo tapana. Silloin tietää, minkä saa, eikä käy niinkuin Panun.

—Onhan tuo hyvä ihminen emäntäkin.

—Parempi ilki paha kuin liian hyvä.—Laiskoittelette täällä kaikki orjat. Pöytää kattamaan!

—Kun ei tuo teitä ottanut?

—Hyvät olisi kaupat tehnytkin, mutta oli kieliä välissä. Ei ole osannut lapsiakaan tehdä kuin tuon yhden poika ruikaleen. Sekin on tullut äitiinsä. Saas nähdä, mikä tietäjä siitäkin tulee.—Mitä siinä naurattelette? Sitäkö, etteihän minullakaan ole kuin ainoa tyttö. Mitäs semmoisen ukko rahjuksen kanssa ... hyväksikin luulin, mutta ei ole mihinkään.

—Olihan Ilpottarella poikakin.

Kovakasvoisen ja ravakkaluontoisen naisen muoto muuttui yht'äkkiä. Se heltyi. Suussa värähti, mutta sitten hän taas voitti mielensä ja kivahti:

—Suunne kiinni ja hämmennä pataasi, ettei pohjaan pala!

Ei sallinut Ilpotar siitä asiasta puhuttavan, ja arkaan paikkaan siinä aina sana sattui.

Annikki ja emäntä istuivat kodan kynnyksellä lintuja kynien.

—Annahan nyt olla, sanoi emäntä. Saan minä nämä yksinkin höyhennetyksi. Käyhän nyt siistiymään... Karikin on täällä ... nämä on sen tuomia lintuja ... etkö nähnyt häntä tuvassa?

—Istuvanhan tuo siellä näkyi.

—Älä huoli siitä, mitä mieron hampaat hakkaa, tiedäthän Ilpottaren. Se tahtoo Karia tyttärelleen,

muttei Kari Ilpon naiseen suostu, vaikka kaikki kullat saisi. Puhui kanssani äsken ja toi lunnaitasi taas kolme komeata ilvestä ja sinulle äitinsä laittamat uudet vaatteet, ne ovat nykyissä ullakolla, käy siellä pukemassa yllesi ja mene sitten karkelemaan.

Annikin totiset kasvot välähtivät ilosta, mutta sitten taas synkistyivät, ja hän painautui takaisin istumaan.

—Alkavat taas toiset tytöt herjata, sanoi hän itku kurkussa.

—Eivät nyt uskalla Karilta, ja niskan nakkeluista älä välitä. Silmäisi sirkeyttä ja poskiesi puhtaisuutta kadehtivat, mutta se on sinulle vain maineeksi. Saatan sanoa, mitä Kari minulle äsken uskoi. Sanoi aikovansa Panun tultua sinua uudelleen pyytää. Jos Panu suostuu, ei tiedä, ehkä täällä karkeloissa vielä morsiamena keikut.

—Ei suostu Panu, kun ei ole lunnaat vielä täydet.

—Sanoi olevan itsellään takausmiehet, että vuoden kuluessa maksaa sen, mikä puuttuu. Menehän nyt vain ilotupaan, ei ole sitten aikaa, kun markkinamiehet tulevat.

Annikki nousi, puhdisti kätensä, pesi kasvonsa ja meni pihan poikki aittaan.

Emäntä jäi loppulintuja höyhentelemään ja alkoi sitten kärvennellä niitä tulen lieskassa. Annikin naittaminen oli hänen lempiaatteitaan. Itse oli hän tytön metsästä löytänyt, kuullut korvesta ruikutuksen, mennyt luo ja kotiin kantanut. Panu olisi tahtonut salaa tuhota, mutta vaimo ei antanut. Siitä pitäen, kun tyttö taloon tuotiin, oli hän kohdellut häntä niinkuin omaa lastaan, sikäli kuin voi, mutta vähän oli hänellä valtaa talossa ja sanomista sen asioissa. Miksi oli hän lähtenyt tänne tulemaan kaukaisesta kodista, jossa oli kukkana kulkenut? Toiselle olisi hän tahtonut, mutta toiselle työnnettiin, kaukaa tulleele pohatalle. Ynseää oli ollut olo täällä, raskasta elämä, ei paljon orjan osaa parempi. Olisi parempi ollut veteen juosta, Kaatrankosken aaltoihiin, joka kodin alaitse kuohui. Toiset olivat täällä ihmiset kuin kotona Laatokan ihanilla rannoilla, toiset tiedot, toiset tavat. Siellä mehevät maat, vihertävät lehdot, aukeat ahot, täällä soita ja karuja kankaita ja rotkoisia vaaroja. Jöröjä ja kovasydämiä olivat miehet, naiset kateita ja ilkeäkielisiä. Vieraat naiset tunkivat hänen ortensa alle emännöimään. Ja ainainen pelko rinnassa ... jos Panu tietäisi, huonosti hänen kävisi.

Nyt hän uskalsi, nyt ei kukaan joutanut hänen askeliaan vaanimaan. Hän nousi, meni navettaan, piilousi sen pimeimpään parteen, lankesi siellä polvilleen ja rukoili. Ei itselleen mitään rukoillut, Annikille onnea anoi, kumarsi lattiaan, vaikkei ollut toivoa liioin, että Jumala kuulisi, kun ei tuohusta sytyttää tohtinut...

Mutta tuvassa oli uusi karkelo alkamassa, ja kanteleen soittaja pöydän päässä juohatteli sormiaan kieliä myöten alkusoitoksi. Annikki oli pukeutunut ullakossa, pistäytynyt tupaan ja hiipinyt pankon nurkitse toisten tyttöjen taa uunin syrjään ja istuutui jauhinkiven laidalle. Mutta hänen uudet vaatteensa olivat huomiota herättäneet.

—Katsohan orjaa, aikoo tanssiin tarjoutua, sanoi Kylli, Ilpottaren tyttö, joka tyttöjen parvessa ylinnä keikkui.

Poikain puolella valittiin kisain johtajaa.

—Kari kisakuninkaaksi! huudettiin.

—Ei minusta, valitkaa joku toinen.

—Ketä tytöt tahtovat?

—Karia! Karia! huudettiin karsinan puolelta, ja tytöt harvensivat rivinsä niin, että jokainen tuli näkyviin.

Karin täytyi suostua. Heittäen pois helähtelevän miekkavyönsä ja riisuen pitkän valkean sarkakauhtanansa astui hän esiin lattialle. Hän oli heimon kauneimpia poikia, solakka, pitkä, puhdasmuotoinen, vähän vaaleata partaa leuassa ja ylähuulessa, mutta ruskeasilmäinen, hartioille ulottuva liinatukka keskeltä jakauksella, oli uljas, urhea metsämies ja tunnettu nopeaksi hiihtäjäksi, josta sanottiin, että hiiden hirvellekin tulisi kiire hänen edessään.

—Tytöt riviin! käski hän.

Kisakuninkaan oli etuoikeus ennen muita valita tanssitoverinsa, ja tytöt seisoivat odotellen, kenen Kari ottaisi.

—Soitto soimaan! komensi Kari, ja kun kannel helähti iloiseen alkuun, liukui hän notkuvin polvin

karsinanurkkaa kohti, jossa Annikki seiso, tempasi hänen vasemman kätensä oikeaansa ja vei hänet kisakuninkaan kunniapaikalle peräkkunan alle.

—Orjan otti! tirskahti Kylli palmikoitaan heitellen, ja nurinaa kuului muidenkin tyttöjen joukosta.

—Entäpä orjastakin kerran kuninkaatar koituu! virkkoi hyväntahtoinen kanteleensoittaja, Jorma ukko, jonka sormet nyt kuin virman sorsan sorkat alkoivat kieleltä toiselle hypellä.

Mutta pää pystyssä ja otsa korkeana, nurinasta ja syrjäsilmistä huolimatta alkoi Kari tuvan lattiaa pitkin neitoaan kuljetella, joka alla päin ja silmät maahan luotuina häntä nöyrästi seurasi, hiukan mustanpuhuvat poskensa tummasti punoittaen. Kierrellen, kaarrellen, maanitellen eteen ja peräytyen taa kiertelivät parit laattiaa sanaakaan toisilleen sanomatta, niinkuin tapa oli. Mutta penkillä istuivat vanhemmat miehet ja miehet keski-ikäiset, ja naiset tunkeutuivat toisesta tuvasta oven suuhun karkeloa katselemaan. Huulet hyväntahtoisessa hymyssä seiso siinä pankon nurkalla Panun emäntä suosikkiensa tanssia seuraten. Hyvin sopivat Annikin uudet vaatteet, somasti vilahti uusi valkea kenkä. Ja miksei olisi sopinut, kun oli Annikin mitalla tehty, emännän omasta toimesta, salaa tytön arkivaatteiden mukaan. Kohta ei Annikkia enää orjana pidetä, kohta saa pää katettuna nuorten emäntäin arvossa astella ... varmastikin Panu nyt suostuu, kun on lunnaat tiedossa, ja upeat häät heille vietetään.

Ei uskaltanut Annikki silmiään maasta nostaa eikä niitä Kariin luoda. Ei muistanut häntä vielä milloinkaan oikein kasvoin katsoneensa, kaukaa vain oli hänen käyntiään seurannut, vartaloaan ihaellut, kuunnellut hänen puheensa sointua ja hänen laulujaan, kun toinen paimenessa kulki, toinen metsälle meni. Olihan kerran kuitenkin silmiinkin katsahtanut sinä kuutamoisena syysyönä, kun oli eksynyt lammasta korvesta etsinyt ja Kari tullut tiellä vastaan. Oli hän ensin säikähtänyt, oli luullut ryöstäjän tulevan ja oli häntä metsään paennut, mutta ei poika pahaa tehnyt, hellästi puhutteli, seuraan yhtyi, ja yhdessä he vuonan jälkiä noudattivat ja sen näreen juuresta määkimästä löysivät. Kari kantoi lampaan pihaan, erosi veräjällä ja katsahti erotessaan niin oudosti, että tytön sydäntä sykkyrälle veti. Miekka oli hänellä vyöllään, jousi olalla, kupeella viini, ja siitä katosi hän metsään kauniina kuin Tapion poika, sanaakaan sanomatta poistui. Olisi Annikin häntä metsän neitona seurata mieli tehnyt, ajaa riista hänen eteensä, hänet hilpeille, viljaisille maille houkutella ja siellä viileässä viidassa päänsä hänen rinnoilleen painaa.

Ei ollut hän alussa uskaltanut luottaa siihen, mitä emäntä tuli kertomaan, että Kari oli häntä Panulta kosinut ja luvannut lunnaita maksaa, niin paljon kuin Panu tahtoo. Mutta kun Kari aina omakseen kutsui ja kaivotiellä tavatessaan karitsakseen nimitti, jonka kerran olallaan kotiinsa vie, niin herahti ilokyyne silmästä, ja monet yöt se ajatus ullakossa valvotti. Vähät siitä, saisiko Kari lunnaansa kootuksi, kunhan häntä lempi! Se lempi, otti niin hellästi kädestä nyt ja luokseen kohotti, pää tuolla ylhäällä, jonne ei uskaltanut silmiään nostaa. Ja ikäänkuin autuaassa unessa hän nyt Karin rinnalla karkeli ja tuns rohkeutensa ja luottamuksensa kasvavan eikä enää huolinut välittää niistä, jotka häntä halveksivat ja pitivät liian huonona Karille.

Tanssi taukosi, ja Annikki tapasi itsensä taas karsinassa, josta kiireen kautta pujahti pirttiin ollakseen apuna emännälle. Porstuassa seiso ilpotar kädet puuskassa ja loi häneen pahansuovan katseen, sähähtäen korvaan:—Keiku, mitä keikut, vaan oksalla et keiku!—Entäpä kerran keikkuisin minäkin, ajatteli Annikki, mutta ei huolinut vastata, solahti mahtavan emännän sivuitse pirttiin, tempasi siellä piakan toisen naisen kädestä ja alkoi sillä riemuavin mielin piiraita uuniin kiidätellä.

—Tule kuulemaan, kun Kari laulaa ... sinulle laulaa! kuiskasi hänelle hetken päästä korvaan toveri, toinen orjatyttö ... minä vartioin piiraita, etteivät pala ... käy pian!—ja tyttö työnsi hänet pois pankon äärestä porstuaan.

Karkelojen välillä helskytteli Jorma kanneltaan ja hyräili säestykseensä. Nuoren väen iloksi lauloi hän Lemminkäisen lemmentöistä ja hänen seikkailuistaan saaren impien iloissa, kassapäiden karkeloissa. Vähän aikaa laulettuaan työnsi hän kanteleen Karille, joka hänen vieressään istui, ja virkkoi:

—Käheä on ääneni ja virteni vanhat ... laula nuoremmuuttasi, paremmin osaat.

—Hyvät on laulusi, kauneimmat Karjalassa...

—Laulahan nyt kuitenkin.

—Laula, Kari, kehoittivat muutkin.

Kari oli jo laulamassa, kun näki Annikin oven suussa. Lopetettuaan lyhyeen ensimmäisen laulunsa, vaikenä hän vähän aikaa, juoksutteli vanhaa säveltä ylitse uuteen ja alkoi:

—Yks on ystävä minulla tämän ilman kannen alla, yksi armas ainokainen koko kolmessa

kylässä. Muut ne mustaksi sanovat, kekäleeksi kellertävät; minun on silmästä simana, mesimarja mielestäni, vaan on vaiva vuottaessa, yksin ollessa ikävä; harvoin yhtehen yhymme, harvoin näemme toisiamme, vesi on virtainen välissä mieron vihat virtaisemmat, vihat voitan, virrat kierrän, kannan kotihin omani.

—Semmoinen oli se laulu!

—Laula vielä!

—Laulakoot nyt muut.

Mutta kaikki Karilta vielä toista laulua vaatimaan, Taas juoksutteli hän säveltä suruvoittoisesta ilonvoittoiseen ja lauloi:

—Konsa istuit, maa iloitsi, kun kävit, käki kukahti, kussa seisoi, seinä paistoi, kussa tanssit, tanhut keikkui, tuost' olet tullut, tuosta mennyt, tuossa istunut kivellä, tuossa astunut aholla, kivi on tullut kirjavaksi, paasi on toistansa parempi, korpi kuutta kukkelampi, lehto viittä lempeämpi.

—Kenestä on Kari laulunsa tehnyt? kysyi Panun emäntä.

—Eihän ole kuin yksi musta tyttö kylässä, pisti Ilpotar.

—Mutta se onkin virtensä veroinen, virkkoi Jorma. Mutta Annikki oli luikahtanut tiehensä, liikutustaan pakoon.

—Laula vielä! Ei kahta kolmannelta! kehoitettiin yhä, ja Kari oli jo aikeissa kolmatta lauluun aloittaa, kun kuului toitahtus tuvan seinän takaa ja pojat alkoivat ulkona huutaa:

—Markkinamiehet tulevat! markkinamiehet tulevat!

Soitto keskeytyi, ja kaikki väki pullahti tanhualle tulijoita vastaanottamaan. Järven päässä näkyi musta joukko lähenevän. Pian huomattiin kuitenkin, etteivät tulijat olleetkaan Panun väkeä, vaan reitalaisia poroineen.

Missä panulaiset ja reitalaiset vastakkain sattuivat, siellä oli aina tappelu valmis, ja nyt olivat oluet ja hyvät ruuat mieliä kiihoitelleet.

—Annetaanko vähän tuliaismaistiaisia! huusi Taru, nuorista miehistä suurisuisin, ja kohta oli vanhempain miesten ja Karin kiellosta huolimatta hurjimmilla sukset jalassa ja jouset olalla. Koirineen karkasivat he jälle tulevia vastuuseen ja piiloutuivat pienen saaren suojaan, jonka taitse tie kulki.

Pahaa aavistamatta ja luottaen markkinarauhaan, jota pyhänä pidettiin, ajoivat reitalaiset hölkkäjuoksua suurta selkää pitkin. Saarta lähetessä höröstyivät porot, päät nousivat pystyyn, ja jalat notkahtelivat levottomasti. Vaan eivät ennättäneet ajajat, jotka oudostellen tarkastelivat väen paljoutta Panulan kartanolla, pyöräyttää porojaan takaisin, kun mieslauma haukkuvine koirineen huutaen ja kiljuen karkasi saaren suojasta heiltä tietä tukkeamaan. Koiria pillastuneet porot puhalsivat hurjaan laukkaan ja etumaiset ehtivätkin ohi, mutta kahdesta viimeisestä pulkasta putosivat ajajat, Hilappa ja Aslo, lumeen ja estivät, käsivarsistaan hihnoissa kiikkuen, porojaan pakenemasta. Heidät saavutettiin, heitä mukuroitiin jousien ponsilla ja lumessa ryveteltiin, porojen kimpuroidessa ja koirien niiden ympärillä häristessä. Pienet lappalaiset puolustivat itseään, minkä taisivat, koettivat pujahtaa pakoon ja hypätä pulkkiinsa, mutta aina syöstiin heidät suulleen lumeen. Sen saivat kuitenkin puolustautuneiksi, ettei hihnoja heidän käsistään saatu.

—Ei saa syyttä repiä ... älkää, hyvät miehet, repikö! vaikeroi Hilappa ollen armoille antaavinaan.

—Saa syyttäkin reitalaista repiä! huusi Taru. Tänne tievero! Anna viinasi, niin pääset!

—Riisutaan poro ja viedään pulkka pihaan!

Toiset reitalaiset olivat telmeen kestäessä tehneet kierroksen jäällä, mutta eivät saaneet vauhkoutuneita porojaan menemään päin, apuun päästäkseen. Ahdistelijat usuttivat koiriaan heidän kimppuunsa ja ammuskelivat heitä tylsillä nuolilla. Mutta silloin kuului vihainen vingahdus ilmassa ja samassa parahdus.

—Voi lempoa, kun rautanuolella ampui! huusi Taru.

Kaikki kokoontuivat Tarun ympärille ja unohtivat hetkeksi ahdistettavansa. Hilappa ja Aslo käyttivät tilaisuutta hyväkseen, nakkautuivat vikkelaesti kuin kissat pulkkiinsa ja ehtivät toisten luo, ennenkuin heidät uudelleen saavutettiin. Ja pyrypilvenä kiisi lappalaisseurue tiehensä.

Taru kirkui ja kiroili niin, että sanat säkeniä iskivät. Hänen vasen kätensä riippui hervotonna, ja olkapäästä, jonka pitkä, terävä nuoli oli lävistänyt, valui verta virtanaan valkoiselle sarkakauhtanalle.

—Jälkeen joka mies niiden riettojen! huusi hän hammasta kiristäen.

—Ette niitä enää saavuta! virkkoi Kari, joka useiden muiden kanssa oli rientänyt jälle tappelua asettamaan.

—Raukkoja teitä! kähisi Taru,—mutta vielä minä kerran sen...

—Näitkö, kuka ampui?

—Lie ampunut kuka tahansa, mutta sen vannon, että maksa höyryää, missä heistä yhdenkään tavannen ... ja tässä on ase,—ja samassa kiskaisi hän nuolen haavasta ja pisti sen verta tippuvana viineensä.

—Siinä sen nyt näette: viha vihasta kytee, virkkoi Jorma taloon noustaessa.

—Eikä sammu ennenkuin joka sauna Lapinpohjassa taivaalle lämpää, vastasi Taru toista kättään toisella hihasta kannattaen.

—Ei saa sotaan yllyttää, nuhteli Jorma. Reitalaisten kanssa on rauha.

—Mitäs ampui!

—Itsehän ensin menitte, huomautti Kari.

—Suus kiinni, salareitalainen!

Kari kuohahti, ja hänen silmänsä välähtivät. Taru väisti päätään kuin iskua välttää. Mutta Kari hillitsi suuttumuksensa ja virkkoi rauhallisesti:

—Eto haavasta aikamies kiukuttelee.

Vähitellen miehet pihaan noustessa tyyntyivät, ja kun huudettiin ruualle suureen tupaan, unohtuivat reitalaiset ja äskeinen kahakka höyryävän naurispuuron ja piirakkain ääressä.

Syötyä pantiin taas karkeloksi ja lauluksi. Mutta Kari oli ottanut pitääkseen vartiota vuorella, kun luultavaa oli, etteivät markkinamiehet enää metsään yöpyisi, vaan painaisivat pimeänkin tultua kotia kohti. Miehet laskivat, että he jo iltayöstä ja ennen kuun nousua saapuisivat. Sitä varten, että markkinamiehet pimeän aikana saapuisivat, oli tervaisia tuohuksia varattu pinollinen tuvan nurkkaan, jotka sytytettäisiin niin pian kuin vartija merkin antaisi, ja mentäisiin sitten miehissä vastaan ja riemukulussa tulijat kotiin tuotaisiin. Vartijalla oli hänelläkin tuohus mukana, jonka hän sytyttäisi, kun näkisi järven päästä tulen, jolla miehet tulonsa ilmaisisivat.

Karkelossa oli Kari saanut Annikille kuiskatuksi menevänsä vartijaksi ja pyytänyt häntä tulemaan toverikseen. Annikki ei ollut mitään vastannut, puristanut vain heikosti Karin kättä suostumukseksi. Mutta karkelon jälkeen oli tyttö kadonnut. Ei häntä näkynyt tuvassa kummassakaan, ei ollut saunassa eikä aitoissa, joista Kari häntä katseli. Ehkä oli mennyt edeltä yhtymäpaikalle. Mutta ei hän ollut sielläkään. Kukulalle tultuaan Kari istuutui korkean kiven kylkeen, jonne oli tuotu poron nahka lattiaksi. Hän istui ja kuulosti metsän rantaa. Huurteiset, jäiset puut nasahtivat tuon tuostakin hänen takanaan, tuulen hengen niitä silloin tällöin liikauttaessa. Alhaalla oli talo, josta kuului koirain haukunna, ovien käyntiä ja hoilotusta ja välistä kanteleen helähdys. Taampana kohosi kuun neljänneksen ja tähtien sitä heikosti valaistessa korkea uhrivaara avopäine kallioineen, joiden lumiset laet erotti rinteillä olevan metsän mustasta. Kari ei tahtonut saada paikallaan pysytyksi, ja yhä levottomammaksi hän kävi, kuta kauemmin Annikki viipyi. Jos se oli jo ollut täällä ja mennyt pois, eikä taaskaan saisi kahden kesken tavata. Hän nousi ylös, meni metsän rantaan, kuulosti, palasi taas kiven luo ja pudisteli lumen poron nahkasta levittäen sen siististi hangelle. Siihen hän sen istuttaa, kun se tulee, siinä häntä katselee ja kuuntelee hänen äänensä liritystä, sitä kaikkea sitten taas moneen kertaan jälkeenpäin muistellakseen.

Siitä pitäen, kun Kari hänet ensi kerran tapasi ja kietaisi kätensä hänen vyötäistensä ympäri, oli Annikki yksinäisillä metsäretkillä aina hänen mielessään väikkynyt, hiihtänyt hänen edellään tai vierellään ja öitä hänen nuotiollaan istunut. Mutta harvoin hän oli saanut häntä nähdä, vielä harvemmin puhutella. Usein hän tästä kulki ja taloa kierteli. Välistä näki tytön saunapolulla, välistä kaivotiellä, silloin tällöin rannalla poukkujen pesussa. Lumotuksi hän välistä luuli itsensä, lumotuksi sanoi häntä äitikin. Ja sen jälkeen lienee hän ollutkin lumottu, kun tytön lehdossa tapasi lehdeksiä taittamassa ja kiersi kätensä hänen ympärilleen. Oli, niinkuin olisi tyttö siihen sulanut, huvennut hänen käsivarsiensa väliin puhtoisena ja notkeana kuin talvinen orava. Tummat olivat sen silmät ja mustat kulmat, ja ne

loistivat niin toisin kuin muiden tyttöjen. Se meni hetkeksi kuin tainnoksiin, heräsi sitten ja pujahti nopeasti kuin lumikko puiden väliin. Mutta siitä pitäen oli Annikki Karin edessä niin ilmielävänä, että hän ojensi kätensä häntä tavoittaakseen ei ainoastaan unessa yöllä, vaan ilmisissä päivälläkin. Ja Kari oli vakuutettu siitä, että joku hyvä haltija hänelle näytti sitä, mitä tiesi hänen toivovan näkevänsä—eikä hän pyrkinyt pois lumoista, vaan tahtoi mielessään sen suojeluksessa kulkea.

Ensi kerran, kun Kari Annikkia Panulta pyysi, sanoi Panu:—»Millä sinä, tyhjä mies, semmoisen tytön ostat?»—»Paljonko tahdot?» kysyi Kari jouseensa nojaten, sillä he olivat tavanneet toisensa metsässä. Panu määräsi kaksi karhun nahkaa, kolme ilvestä ja viisi rihmaa oravia. Mutta kun Kari ne vei, vaati lisää vielä kaksi karhunnahkaa, sanoen olevan työllä muitakin tahtojia. Mutta kun nekin oli saanut, ei sanonut antavansa ennen kuin vuoden päästä tytön nuoruuden takia. Nyt oli vuosi kulunut, eikä hän niin paljon voisi lisätä, ettei Kari niitä hankkisi. Johan oli Annikkikin kihlvaatteet yllensä pukenut.

Mutta missä hän viipyy? Taas kavahti Kari ylös luullen kuulleen kahauksen lumessa. Jos ei uskalla tulla esiin metsän rannasta näkijöitä peläten? Kari meni metsän rantaan ja vihelsi hiljaa. Ei kuulunut vastausta. Mutta kun hän taas palasi tähytyskivelle, istui Annikki poron nahkan päällä sukset vierellään.

—Missä olet niin kauan viipynyt?

Annikki oli hengästyksissään, ettei ensin kyennyt vastaamaan.

—Tuollahan minä ... reitalaisten puheilla, sai hän viimein sanotuksi.

—Mitä sinä heistä ... ja missä heidät saavutit?

—Mikä se oli?

—Tuuli se vain...

—Hiihdin perästä ja saavutin vasta yönuotiolta. Veljestäni kävin viestiä. Veli on tullut näille maille, Reita veli, mutta emo on kuollut.

—Mistäpä tiesivät veljestäsi?

—Tapasin heidät markkinoille mennessään ja sanoivat hakevansa häntä kostamaan ... mutta ei ole Reidasta kostajaksi ... Ristin-Kiesusta kumartaa ... niin kertoivat ... ei ole meidän suvussa miehiä.

—Älä sitä sure.

—Hukka minut perii, jos tietävät heimolaisteni puheilla olleeni ja siitä Panulle puhuvat. Ilpotar väijyy minua joka askeleella ... sinua tytölleen toivoo ja minua vainoo.

—Älä pelkää hänen vainojaan, ei sinulle mitään tehdä, ja kohta olet omani.

—Minua peloittaa väliin, ettei anna minua lunnailta millään.

—Silloin otan sinut lunnaita.

—Sitä älä tee. Panu saavuttaa meidät, vaikka minne paennemme. Tuhoo taioillaan. Sillä on isäni taiat. Saa vaikka kivet taivaasta päällemme putoamaan.

—Ei ne taiat sinuun pystyne.

—Mutta sinuun pystyvät. Parempi, kun vielä varrotaan.

—Huomiseen varron, jos ei silloin pidä puhettaan, niin tiedän, mitä teen.

—Nyt minä menen, alkavat kaivata.

—Älä mene, istu vielä hetkinen. Istu tähän polvelleni, niin on lämpimämpi.

—Istuisin ikäni, kun saisin. Sinua öillä unelmoin, sinua päivät päästänsä ajattelen,—ja painuen Karin syliin pillahti Annikki katkeraan itkuun.

—Mitä itket?

—Itken sukuni surkeutta, ja oman mieleni aavistuksia itken. Kun niin isot lunnaat tahtoo, mihin vielä aikonee myydä, toiselle eikä sinulle.

—Toteutukoon aavistuksesi, silloin tartun tapparaani ja isken, vaikka kehen sattunee.

—Älä uhkaa, ehkei äitisiikään minusta tahdo, mustasta tytöstä.

—Äitini ovat tekemät ne vaatteesikin, jotka toin. Hän vuottaa sinua hartaasti ja kysyy, etkö jo tule. Tupani vuottaa sinua, aittasi vuottaa.

—Vuottaneeko Karikin?

Ihastuksissaan kietaisi Kari hänet väljään kauhtanaansa ja painoi hänet rintaansa vasten, eikä Annikkikaan pyrkinyt irtautumaan.

Mutta samassa tuikahti kaukaa järven päästä tuli, jonka molemmat yht'aikaa näkivät. Annikki hyppäsi suksilleen ja katosi siitä kuin maata pitkin lentävä yölintu mäen alle. Kari syytti soihtunsa ja pystytti sen hankeen heilautettuaan sitä kolme kertaa päänsä päällä. Sitten riensi hän alas taloon ilmoittamaan, että kauan odotetut markkinamiehet olivat saapumassa. Nuoret miehet tempasivat sanoman kuultuaan tuohuksensa sopelta, sytyttivät ne uunin lieskasta ja kiirehtivät ulos, toiset mennen jälle vastaan, toiset muodostaen käytävän tuvan rappujen edestä saunalle saakka. Koirat hulakehtelivat iloissaan, ja kesy karhunpenikka, joka oli päivällä maannut havumajassaan, kömpi sieltä outoa tulitusta oukailemaan ja juosta ruhvelsi rantatörmästä alas jälle isäntäänsä vastaanottamaan.

XIV.

Hetken päästä ilmaantui tulijain jono saaren luo, jossa vastaanottajat olivat heitä odottamassa, ja ottivat matkamiehiltä heidän ahkionsa niitä pihaan vetääkseen. Kun Panu, joka astui eillimmäisenä, oli saapunut ensimmäisen soihdun pitäjän luo saunan eteen, ojensi tämä hänelle soihtunsa ja virkkoi:

—Terve teille suuret urhot, terve tultua talohon matkan pitkän käytyänne, suorittua suuret kaupat.

Panu otti soihdun hänen kädestään, taittoi kolme oksaa saunan edessä olevasta suuresta kuusesta, joka sanottiin siihen muinaisina aikoina pyhältä vuorelta istutetuksi ja jossa talon kotihaltija asui ja virkkoi:

—Terveytän tienottani, maireutan mannertani, terve maa ja terve manner, terve tervehyttäjälle! Akka manteren alainen, manun eukko, maan emäntä, älä viskele vihoja, älä pura puhkujasi kohti miestä meikäläistä, emon lasta laadullista, ota suojaasi omaasi, hoitohosi, huostahasi, tähän korjahan kotihin, asuntohon armahasen.

Sitten vuolaisi Panu muutamia lastuja hopeisesta rintasoljestaan puun juureen ja jatkoi:

—Tuoss' on tuomiset tulijan, matkamiehen maistiaiset. Suuri kiitos suojastasi, kaunis kaupoista hyvistä. Hyvin hoidit, varsin vaalit, onnen teitä ohjaelit.

Toimituksen tehtyään astui Panu miehineen soihtujen keskitse tupaan. Siellä olivat naiset valmiina vastassa auttaakseen miehiä vaatteiden riisunnassa. Mieliä oli muuttunut juhlalliseksi ja väen käytös arvokkaaksi. Ei kukaan liikahtanut paikaltaan eikä käynyt tulijoita vastaan ennenkuin Panu keskelle lattiaa pysähtyen virkkoi:

—Sanon terveisiä markkinoilta!—jolloin kaikki tuvassa olijat yhteen ääneen vastasivat:

—Terve tervehyttäjälle!

Naiset odottivat vielä kehoitusta Panulta ennenkuin kävivät vaatteita ottamaan.

—Tuoss' on lakkini, sanoi hän ojentaen sen vaimolleen ja lisäsi:—
Autahan Joukoa, poika on vähän matkasta väsynyt.—Ja kääntyen Ilpottaren puoleen:

—Siin' on kintaani ... siinä kauhtanani...

Ilpotar auttoi vaatteet hänen yltään, veti kengät jalasta, ja samalla tavalla päästelivät muut naiset muilta miehiltä heidän tamineensa.

—Onko sauna valmis? kysyi Panu.

—Valmispa vallan ... puolilta päivin on seestymässä ollut ja metsän parhailla puilla lämmitetty, ehätti Ilpotar vastaamaan.

—Kuka lähtee kylvettäjäksi?

—Oiva löyly oman eukon, vielä vierahan parempi, vastasi Ilpotar, ja kaikki remahtivat nauramaan.

—Mitäs emäntä sanoo?

—Minä kylvetän vuorostani Ilpoa! vastasi emäntä pilaan yhtyen.

—Niinpä tule sitten!

Saunaan lähtiessään huomasi Panu tuvan ovella miehen, jolla oli hiha veressä.

—Missä olet hihasi verennyttä?

—Reitalaisten kanssa tässä vähän kisailtiin, vastasi Taru arasti, peläten nuhteita, sillä Panu oli aina kieltänyt ilmiriitaa rakentamasta, vaikka oltiin vihoin.

Mutta kun tapaus oli kerrottu, virkkoi Panu, ammuttua nuolta katsellen:

—Pidä tallessa nuoli ... sitä ehkä vielä tarvitaan.

Ilpotar saattoi Panun soihdun valolla saunaan, ja soihtu pistettiin saunan oven eteen lumihankeen kylventäjäksi. Se oli Panun määräämä taika, joka vaati pitkältä matkalta palanneen tällä tavoin tekemään, ettei räähkä kylpiessä pääsisi uupuneeseen ruumiiseen. Sill'aikaa kun kylpijä oli saunassa, ei kukaan saanut sitä lähestyä, ja parasta oli, että kaikki väki pysyi pirtissä sen aikaa, etteivät vihat, jotka ulkona väijyvät, pääsisi heidän kimppuunsa käymään.

Hienoksi ja hempeäksi oli Ilpotar saunan sisustanut, lattian ja lauteet oljilla peittänyt ja kesällä kerätyitä hajuheinäkimppuja pistellyt seinärakoihin, kiukaan ympärille. Lempeästi hiveli tuoksuva, hauteleva löyly miehen kontistuneita, jäykkiä jäseniä, kun se Ilpon emännän taitavan käden heittäjänä kohoili tasaisesti lämminneestä kiukaasta yhä täyteläisempänä, ensin vastan päältä ja sitten paljaalta kiukaasta. Haudottuaan vastan ja saatuaan tasaisen lämpimän saunaan, nousi Ilpotar itse lauteille ja hauteli, veteli ja ripsui. Sitten kävi hän käsiksi mieheen ja hieroskeli ja paineli pitkästä hiihdon ponnistuksesta kipeytyneitä jäntereitä.

—On siinä pulska mies vielä pulskemman naisen käsissä, puheli Ilpotar Panun äänetönnä loikoessa. Sitä selkää ja noita hartioita, kun ovat kuin visasta ... ja entä nämä pohkeet, niin joustavat kuin jousen ponsi ... ei ole huonot hyppyset minullakaan, mutta hohtimet pitäisi olla erää saadakseen.

—Älähän sentään niin puristele.

—Äläjämään kenen hieroja saisi, se hänestä mieleen. Käännyhän kyljellesi, niin nivusiasi vetelen. Olla minulla tuommoinen mies omana omituisena ... vaan vanha on räähjä; kun kiinni tarttuu, hajoovan käsiinsä luulee.

—Vielähän Ilpo miesten rinnalla hiihtää ja asiansa ajaa.

—Ei aja miesten asioita, sen tietänen paremmin kuin sinä. Etpä vielä ole halannutkaan hierojaasi.

—Vielähän tässä ehdin, jahka jäsenet vertyy.

—Vertymän pitää!—Neuvosta minulle lemmen nosto.

—Ei tehoo taika antajaansa.

—En sitä sinua varten. Kylliin tahtoisin Karin lemmen nostaa. Ei ole näkevinäänkään tyttöä, Annikin lumoissa on. Äsken toi taas lunnaitaan.

—Ei tule niistä kaupoista.

—Jos ei tullekaan, niin ei sillä ole pojan lempi toiseen nostettu. Neuvohan nyt hyvä taika.

—Tiedäthän lemmen nostosanat?

—Pala tuli, pala taula, pala rätsinää räpäle, pala vatsa valkeaisen, pala mieli nuorten miesten!

—Osaanhan niitä, vaan ei sanoista apua, taika sille olla pitää.

—Kun nyt muistaisin ... huomenna saat.

—Muistat, kun muistelet, jo tänä iltana tarvitseisin.

—Ei se nyt tähän hätään joudu, mutta otat yölinnun ja annat sen tytöllesi...

—Mistäs minä sen keskellä talvea saan?

—Minulla on varastossa.

—Kaikkia sinulla onkin.

—Kaikkia pitää olla ... annat sen tytöllesi ja käsket pitää kolme yötä vasemmassa kainalossa ja sillä kiertää kolme kertaa toivottuansa—hyvin kauaitse ei saa kiertää—ja sitten pankoon sen salaa pojan vuoteen alle, niin kyllä tulee ikävä ja alkaa kiertää tyttöä samalla lailla ... mutta miksi Karia tytöllesi?

—Ei ole parempaa poikaa koko heimossa. Saisinhan talooni miehen, joka johonkin kykenisi.

—En luule saavasi, vaikka mitä taikoja tekisit. Kari on niitä miehiä, joihin ei taika pure. Se on sitä Jorman lahkkoa.

—Oletko koettanut?

—Koetin taikoa irti Annikista. Syötin salaa karhun aivoja ja sydäntä ja käärmeen pään läpi laskettua vettä juotin, mutta yhä enemmän alkoi antimia lunnaiksi kantaa.

—Et ottaisi vastaan.

—Kari on hurjapää, vaikk' on niin tyynen näköinen ... saattaisi ryöstää tytön.

—Olisiko tuosta niin suuri vahinko, jos ryöstäisi?

—Siin' on taika, jota et ymmärrä.

—Mutta lupaaahan se, ettet häntä Karille anna.

—En anna.

Panu astui alas lauteilta ja istuutui penkille kuivailemaan. Ilpotar pyyhkeili häntä kiireestä kantapäähän ja ojensi hänelle paidan, housut ja kauhtanan, vetäisi vielä vyönkin ympärille ja kiinnitti soljen.

—Kourista nyt kiitokseksi!

Panu kouristi kylvettäjänsä.

—Kouristaisin enempikin, jos en olisi matkasta väsynyt.

—Et ole niin väsynyt, muuta mielessäsi hautelet.

—On totisia tuumia tekeillä huomenna, ja silloin ei saa naista lähestyä, onni menee, sen tiedät.

—Ethän karhun ajoon aikone?

—Suurempi peto karjaani vaanii.

Kylvettyä saatteli Ilpotar Panun taas soihdun valolla pirttiin. Siellä otettiin hänet riemuhuudoilla vastaan. Kuisma oli matkalla miettinyt runon kaikista markkinamatkan tapahtumista ja lauloi sitä parhailaan. Jo oli hän laulanut Joukon suuresta linnustuksesta, hyvistä kauppoista ja siitä, miten oli kuninkaan ostajia petkutettu, kuinka Panu oli pappia pilkannut ja taikonut torniolaisen koskeen. Viimeksi oli hän laulanut:

—Panu sairahat paranti,
rammat kulkuhun kohotti,

ja jokaisen tapauksen kerrottuaan kysyi hän toisten miesten puoleen kääntyen:

—Sanokaatte, suuret urhot, va'at miehet, vastatkaatte, puhunko totta vai valetta?

—Totta puhut ja pajatat, totta laulat laadullista,

vastasivat toverit yhteen ääneen, kaiken tuvan väen heitä säestäessä.

Mutta vielä oli viimeinen urotyö laulamatta, ja Kuisma jatkoi:

—Vielä kerron kaiken kumman, ihmehen oman näkemän: Panu seiso paaden päällä, Rajavaaralla vihainen, loi on silmät lounahasen, läntehen käet kohotti, taikoi templin taivahalle, ylös pilvihin ylensi. Kumohon kirosi kirkon, ilmahan ylösalaisin. Sanokaatte, suuret urhot, va'at miehet, vastatkaatte, puhunko totta vai valetta?

—Totta puhut ja pajatat, totta laulat laadullista!

Hämmästyks oli yhtä suuri kuin ihastus. Kummia oli aina Panun retkiltä kuulunut, mutta ei niin suuria ihmeitä ennen. Se oli tekonen, jolla ei ollut vertoja vanhimpainkaan Panujen urotöissä. Olihan kuultu, että sana vaikutti ihmisiin ja eläimiinkin, että sana siirteli kiviä ja repi puita juuriltaan, eikä kukaan epäillyt sitä, että hyvä tietäjä sai ilmat ja vedet mielensä mukaan läikähtelemään, mutta sitä ei oltu ennen kuultu, että isot kirkot olisivat ilmaan nousseet ja siellä kumolleen keikahtaneet. Jo piti mennä etsimään Väinämöisen laulusta asti, jota kuu ja aurinko tulivat kuulemaan, tähän tapaukseen vertoja saadakseen.

—Ei ole semmoista ennen kuultu eikä nähty, uudisti Ilpo miesten ihmettelyjen vahvistukseksi. Itse näin, kun ensin ilmaantui kuin kohdalleen ja sitten manauksen kuultuaan kumoon keikahti.

—Vaun jos silmäsi valehteli? kysyi Jorma.

—Mitenkä voi kymmenen miehen silmä valehdella? puhalsivat mukana olleet melkein yhteen ääneen.

Panu oli väkijoukon häntä ja hänen tekojaan ihmetellessä istunut pöydän päässä ja alkanut nauttia siihen kannetuista ruokia. Päretohukset, jotka roihuten paloivat pöydän ympärillä, valaisivat hänen kasvojaan, kun muu osa tuvasta jäi puolipimeäksi. Hänen musta ja sileä, saunan jäljeltä vielä kostea tukkansa, joka hartioille valahti, kiilteli tulen valossa, hänen partansa sojotti totisena valkeata rintaa vastaan, ja silmä katsoi suoraan pöytään, ja hän istui, niinkuin eivät olisi nuo puheet häntä vähääkään liikuttaneet. Tanakkana ja voimakkaana hän istui ja virkkoi viimein katkaisten kaikki kiitospuheet:

—Vetäkää ahkioni pirttiin.

Kun ahkio oli tuotu ja asetettu keskelle lattiaa, käski Panu, yhä pöydän päässä istuen, avata nuorat, joilla päällysnahka oli siihen kiinnitetty.

—Antakaa lipas tänne.

Hienoa tuohitekoa oleva ja messinkiheloilla koristettu lipas otettiin esille pulkan perästä, jonka istuimen aluksen se täsmällensä täytti, ja vietiin Panun eteen pöydälle. Jännittävän hiljaisuuden vallitessa avasi Panu lippaan. Lipas sisälsi rahat, jotka oli nahkoista saatu, kallisarvoisimmat ostokset ja Panun markkinatuomiset. Rahoista sai jokainen heimon mies osansa sen mukaan, miten paljon hänellä oli nahkoja ollut, niistä kuitenkin pois luettuna uhrivuoren haltijalle tuleva uhrilahja, jonka Panu otti huostaansa ja heitti pöydällä olevaan hopeamaljaan. Karin vuoro kun tuli astua esiin osuuttaan vastaanottamaan, ei hän liikahtanut paikoiltaan ovensuupenkin alta, johon oli istuutunut, vaan sen sijaan nousi hänen vierestään Jorma ja sanoi Karin ei tahtovankaan osansa, vaan jättävän ne taloon Annikin lunnaksi, jota hän nyt julkisesti pyytää naisekseen.

—Mikä tämä nyt on aika naimakaupan hierontaan, vastasi Panu ynseästi.

—Rahat kun sattuivat saapuville ja heimo koolle.

—Ei tähän asiaan heimon päätöstä tarvita.

—Antanet sitten heimoa kysymättä.

—Ei ole rahoista vielä riittämäänkään.

—Sanonet, paljonko tahdot, niin vuoden päästä Kari suorittaa.

—Ei naista velkakaupalla.

—Jorma menee takuuseen, virkkoi nyt Kari.

—Jorman takuista ... naurahti Panu pilkallisesti, ja puhe katkesi siihen.

Kun rahat oli jaettu, jakoi Panu tuomiset. Emäntä sai kaulasoljen, Ilpotar rintakoristeen ja muut naapurin naiset minkä pienen kalun mikin. Kaikille saapuvilla oleville miehille ilman erotusta antoi

Panu pihharkon ja murusen tulikiveä. Sitäpaitsi oli tilattu vaskea heloiksi, nuolenpäitä y.m.

Lopuksi otti Panu lippaansa pohjalta hienoon vaatteeseen huolellisesti käärityn mytтын, joka avattuna näyttäytyi olevan korea helminauha.

—Tule tänne, Annikki, sanoi hän.

—Annikille helminauha! huudahdettiin pirtissä, ja kaikki kurottautuivat katsomaan.

—Mitäs te minulle tällaisia lahjoja, soperti Annikki sekä hyvillään että hämillään, ymmärtäen yhtä vähän kuin muutkaan, mistä hyvästä häntä yht'äkkiä tällainen onni kohtasi.

—Ei se ole minulta, vaan voudilta ... vouti pestaa sinut saunapiiakseen.

—En huoli voudin pestistä, sanoi Annikki ja tarjosi takaisin lahjat.

—Pidä, kun olet saanut, tyrkytti Ilpotar.

—Vaan minä en huoli, siin' on omanne.

—Ei minun ole lupa takaisin ottaa, sanoi Panu.

—Niinpä panen tuohon,—ja Annikki aikoi heittää helmet uhrimaljaan.

—Älä saastuta, orjanainen, haltijan pyhää astiaa! ärjäisi Panu ja vetäisi maljan syrjään.

—Luulin voudin kalun kelpaavan ... niinpä pankaa, mihin tahdotte, ja päättävästi, melkein vihaisesti sysäsi Annikki koristeen kädestään Panun eteen pöydälle.

—Pannaan sitten talteen, niin saa itse antaa, kun tulee, virkkoi Panu, kaksimielisesti hymähtäen orjatyön jälkeen, joka itkua tehden livahti ulos pirtistä.

Hetken kuluttua seisoivat Kari ja Annikki saunan seinämällä. Kari oli aseissa ja pois lähdössä.

—Älä vielä tee sitä, rukoili Annikki, odota vielä vuosi niinkuin lupasit. En minä uskalla ... tekee, minkä tahtoo, kun kirkotkin ilmaan nostaa.

Kari seisoి synkkiä tuumia hautoen. Mutta eihän hänellä ollut, mihin paeta tytön kanssa keskellä talvea. Hänen majastaan heidät pian saavuttaisivat, kun kaikki heimon miehet tietysti olisivat Panun puolella. Ja häntä itseäänkin jo kammotti Panun salainen voima.

—Kun vain tietäisin, etteivät lahjoillaan saa sinua lumotuksi?

—Vaikka heittäisivät helmaani kaikki Ruotsin kuninkaan rikkaudet, niin en sittenkään.

Kari veti tytön puoleensa, Annikki kurkottautui käsillään häntä olkapäihin, ja sanattomina seisoivat he hetken aikaa heikon kuutamon kuvatessa heidät pitkäksi varjoksi hangelle, jossa tuuli lunta juoksutteli. Varjo erosi kahdeksi, toinen katosi saunan suojaan, mutta toinen lähti nopeasti liukumaan jälle päin.

Se katosi rantatörmän alle, ilmaantui taas jälle ja hoippui siellä yhä himmeten, kunnes kokonaan katosi.

Tuvassa oli Panu käskenyt väkensä levolle käymään, ilmoitettuaan miehille, että huomenna oli tähdellisiä asioita keskusteltava, ja pian olivat soihdut sammutetut ja talo unen hiljaisuuteen vaipunut.

Ennenkuin itse paneutui levolle, pistäytyi Panu kuitenkin pihalle kuulostamaan ja katsomaan, olisiko haltijoilla jotakin outoa tekeillä. Seisoen tuvan nurkalla kuuli hän silloin huuhkaimen uhrivuoren rinteellä huutavan. Nopeasti palasi hän tupaan takaisin, vetäisi kengät jalkaansa, otti uhrimaljasta muutamia rahoja ja lähti kiireesti hiihtämään vuotta kohti ehtiäkseen ennen puolta yötä antamaan haltijalle omansa ja suositellakseen häntä niihin tärkeihin tuumiin, joita hän oli alkanut mielessään hautoa.

XV.

Seuraavana aamuna, kun tupa oli puhdistettu ja eine otettu, ajettiin kaikki nuoret miehet ja naiset

tanhualle, ja vanhemmat miehet vetäytyivät tupaan. Panu istui pöydän päässä, heimon kaksitoista vanhinta penkeillä sen edessä ja takana, kuusi kummallakin puolella, ja muu heimo pitkin seiniä. Kesäiseen aikaan pidettiin käräjät ja kokoukset pyhällä uhrivaaralla, kärjäkivien päällä, mutta talvella Panulan suuressa tuvassa, johon silloin tunnusmerkiksi asetettiin kaksitoista pyhältä vuorelta kärjääitteen sisästä poimittua pyöreätä kiveä, yksi kunkin vanhimman eteen. Panun edessä oli kannus eli taikarumpu, arpavasara ja arpanappulat, jotka hän ennen toimituksen alkamista, niin kauan kuin naiset tuvassa vielä askaroivat, oli vaatteella peittänyt. Ilotuli oli sytytetty takkaan, ja luukut oli suljettu, niin ettei päivä päässyt sisään muualta kuin vähän lakeisesta.

Astuttuaan pöydän päähän korotti Panu oikean kätensä kattoa kohti, jossa se hukkuu miesten päiden tasalla lainehtivaan savuun niinkuin pilveen, painoi toisen poikkiteloin rinnoilleen ja rukoili:

—Oi, Ukko ylijumala, tahi taatto taivahinen, vallan pilvissä pitäjä, hattaroiden hallitsija, pidä pilvissä käräjät, säkehissä neuvot selvät, laita tuumas tuumiksemme, aattehesi meille anna, pannos mieltä miesten päihin, oikeahan osatamme, väärä tieto väistäksemme.

Rukouksen luettuaan virkkoi Panu:

—Tietänevätkö heimon miehet, mistä neuvo on tänä päivänä pidettävä? Toiset tietänevät, toiset eivät. Sanonen siis, mitä varten olen teidät tänne pysähyttänyt.

—Sano, sano, esitä asia, kuuntelemme, korvamme teroitamme! kuului kehoittavia ääniä eri haaroilta miesten joukosta, jotka istuivat totisina lattiaan katsoen, kyynärpäät polvien varassa.

—Kontojärvellä kävimme, alkoi Panu, ja kuulleet olette, mitä siellä on tapahtunut ja mitä sieltä tullessa. Menimme markkinoita pitämään ja hyvät pidimme. Eivät olleet kaupat äijän hyvät, eivät äijän huonotkaan. Vaan en nyt siitä tahdo puhua, jokainen on saanut osansa ansionsa mukaan, ja haltijakin on saanut osansa. Tahdon puhua teille, heimoni miehet, vaarasta, joka meitä uhkaa Karjalan miehiä, jotka isäin haltijoita vielä palvelemme emmekä tyyten vielä ole vieraisiin jumaliin taipuneet.

—Lieneekö vihollinen tienoillemme tulossa ... rauhanhan maassa olevan luulimme? virkkoi joku ääni.

—Rauha on maassa, mutta vihollinen kuitenkin veräjällämme väijyy.

—Väijyy ja on jo kauankin väijynyt, vaikkemme ole häntä vastustella osanneet, puuttui Ilpo selittämään.

—Osata olisi pitänyt, jatkoi Panu, jos olisi ollut mieltä miesten päässä.

—Ristin-Kiesuksesta puhuu Panu, selitti taas Ilpo.

—Paljon hän on meille tuhoa tehnyt ja vielä enemmällä uhkaa. Ennenkuin tänne tuli, olivat kaikki maat ja vedet viljoineen ja aarteineen meidän heimon hallussa aina Kontojärvelle ja sen toiselle puolelle. Kontokoski oli Karjalan kansan ja meidän panulaisten paras kalastuspaikka, siellä lohijapajat meidän, majavavedet meidän. Pois meidät sieltä Kiesuksen miehet karkoittivat, alkoivat metsämaitamme maahan hakata ja tulella polttaa, eikä ollut Karjalan miehissä haltijoittensa puolustajia eikä etujensa valvojia. Siivosti suostuivat jakamaan vieraiden kanssa ja sovintoa hieromaan. Sai Kiesus huoneen itselleen rakentaa ja sai Karjalan miehet itseään kumartamaan. Suuttuivat siitä omat haltijat, nurjeni heidän mielensä, pienensivät viljan saannin sekä maasta että vedestä. Eikö ole, niinkuin puhun?

—Niin on, Panu, oikein puhut. Nähtiinpä se Reidan aikana.

—Kaiken tämän tiedätte, usein on siitä pakinaa ollut. Mutta kuitenkin, kaikitenkin ... pahempia vielä aikoo, uhkaa karkoittaa meidät täältäkin. Näin ovat asiat. Uusi on pappi tullut Kontojärvelle, uusi on tietäjä Kiesuksella, entisiä taitavampi, ja iso on nousemassa hänellä voima. Ei Kiesus yksinään mitään mahda, se on nähty, jos ei ole käskyjensä kävijää. Poikaseksi häntä kutsuin, kun en tuntenut. Sileäturpaiseksi lahnaksi luulin, joka tyyniä vesiä ui, mutta potkiva onkin lohi, joka kovimmat kosket soutaa, nousee Konnosta Korpiselkään, ellei patoja rakenneta ja rakenneta korkeita. Karjalan jumalat kirosi, pyhät taiat kirosi, kirosi minut ja kaikki tietomiehet.

—Lieneekö tehoa hänen sanoillaan?

—Ei minuun hänen kironsa pysty eikä muihinkaan miehiin, jotka varansa pitävät, mutta heikkoja huimata voipi, ja vaimoisiin veriin vaikuttaa, jos silmätyksi saa.

—Niin on, kuin Panu puhuu, vahvisti Ilpo. Vaan kun vaaran tiennet, niin tiennet keinon, millä torjutaan.

—Tietänen senkin. Näin olen miettinyt: viha vihasta, kirot kirosta, ja jos sotaan käy, niin sota sodasta.

Älköön kukaan tästä lähin antimia papille kantako, älköön viekö lapsiaan kastettavaksi, niinkuin vanhan tavan mukaan eräät ovat tehneet, älkööt kukaan käykö kuulemassa häntä ja kieltäköön sen naisiltaan. Siten hänen tiensä tukkeamme. Se on mieleni. Sanokaa, onko sama mielenne teidänkin?

—Sama on mieleemme meidänkin, virkkoivat vanhimmat, ja koko muu tupa yhtyi heihin.

Silloin kuului Jorman ääni uunin kupeelta, jossa hän istui portaitten päässä kumarissaan:

—Saaneeko vanha mies eroavan mielensä virkkaa?

—Sano, setä, mielesi, kehoitteli Panu.

—Enhän tiedä, millainen mahtaja lienee Kontolan uusi pappi, lienee hyvinkin pelättävä, Panuhan sen tiennee. Enkä tiedä, kun en ole hänen voimaansa kokenut, miten lienee iso haltija Ristin-Kiesus. Toiset sanovat hyväksi, joka onnea antaa, toiset pahaksi kelleävät. En osaa häntä pelätä, ei ole haluni hyvitteläkään. Ei minulle mitään mahda. Ukon tiedän, Tapion tunnen, heitä lepyttelen, heille vähät uhrini kannan ja Väinön viisauden askeleitani johtaa annan. Niissä suojani tähän saakka ja niihin vieläkin varaan. Mutta lienee tämä Kiesus samoja Kiesuksia, joita Väinö väisti, niin on mieleni se, että mitä Väinö väisti, sitä minäkin. Lienettekö nuorempi polvi väkevempiä häntä vastaan astumaan? Kaiketikin voimanne tiennette, ja kovinhan taikojansa kehuu Panu. Mutta en minä kiroisi kenenkään jumalia, en uskaltaisi vihoittaa haltijaa, vaikka olisi kuinkakin heikko, saati sitten niin voimallista kuin Kiesuksen olevan luulen ... ystäväkseni tekisin ja puoleeni suosittelisin. Tietoni mukaan puhun, puhukoot muut paremmin.

—Mitenkä sitten menetellä tahtoisit, Jorma, palveltavanko tahtoisit?

—Parempi palvella kuin riitaa rakentaa, koska häntä kuitenkin pelkäävän näytte. Minä en pelkää, en rakenna riitaa enkä palvele. Palvelisitte häntä parhaanne mukaan, suosittelisitte, lepyttäisitte siksi, kunnes teitä tottelisi ja tietäjän mieltä noutaisi. Mahtaisiko olla Kiesus kovempi lumota kuin muutkaan vieraat haltijat? Niinhän tekivät vanhat Panutkin siihen aikaan, kun Kontokosken suvannossa kalastelivat, ja rauhan antoi miehille, sanotaan kalaonneakin suoneen.

—Rauhan antoi ja rauhan soi silloin, mutta nyt ovat ajat toiset, nyt on sotaa uhannut ja sotaa tahtoo. Ennen antoi omiin jumaliimmekin turvata, nyt niitä kukistaa tahtoo. Ennen hyväksi herkesi, nyt näyttää hampaitaan kuin peto.

—Kesyttäkää peto!

—Emme tiedä hänen taikojansa. Jos Kiesukselle hyväksi herkeämme, pappi meidät valtaansa saa niinkuin hänetkin. Papilla on hänen taikansa, se häntä hallita osaa. Ei ole meissä hänen kesyttäjäänsä.

—Opittaisiin taikansa. Panisit nuoren miehen hänen oppiinsa, se tiedot ja syntysanat tänne toisi. Lähettäisit Joukon Kiesusta oppimaan, jota muutenkin tietäjäksi neuvot.

—Emme tarvitse hänen tietojansa ... ja kun kirosi minut, kirosi poikanikin.

—Ei ole aika silloin toisen sovintoa hieroa, kun toinen aseitaan hioo, säesti Ilpo.

—Vaan jos kironsa peruuttaisi, jos pyörtäisi pyhät sanansa?

—Pyörtäköön hän, vaan minä en pyörrä.

—Teet, niinkuin tahtonet, minä sanoin mieleni, kun mieliä kysyttiin.

—Ei tohise tuulena Jormankaan tuumat ... järkeä puhuu Jorma, järkeä Panu. Ajattelen, että arpaa kysymme, virkkoi Patva-vanhus.

—Arpa toden tietänevi, vahvistivat muut.

—Arpaa on kysytty ja arvan mieltä olen ilmoitellut, vaan kun tahtonette, kysyn kerran kysyttyänikin, sanoi Panu.

—Kysy arpaa, arpa paras neuvoista, kannus varmin viisahista.

Panu nousi heti ylös ja ryhtyi arpomista toimeen panemaan. Kun kannusta kattava vaate oli pois otettu, ilmaantui sen alta pyöreä suuren seulan kokoinen kapine, joka oli päällystetty hienolla helähtelevällä kalvolla kuin rumpu. Kalvo oli täynnä kuvia, lepänkuorivedellä maalattuja. Siinä näkyi aurinko, kuu ja tähdet; haltijat, pyhä uhrivuori, kirkko; metsän eläviä karhu, susi, ilves, hirvi, lintuja, kaloja; kalajärvi ja koski ynnä muita kuvioita; näkyi vielä markkinatie, joka oli merkitty hiihtäjän vetämällä pulkalla, vihan tie, joka oli keihäällä merkitty, ja sitä poikkiteloin oleva sovinnon tie, joka oli

merkitty lehdellä. Uteliaina kurkottautuivat miehet katsomaan tietäjän suurta kannusta, joka ainoastaan tärkeimmissä tiloissa otettiin esille. Joka talossa oli kyllä oma kannuksensa, jolta isäntä kysyi neuvoja pienemmissä, jokapäiväisissä pulmissa, mutta ne olivat pienempiä ja kuvat niissä harvalukuisemmat. Eikä ollut kaikkien kannuksissa sitä kulta- ja hopeahelyjen paljoutta, mikä tässä. Ne olivat toiset kannuksen kehään kiinnitetyt, toiset sen alla olevaan ristikkoon, kaikki lahjoja niiltä, joille tämä arpakalu oli apua tai hyviä neuvoja suonut.

—Lisää puita valkeaan, Jouko! käski Panu, ja kun tuli lieskasi kirikkaammin takassa, työnsi hän vasemman kätensä kannuksen alle, tarttui päristimeen, joka oli nahkalla päällystetty kaksihaarainen vasara, ja kosketti sillä muutamia kertoja rumpukalvoa, joka antoi kumean äänen samalla, kun helyt kalahtelivat. Ääni ei ollut mieleinen, oli liian alhainen ja veltto. Sentähden oli kalvoa tulessa lämmitettävä. Pidettyään kannusta vähän aikaa tulen ääressä, kunnes sen kalvo hänen mielestään antoi oikean äänen, oli oikeassa vireessä, lähetti Panu sen kiertämään miehestä mieheen heidänkin koeteltavakseen.

—Kun kaikkien korvaan saman äänen sanonee, siitä tiedämme Jumalan äänen olevan.

—Saman sanoo, minkä sinullekin, kertoivat miehet, kalvos vasaralla koeteltuaan.

Sill'aikaa kun kannus kulki miehestä mieheen, pukeutui Panu pöydän päässä tamineisiin. Päähänsä asetti hän huuhkaimen nahkasta tehdyn lakin, jonka siivet hartioille valahtivat, ja kiinnitti vasemman olkapään yli ja oikean kainalon alaitse vyön, jossa riippui messinkirenkaita, rautaisia nuolenpäitä, käärmeen niveliä, karhun hampaita ja haukan kynsiä.

Kun kannus oli saapunut pöydälle takaisin, asetti Panu sen päälle messingistä valetun, sammakon kuvan näköisen nappulan, tarttui hyppysillään päristimeen ja loihti:

—Kysyn Luojalta lupoa, anon taatolta apua, tahon taivon haltijalta, maakamaran katkojalta; sano arvalle, Jumala, arpa ilmoita minulle, miten pulma poistetaan, kuten kulma kierretähän, lähde nyt arpa myötäpäivän, sovun tielle singahtele, rauhan poikete polulle, jos sovussa suoritahan, taikka rauha raketahan,— lähe silloin vastapäivän, jos kiroten kuljetahan, sodan käyden suoritahan.

Viimeisiä sanoja sanoessaan napahutti Panu vasaralla kalvoon. Sammakon muotoinen arpanappula harppasi ympyrän keskestä askeleen ilmaan ja asettui keskelle vihan tietä.

—Ei suorita sovussa! huudahtivat miehet, jotka kaikki olivat kokoontuneet pöydän ympärille.

Mutta arpa oli pantava kolme kertaa. Panu siirsi sammakon entiselle sijalleen ja loihti:

—Kysyn Luojalta lupoa, anon taatolta apua, sano arvalle, Jumala, arpa ilmoita minulle, lähde arpa myötäpäivän, jos sovussa suoritahan, lähe silloin vastapäivän, jos kiroten kuljetahan.

Vasara helähytti kalvoa, kalvo jousesi, ja sammakko istahti keskelle sovun tietä.

—Sovussahan suoritahan! riemahti Jorma.

—Kolmas kerta tosi kerta!

Panu nosti sammakon pois kalvon päältä, nappaili vasaralla kalvoa varovasti joka taholta, tunnustellakseen, oliko se yhä vireessä, ja kun huomasi olevan, sovitteli hän nappulan hyvin huolellisesti paikoilleen ja loihti ääntään yhä uhkaavammaksi kiihottaen:

—Sano totta, Luojan merkki, juttele, Jumalan arpa, sano arpa syytä myöten, älä miehen mieltä myöten; jos arpa toen sanovi, niin arvo ylennetähän, ylös arpa nostetahan, polville pyhän Jumalan!

Miehet kertoivat yhdestä suusta:

—Polville pyhän Jumalan!—ja samassa harppasi sammakko pitkän askelen pudoten vihan tien ja sovun tien risteykseen.

—Sopuun neuvo! Suurin osa ruumistaan on sovun tiellä, riensi Jorma selittämään.

—Vihaan vaatii, päänsä on vihan polulla! intteli Ilpo.

Miehet seisovat katsellen toisiaan epätietoisina siitä, mitä arpa oikeastaan oli vastannut.

—Sano, Panu, mielesi ... sinä, paniija arvan, arvan mielen parhaiten ymmärrät.

Panu mietti vähän aikaa ja virkkoi sitten:

—Päin vihaan, sopuhun syrjin, minne pää on päättelevi, sinne mielikin menevi.

Eikä sen sanan jälkeen enää ollut ketään, joka olisi epäillyt oikeaksi Panun panemaa arpa. Ei ollut muita kuin vanha Jorma, mutta Jorma oli aina vastaan, ja pois olivat heimon miehet tottuneet panemasta arvoa hänen sanoihinsa.

Niin oli siis nyt Panulan neuvottelussa päätetty se, mitä heimon tietäjä oli pitkät ajat mielessään kantanut, oli päätetty sekä miesten yhteisen mielen että haltijain pyhän arvan ilmoituksen mukaan, ettei mitään yhteyttä olisi ylläpidettävä Kontojärven papin kanssa, vaan vihoiin häntä kohdeltava ja vihoiin oltava hänen haltijaansa Ristin-Kiesukseen, joka jo oli paljon tuhoa tuottanut Karjalan vanhalle tiedolle ja yhä uudella tuholla uhkasi. Tämä päätös olisi kaikkien miesten voimalla toimeen pantava, ja heimon yhteisiin käräjiin olisivat haastettavat kaikki, jotka sitä vastaan rikkoisivat, ja tuomittavat, niinkuin esi-isäin vanha tapa vaatii haltijain vihoittajia tuomitsemaan. Ja kun Panu sen juhlallisella äänellä julisti, kohottaen oikean kätensä taivasta kohti ja vasemman poikkiteloin rinnalleen painaen, vahvistivat miehet hänen sanansa:

—Niin olkoon kuin Panu oikein sanoo!

—Älköön ainoastaan siihen tyydyttäkö, lisäsi hän, vaan uhrattakoon yhä ahkerammin, turvauttakoon taikoihin ja loitsuihin kaikissa tiloissa, etteivät haltijat tympenemään pääsisi ja vieraan jumalan tietäjä heitä saisi puoleensa temmatuksi. Uhrattakoon kotohaltijoille kaikista uutisista ja esikoisista osa suurempi kuin ennen ja kaikesta metsän riistasta ja veden viljasta parhaat. Ja saapukoot ensi kevännä kaikki heimon miehet tänne pyhälle vaaralle uhraamaan ja antimiaan haltijalle kantamaan!

Unessa oli haltija Panulle ilmaantunut ja uhrien vähyyttä nurkunut.

Mutta tällä kertaa eivät miehet ilmaisseetkaan mielihyväänsä siitä, mitä Panu esitti. Uhrin olivat suuri rasitus, ja yhä suurempia uhreja oli Panu alkanut vaatia, mutta monessa talossa laiminlyötiin kotouhrit kokonaan tai toimitettiin ne vain näön vuoksi. Varsinkin olivat heimon suuret kevätuhrit raskaat, jotka Panu oli uuteen voimaansa nostanut ja joihin hän vaati tuotavaksi eläimiä, nahkoja, kultaa ja hopeata kymmeneksen kaikesta ansiosta. Eläimet teurastettiin ja syötiin yhteisessä uhriateriassa, ja mikä teurastamatta jäi, sen otti Panu haltijain talteen toiseen aikaan säilytettäväksi. Nahkat myytiin, ja rahat kätki Panu aarteena haltijan aittaan pyhän uhripuun juurelle.

—Uhrataan, mikä jaksetaan, urahti muuan miehistä.

—Enempää ei voida kuin on voitu, säesti toinen.

—Liian paljon vaadit, kun kymmeneksen vaadit.

—Kymmeneksen vaatii pappikin Kiesukselleen.

—En usko olevan uhrien paljoudesta, virkkoi Jorma. Ei Ukko uhria kysy, taivon taatto tuomisia. Ei häntä rahalla osteta eikä rikkaudella. Rukouksilla lepytti vanha Väinämöinen pilvien pitäjän, niinkuin virsissä lauletaan, virsillä puoleensa viehätteli. Väinön tavoin neuvoisin minäkin tekemään, jos neuvojeni kysyttäisiin ja kuultaisiin.

—Ennen muinoin lienevät haltijat sanan mairitteluun tyytyneet, nyt vaativat lihaa ja verta ja rahaa ja tavaraa. Ei ole Väinön neuvoista nykyiselle kansalle. Itsekin tietonsa tehottomaksi näki, kun pakeni pois ja valtansa vastasyntyneelle lapselle jätti, virkkoi Panu.

—Oikeita tietoja puuttui Väinöltä, vahvasti Ilpo.

—Olisi Väinö oikea tietäjä ollut, tuhonnut olisi Marjatan pojan. Sanat oli miehellä hyvät, mutta taiat puuttuivat. Nähtiin se, mihin Väinön tiedoilla päästiin, Jorman tietäjänä ollessa. Toiset ovat nyt ajat ja toiset tiedot. Minä puhun niinkuin tietoni käskee, vaan vallassanne olkoon, tehkää, niin kuin älyätte. Auttakaa itseänne ja tulkaa itse toimeen haltijainne kera, en pyri auttamaan enkä kykene, jos heidät vihoitatte. Minä teen niinkuin arpani käskee.

—Ja minä! vakuutti Ilpo.

—Tehdään niin kuin Panu käskee.

Ja toinen toisensa perästä ilmoittivat miehet suostumuksensa Panun ehdotukseen, että uhreja ennetään ja koetetaan miehissä saapua ensikeväiseen uhrijuhlaan, josta on tuleva entistään ehompi. Jorma yksin ei mitään luvannut, nousi ylös, otti sauvansa ja pisti kanteleensa, joka oli ketun nahkaan kääritty, kainaloonsa ja virkkoi mennessään:

—Kun lienette Väinöä viisaammat, ette minunkaan, pahaisen palvelijansa, neuvoja kuunnelle. Sanon vain niinkuin sanoi kerran Väinö lähtiessään:

Annappas ajan kulua, taas minua tarvitahan, uuen sammon saattajaksi, uuen päivän päästäjäksi, kun ei kuuta, aurinkoa, eikä ilmaista iloa.

—Ei siedä Väinöään soimattavan, naurahtelivat miehet hyväntahtoisesti Jorman jälkeen.

—Ainahan se sen Väinönsä kanssa.

—Mitäs hampaattoman houreista, virkkoi Panu.

XVI.

Kun suuret syysmetsästyksset olivat lopussa ja nahkat kaupattu Kontojärven markkinoilla, olivat salon kansan talvitoimet jonkin aikaa tauoksissa. Ei ollut vielä varsinaisen talvimetsästyksen aika, suurten otusten ajon aika käsissä. Lumi oli liiksi pehmeää ja hiihtokeli huonoa karhun ja hirven ajamiseen. Karhun kaadantaan ei sitäpaitsi ryhdytty, ennenkuin kuninkaan vouti oli käynyt itselleen pyhittämänsä karhut ampumassa.

Talvimetsästystä ja voudin tuloa odotellessa valmistelihe Panu ja varustelihe. Hän takoi nuolia, jousia ja kirveitä, apunaan Jouko, jota hän siitä lähtien, kun luuli papin häntä silmänneen, aina piti läheisyydessään, neuvoen hänelle taikomisen taitoa ja opettaen hänelle taikoja ja kaikkea muuta tietoaan. Joukosta piti tulla taikuri yhtä hyvä kuin isästäänkin. Ja häneen piti Panun kaikkien tietojen ja taitojen keskittymän, ei kenellekään muulle niitä neuvottu, ei ketään muuta tahtonut Panu opissaan pitää. Paitsi takomataidon salaisuuksia pääsi Jouko perille siitä, miten kannuksia oli valmistettava ja miten niitä käytettävä. Vähänhän nuorelta Jouko välistä tuntui tietoja vastaanottamaan. Mutta oli hän jo monet rummut omin päinsä valmistanut ja helpommissa asioissa sen avulla haltijain vastauksia tulkinnutkin.

Tuskin kuluikaan sitä päivää, ettei Panun luona käynyt avun etsijöitä. Kaikki lähiseudun miehet, jotka suuriin talvimetsästyksiin valmistautuivat, kävivät Panun pajassa vanhoja aseitaan korjauttamassa, uusia taottamassa ja niitä kaikkia taiottamassa. Vaarallisemmalle retkelle ei kukaan lähtenyt ennenkuin sukset, aseet ja koko mies oli loihduilla, luvuilla ja taioilla varattu kaikkia vihoja vastaan. Ja jos oli suurempi sairaus ihmisissä tai elukoissa, aina tultiin Panulta apua hakemaan. Aamusta iltaan oli hän toimessaan. Helpommat taiat toimitti hän kotisaunassa ja pajassaan, mutta kun oli suuremmat vihat voitettavana, vaikeampaan tautiin lääkkeet valmistettava ja pulmallisemmassa asiassa arvalta neuvoa kysyttävä, otti hän suksensa, poistui illan suussa kotoaan ja hiihti pyhälle vuorelle päin, josta palasi vasta keskiyön aikoina, kun illalla lähti. Ei kukaan uskaltanut häntä sinne seurata eikä hänen jälkiään vakoilla. Vuoren alla niemessä tiettiin vain jossakin metsän peitossa olevan majan, jossa hän tehoisimmat taikansa teki ja vaikuttavimmat taikakalunsa säilytti. Ei ollut Joukokaan vielä päässyt tätä salaista paikkaa näkemään; vasta sitten, kun oli oppinut sen, mitä kotona oli opittavaa, lupasi isä ottaa hänet sinne, ja sitten oli hän kohta oleva täysi tietäjä, valmis toimeensa kastettavaksi.

Voudin tuloaika oli käsissä. Jo oli hän lähettänyt hiihtäjänsä tuomaan sanaa saapumisestaan, jonka piti tapahtua ensimmäisen täyden kuun aikana, että nähtäisiin öitäkin metsissä kulkea, jos ilmat silloin olisivat suotuisat. Ja oli Panu pannut viestit siitä heimon parhaille metsämiehille, että koirineen ja kaarineen, keihäineen ja kirveineen saapuisivat karhun ajoon osaa ottamaan. Heimon parhaalle hiihtäjälle ja urhokkaimmalle metsän kävijälle Karille ei sanaa annettu. Mutta kun Jorma sen sai kuulla —Panun oma emäntä sen hänen korvaansa kuiskasi ja pisti mukaan terveisiä Annikilta—päätti hän ensi kerran pyydyksille hiihtäessään ulottaa matkana Karin majalle saakka.

Vanha ukko Jorma eleli omia aikojaan omassa salvamassaan metsäsaunassa vähän matkaa Panulasta, josta oli muuttanut pois, niin pian kuin veljenpoika oli ottanut siellä isännyyden haltuunsa. Ilta- ja aamupuhteet hän verkkoja kutoi, ansoja punoi, suksia valmisteli ja nahkoja muokkasi, eikä kellään ollut verkot niin hienot, ansat niin näpsät, sukset niin sujakat ja nahkat niin hienot. Päivät hän metsissä hiihti pyydystellen jäniksiä ja metsäkanoja langoilla ja loukuilla ja kettuja raudoilla, ja läpi talven oli hänen latunsa auki, kulkien ensin järven yli, sitten erään lahden pohjasta metsään, upoten ja noudatellen puron vartta, kunnes vei pienen jyrkkärantaisen metsälammen luo, jossa oli hänen pyydysmaansa ja jonne eivät muut kunnioituksesta vanhaa miestä kohtaan käyneet ansojaan virittämään. Vaikka olikin Jorma ukko useimmassa asiassa toista mieltä kuin heimon johtajat, suosi häntä hänen sukunsa, sillä

oikeat olivat usein ukolla tuumat, aina hän nuorten iloissa soitteli ja lauloi, opetti muillekin laulujaan ja jakoi tarvitseville saaliistaan sen, mikä itseltä tähteeksi jäi.

Oli vielä varhainen aamuyö, kun Jorma majansa ovella asetti sukset jalkaansa ja valmistautui pyydyksilleen lähtemään ja samalla Karin majalla käydäkseen. Kontti selässään, kupeellaan jousi ja kädessä sauva solahutti hän alas tuttua latuaan järven jäälle. Ketterästi nouseskeli vielä vanhuksen jalka ja säännöllisesti loksahutti suksi ennen tehdyn ladun kovaan pohjaan. Aamu oli kirkas ja kylmä, ja tähdet leimusivat taivaalla revontulten kanssa kilvan. Kun mäen antama vauhti loppui ja sileä jää oli alla, hiljeni hiihtokin, ja verkkaisata kulkua eteni iäkäs suksimies tarttuen tuumiinsa kiinni, jotka näin aamusta päivin aina olivat virkeimmillään.

Paljon olivat tapahtumat ja puheet Panulan neuvottelussa hänen mielessään viime aikoina askaroineet, mutta enemmän kaikista se, mitä oli Väinöstä puhuttu. Tahtoi suuttumus siitä välistä sanoiksikin pukeutua yksinäisiä taipalia hiihtäessä, teki mieli siitä metsän puille puhella.

Vähät minä siitä, etteivät minua kuule, haasteli hän hiihtäessään. Mutta se on paha, kun ei enää korvaa kallisteta Väinönkään viisaudelle, joka sananparsiin puki ajatuksensa aarteet ja soiton ja laulun opetti. Mikä mies on Panu hänestä pilkaten puhumaan? Eivät olleet asiat Jorman mielestä oikein olleet siitä pitäen, kun Panu oli ne ajaakseen ottanut. Hyvähän saattoi olla kaupanmies ja hyvässä kurissa piti kansaa, mutta ne sen tait ja temput, jotka Väinön tietojen rinnalle asetti—julkeata oli se Jormasta, ja kerran jumalat kostaisivat. Ei nykykansa osaa jumalien kera seurustella eikä haltijain tahtoa tajua. Luulevat Tapiota ja Mielikkiä ahneiksi pohatoiksi, jotka ihmisten tavaroita himoitsevat, kultaa, hopeaa ja herkkuisia uhreja kysyvät. Eivät ne niitä kysy, kysyvät sitä, miten mieli on herkkä, miten heitä sydämessäsi hyvittelet ja miten rinnassasi hellänä pitelet—niille näyttäytyvät ja mielihyvänsä hymähtävät. Eivät kaikille näyttäy, vaikka mitä temppuja tekisivät ja mitä antimia tahansa eteensä levittäisivät. Sille, joka osaa oikein katsoa, ilmaantuu haltija siinä, missä et luulekaan. Mutta ei osaa nykykansa enää haltijata huomata.

Jorma oli hiihtänyt joen poikki ja läheni rantaa, joka korkeana metsäisenä rinteinä kohosi hänen edessään muodostuen vähitellen kaitaiseksi lahdeksi, minkä pohjassa oleva puro vei syvemmälle metsään.

Haltija on kuin otus metsässä, jatkoi hän mietteitään, saattaa olla lähellä, saatat kulkea ihan sen ohitse etkä huomaa ennenkuin jo on pakosalla—voi katsella sinua kuin metso puun mallosta ja säikäyttää sinua pääsi päältä lentoon lähtiessään; hänen jälkeensä lähdet, mutta et enää saavuta.

Mutta mikä siinä on, ettei nykyisen kansan silmä näe haltijata niin hyvin kuin niitä ennen nähtiin, jolloin heitä joka oksalla istui, jolloin ne joka aholla illoaan pitivät? kysyi Jorma itseltään, kun latu vei hongikkoon, jonka katon läpi tähdet tuikkivat. Paljon oli Jorma sitä miettinyt ... lie siinä syy, että silmä on huiennut metsän väen aarteita liiaksi tähystellessä. Ei huolita Tapiosta, vaan hänen tavaroistaan. Tapetaan kaikki, mitä eteen ilmaantuu. Siitä Jumala työlästyy ja riistansa arkiuttaa. Ei metsän ukko itsekään teurasta karjastaan enempää kuin tarvitsee. Niin tehtiin ennen, ja niin teki Jorma vieläkin. Kun oli tarpeekseen saanut, nosti loukkunsa puun oksaan ja viritti taas, kun tuli puute. Aina sai hän siten, mitä tarvitsi. Siinä se oli. Mutta oli se siinäkin, että vaikka heimo tietäjänsä Panun käskemänä suuria uhria suitsutteli, eivät metsämiehet Mielikin mieltä lepytelleet, niinkuin esi-isäin oli tapana. Eivät puhtoisimpiinsa pukeuneet, eivät lauluilla lumoilleet, vaan rumilla Lapin taioilla pettää pyysivät. Mielikki rakastaa sitä, joka metsälle lähtiessään hienoimman paitansa ja kauneimman kauhtanansa yllensä pukee ja uusimmat kenkensä jalkaansa vetää eikä haisevissa vaatteissa hänen siistityissä huoneissaan värjöttele. Mutta enemmän kaikesta ihastuu salon emäntä metsämieheen, joka hänen tyttäriensä iloksi virtensä virittää.

Eikä sitä kertaa hiihtänyt Jorma metsässä, ettei jotakuta vähän hyräillyt.

»Mielikki metsän emäntä, metsän muori muoto kaunis, lyöte lykkyvaattehisin antipaitoihin paneite, sormet kullan sormuksiin, käet kullan käärehisin, pää kullan vipalehisin, tukka kullan suortuvihin, korvat kullan koltuskoihin, kaula helmihin hyvihin.»

—Eihän se minun ääneni enää metsässä kajahda, mutta tarkka on korva metsän väellä, kyllä kuulevat, kun tahtovat...

»Tuo'os, metsä, tuonnempata, etsiös etempätäkin, saata tälle saarekselle, tälle kummulle kuleta, saata poikki salmistakin, vetele vesien poikki.»

Aamu alkoi vähitellen kuultaa puiden läpi. Pakkanen oli kiihtynyt, ja tähdet liekehtivät niinkuin olisivat vilun käsissä hyppineet. Jorma oli puron vartta noudatellen tullut lammelle, josta puro lähti. Lampi oli korkeiden harjujen välissä, ja sen rinteet kasvoivat tuuheata lehtimetsää ja toisin paikoin sakeata näreikköä. Puron niskassa oli lumen alla patoja, sillä keväisin tulvaveden aikana oli purossa

Jorman paras kalastuspaikka ja lähellä sitä havumaja suuren kuusen alla, johon hän oli talviteloilleen ripustanut pyydyksiään: vitsamertoja, ongenvapoja, linnunrihmoja ja loukkujen lukkoja. Aina pistihe Jorma sitä kautta kulkiessaan ennenkuin edemmä meni, katsomaan, olivatko kaikki paikoillaan. Ja aina uhrasi hän puunsa alle palasen hopeaa, toisen vaskea. Ei ollut nyt viimeisestään muuta muutosta tapahtunut, kuin että jänö oli käynyt puun juurella tepastelemassa ja kettu sen jälkiä nuuskimassa. Päivä oli valkenemistaan valjennut, ja metsässä alkoivat sen eläjät liikkeelle lähteä. Palokärki huuteli, oravat kurahtelivat, ja ylhäällä harjulla kuherteli teiri toverejaan houkutellen. Jorma nousi suksilleen ja lähti pyydyksiään kokemaan. Lammen rannalle pajukkoon oli hän laittanut riekkopihan risuista. Kaksi valkoista kanaa oli käynyt lankaan. Ylempänä rinteellä olivat jänislangat maahan kaadettujen haapojen ympärillä. Puolikymmentä lankaa oli Jormalla vireessä, ja kahteen oli käynyt. Mutta kokonainen karja niitä näytti vielä jäljellä olevan, tantereeksi oli lumi haapojen ympärillä polkeutunut. Jorma myhäili siinä jänöjen yöllistä temmellystä, myhähteli hangen pinnalla kelluvia papanoita ja siististi nakerrettuja haavan oksia, joissa näkyi hampaitten sijat ja milteipä hennon turpasenkin jälki. Kohta olivat kaikki hipleimmät ja hienoimmat oksat jyrksityt, uutta elämistä pitää antaa ... ja Jorma kaatoi maahan muutamia vereksiä haavan vesoja lehdosta. Keskelele aukkoa oli jäänyt saareke haapoja ja pikku näreitä. Tuuheimman näreen juuressa vilkkuivat nytkin nuo ruskeat silmät ja mustat korvan päät, jotka siinä olivat koko talven näkyneet. Se oli suuri, kesy jänis, joka ei koskaan käynyt pyydykseen, loikkasi aina loukkujen yli ja liisi langat. Milloin tahansa olisi Jorma saanut sen nuolella makuukseensa kolkatuksi, mutta ei kolkannut asentojänistä, jolla oli siinä kotonsa; ja hän alkoi uskoa, että se on haltijan jänis, kun ei pyydykseen mene, saattaa olla haltija itsekin, jota jos hätyyttää, kaikkoo muille maailmoille ja vie kaiken riistan mukaan. Ja varovasti, ettei pyhä elävä turhaan pelästyisi, vetäytyi Jorma viidakkoon ruskein silmäin häntä seurattessa ja mustakärkisten korvain hörhällään seistessä.

Koettuaan pyydyksensä vei Jorma saaliinsa suuren majakuusen alle lammen rannalle ja ripusti ne puun oksaan niin korkealle kuin yletti. Sen tehtyään läksi hän Karin mökille hiihtämään.

Korkean hiekkaharjun selkää hän hiihteli, joka kulki kahden suon välitse. Pitkät hoikat hongat pyrkivät rinteiden alta aina sen tasalle kohoamaan. Alempana oli metsä sakeaa, mutta harjun selällä harvempaa, ja puitten välitse näkyi etäisiä vaaroja. Karin mökki oli siellä vuoristossa korkeimman vaaran vierteellä, mistä savupatsas ilmaan suitsusi.

Ei ollut nuorena kansassa Jorman mieleisiä miehiä muita kuin Kari. Kari oli puhdas poika, äitinsä kanssa kahden eleli. Ei kukaan osannut Jorman mielestä niin laulaa ja soittaa kuin Kari. Kaikki Jorman laulut oli hän oppinut, ja uusiakin hän sepitteli, niin soinnukkaita, ettei aina isäin vanhoista virsistä erottaa tiennyt; vanhoillaankin oli niitä vielä Jormankin pitänyt ruveta oppimaan, niin ne häntä viehättivät. Puhdas oli poika sekä mieleltään että tavoiltaan ja taisi ja tahtoi metsolaa miellyttellä, niinkuin Kalevan miesten ennen oli tapana. Ei hänkään taikoihin ja temppuihin luottanut, sanaan uskoi ja sanaa viljeli ja Väinön tietoa piti tiedoista korkeimpana. Sentähden kantoi Panu häntä kohtaan kannemieltä eikä Annikkia antanut....

Oli Jorman mielestä ollut Karille parempiakin neitoja kuin tuo lappalaisrotuinen, joka oli pahainen ja pieni ja liaksi musta. Oli Jorma siitä Karille ja hänen äidilleen puhunutkin, mutta siitä pitäen, kun Kari varmasti mielensä ilmaisi, oli Jorma apuna siinä, missä voi.

Kun Jorma oli harjun selkää kappaleen hiihtänyt ja maat alkoivat kohoilla sille vaaralle, missä oli Karin maja, kohahti yht'äkkiä hiihtäjän edestä iso metso lentoon. Kuulostettuaan, minne se asettui, lähti Jorma jäljestä hiihtämään. Metso on iso, komea lintu, se olisi mainio tuomisiksi Karin emännälle, ja ollakseen oikein varma siitä, ettei metso keksisi häntä ennen kuin hän metson, laskeutui ukko suksiltaan, heitti pois tuuhean ketunhäntähattunsa ja hiipi metsästysintoa palaen sinnepäin, minne metso oli lentänyt. Korpi oli sakeaa, puut korkeita ja tuuheita, ja tiheimpään kuuseen lentää Tapion kukko, katselee sieltä maurottaa, pää kallellaan ja nokkaansa väliin hipaisten huomattessaan puitten juurilla paarusteleavan vaanijan, joka ei näe, vaikka hänet nähdään. Liian laiska on lentoon lähtemään raskas lintu, puun maltoa vain kiertää sitä mukaa kuin toinen puuta kiertää. Mutta jo on Jorma saanut vihiä linnusta, ei pysäytä kulkuaan, vaan virittää salaa jousensa, maahan painuu mättään taa ja tähtää, mutta ei ennätä laukaista, kun suhahtaa ilmassa ja Jorman varma saalis vieraan nuolen lävistämänä tulla rumistaa puusta alas.

Eihän ole Jorma kiivas mies eikä kiroisa, mutta kun ei ole vielä ennen sattunut, että toinen hänen saartamansa riistan viepi, niin jo kiraisee hän metsään ja kysyy, kuka lempo se siellä hänen lintujaan ampuu.

Ei kuulu metsästä vastausta, ja Jorma rientää vähän kiireemmin kuin vanha mies tavallisessa menossa katsoo arvolleen soveltuvaksi anastamaan otusta, jonka hän pitää omanaan, oli ampuja kuka tahansa.

—Äläpä vie toisen lintua! kuulee hän tutunomaisen äänen sanovan, ja kun kääntyy jäljelleen, näkee hän Karin astuvan esiin paksun puun suojasta.

Jorma on olevinaan vihainen ja tiuskaisee:

—Minun on lintu!

Kari on myöskin olevinaan tiukkana ja vastaa:

—Sen on lintu, joka linnun ampuu.

—Sen se on, joka löytää ja saartaa!

Mutta sitten he molemmat nauramaan ja käteltyään kyselemään, miten kumman lailla olivat tulleet samaa riistaa ampuneeksi.

Kari kertoi jo kauan tienneensä suuren metson näillä paikoin telmettään pitävän, oli kuullut sen soitimen aikana ja kuullut kesällä kotkottelevan, ja kun viime kerran Panulasta hiihti, niin siinä se oli taas. Lähti nyt lintuun ja kun harjua hiihtäessään kuuli metsän rumisevan, niin hiipi kohti. Näki siinä toisenkin vaanivan, ajatteli: autan vanhaa miestä, jos ei sattuisi osumaan.

—Kyll' olisin osannut, mutta siin' on lintusi.

—Ei minun ole.

—Ei ole minunkaan. Mutta nuoremmakseni pistän konttiini, niin pääsee vanhus kantamasta.

Niin oli ystäväin riita ratkaistu, ja yhdessä lähtivät he metsästystään jatkamaan.

—Vouti tulee pian karhun ajoon, sanoi Jorma heidän hetken aikaa hiihdettyään, sanoi niinkuin jotakin asiaa, joka oli vain ohimennen mieleen juolahtanut. Ja vaikka Kari kohta käsitti, että sitä sanaa se on Jorma näin pitkän matkan lähtenyt tuomaan, virkkoi hänkin yhtä välinpitämättömästi:

—Tulleeko piankin?

—Täyden kuun aikana, kun lienevät ilmat suotuisat.

—Sehän on huomenna.

Ainoastaan hiukan kiireemmin kuin tavallista hiihti Kari uutisen kuultuaan ja lykkäsi sauvallaan muutamia kertoja voimakkaammin kuin ehkä olisi ollut tarpeellista. Mutta Jorman tarkka silmä näki ja korva kuuli, ettei nuoren miehen mieli ollut niin levollinen kuin mitä hän tahtoi näyttää. Annikin oli vouti tahtonut saunapiiakseen pestata, niinkuin oli jo niin monen tytön tätä ennen pestannut ja siihen pilannut, ja yhdessä liitossa näkyi olevan Panu. Orjatyttärillä hän heimolle etuja osti, eikä kukaan käynyt kurjia puolustamaan. Mutta Annikilla oli puolustaja. Ei se mies, joka heittäisi karhun kanssa painisille ja yksin hänen käsistään hiehon ryösti, niinkuin Kari oli tehnyt, heittäisi omaansa vieraan herran haltuun, vaikka olisi koko heimo vastassaan. Ei olisi luullut tuossa solakassa varressa olevan sitä voimaa, mikä siinä oli, eikä tuossa lauhkeassa luonnossa sitä kiukkua, minkä Jorma oli nähnyt siitä purkautuvan. Auta Ilmari, miten hän kerran oli suuttunut, kun markkinakansa oli päihtynyttä lappalaista rääkännyt: aseensa oli hän luotaan nakannut ja hyökännyt miesten kimppuun nakellen heitä yksillä jalkainsa sijoilla hankeen kymmenkunnan yhteen menoon, minkä päälleen, minkä pitkälleen—ja se oli Jorman mielestä jalo teko.

—Lähdemme lintuun vielä, ehdotti Kari. Kierrämme vaaran ja menemme toiselta rinteeltä kotiin.

He lähtevät hiihtämään, mutta muissa mietteissään on Kari, kun päästää teiriparven toisensa perästä päänsä päältä lentoon lähtemään.

—Taitavat sinulla olla isommat otukset mielessäsi. Heitämme nämä ja lähdemme toisten tappoon varusteleimaan, ehdottaa Jorma.

—Aina ovat valmiina aseeni ja tamineeni, lie otus otettava kuinka suuri tahansa, vastaa Kari, ja he jatkavat metsästystään iltaan asti.

Oli jo pimenemässä ilta, kun metsämiehet saapuivat Karin majalle, kontit täynnä riistaa. Maja oli viettävällä, aukealla rinteeltä ja tuvan ovelle näkyi koko Korpiselkä ja Uhrivaara ja Panulan kylä takaisine maineen. Kaikki matkan tekijät, jotka jäätä pitkin Panulaan samosivat—ja siitä kulki talvitie—voi täältä ylhäältä nähdä. Asettaessaan suksiaan kotaa vasten pystyyn, sanoi Kari Jormalle:

—Ei huoli äidille puhua voudin lahjasta Annikille...

Aina on Jorma tervetullut vieras Karilaan ja aina häntä siellä hyvänä pidetään. Lämpimin käsin ottaa emäntä hänet vastaan, saunaan vie, hyväksi kylvettää ja saunasta tultua pöydän päähän istuttaa.

Myhäellen katselee Jorma siinä eteensä katettua ruokapöytää, johon emäntä kiidättää uunin arinalla hautuvia hutturoppeita toisen toisensa perästä niin pian kuin entiset tyhjenevät. Mutta kun vieras on veronsa saanut ja pöytä pyyhitty, istuu emäntä takan viereen karsinanpuolelle värttinöineen, ja Jorma nostaa kanteleen seinältä eteensä pöydälle ja sitä virittelee. Kari käy karhukeihäänsä aitasta ja alkaa sitä lujitella ja kärkeä hijoa. Siinä on vielä terässä ja varressa kuivanutta verta viimeisen karhun jäljeltä, ja siitä muistuu emännälle jotakin mieleen. Hän pistäikse ulos ja kun tulee takaisin, heittää hän ovesta sisään kannannaisensa mytyn, suuren karhun nahkan, joka peittää puolet pienen pirtin lattiaa.

On Jorma isojakin nahkoja nähnyt, mutta ei koskaan niin isoa ja komeaa.

—Olet malttanut myymättä jättää?

—Tätä nahkaa ei myydä, tämä on nuoren naisen vuoteeksi pyydetty. Ja siitä emäntä selittämään, millä lailla se oli saatu.

Monena kesänä oli se näillä mailla maleksunut, välistä kotoahollakin kellehtinyt, mutta ei koskaan saatu sitä kierrettyksi. Luultiin sen jo niinkuin aina ennenkin ennen lumien tuloa makuilleen menneen, kun viime talvena Kari näki Panulasta tullessaan karhun jäljet Uhrivuorelta tulevan ja puhalsihe jälkeen. Monta päivää ajatti, kerran juoksi Uhrivaarankin poikki, mutta pois hylkäsi Tapio koiransa ja tänne kuljetti. Kotiahon alle ajaessaan teki Kari sen lupauksen, ettei myy turkkia, vaan morsiusvuoteeksi pyhittää. Jo alkaa uupua metsolan ukko, siinä odottaa läähättäen suuren kiven kupeella, ja kun Kari keihäineen kohti käy, niin suin päin syöksähtää rautaan, niinkuin olisi elämänsä kyllästynyt, ja hangelle kellahtaa.

—Tuoss' on vielä haavan jälki rinnassa.

—Tapion huomenlahja se on, siksi sitä ei myydä.

—Hyvä on siinä nuorikon kanssa kelliä.

—Kun tuon nyt tuoduksi saisi, huokasi Karin emäntä.

—Anopiksi mielesi tekisi!

—Olisihan rattoisampi ollakseni, kun Kari metsiä kiertää, ja saisinhan kerran soudateltavani minäkin.

—Mutta metsäonnesi sinä menetät, Kari, kussa naisen kotiisi kuljetat. Kateita ovat sinipiinat, eivät näyttäy, pois kaikottavat edestäsi riistan ja harakan tiellesi ajavat, laski Jorma leikkiään.

—Eivät aja sen edestä, joka ei metsäaamuna päivän nousuun vuoteellansa virune, niin sanoi ennen isä vanha.

—Ei sillä kuulu väliä olevan, kunhan mies puhtoisena metsään menee ja viljavirret hyvin helkytellä taitaa.

—Puhdas on mies tämä Kari ja pulska ja virsikäs verraton.

—Ei ole Jorman virsille vertojen vetäjää, kehahti Kari puolestaan.

—Nähnettekö noita sinipiikoja ja metsän väkiä, vaikka aina kehutte? arveli Karilan emäntä.

—Monesti on nähty, hyvä emäntä. Olen Tapiotakin vilahdukselta saanut silmätä. Talvella Tapion parhaiten näkee, kovana pakkasaamuna, kun päivä vaarojen välistä kiiluu, silloin se suuren kuusen takana seisoo, ja partaansa sukii... Mielikki syksyllä näytäkse, kun lehtoisen vaaran rinne koreimmillaan paistaa, punaisena ja keltaisena hohtaa, silloin se vähän ennen auringon laskua samannäköisissä kirjavissa vaatteissa vaaran rinteellä istuu. Silloin kun metsään menee, metsä niillä mailla viljaa vilisee, on kuin kaiken metsän elävät mukanaan kuljettaisi: oravat kurahtelevat, teeret kukertavat, metso kotkottaa, metsäkana kokkaa pekkaa panee, ja palokärki huilauttelee.

—Sinipiinat, Tapion tyttäret, liikkuvat kesäilloin, kun käki vielä kukkuu ja lahorastas laulaa, virkkoi Kari ... vetten vaiheilla ne näkee tai luhtain ranteilla metsän rinnassa ... sumuhameisiin pukeutuvat, ja jos kaukaa laulat toiselta rannalta tai hiljaa kannelta järvellä soittelet, niin karkeloon käyvät...

—Muttei niitä joka mies näe, ei näe nykykansa.

—Mikä lienee siihen syynä, etteivät näe?

—Eivät katsoa osaa, ei ole silmä siihen teroittunut, ei mieli haltijoita kohtaan herkistynyt. Ystävinä ennen haltijoita pidettiin, jotka hyvää soivat, nyt vihamiehinä kohdellaan, joita manataan ja penätään ja taioilla ja tempuilla vangita ja sitoa koetetaan.

—Mutta eikö ole tehona taioissakin?

—Ei tehoa taika muihin kuin tyhmään kansaan, jolla Panu niitä teetättää. Manaukset ovat tarpeen, aseet pitää olla puhtaat, pyydykset siistit ja mies hajuton, ja kun sitten metsän väen iloksi laulaa tai soittaa, niin siinä on taikain taika. Muuta ei tarvita, kun mies muuten kykenee. Mutta kymmeniä kujeita, satoja sotkuja vaatii nyt Panu ja niitä opettaa ja on ne kaiken kansan uskoksi ylentänyt. Ei nyt olekaan ylempää tietoa, ei korkeampaa viisautta muuta. Katsokaahan, mitä teetättää jäniksen pyytäjällä. Minä kun vien langat metsään, pyyhin havuilla, poltan pois pirtin hajun enkä paljaalla kädellä koskettele. Kun olen ne virittänyt, loihdin näin:

»Minä laitan lankojani, liitän näitä liinojani, liitän liinani lumelle, lasken langat hangen päälle. Jänön poika kyykelöinen, juokse noron notkokkeita, painakkeita painattele, juoskos kullaisna käkenä, hopeaisna möykkyränä vasten minun pyytöäni, kohen kultalankojani.»

En sen enempiä pakottele enkä pinnistele, annan vallan, menköön, jos tahtoo, ja useimmiten se menee. Mutta millainen on Panun opettama taika? No, puhdistaa hänkin käskee pyydykset ja sitten panna tuvan pohjoisnurkalle, joka on hyvä, mutta sitten kun metsään lähtee, niin pitää kolmesti vasemmalla kantapäällään painaa ovea lähtiessään ja sitten kirveellä tehdä tiehen kolme viisikantaa, joiden päällitse astua. Sitten kun menee pyytäjä näreikköön, niin siellä pitää katkaista kolme kolmikantaista näreen lehvää ja ne tielle viskata ja niiden päälle polkea, jotta ne kolmeen askeleeseen tulevat. Sitten hän ottaa yhden havunlehvän käteensä, ja minkä langan panee polulle, sillä pyyhkii se sen lankansa ja panee vyönsä alle sen havunlehvän niin kauaksi kuin toisen saa pannuksi. Sitten kun tulee kotiinsa, niin heittää aitan taa sen havunlehvän. Kun menee katsomaan lankojaan ja jos on siellä jänis, niin sen pitää olla vyön alla sen havunlehvän. Sitten pitää se jänis pyyhkiä myötakarvaan joka paikasta, ja ennenkuin sitä liikuttaa, niin pitää painaa lehvä siihen jäniksen tilalle, tyvipuoli päähän päin ja vasemmalla kantapäällään polkea sitä havunlehvää. Sitten kun ottaa siitä sen jäniksen, pitää vielä kerran taittaa kolmikantainen näreen oksa ja panna molempiin korviin ... ja tiesi hänen, mitä kaikkea sitten vielä täytyy tehdä!

Ja Jorma nauroi niin makeasti, että vesi silmään kihosi. Mutta sitten hän suuttui, kun taas muisti, mitä Panu oli sanonut:

—Ja näitä mielettömyyksiä niitä nyt korotellaan Väinön tietoja ylemmä! Vaan eivät ole Väinön tietojen veroisia, jolle Ilmatar emo viisautensa neuvoi ja hän sen meille säilytti. Mutta niitä nyt halveksitaan, sanotaan: se on sitä joka miehen tietoa, mutta taika se on salaperäistä ja voimallista, sillä ne henget hallitaan.

—Kuka hänen tiennee, huokaisi Karin emäntä, paljon on nykyaikana tietoja, mitkä heistä oikeita lienevät. Kuka hänen tiennee sen Kiesuksenkaan, paljon on hänelläkin palvelijoita.

—En tiedä hänestä enkä hänestä kysy ... vieras on minulle ja muukalainen. Sen vain tiedän, että kun Väinön tavoin haltijoita palvelee ja pitää hänen tietonsa suurinna tietonaan, ei oikeista tiedoista puutetta ole. Mutta mitä pajatan samoista asioista joka kerta käydessäni ... vanhan aatos entisiä latujaan hiihtää.

—Pajata, taatto, pajata, harvoin käyt, mutta viisaita puhut. Hupainen on sinua kuullaksemme.

Puhellessaan oli Jorma kannelta sormiellut ja säveliä juoksetellut.

—Laulamme, Kari, ei ole viikkoihin taas virsikkäin oltu, virkkoi Jorma.

—Laulakaatte! kehoitteli Karin äiti.

—Laulamme, kun äiti säestänet.

Pöydän nurkalle asettuivat miehet, liittivät sormensa sormien lomahan ja kävivät laulamaan, Karin äidin, kantele polvellaan, heitä takan ääressä säestäessä.

—Mistä laulamme? kysyi Kari.

—Laulamme Väinöstä, joka venettä rakenti, vaan ei saanut valmiiksi, kun kolmea sanaa puuttui.

Ja he lauloivat Väinöstä, joka lähti sanojansa Tuonelasta hakemaan ja, kun ei sieltä saanut, upposi Vipusen vatsaan ja sieltä ne toi. Innosta tutisi Jorman harmaa parta hänen Väinön vaelluksia laulaessaan, ja riemuiten lopetti hän laulunsa Väinön sanoilla:

»jo nyt sain sadan sanoja, tuhansia tutkimia, sain sanat salasta ilmi, julki luottehet lovesta!»

Mutta kun laulu oli lopussa, muistui hänelle mieleen entiset ajat ja nykyiset, ja huoaten hän virkkoi:

—Sieltä hän ne haki, ja sieltä hän ne sai viisauden sanat. Mutta sinne ne taas katosivat, vainajain kera manalle menivät, eikä ole nuorisossa nousevassa, kansassa kasvavassa miestä, joka tietojen oikeat ongelmat uudelleen ilmi toisi. Ei ole eikä taida tulla. Pirstaleina on sanojen sampo.

Pitkälle karstalle oli päre pihdissään palanut, uupumus valtasi mielet ja uupumus miehet, ja levolle laskeutuivat Jorma, Kari ja hänen äitinsä. Vanhukset nukkuivat pian, mutta Kari valvoi kauan mietteissään. Eikä hän saanut rauhaa ennenkuin nousi ylös, pistäytyi pihalle ja tuvan nurkalta kuulosteli. Mutta ei kuulunut jäältä liikettä, eikä näkynyt Panulasta valkeata—ei ollut vouti siis vielä saapunut.

XVII.

Seuraavana aamuna varhain herätti Karin äiti miehet kiireesti ilmoittaen, että oli nähnyt vereket ilveksen jäljet käydessään lähteellä vettä noutamassa. Nopeasti nakkasi Kari keveimmät hiihtovaatteensa ylleen, heittäytyi suksilleen ja puhalsi otuksen perään, jonka jäljet johtivat talosta vuoren rinnettä alaspäin.

—Jos voudin väen näet jäätä ajavan, pane musta tervassavu tuvan lakeisesta nousemaan, virkkoi hän lähtiessään äidilleen, ja sen sanottuaan potkaisi hän menemään.

Jorma lähti jäljestä hiihtämään kiinnitettyään emännän täyttämän eväskontin selkäänsä ja sen päälle sidottuaan Karin turkin.

Verkalleen hiihteli Jorma Karin latua, joka noudatteli ilveksen jälkiä. Huimaa vauhtia oli Kari mennyt, ja pitkät matkat oli sauvan somman jälkien välillä. Ei yrittänytkään Jorma häntä saavuttaa, oli vain tarkoituksena ehtiä siihen, kun Kari otuksen yllätettyään ja hiihtämästä herettyään tarvitsisi paksumpia vaatteita hiestyneen ruumiinsa verhoksi.

Ilveksen jälkiä tarkastellessaan oli Jorma huomaavinaan, että se oli suuri koirasilves, joka alussa ei ollut kiirettä pitänyt, vaan juosta jolkutellut omia aikojaan kuutamaisen yön paisteessa. Välistä oli vähän syrjään poikennut, haavikoita ja ahoja kierrellyt jäniksiä vaanien ja eräässä paikassa oli ensin maahan kyykistynyt ja siitä kolme pitkää laukkaa ottanut, mutta pelastunut oli jänis hirvittävän pitkiä harppauksia tehtyään. Pitkältä olikin ilves juossut, ei ollut vielä aikeissakaan asettua päiväuntaan ottamaan. Eikä ollut omia aikojaan kulkenut, joku matkan pää sillä oli varmasti mielessä, koska laski suoraan ja väistämättä yhtä ilmansuuntaa kohti. Juoksijailves se nähtävästi oli, kotoisin muualta ja muille maille menossa. Yhä uteliaammin alkoi Jorma seurata jälkiä, kun hänen omat pyydysmaansa lähenivät. Jos ei ilves kohta tee äkkimutkaa, niin on se kulkenut suoraan hänen lammelleen.—Tultuaan sille paikalle, missä hän eilen Kariin yhtyi, näki hän, ettei ilves ainoastaan ollut juossut entistä suuntaansa lampea kohti, vaan asettunut vielä hänen omille eilisille suksen jäljilleen. Jo kiihtyi Jormankin kulku tavallista kiivaampaan menoon. Kun saapui metsämajalleen, näki hän, että ilves oli juossut sen editse, ja lammen yli loikattuaan ojentanut suoraan Jorman jänismaalle. Mutta kun Jorma sinne saapui, pääsi häneltä hiljainen huudahdus, huudahdus, joka pääsee varovaisimmaltakin metsämieheltä odottamattoman ilmiön edessä. Ilves oli vienyt haltijan jäniksen, iskenyt sen makuukseensa ... tuosta oli loikannut kaatuneiden haapojen yli, laskenut jäniksen maahan, veren juonut ja sitten sen kanssa matkaansa jatkanut, veripilkkuja lumeen tiputellen.

Siinä oli Jormalla ongelma, jota hän, hangessa polviaan myöten seisten, turhaan koetti ratkaista. Jäniksenhän piti olla haltijan jänis, jota ei ollut uskaltanut tappaa, saattoihan se olla haltija itsekin, jäniksen turkkiin pistäytynyt. Jos se ei olisi ollut, miten se olisi säilynyt lankain keskessä koko talven niihin tarttumatta. Mutta jos se oli haltijan oma tai haltija itse, kuinka oli ilves saanut sen otetuksi, ja kuinka se ei ollut saanut vaaraa väistetyksi?

Jorma lähti jälkiä tarkastamaan ja huomasi uudeksi ihmeekseen, että se ei enää jatkanutkaan suoraan pohjoista kohti, vaan kääntyi itään Korpjärveä kohti. Ilves oli tullut tähän kuin tietylle kassalleen ja tästä kääntynyt. Entäpä oli ilveskin haltijan eläin? Entäpä oli jänis sitä varten siihen varattu ja sentähden pyydyksistä säilynyt? Yhä mutkaisemmaksi kävi ongelma, mutta siitä oli Jorman hyvä mieli, ettei ollut jänistä tappanut.

Mutta jos Kari tappaa ilveksen? Jos hän tietämättä, millainen otus on edessään, ajaa sitä takaa ja saavuttaa ja tappaa haltijan pyhittämän? Jos se oli sitä varten pantu pirtin peräitse juoksemaan, jos oli

siinä pahansuovan ansa, sinipiikain kateudesta virittämä tai turma jonkun tietäjän nostama? Olisiko Panulla sitä voimaa?

Kiireesti suki Jorma sukset jalkaansa ja lähti lykkimään lylyään Karin jälkeen, minkä vain jaksoi.

Vaikeita taipalia oli nyt ilves juossut, kohonnut kallioisille kukkuloille jyrkimmistä paikoista ja laskeutunut yhtä jyrkistä alas. Karinkin oli täytynyt ne kiertää ja etsiä matalampia kohtia. Korpijärven rannalla, joka oli korkeata ja jyrkkää louhikkokalliota ja jossa kasvoi pitkiä honkia, oli Kari ollut otuksen saavuttamaisillaan. Suuren kiven päälle se oli nähtävästi ruvennut maata. Kari oli kiertänyt sen ja suksilta laskettuun päässyt louhikossa hiipien ilvestä niin likelle, että sai sitä ammutuksi. Karvat olivat pölähtäneet, vertakin oli jäänyt, mutta nahkansa oli ilves pelastanut, juosten jään yli vastapäätä olevalle Uhrivuorelle.

Haltijan eläin se siis sittenkin oli! Ja siihen oli Kari nyt siis nuolensa laukaissut!

Kovin kävi Jorman mieli pahaksi tätä pojan onnettomuutta.

Tuolta hän tulikin järven poikki, oli nolostuneen ja uupuneen näköinen.

—Haltijan eläin, jota ajoin, sanoi Kari. Vuoreen juoksi, ja sinne jätin.

—Kenen luulet työksi tätä?

—Pahansuovan työtä.

—Olisiko Panun?

Karikin uskoi, että se oli Panun työtä.

Vaiikkeivät kumpainenkaan pitäneet Panun tietoja suuressa arvossa, uskoivat he kumminkin, että Panu kykeni tällaisen pahan saamaan aikaan. Haltijain karjan hätyyttäminen oli pahinta, mitä metsämiehelle saattoi tapahtua. Se pilasi metsäonnen ja sai muutakin pahaa aikaan. Ei se aina heti näyttäytynyt, saattoi välistä vuosiakin kulua ennenkuin kosti. Mutta pahan edellä se varmaan tapahtui. Se olisi kuitenkin Jorman mielestä pitänyt olla lieventämässä Karin rikosta metsän haltijan silmissä, ettei hän ollut tiennyt pyhitettyä otusta ajavansa ja että hän oli jättänyt varman saaliinsa haltijalle, kun sen kerran oli nähnyt pyhälle vuorelle juoksevan. Vaikkei sitä nyt sentään tiennyt, mille tuulelle Tapio sattui...

Mutta siitä olivat nyt kumpainenkin selvillä, että uhri on tarpeen. Se oli tarpeen aina, kun riista vuoreen meni, saati sitten, kun sitä oli haavoitettu.

Oli jo iltapäivä ja aurinko laskemaisillaan. Päivä oli ollut kirkas ja kylmä. Korkea uhrivaara kohosi siinä jylhänä ja synkkänä ikäänkuin kulmiaan rypistäen, lehdot valkoiseen huuruun kiedottuina, mutta havumetsä mustan viheriänä seisten. Korkein huippu oli kallioinen ja paljas, ja sen keskeltä kohosi yksinäisenä tupsuna tuuhea koivu, haltijan pyhä puu, rusottaen mailleen menevän auringon valossa. Ei hiiskaustakaan kuulunut, ei muuta kuin vaaran toisella puolella olevan kosken kohina, joka tuntui tulevan kuin vuoren sisästä, olevan niinkuin sen sisässä olevain haltijain hiljaista pidätettyä murinaa. Kunnioituksen ja hiljaisen pelon tunne povessaan lähestyivät miehet pyhää tienoota, jossa sanottiin metsän haltijain asuvan ja jossa Tapiokin maita matkatessaan vieraili. Maan alla louhujen sisässä luultiin hänen asuntonsa olevan, kolme linnaa, yksi puinen, toinen luinen, kolmansi kivinen linna, niinkuin runossa laulettiin.

Tultuaan vuoren juurelle järven rantaan riisuiivat miehet aseensa ja heittivät ne lumelle kolme sauvan pituutta vuoren rajasta. Oli kielletty aseellisena pyhän vuoren piiriin astumasta. Ei saanut keihään kärjellä varustettua suksisauvaakaan ottaa mukaansa.

Tavallisesti tuli uhraajan nousta vuorelle maan puolelta Panulasta päin, josta oli tarkoin pilkottu tie vaaran huipulle. Uhripappien oli kuitenkin lupa nousta maihin niemen puoleltakin, ja kun Jorma aikoinaan oli ollut ylin uhrien toimittaja ja pyhän vuoren korkein kaitsija, astuivat miehet vuoren piiriin lähimmästä paikasta läheltä niemen kärkeä. Ei ollut Jorma, sitten kun heitti tietäjän toimen veljensä pojalle, näiltä paikoin moniin vuosiin vuorta lähestynyt.

Vuoren alla oli tasaista vesijättörantaa, luhtaniityksi muodostunutta, jossa kasvoi paikka paikoin sakeata pajukkoa. Rantaa seuratessaan niemen kärkeen päin, josta oli vähemmän jyrkkä tie vuorelle, yhtyivät miehet latuun, jonka Jorma heti tunsu Panun laduksi. Se oli äsken hiihdedetty, eikä ollut hiihtäjä siitä kautta vielä palannut. Taikatoimissaan oli tietäjä täällä nähtävästi liikkeessä.

Ladulle tultuaan miehet pysähtyivät. Kun tietäjän latuun yhtyi, ei ollut hyvä lähteä sitä seuraamaan.

—Olisiko tuossa mitään, jos mentäisiin? arveli Jorma.

—Minä en häntä pelkää.

Jorma näki, että Kari oli äkeissään ja että hänessä alkoi nousta uhka, joka, kun hänen luontonsa pääsi liikkeelle, nousi hiljaa, mutta varmasti kuin keväinen tulva.

—Minua hän välistä kammottaa, vaikka onkin veljeni poika. Mutta minkäpä hän tehnee meille kahdelle miehelle.

Ja he lähtivät hiihtämään samaan suuntaan kuin Panu oli hiihtänyt, kuitenkin hänen latuunsa liittymättä. Kari hiihti edellä, Jorma jäljestä. Tultuaan niemen kärkeen näkivät he tuuhean kuusikon sisässä olevan aukon keskessä pienen huoneen, jonka nurkkiin oli räystäään kohdalle naulattu karhun pääkallo kuhunkin ja sen alle pienempäin petoeläinten pääkalloja, kaikilla kidat auki ja hampaat irvellään. Miehet seisahtuivat metsän rintaan outoa asuntoa katselemaan.

—Panun taikasauna, kuiskasi Jorma.

Hetken aikaa he kuulostivat, mutta ei sieltä mitään kuulunut. Savusta päättäen, jota lakeisesta nousi, oli Panu siellä vast'ikään ollut, mutta sitten nähtävästi poistunut, koska veres latu vei ylös vuorelle.

—Lähdemme, virkkoi Jorma.

Tie oli jyrkkä ja kaitainen, kulki toistaan suurempien kivien ja kallionlohkareiden lomitse ja tuuheain, maahan saakka ulottuvien kuusenoksien alitse. Joskus aikoinaan oli Jorma tästä kautta kulkenut, mutta olisi tuskin enää osannut, ellei Panun latu olisi ollut ohjaamassa. Lopulta muuttui latu ahtaaksi poluksi kahden vuorensien välissä, jonne vain vähän taivasta siinti. Miesten täytyi astua alas suksiltaan ja kantaa niitä käsissään. Noustuaan viimeisen nikaman olivat he samassa vuoren korkeimmalla kukkulalla, tullen sinne kuin takatietä linnan torniin.

Vuoren laki oli tasainen kuin lattia, matalan kivisen aituuksen ympäröimä. Alempana jyrkänteen rinteellä kasvavien kuusien latvojen yli, jotka olivat myrskyistä kokoon kähertyneet, näkyi kaikille haaroille, niin kauas kuin silmä kantoi, synkkää, ruskean viheriää saloa, kaukaisia vaalean sinertäviä vaaroja ja niiden välissä repaleita suurista metsäjärvistä. Aituksen keskessä kasvoi suunnattoman suuri, tuuhea ja paksu kolmeksi haarautuva ikikoivu, jonka oksille oli ripusteltu metsällisten nahkoja ja pääkalloja, jousia, viiniä ja keihäitä, ja koivun juuresta kumpuili kovimmallakin pakkasella sula, höyryävä, kirkasvetinen lähde, joka vuoren halkeamasta alas valuen muodosti sen kuin kuohussaan jäätyneeksi koskeksi.

Jorma ja Kari olivat päänsä paljastaneet ja lähenivät koivua ja lähdettä, Kari ripustaakseen koivuun jousen, jolla oli ilvestä ampunut, Jorma vuollakseen lähteeseen lastuja tuluksissaan riippuvasta hopeatangosta, joka hänellä aina oli metsäretkillä mukanaan sitä tarvetta varten, että olisi haltijoille uhrattava.

Mutta kun miehet olivat tulleet niin lähelle puuta, että voivat nähdä sen ympäri, pysähtyivät he molemmat, jääden hämmästyksissään katsomaan outoa laitosta, joka oli koivun toiselle puolelle rakennettu. Se oli kiviselle jalustalle vähän matkaa koivusta asetettu puunhaarukasta tehty ihmisen muotoinen kuva, jonka pää oli suuri ja pyöreä koivun pahka, kädet—kaksi puuhun kasvanutta oksaa—väännetty yhteen pitämään sitä hopeaista maljaa, johon Panu markkinoilta palattuaan oli miesten rahauhrit ottanut—silmät, suu ja nenä puuhun leikatut, silmät vielä kiiltävillä helmillä varustetut ja parta naavasta kyhätty. Hartioillaan oli kummituksella karhunnahka ja selässä hihnasta riippumassa arpakannus. Sittenkun Panu oli kuvan paikoilleen asettanut, eivät olleet Jorma eikä Kari uhrivuorella käyneet. Jorma teki uhrinsa kalalampensa kuuselle, Kari milloin millekin puulle, minkä metsässä tapasi ja missä hänestä haltija näytti asuvan.

Säälän, suuttumuksen ja äitelän mielen ilme kasvoissaan katseli Jorma hetken aikaa heimonsa jumalaa, kunnes puhkesi sanomaan:

—Voi sinuas, variksen pelätti, mikä olet! Voi sinuas, narrikansan kuvatus, minkä tietäjäsi on tehnyt! Sinulleko, puupötkelölle minun uhrata pitäisi, kymmenykset kaikesta saaliistani kantaa, kun pääni päällä humisee taivasta tavoittava jumalieni puu ja sen alla kumpuaa haltijan lähteen silmä. Kari, ripusta uhrisi koivun haltijalle, ja minä annan kaikki hopeani lähteen haltijalle.

Ja niin oli tuohtunut Jorma-vanhus, että riipaisi irti koko hopeatankonsa, josta vain kulloinkin muutamia lastuja uhriksi vuolaisi ja pudotti sen lähteen pohjalla olevaan kattilaan, ottipa vielä hopeaisen solkensakin paidan kauluksesta ja uhrasi senkin, loihkien:

»Tapio talon isäntä, metsän ukko halliparta, Mielikki metsän emäntä, metsän armas

antimuori, tule jo kullat ottamahan, hopeat valitsemaan, ota kullat kullastasi, hopeat hopeistasi, kullat annan kynsillesi, kämmenillesi hopeat Tapion talon hyväksi, Metsolan ihastukseksi.»

Kari oli hänkin ottanut uhrikalunsa esiin, kun hänen nenäänsä sattui veren haju ja hän samassa näki ilveksen riippumassa jumalankuvan sivulla.

—Mikäs täällä on?

Kuvan oikean käden kainalossa riippui ristiin sidotuista takasääristöään suuri komea susi-ilves.

—Katsohan tätä, sanoi Kari, osoittaen nuolta, joka oli selkään sattunut ja jonka Jorma heti tunsikin Karin nuoleksi.

—Kenenkäs tämä toinen nuoli?—se oli uponnut rintaan, ammuttuna alhaalta päin.

Jorma tarkasteli toista nuolta ja virkkoi sitten:

—Jos ei liene toisen nuoli niin yhdennäköinen, niin on tämä Panun jousesta ammuttu.

Kari ei mitään virkkanut, mutta loi Jormaan katseen, jonka tämä tulkitsti:

—Tietäjä itse ampuu otuksia pyhäältä vuorelta, mutta muilta hän sen kaikkien haltijain koston uhalla kieltää.

Kari oli irtauttanut ilveksen naulasta ja heitti sen selkäänsä.

—Itsellesikö omistat?

—En omista itselleni enkä anna Panulle, haltijalle vien omansa.

—Oikein teet, vakuutti Jorma. Ehkä sillä haltijan sovitat. Muuta uhria ei sinun enää tarvinne tehdä.

Mutta taas palasi Jorma kuvan eteen ja puheli, sill'aikaa kun Kari kiinnitti ilvestä puuhun niin korkealle, kuin yletti:

—Mikä rähjä ja haltijan pilkka, sinä vinosuu, vääräsääri, kierosilmä! Sinussako, ihmiskäsin tehdyssä rumassa rakkineessa, muka haltija asui mielummin kuin omassa kasvattamassaan koivussa, jonka siemenen kylvi siihen silloin, kun metsät ensi kerran kylvettiin, ja jonka suojassa on siitä lähtien asunut. Näetkö, kuinka tuo ahneesti kättään ojentaa uhria anoen kuin kerjäläinen—omansa olet jumala nykyiselle kansalle, joka ei muusta tiedä kuin voitosta ja saaliista ja semmoiseksi kaltaisikseen jumalansakin laatii.

—Iskemme hänet suulleen maahan! sanoi Kari.

—Paikka on pyhä, virkkoi Jorma vakavasti. Ei saa pyhällä vuorella tehdä väkivaltaa pedollekaan, vaikka karjaasi olisi kaatanut. Vastatkoot siitä, mitä tekevät, vastatkoot haltijan kostostakin.

—Virkammeko heimolle Panun teosta?

—Emme virka vielä, emme ennen kuin tarvitaan.

—Mieleeni painan, ehkä piankin tarvitaan.

Aurinko oli mailleen mennyt, ja etelän ilmoilla nukkui illan rusko öiseen uneensa kuun alkaessa samalla saloisia maailmoita valaista. Hopeisena hohti jo sen heleässä valossa tuuhealehväinen, hienorihvainen haltijan koivu. Vielä kerran kääntyi Jorma päin pyhään puuhun, joka seisoi siinä suurena ja mahtavana, varjoonsa peittäen käsin tehdyn jumalankuvan, ojensi molemmat kätensä koivua kohti ja laulahti siinä keksimänsä sanat:

»Metsän ukko halliparta, metsän kultainen kuningas, nouse koivun konkelolle, lepän lengolle ylene laulujani kuulemahan, onko laulut laulliset, onko virret viehkeyiset, onko mieluiset sanani, otolliset uhrityöni. Lepy lehto, kostu koivu, ällös suuttuko, jumala, maanpitäjä pillastuko uhrityöstä uhrimiesten, typeristä tyhmän kansan, lepy metsä miehille, lepy näillä leppysillä, lauhdu näillä lauleluilla.»

Iltatuuli, suvisilta ilmoilta tullen, kosketti koivua mennessään, ja ikäänkuin olisi sen haltija unestaan herännyt, karisti se puun oksilta miesten päälle pilven hienoista huurua.

—Otolliseksi uhrimme arvelen, sanoi Jorma hyvillä mielin, ja noudettuaan suksensa solasta, jonne olivat ne tullessaan jättäneet, lähtivät miehet laskemaan alas vaaran pohjoista rinnettä, josta kaiken

kansan uhritie vei harvan hongikon läpi loivaa rinnettä Panulaa kohti. Huimaa vauhtia kiisivät sukset alas kannakselle, joka erotti Panulan talon pyhitetystä alueesta, läpi kannakselle laitetun aidanveräjän, missä oli kaksi karhun pääkalloa pitkään riukujen nenässä ja ylös Panulan pellolle liki pajaa, jossa vasta siinä vauhdistaan pysähtyivät.

Panu oli jo pihalla ja kysyi heitä huutaen, ketä miehiä olivat ja mistä tulivat. Tunnettuaan heidät ja kuultuaan heidän uhria tekemästä tulevan, kysyi hän mielihyvää ilmaisevalla äänellä, mitä olivat uhranneet.

—Veimme haltijalle omansa, vastasi Kari.—Ja sen pitempiin puheisiin puuttumatta sujuttivat miehet suksensa liikkeelle ja käänsivät alas rantaan, jossa nuottakodan luona erosivat, Kari vielä yötä myöten kotiinsa hiihtääkseen ja Jorma mennäkseen tupaseensa toisella puolen lahden.

Mutta kun Kari oli vähän matkaa viitellyt Korpijärven sileää pintaa, kuuli hän tulijain meteliä ja aisakellon isoa ääntä edestään ulapalta. Vetäytyen lähellä olevan saaren suojaan näki hän kaksi hevosta vaivalloisesti pyrkivän ummessa hangessa eteenpäin. Arvattuaan heidät voudin miehiksi yhtyi hän takaapäin heidän seuraansa ja sai kuulla, että tulijat olivat voudin lähettämiä ummen aukaisijoita ja että vouti itse saapuisi huomenna iltapäivällä. Sen tiedon saatuaan jätti Kari kotiinsa menon ja hiihti yöksi Jorman majalle, jonne oli jo muitakin heimon miehiä saapunut olemaan avullisina kuninkaan voudin huomenna alkavissa suurissa karhunajoissa.

XVIII.

Seinämät täynnä seisoivat suksia Panulan pihalla seuraavana päivänä, ja tupa oli täynnä odottavia miehiä. Päivän alkaessa laskuilleen painua ilmoitti tähystäjä voudin olevan näkyvissä järven selällä. Vaahtoisin, huohottavin hevosin karkuutti korkea herra täyttä laukkaa rannasta pihaan rappujen eteen. Karhunnahka oli porstuan kynnykselle levitetty ja toinen tuvan kynnykselle. Pirtin keskilattialla seisoivat Panu komeimpaan juhlapukuunsa puettuna: punaisella päärmettyyn ja nädännahalla reunustettuun valkoiseen sarkakauhtanaan, voutia vastaanottamassa.

—Terve sulle, suuri herra, terve tänne tultuasi matalaisehen majahan, asuntooni ahtahasen!

Ja isolla kädenliikkeellä hän osoitti voudille hirvennahkalla päällystetyn peräpenkin istuttavaksi, samalla kun kääntyen miesten puoleen käski heistä Ilpon, Kuisman ja Joukon käymään tulijalta hänen tamineitaan riisumaan.

Vouti antoi ottaa turkin yltään, vedätti peurakkaat jalastaan, heitti helähtelevän miekkavyönsä penkille, oikoi jäseniään, uhkuili ja puhkuili ja tyhjensi sitten yhteen henkäykseen höyryävän oluthaarikan, jonka Panu hänelle tarjosi. Pyyhittyään partansa ja istuttuaan osoitetulle sijalle pöydän päähän oli hän Panun mielestä valmis tavantakaisia isännän kuulumiskyselyjä vastaanottamaan.

—Tiennetkö vereksiä, vierahani? kysyi Panu. Lieneekö rauha maassa, olleeko elossa kuningas?

—Elää kuningas ... rauha on maassa, vaikka lempo sen venäläisen tiennee, milloin rajan yli ryntää. Mutta minnekä sinä, Panu, sieltä kirkosta hävisit silloin, kun se pappi meitä kumpaakin kirosi?

—Ka, kiire oli kotiin, miehet odottivat, vastasi Panu, ja kääntääkseen puheet toisaalle kehoitti hän voutia pöytään käymään, leipää, lihaa haukkaamaan ja pitämään hyvänä, mitä talon vähät varat tarjota taisivat.

Pöytä oli koko päivän katettuna ollut, lihat vartaisissa paistuneet, puuroastiat uunin arinalla lämminneet. Yksin asettui vouti pöydän päähän aterioimaan Panun itsensä häntä palvellessa. Naiset olivat kaiken valmiiksi laittaneet, mutta ei yksikään heistä näkyviin tullut, sillä niin vaati vanha taika, etteivät karhumiehet saa ajopäivänä eivätkä sen aattonakaan olla naisten kanssa missään tekemisissä. Ei ollut voudin käydessä ennen tätä tapaa noudatettu, mutta peläten hänen Annikkia itselleen vaativan ja nähtyään Karin tulleen saapuville, vaikei ollut sanaa saanut, oli Panu mahdollista törmäystä välttääkseen ulottanut voutiinkin heimon vanhan tavan ja lähettänyt voudin pihaan ajaessa kaikki naisensa Ilpolaan.

—Miehetkö ne nyt Panulassa naisten töitä tekevätkin? kysyi vouti viimein, kun oli pahimman nälkänsä sammuttanut.

Panu selitti, että se oli taika ylen tähdellinen, jota ei saanut kukaan laimin lyödä:

—Liekö tuo taika tuommainen niin tähdellinen.

—Ka, usko tai älä, armollinen herra, mutta ylen tähdellinen on naistaika, tuiki on tärkeä ja tehokas. On taikoja, joista ei ole pahaa, jos ne joskus rikkonetkin, mutta tätä älä riko, älä kosketa ajohon lähtiessäsi mitään, mikä on naisen käden kautta kulkenut, mesikämmen tuntee sen heti, ja paha sinut perii.

—Minkähän tekee?

—Tekee, armollinen herra, kahtalaisen tempun. Jos on paetakseen, niin pakenee, ettet nähdä saa, mutta jos on päälle tullakseen, niin töyttää päälle semmoisella raivolla, ettei mikään edessä kestä. Mitenkäs kävi viime talvena, kun naisen kädestä illallisen nautit? Siihen olisit ukon alle jäänyt, jos eivät koirat ja miehet hätään joutuneet?

—Senkö syyksi luulet?

—Sen syy se oli! vakuutti Panu, ja kaikki muut miehet siihen hartaasti yhtyivät.

—Olkoon sitten... Mutta ovatko nyt saaliit tiedossanne?

—Tiedossa ovat.

Vouti kun oli aterioinut ja oluthaarikan eteen kyynärpäät pöytää vasten asettanut, pani hän miehet kertomaan, missä karhut olivat ja miten kierretyt, miten olivat jälkensä kulkeneet ja kuinka makuilleen asettuneet.

—Ensimmäisen kiersi tämä Jouko pikkupoikain kera. Jänislangoilla kulkiessaan löysivät jäljen ja sitä seurasivat kuin karjan uraa. Lähivaraaja otso oli kierrellyt, niinkuin tässä koko kesän kierteli näyttäytyen ja kuuluutuen milloin millekin; näkivät sen naiset, näkivät lapset, ja koirat ajaa pölyyttelivät kuin pihajänistä. Näkevät nyt pojat mesikämmenen suota tarsivan, ilmaa nuuskivan, kavahtaa se tuolla Kokkokalliolla suureen kelohonkaan ja sieltä maailmaa tähystelee. Pojat vähän matkan päässä puun suojassa tarkastelevat. Laskeutuu ukko alas puusta, viheltää pojille kuin olisi koiriaan viheltänyt ja vierii suolle, pojat perässä. Suolla on heinäsuova kuivan maan laidassa; sen hajoittaa, sitä penkoo ja pahnustaa ja kiertäiksen kuin koira käppyrään. Huomenna kun mennään katsomaan, siinä vielä makaa eikä ole liikkunut koko talvena.

—Sen otamme sieltä kuin orrelta.

—Ka, Tapio hänet tiennee.

—Entä toinen karhu?

—Toinen on saman suon saarekkeessa, tiheässä näreikössä, helppo oli sekin kiertää, mutta kolmas on iso ja arka ja vaikea oli saada hänet asettumaan. Viimein piiloutui luolaansa vuoren rinteeseen. Itse hänet kiersin, mutta monet tait tarvittiin ennenkuin tepsivät.

—Millaisia taikoja teit?

—Ei ole tapa taioista kertoa, mutta kun et Kontojärven miehille kertone, miten Panu karhunsa kiehtoo, niin jutellen. Arka kun oli, kun oli purojen pohjia kulkenut, takaisin jälkiään astellut ja sen semmoista peliä pitänyt, en umpeen kiertänyt, vaan jätin nenät auki. Jos aivan umpeen kiersin, niin kohta olisi myyrä metsänhaltija, joka sitä maan alitse talven pitkän pesään elättää, rientänyt sen korvaan kuiskaamaan: »Nyt olet kierroksessa, pakene pois!» Mutta vielä olisi siltäkin taialta liikkeelle lähtenyt, ellen toista tehoisampaa tehnyt.

—Minkäpäähän teit?

—En suuren suurta, en pienen pientä, paninhan kolme palokärjen päätä kolmennäköiseen ja kolminkertaiseen villalankaan ja sitä vetelin perässäni ympäri kierroksen. Palokärki kun on otson lemmikki ja saman haltijan joukkoon kuuluva kuin hänkin, niin turvelo tietää olevansa turvassa, kun on palokärki kiertänyt. Oli siinä vielä kolmaskin temppu, vaan en tiedä, kertonenko.

—Kerrohan nyt kaikki, soma on temppujasi kuunnella.

—On sillä temput Panulla!

—Vielä oli muassani elävän puun pakkulata ja vanha sodassa ollut miekka. Kun jäljet löysin, käänsin nurin kolme jälkeä ja luin mesikämmenen synnyn. Sitten sillä miekalla piirsin jäljille kolme viisikantaa

miekan kärkeä maasta nostamatta, sytytin tulen pakkulaan ja lähdin sen palavan pakkulan kanssa kiertämään. Kun kierros oli valmis, tein taas viisikannat maahan ja sammutin tulen. Semmoinen oli kolmas taika, ja paikoillaan on pysynyt, sikeätä unta on kiskonut, eikä ole mikään häntä häirinnyt.

—Etkö enää muuta temppua tehnyt?

—Teinhän vielä, mutta sitä en sano.

—Sano pois kaikki.

—Saanenhan sanoa, vaan et siitä minua kiitä ... haltija kuulisi, sanan veisi, ja huomenna olisi kaiossa karhu.

—Älä sano sitten. Mutta mistä sinä, Panu, olet nuo tietosi saanut?

—Ka, haltijat unessa ilmoittavat, toiset tiedot arpa neuvoo.

Uteliaasti olivat tuvassa istuneet miehet kuunnelleet Panun puhetta, ja voutikin oli varmasti vakuutettu siitä, ettei karhua käynyt taikoja tekemättä pyytäminen. Jorma ei nyt huolinut ruveta mieltään ilmaisemaan, virkkoihan vain vieressään istuvalle miehelle:

—En tiedä Väinön linnun raatoja kuljetelleen ... luvut luki ja anoi apua Ukolta...

Mutta vouti oli matkasta väsynyt ja käski tilaa laittamaan. Yksin pantiin herra suureen tupaan nukkumaan, muut miehet poistuivat toiseen pirttiin yötään viettämään. Tarjosi vouti kuitenkin Panulle itselleen sijan samassa huoneessa. Mutta ei sanonut Panu tänä yönä makuupaikkaa tarvitsevansa. Varautua täytyi hänen huomiseen karhunajoon, oma ja miestensä henki turvata aseita tehoisiksi taikomalla. Ase saattoi olla näöltään uusi ja oivallinen, keihäs vankka varreltaan ja terä purevan näköinen, nuoli niin menevä, että luulisi itsestään ilmassa lentävän, eivätkä kuitenkaan mihinkään kelvanneet, varsi katkesi, kärki murtui eikä haavaa tehnyt, ellei ollut oikeissa mujuissa kasteltu, ja ellei sen päälle oltu oikeita lukuja luettu.

—Otahan minunkin aseeni, virkkoi vouti.

Panu toivotti hyvää yötä ja pehmoisia pahnoja, mutta ovesta käännnytti hänet vouti vielä takaisin.

—Annoitko Annikille lahjani?

—Tarjosin, mutta ei kelvannut.

—Etkö luule hyvällä suostuvan?

—Kun ei suostune, vienet hänet väkisin.

—Takaatko miehesi, etteivät vastarintaa tee?

—Jos sulhonsa tehneekin, et siitä välittää huoli.

—Sano sulhaselleen, ettei piikaa iäksi pestata.

—Et huoli olla levoton, vaan antanet asian minun huostaani.

—Tiedät tahtoni ja toimi sen mukaan.

—Luottanet minuun.—Mutta sano minulle, mitä pappi mielii?

—En tiedä, mitä mielinee, viha on välillämme. Valitukset on käymässä meidän kummankin, hänen piispalle, minun kuninkaalle. Hän siitä, että minä velhoja suojelen, minä siitä, että minua kirkossa häpäisi.

—Eikö kuningas ole mahtavampi kuin piispa?

—Mahtavampi on.

—Mutta vielä on Moskovan tsaari kuningastakin mahtavampi. Ja hyvä kuuluu olevan mies, antaa kunkin rauhassa haltijoitaan palvella.

—Antaahan kuningaskin.

—Miksei sitten estä Kontojärven koiraa haukkumasta?

—Eihän hänkään kaikkia koiria. Mutta huoletti ollos, me häneltä suun salpaamme.

Vouti heittäysi lattialle tehdylle kaislavuoteelle, Panu otti hänen keihäänsä ja kirveensä, mutta pyssyä ei ottanut, jolle ei sanonut mitään taitavansa.

Toisessa tuvassa odottivat miehet Panua aseineen. Panu keräsi niitä kainaloonsa ja toisia olalleen viedäkseen ne yöksi pyhälle vuorelle taikasaunaansa ja siellä ne lukeakseen, loihitiakseen ja taikomalla tehoisiksi tehdäkseen.

—Entä Kari? kysyi Panu kaikkien muiden aseet koottuaan.

—Ei taida tarvita.

—Entä Jorma-setä?

—Kun ei tekoaan tehonne, ei taioistakaan terone.

—Ette minua halveksi, vaan haltijoita.

—En luule haltijain avun avaimen yhden miehen takana olevan.

—Vaan el ole kaikista avaimen käyttäjiksi.

XIX.

Otettuaan Joukon mukaansa lähti Panu, aseitaan kantaen, pyhälle vuorelle päin hiihtämään. Tultuaan sisään pyhästä veräjästä, jonka pielissä oli karhun kallo kussakin, ei hän lähtenyt vuorelle kiipeämään, vaan liukui sen sivua pitkin rantaa myöten, noudattaen entistä suksenjälkeä. Kun oli tultu niin kauaksi talosta, etteivät tulet sieltä enää näkyneet, kääntyi Panu poikansa puoleen ja alkoi hänelle puhua ja asioita selittää, niinkuin hänen tapansa oli aina nyt, kun oli alkanut häntä taikamatkoilla muassaan kuljettaa.

—Nyt vien sinut paikkaan, missä et ole ennen käynyt, ja neuvon tietoja, joista et ole ennen oppia saanut. Huomaa tarkkaan, mitä näet, ja pane visusti mieleesi, mitä kuulet. Taika on yhdellä erällä opittava, tiedon on mieleen painuminen kuin jalan jäljen tuoreeseen lumeen: jos monesti kuljet, sotkeutuu, etkä tiedä, mistä on tullut ja minne mennyt. Älä kysy äläkä puhuttele. Minä tiedän, mitä ajattelet, ja selitän sen, mikä sinun tarvitsee tietää.

Äänetönnä hiihtää lipitti poika isänsä jäljessä, joka, vaikka olikin hänellä raskas kuorma olallaan, pitkissä ponnahduksissa luisutteli suksiaan tasaisella maalla jyrkän kallion rinnettä.

—Olet taikoja oppinut, puheli Panu, mutta parhaat ovat oppimatta. Taioista suurimmat ovat ne, joilla ihmisiä lumotaan, mutta niitä lähinnä on otsotaiat, sillä otso on tietäjä eläinten joukossa ja monet haltijat ovat hänellä hallussaan, myyrä häntä talvella elättää ja hunajaa mehiläispesästä kantaa, palokärki kesällä hänen iloiseen viheltää ja edellään lentää. Mutta vaikka taikoja koko joukon tunnet, et tiedä vielä, mikä on taika, ja mikä on sen tarkoitus. Taika sitoo ja päästää, sulkee ja avaa. Taika on tiirikka, jolla salaa oven umpilukkoon panet ja jolla sen siitä salaa avaat. Se on kuin pyydys pahan haltijan polulle pantu, lanka aidan raossa, loukku tiellä, rauta lumessa jäljen alla. Ennen, kun haltijat hyviä olivat, tottelivat kolmea sanaa, loihdulla heidät hillitsit. Jorma luulee, ettei vieläkään muuta tarvita. Mutta sitä pitäen, kun Ristin-Kiesus Karjalaan tuli, ovat pahat haltijat irti päässeet, jotka ennen Kipuvuorella vangittuina olivat taikka kahden puolen välissä tuulisella säällä ruikuttivat. Ne eivät sanasta säikähdä, vaan ne pitää tekotempulla voitettaman. Kuta kummempi tempu on, sitä vaikeampi on sen sitä välttää, kuta ovelammin osaat sen tehdä, sitä helpommin se siihen lankee. Ne ovat vainajia kaikki pahat haltijat. Vainaja kun haltijaksi pääsee, on paha kiusaamaan, sitä pahempi, kuta läheisempi. Reita on tätä nykyä vainajista vainolaisin. Joka paikassa se piilee ja väijyy, ole varma siitä, että otson ajossa huomennakin kantapäillämme hiihtää. Missä sauvattoman suksen jäljen näet, joka on nietoksien harjoja hiponut, siitä on hiihtänyt. Jos ei minulla ollut sen tietoja, monta kertaa olin hukassa.

—Millä lailla sait Reidan tiedot, isä? kysyi Jouko ponnistellen Panun perässä, joka hiihti sitä kiivaammin, kuta enemmän puhui.

—Sen sinulle tänä yönä ilmaisen. Ilmaisen sinulle kerran kaikki tietoni ja kaikki taikani siirrän. Vielä en sitä tee, et jaksaa kaikkea muistaa. Mutta seuraa nyt tarkoin ja näe, miten otsoa vastaan varaime.

Panu pysähtyi suunnattoman suuren muurahaiskeon luo, joka oli tuuhean kuusen ympärille

rakennettu. Yhden toisensa perästä pisti hän keihäät ja nuolet kekoon, keihäät sen juureen ja nuolet huippuun ja käänteli niitä kuin rautaa ahjossa, kuulumattomia sanoja hymisten. Sen tehtyään otti hän hopeaisen uhritankonsa tuluslaukusta ynnä sitä varten tehdyn pienen veitsen, käski Joukon tekemään samoin ja astumaan hänen askeliinsa, kun hän kekoa kiersi. Kolme kertaa kiersi hän keon myötä- ja vastapäivään, vuolaisi joka kerralla murusen hopeata kekoon ja loihti:

»Ota teräs tenhojasi, ime muuraisen mujuja, väkeviä, vihavia myrkkynesteitä nenähäs. Kerran raapaisen kärellä, ihon auki irtautan, verisuonet puhki pistän,— Jo on verissä vihani, kuolon kalma kalvamassa, et kuin kerran kellahtanet hangen päällä hengetönnä.»

Otettuaan aseensa itsekunkin nopealla nykäisyllä pois keosta ja pistettyään ne hankeen ikäänkuin niitä siinä terästääkseen antoi hän ne Joukolle ja käski viemään ladulle suksien luo. Itse nyhtäisi hän keolle jääden vasemmasta pohkeestaan, vasemmasta kainalostaan ja vasemmalta puolen rintaansa kolme karvaa kustakin ja ripotteli ne uhriksi kekoon. Sitten taittoi hän oksan kuusesta, ripsui sillä aseiden jäljet umpeen ja lakaisi lumenkin askelilleen, peräytyessään takaperin suksien luo.

—Nyt on aseet varattu, omamme ja muiden. Itse olemme vielä varaamatta. Jätämme aseet tähän ja otamme ne palatessa. Käymme pajanväen avuksemme ottamaan. Ne otamme sijasta siitä, jota et ole ennen nähnyt, mutta jonne sinut nyt saatan. Hiihdämme tässä nyt pyhän vuoren rinteelle. Tämän laella tai tämän ympärillä, mutta paras kaikista, jos tämän niemen kärjessä, ovat taiat tehtävät. Täällä kaikki haltijat asuvat, täällä ne ovat lumottavat, lepytettävät ja sidottavat. Täällä ne parhaiten rukouksia ja taikoja tottelevat. Monet luulevat, että saman tehon tekee, missä rukoilit, uhrasit tai taikasi toimitit. Saattaahan joskus muuallakin haltija asua, mutta yhtä hyvin sattuu, että on poissa. Mutta uhrivuorella hänet aina tapaavat. Tänne pitäisi kaiken kansan uhraamaan saapua, tänne antimensa kantaa. Ei kunkin kotoinen uhri ole aina tarpeen, ei ole aina hyväkään. Ei tiedä tavallinen mies, milloin uhri on otollinen, tietäjä yksin sen tietää ja uhraa muiden edestä. Hän on haltijoihin tottunut ja haltijat häneen. Uhri, olipa kuinka oivallinen tahansa, ei vaikuta sopimattomalla ajalla: kuusta, auringosta, tähdistä, tuulista tietää arvata tietäjä ajan oikean. Kun on aika oikea, ei tarvitse kovinkaan paljon uhrata, saatat vasken kullasta, tinan hopeasta vuolaista... Mutta nyt olemme perillä.

Jouko näki tuuhean kuusikon edessään hämmästyttävän. Sen läpi tungettua oltiin aukealla, jossa Panun taikamaja seiso. Vaikka oli mieltään karaissut, vapisivat vähän hänen sydämyksensä tätä salaperäistä huonetta lähestyessään, jonka jokaisesta nurkasta petoeläinten avonaiset luukidat ja silmäkuopat vastaan irvistivät, näyttäen kuutamon valossa kahta kamalammilta ja suuremmilta.

—Et heitä huoli pelätä, eivät ne ihmisille mitään mahda. Haltijoita vastaan ovat siihen asetetut, kuolleet kuolleita peloittamaan. Koko saunakin on itsestään metsään kuivaneista ja ukonnuolen tappamista puista tehty. Semmoiseen eivät pysty maan vihat, eivät ilman eivätkä vedenkään vihat. Se on tehty satoja vuosia seisomaan, ja niin kauan, kun saanee tulen vihoilta säilyä, ei häviä, vaan pysyy Karjalan tietojen tukena ja turvana.

Astuttuaan alas suksiltaan oven edessä ja nostettuaan ne seinää vasten kahden puolen ovea otti Panu kynnyksen alta lumesta keppiin pistetyn koiran kallon ja pystytti sen oven alle hankeen. Sitten hän veti pienen metsäkirveensä huotrastaan, iski sen oven kamanaan ja virkkoi:

—Anna onni ollakseni, rauha rakas asuakseni tässä koissa kultaisessa, petäjäisessä pesässä, honkaisessa huonehessa.

Ovi oli matala ja ahdas, niin että sisäänmenijän täytyi kumartua siitä kulkiessaan, ja sen kynnys oli korkea kuin riihen kynnys. Sisästä oli huone puoleksi paja, puoleksi sauna. Katon rajassa oli lauteet ja kiukaan kupeessa ahjo. Palje, lasin, vasarat, pihdit ja muut pajakalut olivat kaikki pienoiskokoa kuin leikkikaluja.

Kun tuli oli viritetty takkaan, näki Jouko tarkemmin katsella ympärilleen. Seinillä oli nauloissa riippumassa tai rakoihin pistettynä kaikenlaista tietäjän tavaraa suuret varastot: käärmeennahkoja, petoeläinten hampaita ja kynsiä, ketunhäntiä, kiviaseita ja joukko valmiita ja keskentekoisia kannuksia. Kaikkia näitä taikakaluja keräsi ja valmisti Panu ja möi tarvitseville.

—Nyt käymme pajan väkeä mukaamme ottamaan, sanoi hän. Metsämies kun metsään lähtiessään ottaa pajan väen mukaansa, eivät pysty minkäänmoiset kateet eivätkä lointeet. Seuraa tarkkaan, mitä teen, kerran näytän, en monesti.

Jouko näki isänsä veitsen kärjellä kaivavan palkeen pohjaläpän kautta tomua ja vuolevan hopeata sijaan kolme sirua. Pajapölkyltä alasimen kannen alta hän otti samalla tavalla raudan kuonaa ja niinikään ahjosta hormin suun kohdalta, vuollen aina hopeaa sijaan ja joka kerta loihtien:

»Tulen tyttö, tuima neito, nouse huonoa hoitamahan, voimatonta vaalimahan, varten vastuksen väkeä, noidan nuolia kovia; ettei noidat kyllin saisi, velhot viljalta vetäisi.»

—Nyt minä sekoitan nämä tomut ja panen tähän myttyyn ja mytyn tuluksiini, niin eivät pysty mitkään noitumiset, vaikka olisi kontio itse haltijan oma. Siinä on sinun osasi. Anna tänne tulukseksi. Näytän sinulle nyt ja annan omaksesi yhden kutakin tehoavaa taikakalua ... ja tämän kissannahkakukkaron, jossa ne säilyvät.

Ja Panu otti esille uuden nahkapussin, johon sitten noukki seinältä seuraavat esineet ilmoitellen, mihin niitä mitäkään tarvittiin: ukon taltan ilman vihoja vastaan, hiiren pään maanväen vihoja vastaan, kiiskan kuivuneen evän veden väen vihoja vastaan, sitten vielä kotkan kynnen, murusen kääpää pyhästä uhripuusta ja lopuksi palasen puuta kirkon seinästä kirkonväen vihoja vastaan.

—Nämä on tehoavia kaluja kaikki muut paitsi kirkonväen taika. Ennen auttoi kirkonseinästä otettu lastupala, ottipa sen mistä paikasta tahansa, mutta nyt on uusi herra kirkolla, ja pitäisi olla sen oman paidan lievettä taikka rippiöylätti, ennenkuin sait kirkonväen vihat torjutuksi. Minä en niitä saa käsiini, mutta sinun ne on hankittava, kun kerran tietäjäksi tulet.

Hajamielisesti oli Jouko kuunnellut isänsä selityksiä, huomio kiintyneenä seinällä oleviin esineihin, joista hän kaikista uteliaimmin tarkasti nurkassa riippuvaa outoa pukua. Ensin siinä oli naulassa suippopäinen lakki, joka oli punaisella veralla päärmetty ja josta riippui monenvärisiä silkkisiä ja samettisia nauhoja. Hatun alla oli peurannahkainen peski, jonka kauluksesta, hihoista ja kainalojen alta riippui koristeina helmiä, näkinkenkiä, rahoja ja pieniä tiukusia. Peskin alla oli pienoinen kolmijalkajakkara, ja kahteen sen jaloista oli pistetty pukuun kuuluvat peurakkaat. Ne olivat Joukosta tutut vaatteet, jossakin oli hän ne kauan sitten nähnyt, mutta ei muistanut missä.

—Mitä nämä ovat? kysyi hän nostaen kauhtanan lievettä. Mutta samassa hän hiljaa huudahtaen pudotti sen takaisin ja peräytyi äkisti. Liepeen alla oli hän nähnyt tuohisen ja tuohisessa ihmisen pääkallon, jonka irvistelevien ikenien välistä näkyi elävän käärmeen kiemuroita.

Panu naurahti poikansa säikähdystä, kaivoi kontistaan pulloksen, nosti kauhtanan lievettä ja kaatoi maitoa tuohiseen. Silloin alkoi kiemura kallon sisässä liikkua, ja pistäen päänsä vasemmasta silmän reiästä lakki käärme maitoa astiasta suuhunsa.

—Ei tämä mitään tee, tämä on lumottu. Ei ole oikea käärme, vaan käärmeeksi muuttunut ihmisen henki.

—Kenen ihmisen? kysyi Jouko, huulet ja ääni vielä vavisten.

—Pitänet nyt takanasi, ilmoitan sinulle tiedoistani salaisimman. Reidan ovat vaatteet, sen on pääkallo, ja sen henki on käärmeeksi muuttunut. Kun kuolemata teki ja henkensä lähtöään, manasin minä:—Henkesi mua palvelkoon!—Sen kuuli vielä ja kirosi:—Käärmeeksi henkeni maan alle matelemaan ja kantapäähäsi puremaan! Ja sinne meni, henkensä heitti ja kaikki haltijansa mukanaan vei. Kaiken ikäni olisi minua vainonnut, ellen ottanut vaatteitaan, joita tietäjänä toimissaan piti, ja kaivanut kalloaan haudasta ja niitä tänne talteeni tuonut. Mutta käärmeen kera henkensä kuljeksi.

—Miten sait sen?

—Ikävystynytkö lie henki erillään ruumiista harhailemaan, kun käärmeen nahkaan kätkihe, taikojakin lienee totellut, päivänä muutamana tämän huoneen kynnyksellä loikoi ja sähisten päätään kohotti. Maidon kotoa juoksin, hokuttelin, kesyttelin, sain kalloon solahtamaan, ja siinä on siitä päivin lämpimissä valkeissa villoissa asuntoaan pitänyt entisessä sijassaan, ja hallussani on minulla Reidan haltijat ja turva kaikkia Lapin taikoja vastaan, ellen käärmettä tapa ja ellei kukaan muukaan talossani sitä tee. Kolmella suurella uhrilla sen lupasin ja jos lupaus rikottanee, katoaa käärme ja Lapin nuolena näkymättömän kaaren päällä minua ja sukuani väijyy. Muista tarkkaan, ettet käärmettä koskaan tapa, missä hän sinua vastaan tulleeakaan.

—En tapa.

—Ettet erehdyksestäkään sitä tekisi ja aina muistaisit, annan Reidan käärmeen tästä päivästä hoitoosi. Maitoa hänelle tänne kannan.

Ei uskaltanut Jouko pyytää tästä toimesta päästäkseen, vaikka häntä kammotti lähestyä sen henkeä, jonka hänen isänsä oli surmannut, niinkuin puhuttiin. Olisi tehnyt mieli sitä kysyä, vaan ei tohtinut. Ja outoja ja tukalia olivat hänestä kaikki nämä mutkat ja menot. Siitä pitäen, kun hänen isänsä häntä taikoihin neuvoi ja tietojensa salapoluilla kuljetti, seurasi hän häntä kammo käärönä rinnan alla ja mielessä alituinen ahdistus. Tietäjää tahtoi hänestä isä, mutta ei tuntenut Jouko kykyä siksi tullakseen eikä voimaa henkiä hallitakseen. Isä oli sanonut: jos taian opit ja unhotat, itseäsi vastaan se kääntyy. Päiväkaudet kulki hän alituudessa pelossa, että jotakin tärkeää unohtaisi, ja unensa yöllä oli täynnä sekavia taikoja ja haltijain lähettämiä outoja näkyjä. Eikä ollut ketään, jolle huolensa haastaisi, sillä kielto oli ankara isältä kenellekään niistä mitään puhumasta. Pyysi hän nyt ulos päästäkseen, kun näki

Panun uusien taikain tekoon valmistauvan.

—Yövyimme tänne, vastasi Panu. Perekdyttävä on sinun haltijoihin ja haltijain sinuun. Jos sinulle Maahinen unessa ilmaantunee, tietää se, että sinulle alamaiseksi tarjoutuu. Ellet häntä nähne, kerran kuun vaiheessa on sinun täällä yö nukuttava, kunnes nähnet. Nouse lauteille, ummista silmäsi ja nuku.

Jouko totteli, sydän vapisten. Kauan askaroi hänen isänsä vielä alhaalla taikoja tehden, loihtuja hymisten ja täytellen taikakaluilla pienenisiä pusseja, samanlaisia kuin se, jonka oli Joukolle antanut. Mutta Jouko ummisti silmänsä, veti kauhtanansa korvilleen, ettei tulisi tuhoa, jos näkisi eikä muistaisi, ja siihen nukkui, kun kuuli aikainsa päästä isänsäkin lauteille nousevan.

Pimeä oli huone ja tuli takassa sammunut, kun Jouko kiljahtaen ylös kavahti heräten uneen, jonka oli nähnyt.

—Haltijanko näit? kysyi hänen isänsä.

—En nähnyt.

—Etkö mitään nähnyt?

—Näin.

—Mitä näit?

—Näin papin.

—Tuliko sisään?

—Ei, vaan ikkunasta katsoi.

—Ei uskaltanut, kun koiran kallo ulkona irvisti.

Mutta paha oli se merkki, että Jouko sinä yönä, jonka taikamajassa ensi kerran vietti ja jolloin olisi ollut haltijain tuttavuuteen saatettava, oli papin nähnyt.

XX.

Vasta aamupuoleen yötä vaipuivat karhumiehet Panulan suuressa tuvassa pitkäkseen lattialle. Yön pitkän, kun tuli takassa roihusi, istuskelivat he sen ympärillä hilpeätä puhetta pitäen, satuja ja tarinoita ja metsästysseikkailuja toisilleen kertoen ja karhuvirsiä laulaen. Mutta ei kukaan karhua nimeltään maininnut, otsoksi, mesikämmeneksi, metsänkuninkaaksi puhuttelivat. Oluthaarikka kierteli miehestä mieheen ja palasi tyhjänä ikkunaluukulle, josta naiset ulkona seisten ja huivit silmillä sen sieppasivat ja kävivät täyttämässä. Kari väijyi Annikkia nähdäkseen, ja kun luuli hänen kurottavan kätösensä tuntevansa, livahti ulos. Mutta Annikki juoksi kotoon, sulki oven ja sieltä nauraen vastaan tenäsi, kun Kari häntä tavatakseen houkutteli. Ei, ei millään lailla tahtonut hän tuhoa karhumiehelle tuottaa hänen puheilleen antautuen tappopäivän aattoyönä. Huomenna vasta hän tuliaisvirsiä laulaessa tulee häntä vastaan karhuveräjällä.

Nukkuivat miehet tuvassakin viimein. Sikeimpään uneensa olivat juuri ehtineet vaipua,—kun Panu levähdytti oven selälleen ja isolla äänellä huutaen romahutti keihässylyyksensä lattiaan. Ken ensimmäiseksi tietäjän kädestä ehtinee keihäänsä temmata, sen on oikeus ensimmäisenä karhun kimppuun pesälle käydä. Syntyi siinä ryty, huuto ja survinta, ja Kuisma oli ennen muita omansa löytänyt.

Ei vielä ruskottanutkaan päivä, kun kaikki karhumiehet seisoivat aseineen ja suksineen valmiina soihtujen valaisemalla pihalla. Etumaisena seisoivat vouti, vierellään aseenkantajansa, jolla oli toisella olalla hänen kiiltelevä keihäänsä, toisella hänen kiväärinsä, ase outo ja kummallinen, jota eivät Karjalan miehet vielä olleet kukaan itselleen kysenneet hankkimaan, mutta jota he kunnioituksella ja pelolla katselivat.

Ennenkuin liikkeelle lähdettiin, kulki Panu miehestä mieheen, pisti kullekin käteen pienen pussin ja pyyhkäisi keihäiden kärkiä kouraansa, johon Jouko huomasi kätketyn samoja valkeita villoja, joita oli nähnyt Reidan pääkallossa käärmeen vuoteena. Mutta Kuismalle pisti Panu käteen vielä renkailla varustetun kepin, jolla karhu oli pesästään herätettävä, ellei ilman nousisi.

Jo antoi Panu voudin viereen asettuen merkin liikkeelle lähtöön, mutta silloin vaati Jorma miehet vielä pysähtymään ja kuulemaan vanhan Väinön karhuvirttä, jota laulamatta ei kenenkään pitänyt metsälle lähteä.

—Tyhjää lallatusta, joka ei mihinkään tehoa, virkkoi Panu.

—Jo on Panu tarpeelliset taiat tehnyt, ei tässä enää muiden tarvitse, säesti Ilpo.

Mutta mistään huolimatta asettui Jorma miesten keskeen ja lauloi ikivanhat kaikille tunnetut karhunpyytäjän sanat, joihin vähitellen kaikki muutkin yhtyivät. Näin lauloi hän suurella hartaudella ja innolla, vaikkakin vapisevalla äänellä:

—Mieleni minun tekevi, mieli käydä Metsolassa, metsän tyttöjen tykönä, sinipiikojen puheilla. Lähden miehistä metsälle, urohista ulkotöille. ota, metsä, miehiksesi, urohiksesi, Tapio, auta onni ottamahan, metsän kaunis katsomahan. Mielikki metsän emäntä, Tellervo Tapion vaimo, kytke kiinni koiroasi, rakentele rakkiasi, kuusamisehen kujahan, talahasen tammisehen. Otsonen mesän omena, mesikämmen källeröinen, kun kuulet minun tulevan, miehen aimo astelevan, kätke kynnet karvoihisi, hampahat ikenihisi, ettei koske konsakana, liikuta lipeänä. Otsoseni, ainoiseni, mesikämmen kaunoiseni, lyöte maata mättähälle, kaunihille kalliolle, hongat päällä huojumassa, kuuset päällä kuulemassa, siinä otso pyörteleite, mesikämmen kääntelete, kuni pyy pesänsä päällä, hanhi hautomaisillansa!

—Joko nyt saa lähteä? huusi Panu ivaten.

—Nyt saa! huusi Jorma vastaan.

Kylmä oli aamu ja tähdessä taivas. Huuruna kohosi ilmaan miesten henki, kun he pihalta soihtujen keskestä lähtöön ponnahtivat.

Jouko oli tien näyttäjänä ensimmäisen karhun kierrokseen. Vaikka tiedettiin, miten karhu oli kierretty, ja seutu, missä kierros oli, ei makuu ollut muiden tiedossa kuin Joukon, joka ei ollut sitä kenellekään ilmaissut. Joukon jäljessä tuli Panu ja vähän matkaa heistä muut miehet. Kiirettä ei pidetty, lähellä oli saalis, ja vasta päivän valjetessa sopi sen kimppuun käydä.

Kun oli järven yli hiihdetty ja sitten erään harjun poikki jo saavuttu suuren suon laitaan, erosi Jouko muista, lähtien edeltäpäin kierrosta tarkastamaan. Sieltä palattuuan ilmoitti hän kontion yhäkin paikoillaan nukkuvan ja sanoi siinä syksyisen kierroksensa olevan, mihin oli nyt ladun hiihtänyt. Ladulle tultuaan eivät metsästäjät sen sisään astuneet, ennenkuin olivat Panun kehoituksesta kaikki vaatteensa havuilla pyyhkineet ja sen tehtyään havut kierroksen sisään heittäneet, ettei karhu tuvan hajuja vainuten suuttuisi ja intoihinsa yltyisi.

Aamupuhde jo valkeni ja eri haaroille hajautuivat miehet ollakseen vastassa, jos karhu ennen pesälle joutumista heräisi ja liikkeelle lähtisi. Mutta Kuisma lähenei keppiään helistellen Joukon kanssa karhun makuupaikkaa, samalla kun muut miehet karhuvirsiä hiljaa hyristen kehäänsä pienentivät, tullen askel askeleelta lähemmäksi sekä toisiaan että makuuta. Heinäpieleksen kupeessa sulanut lumi osoitti kohta Joukolle ja Kuismalle kontion talvitilan. Mutta ei liikahtanut nukkujia, vaikka messinkirenkaat kepin päässä helisivät ja vaikka jo Jouko ja Kuismakin muiden yhä lähenevään lauluun yhtyivät. Ei liikahtanut vielä sittenkään, kun kaikki metsämiehet kaareissa seisten pesän edessä kohottivat isoäänisen huudon otusta unestaan nousemaan manaten. Vasta sitten, kun Kuisma rengaspäisen keppinsä kinoksen läpi pesään syöksä ja koirat irti laskettuina kohti karkasivat, pölähti karvainen, lumettunut käärö piilostaan esille kauheasti karjaisten. Samassa tuokiassa iski Kuisma lähinnä seisten keihäänsä karhun rintaan, mutta lensi sen ponnassa korkealle ilmaan ja sieltä päälleen hankeen putosi. Samoin kävi toisen ja kolmannen miehen, jotka karhun kohti harpatessa saivat häntä keihäällä tavoitetuksi. Mutta kun Panun, Jorman ja voudin keihäät samassa sydäntä kohti suunnattiin, pysyikin jo ponsi miehen kainalon alla, ja kyljelleen kaatui karhu raikkaimman verensä hangelle vuodattaen.

Helppo saalis oli se miesten mielestä, ja Panun taikain ansioksi tämä luettiin.

Ei ollut nyt aikaa käydä kaatunutta suuremmilla tempuilla kunnioittamaan. Vasta illalla määräsi Panu sen tapahtuvaksi, ehkä muutkin otukset siihen mennessä oli saatu pyydetyiksi.

Toisessa päässä samaa suota, pienessä saarekkeessa, tuuhean kuusen alla oli tietyssä paikassa toisen kierretyn karhun talvimaja. Mutta ennenkuin metsästäjäin kehä ennätti oikein muodostua ja pesää lähetä, pölähti karhu ylös ja karkasi voutia kohti. Saatuaan kivääristä kuulan lanteilleen, josta veri lumelle pirskahti, kääntyi se pois ja pääsi murtautumaan läpi, vieden vielä selässään nuolen, joka oli Karin kaaresta singahtanut.

Koirain seuraamana katosi karhu väen näkyvistä ja tuntui kohoavan sulolta sitä ympäröiville vaaroille.

Panu, Kari, Kuisma ja useimmat muut nuoret miehet syöksyivät heti pakenevata takaa ajamaan, jotavastoin vouti, Jorma, Ilpo, Jouko ynnä muut jäivät pesälle odottamaan karhun takaisin tuloa.

Vinhasti hiihtivät karhun ajajat ehtiäkseen paikalle siihen, kun karhu koirain eteen ensi kertaa pysähtyen rupeisi vastarintaa tekemään. Pian jäivät muut Panusta ja Karista jäljelle, mutta eivät nämäkään siihen joutuneet, kun ensimmäinen rähäkkä koirain kanssa syntyi mäen kukkulalla olevan korkean kiven päällä. Kun tulivat kisapaikalle, kiuotti yksi koirista hengetönä hangella, ja toisten haukku kuului jo keskeltä alavata metsämaata edeten yhä syvemmälle korven sisään.

Sanaakaan toisilleen virkkamatta, mutta molemmat tietäen, ettei kontio näin jaloilleen päästyään tulisi piiankaan kääntymään, ponnistivat Panu ja Kari sen jälkeen vuorotellen kumpikin latua aukaisten. Korpia, soita, vaarain rinteitä, metsäjärvien ja lampien poikki viiletti karhu, poistuen yhä enemmän lähtösiljaltaan.

Päivä oli jo aikoja sitten noussut ja oli aamusta varhaisesta puolilleen kulunut, kun haukku, joka pitkän aikaa oli vaarojen takana kuulumattomissa ollut, vihdoinkin alkoi kampeutua takaisin päin. Mutta kauaitse se yhä miehistä kulki, ja vaikka viimein pistihekin sen suon laidassa, josta oli lähtenyt, oikaisi se sivu makuusta ja lähti entistä nopeammin uusille ilmoille etenemään.

Suon päässä kuulivat ajajat, joita ankara hiihto jo alkoi uuvuttaa, kuitenkin yht'äkkiä ankaran rähinän varmana merkinä siitä, että kontio oli pysähtynyt. Melkein kuin kohona lentäen ponnisti Kari nyt kaikki voimansa ja pyyhkäisi hatuttomin päin ja avorinnoin Panun ohitse. Panu kumarsihe hänkin viimeiseen koetukseen, mutta pysähtyi ja heitti hiihtonsa. Siinä oli paikka, jossa koirat hetkeksi olivat jäljiltä haihtuneet, ja karhun jäljet esiintyivät selvinä ja tarkkapiirteisinä sotkemattomassa lumessa. Hypäten suksiltaan asetti hän ne rinnan kuin lapioksi, työnsi kannat karhun jäljen alle ja käänsi sen takaisin päin, kääntäen sillä tavalla kolme jälkeä. Sen tehtyään nakkasi hän sukset maahan, harppasi keihään varassa niiden perään ja kuulosti.

Tuskin oli Panu saanut taikansa tehdyksi, kun huomasi sen tehonneen. Karhu oli kääntynyt suon päässä ja tuli nyt sen vastaista rantaa pesälleen päin. Kun suo oli siltä kohti kapea ja keskellä vielä oli saareke, missä karhun makuu oli ollut, riensi Panu sen, minkä kerkesi, saarekkeelle, ollakseen sinne piilouneena karhua vastassa.

Hän ennätti täyttää tuumansa ja oli juuri päässyt aukean suosalmekkeen yli kuusen juurelle, kun näki kontion suota myöten tulla huppuroivan vajoten ja aina ylös hypähtäen syvässä lumessa. Metsämiehiä, jotka olivat tähän jääneet, ei näkynyt eikä kuulunut; olivat kai kyllästyneet odottamiseen ja lähteneet jälkeen hekin. Eikä Karikaan, joka jo näkyi tuolla suon päässä tulevan, ehtisi tänne, ennenkuin saalis ja kunnia jo olivat Panun.

Uupuneelta näytti jo karhu, tuon tuostakin se käännähti jäljelleen koiria kinttukarvoistaan hätistäen ja sitten aina hiljalleen edeten. Ärtynyt se oli, mörisi ja karjui tullessaan, ja päälle se olisi tuleva, niin pian kuin miehen edessään näkisi.

Luontonsa karkaisi Panu, veistään puraisi ja kävi tekemään viimeistä ja tehoisinta taikaansa. Astuen kolme askelta tulijata vastaan teki hän vasemmalla kantapäällään kolme viisikantaa lumeen ja manasi:

»Villa suusi, villa paasi, villa viisi hammastasi, villaiset sinun vihasi, katke kynnet karvohisi, hampahat ikenihisi!»

Ne tehtyään peräytyi Panu yhdeksän askelta ja odotti keihäs tanassa karhun tuloa, varmana siitä, ettei se viisikantain yli uskaltaisi tulla.

Siihen se pysähtyikin koirain taas kinttuja repiessä. Mutta kun samassa keksi Panun edessään, karkasi se suu selällään häntä kohti.

Ennätti Panu vielä keihästä karhun rintaa kohti iskiessään kiljaista sen syntysanat: »Hiien honka, älä mieheen koske!», jotka hän yksin koko heimossaan tunsii, kun karhu vikkelällä liikkeellä keihään kärjen väisti ja saaden varren kämmeniensä väliin rutaisi sen poikki kuin kortteen. Suulleen suistui Panu samassa lumeen, tunsii raskaan kämmenen pohkeensa päälle putoavan, toisen olkapäästä puristavan ja luuli jo viimeisen hetkensä tulleen.

Kun hän huumauksestaan heräsi, näki hän karhun selällään hangessa keihäs rinnassa ja sukset ristissä selän päällä ja vähän matkaa siitä kaatuneen puun päällä Karin istumassa.

Jo oli karhu kohottanut kämmenensä Panun pään päällä, kun Kari huudoillaan sai sen huomion itseensä käännetyksi. Kahdelle jalalle kohoten oli se vastarintaan asettunut. Tarkkaan oli Kari tähdännyt, suoraan sydämeen rautansa upottanut, ja siihen oli metsän kuningas ensin istualleen lyykistynyt ja siitä kyljelleen kaatunut.

Panua Kari siitä kohta tunnustelemaan, vaan ei ollut vahinkoa tullut. Mutta mielessään hymähti Kari taitoilille aseille ja karhun vihoja vastaan varatulle miehelle, joka olisi saanut henkensä heittää, ellei taikomaton keihäs ja varaumaton mies olisi apuun ehtinyt. Myhähti vielä omaa onneaankin, joka oli antanut hänen päästä Panua pelastamaan, tietäen vanhan tavan olevan, että joka kuoleman kynsistä toisen pelastaa, hän saa vaatia kaiken, mikä on toisen voimassa antaa. Ehkä nyt jo Annikin lunnaksi riistäisi?

—Tuliko mitään? kysyi Kari, kun näki Panun istualleen nousevan.

—Ei mitään ... hyvähän tuo, että viimeinkin kaatui ... olisi minultakin siihen jäänyt, jos ei kenkäni kärki irtonaisen puun juureen tarttunut.

—Keihäsi katkesi.

—Vielä minulla kirves varana ... vaan missä lienevät muut miehet?

—Tuolta tulevan kuuluvat.

Suon rannasta kohoavan vaaran rinteeltä kuului huutoa, isoja ääniä, kiihkeätä puhelua, pauketta ja rusketta, kun miehet korentoon pantua karhua kiskoivat alas jyrkästä louhikosta.

Se oli kolmas kaadettu karhu. Vouti kun oli kyllästynyt odottamaan miehiä toisen karhun ajosta, oli vaatinut käymään uuden kimppuun. Sen tiettiin makaavan luolassa vaaran rinteellä. Luolan suulle asettuen oli vouti ampunut sinne sisään. Suoliin oli sattunut, ja kiljuen oli karhu luolan sisästä syössyt kaataen vouden alleen. Muut miehet hölmäytyivät, mutta Jorma riensi esiin ja sai vielä vanhoillaankin tanakkana seisten karhua keihäänsä kärjellä pidätetyksi, kunnes vouti ja muut miehet apuun ennättäen keihäillään tekivät karhusta lopun. Eikä malttanut Jorma olla kehahtamatta, kun Karilta kuuli, miten Panun oli käynyt.

—Eivätpä siinä nyt taitotut aseet tehonneetkaan.

Eikä ollut siihen Panulla mitään sanomista.

Mutta alas hinattiin nyt suolle saalis ja vietiin samaan paikkaan, missä toinenkin kontio lumella loikoi. Ei ollut matka pitkä ensimmäisenkään karhun luo, ja ennen yön tulos olivat kaikki kolme samassa paikassa suuren kuusen alla, johon nuotio tehtiin ja asetuttiin yötä viettämään, sillä niin vaati vanha tapa ja kunnioitus metsän kuningasta kohtaan, etteivät kaatajat ennen kaadettuja taloon menisi. Lähetettiin vain Jouko kotiin hiihtämään ja sieltä hevosia ja rekiä noutamaan.

Kohta kun tulet oli tehty ja hiestyneet miehet vaatteensa kuivanneet ja mukana tuoduista konteista aterian nauttineet, ryhtyivät he karhunkaatotemppeja tekemään. Kunkin karhun selkään heitettiin sukset ristiin. Sitten kierrettiin näre kunkin turvan ympäri ja näreiden silmukkain läpi pujotettiin ja kuuseen kiinnitettiin arvokkaimman metsämiehen, vouden, vyö. Kari, Jorma ja Kuisma taittoivat sujuvia pajun vitsoja, kiinnittivät niihin kuhunkin messinkirenkaan ja kävivät niillä kukin karhuaan turkkiin huitomaan, sill'aikaa kun toiset keihäisiinsä tarttuivat ja kääntäen ne kolme kertaa karhun kuonoa kohti lauloivat:

»Ole kiitetty, Jumala, ylistetty Luoja yksin, kun annoit otson omaksi, salon kullan saalihiksi.

Otsoseni ainoiseni, mesikämmen kaunoiseni, älä suutu suottakana, en minä sinua kaannut, itse vierit vempelitä, hairahit havun selältä, puhki puiset kaatiosi, halki haljakan havuisen.»

Vielä oli huuliparta leikkaamatta. Se oli kaatajan leikattava ympäri turvan ja hattuunsa kiinnitettävä. Ensimmäisen karhun kaatajina kun olivat kaikki yhdessä olleet, annettiin kunnia Kuismalle, joka oli ensimmäiseksi keihäänsä ojentanut. Toisen karhun kaatamiskunnia tunnustettiin Jormalle, joka oli estänyt karhun pakenemasta. Kolmas oli Karin.

—Olihan siinä Panukin osallisena, pistätteli Jorma.

—Karin oli kaatama, virkkoi yhä vähän häpeissään Panu.

Mutta nyt tahtoi vouti, joka havuisella vuoteella tulen ääressä loikoi ja hyvillä mielin siinä jäseniään oikoili, tietää, miksi piti karhua rengasvitsoilla hutkittaman ja miksi ei saanut naisia nähdä ennen metsään menoa.

—Sen tietänet, sanoi Jorma, että taikoja ovat ne, joita minäkin taioiksi tunnustan ... vanhaan tarinaan perustuvat ja isäin perintönä kulkevat.

—Kerro, Jorma, voudille tarina ... kerro yön kuluksi, illan iloksi.

—Ka, kertonen, kun kuunnellette. Tämä on tarina: Oli kerran kolme veljeä, joilla oli vain yksi ainoa

sisar. Mutta veljet vihasivat sisartaan ja niin pahoin pitelivät, että täytyi tytön erämaahan paeta, pois kotoaan korpeen painua. Kulki päivän, kulki toisen, niin jopa päivänä kolmantena kontion pesähän yhtyi. Uupuneena paneutui tyttö siihen levähtämään. Tuli kontio pesälleen, otti tytön vaimokseen, ja sai tyttö kontiolle pojan. Kului aikaa vähäisen, pirahteli pikkuruisen, niin jo kasvoi poika mieheksi, ja isä vanheni. Sanoi isä eräänä päivänä vaimolleen:—»En jaksa elää minä, vanhuus vaivaa, ikä uuvuttaa. Lähden ensi vitilumella liikkeelle, kierrän soita, kierrän maita, jotta veljesi jälkeni löytäisivät ja minulle surman antaisivat.» Kielteli vaimo, vaan el totellut, teki niinkuin oli luvannut, ja lähti liikkeelle vitilumen langettua. Vieri soita, vieri maita ja viimein pesällensä takaisin päätyi. Pian löysivät vaimon veljet jäljen ja otson pesään kiersivät. Silloin sanoo otso vaimolleen:—»Kiinnitä otsaani tämä messinkirengas, että poikani minut muista karhuista tuntisi eikä tappaisi minua, jos vastahani tulemaan sattuisi.» Vaimo teki, niinkuin kontio käski, mutta aina itki katkerasti. Satoi siitä paksun lumen, niin jo kuulee kontio vaimonsa veljen häntä tappamaan tulevan. Kysyy vaimoltaan:—»Kuka sinulle ilkein veljistäsi?»—»Kaksi vanhinta ilkeämpiä kuin nuorin», vastaa vaimo. Kun veljet tulevat pesälle, hyökkää otso ulos, puree pahasti vanhinta veljeä ja peräytyy takaisin pesäänsä. Hyökkää kohta taas toisen kerran ulos ja puree keskimmäistä veljeä yhtä pahasti. Mutta kolmatta kertaa ulos lähtiessään ottaa otso vaimonsa syliinsä ja kantaa hänet ulos pesästä asettaen hänet vähän matkan päähän kannon nenään istumaan. Mutta kun ei uskalla vaimo katsoa kontion kuolemaa, niin peittää silmänsä esiliinallaan. Ja siitä on tullut tapa, ettei nainen saa katsoa otsoa ja otson tappajia.

—Entä vitsat? kysyi vouti.

—Ka, kun veljekset olivat otson tappaneet ja nahkan nylkeneet ja lihat panneet kattilaan kiehumaan, niin jo tulee otson oma poika metsältä, missä oli ollut sill'aikaa, kun hänen isänsä tapettiin. Veljekset kaikki kertomaan tappaneensa kummallisen elukan, jolla oli messinkirengas otsassa. Poika siitä sanomaan, että isäni tapoitte ja vaatimaan osaansa lihoista. Eivät suostu veljekset antamaan. Mutta silloin poika uhkaamaan, että jollette osaani anna, eloon isäni herätän.—»Mitenkähän tapetun henkiin herättänet?» ivaavat veljet. Ottaa poika hienon vitsaksen, solmeaa sen messinkirenkaaseen ja alkaa sillä otson nahkaa piestä loihtien:

»Nouse, luojani, lovesta, tekijäni tainnoksista, ylös ilmoille, isäni!»

Silloin alkaa liha kattilassa keikkua ja kiehua, niinkuin tuossa paikassa pois hypätäkseen. Jo tulee veljille hätä käteen, ja kiireen kautta he pojalle osaansa antamaan. Siitä on tullut tapa, että metsämiehet kohta, kun otso on kaadettu, alkavat sitä hutkia vitsoilla, joihin on messinkirengas solmittu. Ja sen pituinen oli se vanhain tarina, jota nuoretkin aina mielessään pitäkööt!

Niin puhui Jorma, miesten tuttua tarinata uteliain korvin kuunnellessa. Ja vielä monta muutakin karhutarinaa kerrottiin roihuavien nuotioiden ympärillä pitkän talvisen yön kuluksi, niinkuin oli tapana tehdä, kun saaliit olivat korjuussa hyvät ja miesten mieli siitä iloisen keikahteli.

XXI.

Monin tempoin ja juhlallisin menoin valmistautuvat metsämiehet aamun sarastaessa saaliitaan kotiin kuljettamaan. Kun reet ja hevoset ovat saapuneet ja karhu kuhunkin niistä nostettu, lähtee jono liikkeelle Jorman laulaessa ja toisten säestäessä vanhaa karhuvirttä, jonka hän sanan muuttamatta sanoo olevan Väinön itsensä sepittämän.

—Lähe nyt tästä, kuin lähetkin, tästä pienestä pesästä, alle kuulun kurkihirren, alle kauniin katoksen. Siell' on aitta ammoiden tehty hopeaisille jaloille, kultaisille patsahille.

Vouti istuu keskimmäisessä reessä, kahareisin karhun selässä, muut miehet hiihtävät edessä ja takana ja kummallakin kupeella karhuvirsiä laulaen. Mutta kaikista eillimmäisenä hiihtää Kari, paras sankari näissä karhunajoissa, ja lyöpi tuon tuostakin pilkkoja puihin merkiksi tiestä, jota metsän kuninkaat kulkivat.

Jo saapuu saattoväki Korpijärven rannalle, ja tuolla kohoo pyhä uhrivuori ja sen juurella Panula, josta nousevan auringon punaamat savupatsaat verkalleen kiemurtelevat ylös tyyneen ilmaan. Yli järven siitä ajavat Panulan rantaan, mutta ennenkuin pihaan nousevat, pysähtyvät nuottakodan luo, kahden jälle pystytetyn kuusen väliin. Mustanaan seisoo kansaa Panulan pihalla karhumiehiä odottamassa. Eroo sieltä ryhmä naisia, Annikki etunenässä, kaikki parhaimpiinsa pukeutuneina, ja lähtevät rantaan. Lähestyessään laulavat naiset Annikin esilaulajana ollen:

—Jopa on kulta kulkemassa, hopea vaeltamassa, rahan armas astumassa. Mesiänkö metsä antoi, ilveksen salon isäntä, koska laulaen tulette, hyreksien hiihtelette?

Kari on astunut askeleen tulijoita kohden ja vastaa laululla:

—Sanomiksi on saukko saatu, virsiksi jumalan vilja, sillä laulaen tulemme, hyreksien hiihtelemme. Eikä saukko ollekans, eikä saukko eikä ilves, itse on kuulu kulkemassa, salon auvo astumassa, mies vanha vaeltamassa, verkanuttu vierimässä. Kun lie suotu vierahamme, ovet auki paiskatkaatte.

Annikki vastaa:

—Terve, otso, tultuasi, mesikämmen käytyäsi näille pestyille pihuille, kaunoisille kartanoille.

Kari:

—Minne vienen vierahani, kulettanen kultaseni, tokko laittanen latohon, pannen pahnahuonehesen?

Annikki:

—Tuonne vienet vierahamme, kulettanet kultasemme, alle kuulun kurkihirren, alle kaunihiin katoksen. Siell' on syömät suoritettu, juomaneuvot jou'utettu, kaikki sillat siivottuna, lakaistuna lattiaiset.

Sen laulettuaan heittävät naiset esiliinansa silmilleen, asettuvat kahden puolen tietä ja antavat karhusaattueen välistään kulkea, liittyen sitten jälkijoukkona miesten perään.

Mutta vouti, joka on reestään naisia tähystellyt ja Annikilla, hentovartisella, silmiään ilahuttanut, nostaa huntua hänen kasvoiltaan ja virkkaa hänelle vetisesti silmää iskien:

—Joko on tyttöseni minulle saunan lämmittänyt?

Ei osaa Annikki hätäyksissään muuta kuin huudahtaa hiukan, mutta Kari, joka on eillimmäisen reen seville hypännyt metsän suuria vieraita pihaan ajaakseen, heläyttää hevosta selkään, ja vouti retkahtaa selälleen rekeen jalkapohjat edellä pihaan tullen.

Kiroo vouti ja toraa mielessään, mutta kun ei tahdo riitaa rakentaa, yhtyy muiden nauruun.

Tuvan eteen ajetaan reet, ja siitä karhut miesvoimalla sisään kannetaan, kotona olleiden heitä laululla yhä tervehtiessä.

Kehänä seisovat kaikki karvaisten kontioiden ympärillä, miehet etupuolella tupaa, naiset karsinassa peitot silmillä, sillä eivät saa he avosilmin karhuun katsoa eivätkä häneen koskea, ennenkuin pää on pyhälle vuorelle viety ja karsikko sinne vainajille tehty. Mutta liedellä kiehuu jo pata, ja Ilpo odottaa kapusta kädessä.

Ottaa Panu veitsen, jonka ensimmäisen karhun sydämen kohdalle upottaa ja verta laskiessaan laulaa:

—Ei ole veitsi minun tekemä eikä toisten kumppanien. Virossa on veitsi tehty, saatu Saksan kaupungista.

Veren laskettuaan ottaa Panu vispilän ja pirskoittaa sillä ensin itseään ja sitten muita ja käy sen tehtyään kypälää nylkemään, joka ensiksi on pataan pantava, ja laulaa:

—Älä, otso, tuosta huoli, äläkä pane pahaksi, jos tulevi turkin tunti, karvojen katsanto-aika, Ei tuhota turkkiasi, karvojasi ei katsota, herjojen hetalehiksi, vaivaisien vaattehiksi.

Niin tehdään joka karhulle, ja vasta sitten käyvät muut miehet nylkemiseen käsiksi. Luuta ei rikota, jännettä ei katkaista, jota kaikkea Panu suurella huolella ja tarkkuudella valvoo ja ottaa omaan haltuunsa nenän, silmät, turvan, kielen, kallon ja hampaat, jotka kaikki on uhriksi pyhälle vuorelle vietävä.

Mutta sill'aikaa, kun karhuja tuvassa nyljetään, istuu toisessa tuvassa vouti, viinaansa nauttii ja niitä maistamaan muutkin miehet toisesta tuvasta huudattaa.

Punoittavat herran posket, ja isoon ääneen hän porisee, mutta tuon tuostakin haettaa hän Panun ja kysyy, eikö sauna jo ole hänen kylpeäksensä valmis.

—Kohta on valmis, vakuuttelee Panu.

—Joko olet käskenyt Annikin olkia viemään ... sano, että pehmoiset vuoteet laittaa, kuiskaa hän.

—Ethän naisten kanssa saunaan, jos huomenna vielä karhun ajoin? Kaksi on kierrettyä vielä kaatamatta.

—Minä viisi karhuistasi!

—Ensin kontion kylkeä maistamme, metsämiehen aterian, miesten valmistaman, nautimme ... taika on tehoisa semmoinen, houkuttelee Panu.

—Enkä huoli tyhmistä taioistasi, kun eivät itseäsikään auta. Kohta tahdon Annikin kanssa saunaan!

—Et saa Annikkia saunaan, virkkaa Panu päättävästi.

—Enkö saa? ärjähtää vouti, alkaen kiivastua.

—Turmelet tytön.

—Ja minä en kysy lupaa sinulta, otan hänet vaikka tukasta vetäen.

Mutta Panu seisoి rauhallisena tuvan ovella ja sysäsi hänet tyyneellä liikkeellä luotaan, kun vouti näkyi aikovan päälle käydä.

—Olet kovin kiivasta miestä, selvitämme asian tyyneesti. Istumme tähän lavitsalle ja haastamme niin, ettei koko heimo kuule.

Vouti totteli väkinäisesti.

—Mikset anna tyttöä, vaikka lupasit?

—Karin on tyttö, ja hän on siitä jo suuret lunnaat maksanut.

—Minun ovat lunnaani suuremmat.

—Henkeni Kari pelasti eilen.

—Välipuheemme oli markkinoilla selvä. Kun et puheissasi pysyne, en pysy minäkään. Ellet minulle tyttöä toimittane, tiedä, että verosi lisään ja tarkkaan otan entisetkin. Etkä saa ainoatakaan oravaa kaupaksi kuninkaalle. Katso, miten siitä suoriunet. Paneta hevoseni valjaisiin!

—Mitäs maksanet työstä, jos saat?

—En enempää kuin olet jo saanut.

—En ota heimoni miesten vihoja päälleni sen vertaisesta. Mutta kun kymmeneksi vuodeksi kuninkaan verot lahjoittanet, kun kuninkaan metsästäjäksi minut miehineni ottanet ja luvannet torjuakseni tältä puolen Rajavuoren kaikki, jotka tänne erän ajoin muista heimoista työntynevät...

—Ylen suuri hinta mokomasta...

Mutta Panu huomasi, että vouti vielä on taipuva.

—En ole häntä tarjoillut.

—Viitenä vuotena verosi omasta aitastani maksan.

—Otatkos kuninkaan metsästäjäksi ja annatko omine aseineni torjua vieraat?

Vouti mietti hetkisen, käveli edestakaisin lattialla, pysähtyi, kuuli naisten toisessa tuvassa helein äänin ilakoivan, Annikki lauloi ja muut tytöt säestivät. Siellä oli piirikarkelo jo karhujen ympärillä käymässä.

—Siitä hinnasta saat iki-omaksesi!

—Olkoon menneeksi!

—Kättä lyödenkö luvannet?

—Tuoss' on valan veroinen sanani! Ja nyt häntä saunaan toimita.

—En saunaan ... en hinnasta mistään!

Jo kuohahtaa vouti uudelleen, lyö oluthaarikan pöytään, että sen sisältö pöydälle hulahtaa, mutta

salaperäisesti Panu tarttuu häntä käsipuoleen, vetää luokseen ja kuiskaa jotakin korvaan.

—Eikö ole parempi niin?

—Mutta jos lähtevät jälkeen?

—Takkala on suksen keli, eivät hevostasi saavuta.

Vouti murahti väkinäisen suostumuksensa, ja Panu lähti jatkamaan karhujen nylkemistä.

XXII.

Nyljetty on karhut ja lihat kannettu aittaan orsille riippumaan. Suurella kattilalla, jota vain uhritoimituksissa ja suurissa karhunpeijaisissa käytetään, on karhurokka keitetty. Panu on sen keittänyt tasaisella tulella vettä lisäämättä ja tulta vähentämättä, ja niin taitavasti on hän sen kaikkien asiain hyväksi enteeksi osannut toimittaa, ettei ole vesi yli kuohunut eikä kesken loppunut. Kahteen pitkään pöytään on ateria katettu, toiseen naisille, toiseen miehille. Etteivät karhut kesällä karjaa ahdistelisi, ei ole lehmänantia pöydässä, vaan olutta ovat haarikat täynnä. Eikä ole lupa naisten lihaan koskea ennenkuin miehet sen heidän eteensä lautasilla kantavat.

Kohta syötyä ottaa Panu kaikkien kontioiden päät ja suurimman karhun nahkan ja lähtee niitä uhriksi pyhälle vuorelle viemään, kutsuen mukaansa kaikki tapossa osallisina olleet miehet. Kutsuu Jorman ja Karinkin, mutta uupunut sanoo olevansa Jorma ja Kari sanoo lähtevänsä majalleen hiihtämään. Vouti heitäkse penkille pitkäkseen ja sanoo aikovansa ruokauntaan levätä. Mutta olkoon joku naisista toisessa tuvassa aina valmiina olutta laskemaan, jos häntä sattuisi janottamaan.

—Annikki kuulustakoon, milloin vouti olutta tahtoo! käskee Panu.

Mutta ei lähdekään Kari kotimajalleen hiihtämään, vaikka suksilleen astuu ja rantaan päin laskee. Eikä ole Annikki toisessa tuvassa voudin kutsua odottamassa. Saunan seinämällä odottaa häntä Kari ja sinne hänen jälkeensä Annikki hiipii muiden näkemättä ja kuulematta helliä sanoja haastamaan. Hilpeällä mielellä on Kari, ja mielihyvää hymähtelevät Annikin kasvot. Iloa ja toivoa kiiltelee kummankin silmä. Ei nyt voi enää Panu kauemmin esteitä panna, kun on henkensä pelastuksen velkaa. Eikä ole voudistakaan pelkoa, ei ole pestistään puhunut ja tänä iltana jo lähtenee, koska jo hevostaan valjastuttaa.

Pitkän aikaa seisovat he asioistaan haastaen, eikä ole Kari nähnyt Annikkia koskaan ennen niin iloisella mielellä.

Silloin kuuluu voudin hevonen ajavan rappujen eteen ja Annikkia huudetaan. Annikki ei ehdi hyvästiäkään heittää, kun kiiruhtaa pihaan.

—Älä mene vielä! kuiskaa vain mennessään Karille,—minä tulen takaisin!

—Tuo, Annikki, voudille lähtöluet! kuulee Kari Ilpottaren käskevän.

Vouti ilmaantuu rappusille ja heittäytyy rekeensä Ilpottaren häntä soihdulla valaistessa. Annikki juoksuttaa tuvasta oluthaarikan ja ojentaa sen voudille. Kari näkee voudin reen laidalle nousten tempaavan Annikkia vyötäisistä ja hänet rekeen heittävän. Soihtu sammuu, pimeässä parkaisee Annikki:

—Auttakaa, auttakaa! Kari, Kari!—ja hevonen puhaltaa täyteen laukkaan.

Kari karkaa kohti ja pääsee reen perään kiinni, mutta saa samassa kannoilla seisovalta voudin rengiltä iskun kasvoihinsa, kaatuu ja reki pääsee hänen käsistään.

Ja ennenkuin hän ennättää nousta, on reki jo törmän alla rannassa. Raivoissaan rientää Kari jälkeen, jäältä kuuluu vielä kerran Annikin avunhuuto, mutta tukehduetaan. Juostuaan itsensä hengähdyksiin, niin ettei pääse enää paikaltaan liikahtamaan, pysähtyy Kari eikä kuule enää muuta kuin omain keuhkojensa kohinan ja sydämensä jyskytyksen.

Älytönnä seisoo hän hetkisen, hyökkää taas eteenpäin, pysähtyy, kääntyy Panulaan päin, päättää taas toisin ja lähtee perään. Mutta juostuaan itsensä vielä kerran voivuksiin palaa hän Panulaan.

Siellä on huuto ja hälinä ylimmillään, naiset juoksevat ja voivattelevat ja tukkaansa repivät, sill'aikaa kun Ilpotar on Panulle, joka on vuorelta palannut, selittävinään, miten ryöstö oli tapahtunut.

Silloin syöksee Kari tuvan ovesta sisään ja hyökkää suoraan Panun kimppuun.

—Sinun on työtäsi tämä! kähisee hän ja kohottaa kätensä, johon on karhukirveensä huotrastaan temmannut.

Mutta ennenkuin hän on ehtinyt iskeä, putoo hänen päähänsä semmoisella voimalla Panun nyrkki, että Kari luuhahtaa maahan kuin irtaunut purje. Ei käy kukaan Karia puolustamaan, ja kenenkään auttamatta hän masentuneena nilkuttaa ulos pimeään porstuaan. Kaikki ovat hätkähtäneet Panun voimaa, joka seisoo tuvan lattialla sieraimet suurina ja silmät voudin viinasta kiiluen.

Mutta silloin virkkaa Jorma:

—Itseäsi löit etkä Karia. Henkesi pelastajaa löit! Tuhoksesi olkoon! Ja sen sanottuaan hän poistuu Karin jälkeen, huutaen häntä, mutta ei saa vastausta. Kuulumattomiin on Kari jo kadonnut.

—Annoit Annikin hyvänimisen! voivattelee karsinassa Panun emäntä huivi silmillä ja ruumistaan edestakaisin huojutellen.

Ja tyytymättömyyttä ja paheksumista ilmaisevat miestenkin kasvot, vaiikkeivät uskalla sitä ilmi lausua.

—Välipä orjatytöstä! huutaa Panu. Naiset naisia itkekööt! Pois täältä, ämmät, toiseen tupaan! Me miehet karhun peijaita jatkamaan. Juomatta ovat vielä voudin lahjaviinat! Mäsäksi isken jokaisen, joka tässä minua moittivin silmin jyrää!

Silloin tällöin, kun oli olutta tai viinaa liiemmältä maistanut, joutui Panu pois mielensä tavallisesta tasapainosta ja silloin tiesivät kaikki, ettei ollut häntä aika vastustaa. Naiset vaikenivat ja hiipivät pois, ja useimmat nuoret miehet lähtivät talosta, vaikka oli tapana karhunpeijaat karkeloihin päättää. Ei ollut iloista tämän illan, ei ollut Jorma kannelta soittamassa, ei Kari karkeloa johtamassa, ja sääli oli somaa Annikkia, joka oli voudin raiskattavaksi ryöstetty. Kuiskutellen siitä portailla puhuivat, eivätkä auttaneet Ilpottaren kehoitukset ja houkutukset. Pois lähtivät hiihtämään.

Mutta vanhempain miesten mielet saa voudin viina vähitellen nousemaan, ja innostuneina kuuntelevat he, mitä Panu kertoo kurjan orjan hinnaksi saaneensa. Kauppoja semmoisia ei oltu ennen tehty. Nyt ei puute Panun heimoa paina, kun saaliinsa suoraan kuninkaalle myyvät. Kaikki nahkat Kontojärven markkinoilla ennakolta ostetaan, ostetaan huoikeasta ja kalliista myydään.

Eikä tällä puolen Rajavaaran saa kukaan muu joustaan jännittää. Tuho reitalaisillekin, jos sen tekevät!

Mielistellen miehet Panulle puhuvat, ja käy jo Panu itsekin itseään kehumään.

—Täss' on mies, jonka tekoja vielä taruissa mainitaan ja lauluissa lauletaan! Ennen Väinämöstä ja sepostä Ilmarista tarujen tieto loppuu kuin Panusta tietäjistä, kaikkien taikain taitajasta. Ja vielä senkin karsikkoon tuleva kansa kerran uhrinsa kantaa!

Puhuvat ja porisevat, laulavat ja loilottavat miehet olkipahnoilla kellehtien, kun Jorma aamupuoleen yötä astuu tupaan ja jää äänetönnä ovensuuhun seisomaan. Haarikkaa työntää hänelle Panu, juomaan kehoittaa ja mielen kaiveet keventämään. Mutta Jorma työntää takaisin haarikan ja virkkaa liikutuksesta vapisevalla äänellä:

—Annikki on juossut koskeen!

—Mitä se koskeen on juossut? kysyy Panu välinpitämättömästi.

—Voudin jälkiä lähdin seuraamaan, kertoo Jorma. Tulen Korpikosken niskaan, jossa tie jäältä maalle nousee. Siinä näen naisen jäljet, juoksujäljet, hangen halki suoraan koskelle vievän ja jyrkimmän kallion reunaan päättyvän. Irti oli raiskaajan reestä reutoutunut ja kuohuun kurja heittäytynyt. Siellä on Annikki ja kosta sinulle, Panu, kosken kurkulla huutaa.

—Lieneekö ollut Annikki?

—Kenen lienee tämä päähine?—ja Jorma veti kirjaillun hunnun povestaan.—Katajaan oli tarttunut, siitä sen löysin.

Annikin hunnuksi se tunnettiin.

—Kun lienee ollut Annikki, niin olkoon!

—Viattoman veren pääsi päälle ja heimosi päälle toimitit, sanoi Jorma uhkaavasti ja poistui.

—Välipä orjattarella, Reidan sikiöllä! En naisten henkiä häikäile.

Muut miehet ovat jo niin päihtyneet, että tuskin ymmärtävät, mitä on tapahtunut ja mistä oli ollut puhe.

—Kuka koskeen? Mitä? Kuka koskeen? hoilottavat he.

Mutta Ilpo on siksi älyssään, että muistuttaa pitävän kotihaltijalle uhrata, ennenkuin uusi päivä nousee, niin ei salli ruveta kuolleen kummitelemaan.

—Uhrata pitää, uhrata, niin pitää, kuin sanot! myöntää Panu.—Mitä mä tässä sille suun tukkeeksi? Jouko, Jouko hei, tule tänne!

—Jouko hoi! hoilottavat miehet.

Jouko tulee toisesta tuvasta, josta oven auetessa kuuluu naisten itkuja ja voitotusta. Annikkia kaksittain itkevät; kun yhdet lopettavat, toiset kaksi alkavat.

—Annikki kuuluu koskeen menneen.—Pane kiinni ovi, ettei kuulu akkain ulina.—Vie uhri kuolleen muistiksi saunakuusen juureen haltijalle! Tuoss' on, kaada kaikki, valele, että kerran saa tarpeensa.—Viinaa se on!

—Viinaa! toisti Ilpo.

—Ka, viinaa on, voudin viinaa! Vouti kun tuhosi tytön, niin sen on viina kuolinuhriksikin omansa.

Kun Jouko epäröi ja Ilpo säikähtynein silmin Panua katselee, huutaa tämä rivosti nauraen:

—Annetaan äijälle viinaa, ei ole eläessään ennen viinaa saanut, maitoa on kaiken ikänsä juonut, ei ole liikaa, jos vanha mies kerran saa karvaampaakin.

—Jos ottaa pilkaksi ja suuttuu? Tai humaltuu ja yltyy tuhojaan tekemään?

—Olisi soma kerran nähdä haltijakin humalassa. Jouko, tee niinkuin käsken! Sinun pitää oppia uhraamaan. Älä pelkää, aina minä yhden kotohaltijan hallitsen. Annetaan äijälle viinaa!

—Annetaan äijälle viinaa! huutavat miehet tietämättä, mitä huutavat.

Ei uskalla Jouko olla tottelematta, ottaa haarikan, johon Panu oluen sekaan on viinaa kaatanut, ja menee ulos. Tuuheja, suuri kuusi, joka saunan edessä seisoo ja jonka alla havumajassa ensimmäiset Panut satoja vuosia sitten tähän tultuaan ovat ensimmäistä asuntoaan pitäneet, on talon pyhä puu ja sen alla kotohaltijan asunto. Siihen kaikki kotouhrit kannetaan. Se on tulevia, tapahtuvia asioita tietävä puu, aina pudottaa oksansa, kun joku talosta on kuoleva, sitä suuremman, kuta vanhempi on se, jonka on vuoro kuolla. Nyt se huojuu ja kaikki sen jäähileessä olevat oksat ritisevät niinkuin kaikki katkeamassa olisivat.

Ei olisi Jouko tohtinut sitä lähestyä, itselleen luuli sen päättään ravistavan vihoissaan siitä, että sen pyhyttä pilkattiin. Mutta ei uskaltanut olla isänsä tahtoa täyttämättäkään. Tuulen puolelle hiipien heittää hän nurkalta uhrin astioineen puun juurta kohti ja juoksee kaiken minkä kerkiää takaisin tupaan.

—Mitäs sanoi? huutaa isänsä hänelle vastaan.

Mutta ennenkuin Jouko ennättää mitään vastata, syöksee Ilpotar sisään huutaen:

—Pappi tuli! Pappi tuli! Ja hengähdyksestään selvittyään kertoo hän heille tulleen kaksi miestä, joista toinen sanoi olevansa Kontojärven pappi ja toinen Reita Reidanpoika, ja että huomenna aikoo pitää jumalanpalveluksen ja kutsuu kaikki lapset kastettaviksi ja aviot Ristin-Kiesuksen nimeen vihittäviksi.

—Siinä se nyt on! kuului Jorma sanovan porstuasta.

Hämmästynyt on Panu eikä ensin tiedä, mitä virkkaa.

—Minä hänet tapan, jos tahdot! huutaa Ilpo, joka, vaikka muuten on hiljainen mies, on käynyt raivopäiseksi voudin viinoista.—Viha ja sota on välillämme!

Miehet huutavat samaa, mutta hilliten virkkaa Panu:

—Et tapa etkä häneen koske! virkkaa hän varmasti ja kylmästi ja lisää sitten Ilpottarelle:

—Mene kotiisi ja anna vieraille, mitä tarvitsevat. Mutta et mene sinä eivätkä muut heitä puhuttelemaan. Mutta jos huomenna tänne tullevat, niin kuulemme, mitä heillä on asiata.

Ja sen sanottuaan korjautti hän pois juomat ja laittoi väkensä, vieraat ja talon joukon, levolle.

XXIII.

Ei ollut ainoatakaan panulaista näkynyt Kontojärven kirkolla sitten markkinain. Pyryilman kanssa kerran lähdettyään olivat salolaiset jäljettömiin kadonneet kuin villipeurat, jotka asutuille maille jonkin kerran eksytyään oikaisevat kuin viivalla vetäen takaisin synkille sydänmaille.

Lukusilla kulkiessaan pitäjänsä asutumisissa osissa tiedusteli Martti-pappi Panusta ja hänen hankkeistaan. Ei kukaan sanonut hänestä mitään tietävänsä, ei kukaan mitään hänestä kuulleensa. Mutta vaikka Panu miehineen pysyi poissa, lumeen peittyneiden, laduttomien korpiensa takana, tuntui hänen läsnäolonsa kuitenkin kaikkialla, mihin pastori tuli. Jos hän otti hänet puheeksi, vaikenivat miehet kuin yhteisestä sopimuksesta, loivat silmänsä maahan ja koettivat kääntää puheen toisaalle. Hän heitä siitä nuhteli, mutta he vaikenivat yhä, ja silmään ilmaantui pelonalainen, välttelevä, kaihtiva katse. Se oli yhä sitä samaa, salaperäistä pelkoa, jonka hän heti tultuaan oli huomannut, ja markkinamessun jälkeen se oli yhä ollut kasvamassa. Vähitellen alkoi hänelle selvitä syykin siihen. Tuon tuostakin tiedusteli häneltä salamyhkäisesti ja kautta rantain milloin yksi, milloin toinen pitäjän mies, eikö ollut mikään vaara häntä uhannut, eikö ollut huomannut minkään onnettomuuden häntä väijyvän. Kun hänen vaimonsa kerran sairastui, ilmaisi Rampa-Riitan äiti vihdoin kaikkien ajatukset, selittäen taudin panentataudiksi, Korpijärven suuren tietäjän nostamaksi. Muutkin merkit osoittivat, että Panu oli ollut liikkeessä. Koko talven oli vuoroin pyrynyyt, niinkuin olisivat kaikki Lapin lumiseulat yltä kuohuneet, vuoroin ollut viikkomääriä niin ankara tulipalopakkanen, ettei muistettu miesmuistiin moisia ilmoja olleen. Se ei ollut enää oikeata jumalanilmaa ... pahan nostamaa oli ... ei olisi pitänyt noita kirota, se kiroo vastaan kahta kipakammin.

Reita toi nämä tiedot ja kertoi vielä kuulleensa miehiltä, jotka olivat saloilla hirven hiihdossa olleet, miten Panu oli kirkkoa kironnut ja miten kirkko siitä kirouksesta oli kumolleen ilmassa keikahtanut, ja olivat miehet asiasta Panua ihmetellen puhuneet.

—Jos on kirkko ollut kumollaan, niin on se pantava kohdalleen jälleen, virkkoi Martti-pappi.

Ja siitä päivästä hankki hän lähtöä Korpijärven perukalle. Niin kauan kuin ei hän sinne mene eikä osoita uskaltavansa käydä sutta hänen omassa luolassaan uhkaamaan, ei se lakkaa hänen karjaansa vaanimasta.

Mutta ei ollut retki Korpijärvelle helppo tehdä. Harvat olivat ne miehet, jotka siellä olivat liikkuneet ja jotka sinne tien osasivat.

Eivät auttaneet uhkaukset, eivät houkutukset ja lupauksetkaan. Korpijärven perukka oli kuin manala, jonne monta oli mennehiä, harva sieltä tullehia. Oli nähty, että tietäjä, kun tahtoi, taisi jäljet niin sotkea, ettei kotiinsa osannut, vaan talvikauden korpia harhaili, samoja jälkiään kiersi, kunnes nääntyi ... niin oli monelle käynyt.

Niin kului talvi puolilleen, ja jo oli pastori vaimonsa kieltelyistä huolimatta päättänyt Reidan kanssa ja ilman opasta lähteä umpimähkään kesäpäivän nousua kohti hiihtämään, kun tuli tieto, että vouti hankkii karhun ajoon Korpijärvelle.

Tie oli auki ja voudin jälkiä noudatellen lähtivät Martinus Olai ja Reita Reidanpoika kirkkaana kevättalvi-aamuna retkelleen. Voiton varmuus rinnassa pappi hiihtää, on niinkuin metsästäjä, joka on otuksen jäljille päässyt ja seuraa sitä selvää jälkeä myöten, kunnes varmassa piilopaikassa tavoittaa. Kuta kauemmin hän hiihtää, sitä kauemmaksi hän tulee kotoaan, mutta ajon päämaali ei tulekaan sitä mukaa lähemmä. Tuon vaaran rinteellä hän sen saavuttaa, mutta kun sinne saapuu, jatkuu jälki yhä ja uppoo yhä synkemmille saloille.

Kolme päivää hiihtivät pastori ja Reita, yöt aina nuotioilla väristen.

Mutta kuta kauemmaksi tulivat kirkolta, sitä turvattommaksi kävi mieli. Se, mikä kotona, kirkon turvissa, joka oli kuin hyvin varustettu linnoitus, tuntui varmalta saavuttaa, se oli täällä sen piiristä poistuessa sitä epätietoisempää, kuta edemmä tultiin. Voisiko hän siellä mitään saada aikaan? Eikö

ollut mieletöntä mennä takamaita kylvämään, kun rintamaatkin vielä raakaa metsää kasvoivat? Eikö olisi ollut tarpeeksi työtä kirkon ympäristössä ja eikö otollisempaa jo ennen avatulla vainiolla viljelystä parantaa? Milloin tuntui näihin kysymyksiin yksi vastaus oikealta, milloin toinen—mutta viimeinen oli aina se, että hän heitti konttinsa uupuneeseen selkäänsä, tarttui sauvaansa ja lähti Reidan jälkeen ponnistamaan. Korpiahan hän oli tullut aukaisemaan, ja korpea kohti piti hänen kulkea ... muut asutuita maita viljelköt. Vaimo oli ollut alakuloinen hänen lähtiessään, oli silmissä ollut pyyntö, jota ei suu ilmaissut. Mutta ei saanut Jumalan käskyjä täyttäessä muiden mieliä kysyä ... ja tarpeen oli hänellekin, että uskonsa vahvistuu, että turha pelko hänestä poistuu ja että hän kerran käsittää, ettei ihmisen henkikään mihinkään saa kuulua, kun vain Isän tahto täytetään. Mitä hän pelkäsi? Minunko henkeäni? Mutta silloinhan hän ei luottanut suojelijaani ja siihen täytyi hänen oppia uskomaan. Oma henkeäänkö? Mutta kukapa sitä pyytäisi, ja samahan oli suojelija hänelläkin.

Lieneekö Reita arvannut hänen ajatuksensa, vai muutenko ne lienevät samaa jälkeä juosseet, niinkuin he samaa latua hiihtivät. Mutta heidän kolmantena iltana nuotiolla levätessään ja vielä valvoessaan virkkoi hän:

—Etkö pelännyt jättää naistasi yksin!

—Miksi pelkäisin?

—Isä kun taikamatkoillaan kulki, jätti aina miehen kotiin äidin turvaksi. Kun noidan nuoli taloon kiitää, miehen karvaisesta rinnasta kilpistyy, mutta kun ei miestä karvarintaa talossa, naisen sydämeen uppo.

—Älä sinä usko, Reita, semmoisia ... eivät noidat mitään mahda, kun vahvasti uskot, etteivät mahda.

Koetti Reita vakuuttaa itselleen vahvasti uskovansa, mutta kuta kauemmaksi korpiin painuttiin, sitä aremmaksi kävi hänkin, vavahtaen tuulen huokauksia hongikossa, säikähtäen puista putoilevaa lunta, kuvitellen peikoiksi kaatuneiden puiden juurikkaita ja hiipiviksi haltijoiksi ohi pyryviä lumipilviä. Kirkon seinien suojassa oli hänestäkin ollut turvallista, mutta täällä oli, niinkuin ei Jumalan hengellä, sillä kaikkia kastetuita suojaavalla hyvällä haltijalla, olisi ollut enää mitään vaikutusta eikä valtaa. Alkumatkasta se oli tuntunut mukana olevan, edellä kulkevan, kupeella hiihtävän, mutta sitten oli kuin vähitellen jäljelle jäänyt ja viimeisestä yöpaikasta Rajavaaran alla lopullisesti takaisin kääntynyt.—Jos meidät tuhoovat? ajatteli hän, vaikkei uskaltanut sitä pelkoaan ilmaista. Ja salaa pisti hän aapisen kontistaan povelleen tuntien siitä vähän mielensä rohkenevan.

Kolmannen päivän iltana he eivät enää nuotiota tehneet, vaan päättivät yötä myöten hiihtää, kun jo oli puolilta päivin alkanut näkyä korkea luminen vaara, jonka Reita luuli lapsuutensa muistolta tuntevansa kuuluksi uhrivuoreksi. Kuta enemmän he sitä lähenivät, sitä korkeammaksi se kohosi, ja Korpijärven päähän tultua se oli, kuin olisi siinä ihan edessä ollut.

Voudin rekien jälki vei suoraan vuorta kohti, mutta vaistomaisesti kampsesi Reita illan pimetessä siitä pois, loitoten järven toista rantaa hiihtämään. Raskasta oli nyt hiihto nuoskeutuneessa lumessa ja voimain väsähtäessä. Suksia paattoi, ja jalkaa livetti varpaallisesta.

Sanaakaan vaihtamatta kulkea nujersivat he järveä pitkin, joka näytti ulottuvan loppumattomiin. Vasemmalla kädellä oli matala metsänranta, oikealla yhä uhkaavamman näköiseksi kohoava vaara.

—Miksi poistut täältä? kysyi pastori nähtyään, ettei Reita enää jälkeä seurannut.

—Ei ole hyvä tuota lähestyä, virkkoi Reita, osoittaen vaaraa.

Ei tuntenut pastori tarpeeksi voimaa rinnassaan pannakseen vastaan, vaan seurasi Reitaa, vaikka tunsikin sen heikkoudeksi.

—Millä puolen järveä tietäjä asuu? kysyi hän pitkän aikaa ääneti hiihdettyään.

—Vuoren puolella muistelen hänen asuvan ja niin olen kuullutkin.

—Sinne täytyy meidän mennä,—ja hän ponnisti viimeiset tahdonvoimansa rinnassaan kasvavaa epämääräistä pelkoa vastustaakseen.

—En lähde yöllä noidan taloon.

—Heikko on uskosi, Reita.

Reita ei vastannut, vaan kuulosti outoa ääntä edestäänpäin järveltä.

—Mitä se on? Mikä siellä huutaa? Näetkö mitä?

—On, niinkuin naisen ääni huutaisi.

Tuon tuostakin kuului kuutamon hämärästä kuin tukahdettu uikutus ja väliin parkaisu ja sitten ajavain meteliä.

—Auttakaa! Autt...! kuului nyt selvään, ja jonkin matkaa heistä näkyi saaren takaa täyttä laukkaa karkaava hevonen rekineen, kadoten samassa toisen saaren taa ja sinne häipyen näkymättömiin ja kuulumattomiin.

Päsemättä selville siitä, oliko se harhanäkö, vai olivatko silmät ja korvat totta puhuneet, ei Martti-pappi enää pyrkinyt Panulaa kohden, vaan seurasi vastausta saamatta Reitaa, joka yhä enemmän loittoni tuolta epäilyttävältä rannalta. Yksi ainoa halu heitä enää elähytti: päästä suojaiseen paikkaan lepäämään. Ja päämäärä näytti tällä hetkellä olevan niin kaukana ja voimat sen saavuttamiseen niin vähissä, että hän tunsu pyrkivänsä sitä kohden vain siksi, ettei tiennyt muutakaan suuntaa, minne mennä.

Silloin tuikahti tuli jostakin edestäpäin näyttäen olevan hyvin kaukana taivaanrannan rajassa. Se sammui kohta. Mutta kun he sen viittaamaa suuntaa olivat vähän aikaa hiihtäneet, ilmaantui yht'äkkiä eteen asuttu ranta ja rannalla talo. He olivat Ilpolassa, toisella puolen järven, vastapäätä Panulaa.

Talossa vielä valvottiin. Koirain äkäistä haukkua katsomaan tulleelta emännältä pyysivät he saada yösijaa ja ruokaa. Soihtu kädessä vei hän heidät suureen lämpimään tupaan. Kysymättä, keitä vieraat olivat ja millä asioilla kulkivat, kantoi Ilpotar pöytään syötävää ja levitti kaislapahnat uunin kylkeen lattialle. Oli tapa saloilla semmoinen, ettei ennen vieraan syötyä kysytty, kuka oli ja mitä kulki. Ja jos oli vihamieskin vaikka mimmoinen, ei häntä sinä saanut kohdella, jos kerran oli tarjouksen vastaan ottanut ja jos ei omasta ehdostaan riitaan käynyt.

Mutta kun Ilpotar vierasten syötyä ja siitä kiitettyä sai vastaukseksi kysymykseensä kuulla, että toinen heistä oli Kontojärven kuulu pappi ja toinen Reita-vainajan poika Reita—niin sanattomaksi jäi hän pöydän päähän seisomaan ja sai vasta hetken kuluttua esille vavahtelevan kysymyksen, mitä täällä kulkivat?

Hän näki pitkän, solakan, korkeaotsaisen ja tuimasilmäisen miehen nousevan pöydän päässä seisolle, niin että päälaki miltei orteen ulottui, näki hänen luovan häneen vakavan, voimakkaan, miltei käskevän katseen ja kuuli hänen sanovan:

—Kuljemme täällä julistamassa ainoan oikean iankaikkisen Jumalan pyhää sanaa ja kutsumme kaikki sitä kuulemaan ja hänen opistansa osaa ottamaan. Kutsumme tänne heidät kaikki, heimonne miehet, jotka sanot koolla olevan, huomenna, kun yömmе ensin matkan vaivoista levänneet olemme, saapumaan luoksemme tänne jumalanpalvelukseen tähän paikkaan, minne Herra meidät ensin johdatti, kun luulimme jo erämaahan eksyneemme. Tulkooot avioid tänne vihittäviksi ja tuotakoon lapset tänne kastettaviksi. Sano heille se!

—Sanotaan, sopersi Ilpotar tietämättä oikein, mitä lupasi. Mutta sen hän vain tunsu, että hänen vastustelematta täytyi totella ja tehdä, niinkuin käski tuo outo mies, ja viedä se sanasta sanaan perille.

Ilpottaren mentyä heittäytyivät pastori ja Reita vuoteelleen ja nukkuivat kohta.

Herättyään aamulla eivät he huomanneet talossa ainoatakaan asukasta. Talo oli kuin autio. Likainen, kalpea orjatyttö pilkisti vain navetan nurkan takaa. Ei näkynyt muita eläviä kuin koirat, jotka äreästi heidän ympärillään haukkuivat.

—Koska he eivät tule luoksemme, on meidän mentävä heitä hakemaan, virkkoi pastori. Tiedätkö, missä on Panula?

—Äiti sanoi sen olevan vaaran juurella, suuri uhrikuusi saunan edessä, vastapäätä Ilpolaa, ja jos tämä lie Ilpola, niin tuossa lienee Panula, —ja Reita osoitti lahden toisella puolella olevaa taloa, johon merkit sopivat.

—Uskallatko seurata minua?

—Seuraan, vaikka minne vienet.

—Hyvä on. Lepo ja uni ovat uskoasi vahvistaneet.

Itsekin tunsu hän niin voimistuneensa, että oli kuin olisi valmistautunut omaan kirkkoonsa lähtemään. Voimakas varmuus häntä kantoi, ja hänen rintansa täytti tunne, ikäänkuin hän nyt vasta olisi tehtävänsä oikealla tiellä.

Haettuun esille kontistaan papinkauhtanansa, vedettyään sen sarkapukunsa päälle ja pistettyään kainaloonsa Uudentestamentin ja virsikirjan lähti hän, Reidan yksin jälkiin astuessa, kulkemaan jäätä myöten Panulaa kohti, jonne muutamat lumeen pistetyt näreet osoittivat heille tien.

Heti Ilpolasta lähdettyään näkivät he, että heidät Panulasta huomattiin. Väkeä pullahti piha täyteen heitä katsomaan. Mutta heidän taloa lähestyessään katosivat kaikki huoneisiin kuin kärpät kiviensä koloihin, katosivat kuin itseensä vuoreen, jonka rinteessä talo Ilpolasta päin katsellen näytti olevan kiinni, rakennettuna siihen mustine ovineen ja ikkunoineen kuin vuoren sisäänmentävää vartioimaan. — Vuori itse kohosi nyt kaikessa uhkaavassa komeudessaan kirkastuen kirkastumistaan pakastavassa aamuilmassa, hajoitellen vain vielä viimeisiä suvisen sään sumuja kaljun lakensa ympäriltä. Oli kuin olisi ollut sitä vastaan käytävä, sitä valloittamaan ryhdyttävä. Yksinkö hän oli sen tekevä? Yksin— Jumalan kanssa!

XXIV.

Kun pastori Martinus Olai avasi Panulan tuvan oven ja astui sisään, näki hän sen täynnä väkeä. Väki väistyi hänen edessään, jakautui kahtia, ja käytävän päässä pöydän latvalla seisoi Panu. Käytyään keskilattialle tervehti pastori ensin isäntää ja sitten hänen väkeään ja vieraitaan:

—Toivotan hyvää huomenta ja tuon Herran Jumalan rauhan ja tervehdyksen isännälle ja hänen heimolleen! sanoi hän tyynesti ja rauhallisesti.

—Terve vieraille! vastasi Panu, käymättä kuitenkaan kättä antamaan ja—terve vieraille! säestivät useat äänet väkijoukosta.

Hetken kuluttua, jolloin vallitsi täydellinen äänettömyys tuvassa eikä kukaan paikaltaan liikahtanut, uudisti Panu:

—Terve vieraille, kun rauhan vieraana kulkenet!

—Rauhan vieraana kuljen, vastasi pastori.

—Astuos sitten ylemmä ja nauttios, mitä talo tarjota taitaa.

Emäntä astui esille ja tarjosi haarikan olutta tulijalle, joka oli istunut pöydän eteen penkin päähän, samalla kun Panu oli istunut sen toiseen päähän.

Kun Martti Olavinpoika oli antanut haarikan takaisin, kysyi Panu:

—Sallinee vieras kysyäni, millä asioilla hän kulkee?

—Kuljen ainoan oikean Jumalan rauhaa ja evankeliumia julistaen ja kaikki kadotetut tahdon siitä osallisiksi saattaa.

—Luulin sinun minua kiroten tulevan ja sotaa hankkivasi.

—Väärät jumalasi kirosin, en sinua. Tuomitsin taikauskosi ja menosi, joilla ihmisiä pimeyteen sidot. Nyt olen tullut selittämään sinulle ja heimollesi, mikä on minun Jumalani ja mikä sinun ja mikä on ero heidän välillään.

—Turhaan taisit tulla! virkkoi Panu ylenkatseellisen huolettomasti.— Omat jumalamme tiedämme emmekä niistä neuvoja tarvitse; sinun jumalasi eivät meitä liikuta. Jos sitä varten tulit, parasta kun pyörrät entisille jäljillesi.

—Sitä varten tulin ja kysyn nyt, sallitko puhuakseni huoneessasi?

Ja kun Panu ei heti vastannut, lisäsi hän:—Ei vain Panu pelänne minua kuulla!

—Ei ole Panu vieraansa suuta koskaan sulkenut, haastoipa tai hoilotti.

Uteliaian silmin seurasi väki tuvassa vieraan miehen liikkeitä ja hänen puhettaan. Outo oli hän nähdä mustassa puvussaan, erilainen muita oli äänensä ja ryhtinsä ... tuoko se oli uskaltanut Panun kirotta? ... mitä mahtoi hänellä olla puhumista, kun oikein pyytämällä pyysi sanan lupaa saadakseen.

Mutta Panu istui kyynärpäitään polviin nojaten ja katseli tuuheiden kulmaina alta syrjäsilmillä

pastoria, samalla kun tutki vaikutusta hänen tulostaan ja esiintymisestään miestensä kasvojen ilmeissä. Oliko hän tehnyt viisaasti vai tyhmästi ottaessaan hänet vastaan? Olisiko pitänyt kääntyttää ovelta takaisin? Koko yön hän oli sitä miettinyt. Mutta eihän käynyt koko heimon kahta miestä vastaan sotaan rupeaminen. Ja jos olisi pois ajanut, ovet sulkenut, pelkuriksi olisi hänet leimattu, ja olisivat Jorma ja hänen miehensä alkaneet hokea: »Ei uskaltanut Panu antaa sen puhuakaan, niin pelkäsi hänen tietojaan!» Nyt sanottaisiin: »Omaan taloonsa puhumaan otti, ei pelännyt hänen tietojaan, ei taikojaan: on itsellään paremmat!» Mutta kuka tiesi, mitä hän tulisi puhumaan, millä salaisella sanalla saisi kansan mielen lumotuksi. Mutta olihan vielä aikaa nähdä ja aikaa toimia.

Panun silmät sattuivat Reitaan, joka oli istunut papin viereen penkille vähän matkaa hänestä. Ryhdittömän ja heikon näköinen hän oli, eikä ollut silmissä isä vainajansa voimaa. Ei ollut hänestä isänsä kostajaksi.

Ja kalkin puolin tullen siihen päätökseen, ettei mitään oltu vielä menetetty ja että tuossa oli otus kierroksessa ja vielä aikaa tuumia, miten se olisi otettava, kävi Panu odottamaan, mitä tuleman piti.

Martti-pappi oli asettanut kirjansa pöydälle ja asettunut itse pöydän päähän. Avattuaan niistä toisen ja selailtuaan vähän aikaa lehtiä, nousi hän ylös ja virkkoi:

—Ennenkuin puhun, mitä minulla on teille puhuttavaa, veisatkaamme virsi!

Hän aloitti sen ensin hiukan epävarmalla ja värähtelevällä äänellä, mutta varmistui pian, kun Reitakin siihen yhtyi. Muut tuvassa olijat eivät yhtyneet nuottiin, mutta eivät häirinneetkään. Kun hän pari värssyä veisattuaan vaikenä, vallitsi tuvassa yhä sama äänettömyys, eikä Panu liikahtanut.

—Nimeen Isän, Pojan ja Pyhän Hengen, aloitti pastori. Jumalan armo, Jeesuksen rakkaus ja Pyhän Hengen osallisuus olkoon teidän kaikkien kanssanne. Amen! Ja nyt tahdon minä puhua teille, rakkaat ystävät— sillä ystävänä minä tulen, niinkuin sanoin, vaikka minua on teille vihämiehenä esitetty— tahdon puhua teille siitä Jumalasta, joka tämän maailman loi ja joka sitä yhä vielä johtaa ja hallitsee. Ei ole hän teille tuntematon ollut, vaikka ette ole tahtoneet häntä tuntea. Usein on hän teitä luoksensa kutsunut, mutta te olette häntä ylenkatsooneet ja hänelle sydämenne paaduttaneet, ja jatkanee niiden väärien henkien palvelemista, jotka teitä eksyksissä ja pimeyden harhateillä kuljettaneet ovat. Mutta ei hän teitä ole tahtonut jättää eikä teitä vielä kovakorvaisuudestaan rangaista, sillä hän on laupias ja pitkämielinen. Sentähden hän on lähettänyt minut teitä luoksensa noutamaan ja käskenyt minun teille itsestänne ilmoittamaan. Kuulkaa sitten, että hän on suuri ja voimakas Jumala, joka ei asu maan päällä, niinkuin teidän haltijanne, joita jumaliksi luulette ja jumalina kunnioitatte, vaikka ovat vain pahoja henkiä ja perkeleen sikiöitä, ei piile kivissä eikä kannoissa, ei puissa eikä käsin tehdyissä kuvissa, ei maan alla eikä vesissä, vaan korkeudessa hän asuu, taivaassa tähtien takana, joka on hänen asuntonsa. Siksi ei hän annakaan lumota itseään uhreilla eikä lahjoilla eikä loihduilla eikä taioilla, mutta jos hänen tahtoaan tottelette, niin on hän teille armollinen ja antaa teille parhaan, mitä toivoa voitte, antaa iankaikkisen elämän, niin ettette kuole, vaikka henkenne heitätte ja ruumiinne mullaksi muuttuu.

Hän oli päässyt alkuun ja sai keskeytymättä puhua. Silmät kiinteinä ja kasvot jännitettynä seurasivat kuulijat hänen sanojaan. Panukin oli kääntynyt päin. Kasvoissa oli tarkkaava ilme, silloin tällöin liikahtivat otsan rypyt ja kulmat; kerran kaksi oli hän aikonut suunsa avata, mutta se aikomus ikäänkuin kilpistyi takaisin puhujan puheen vauhdista ja sanojen voimasta.

Ja pastori jatkoi yhä enenevällä ponnella ja vakaumuksella puhettaan. Hänen täytyi saada kaikki heille sanotuksi, sanotuksi yhdellä kertaa, niin että se jäisi soimaan ainaisena kaikuna heidän korvissaan. Nyt heti tahtoi hän heidän mielensä ja sydämensä valloittaa, ei kuitenkaan väkivallalla, ei kiroten heitä, ei murjoen eikä luotaan peloitellen, vaan niinkuin avosylin ottaen ja sydämet hellyttäen. Eikä Panu, joka oli varustautunut kovaa sanoja vastustamaan ja niitä kumoamaan, päässyt keskeyttämään eikä puheeseen puuttumaan.

Hän puhui ensin siitä taivaasta, jossa Jumala asuu ja jossa ihmiset, kurjimmat ja köyhimmätkin uusiin, ihaniin vaatteisiin puettuina yöt ja päivät uupumatta hänen ylistystään laulavat mitään kärsimättä, mitään puutetta tuntematta. Ikuinen on se ilo ja onni, joka siellä odottaa, ja sen voi saavuttaa jokainen, joka uskoo ainoastaan oikeaan Jumalaan ja tekee kaikki, mikä hänen tahtonsa on. Mutta mikä on hänen tahtonsa, ja mistä me sen tietää saamme? Eivät ole sitä meille ihmiset ilmaisseet, eivät tietäjät eivätkä taikurit hänen tahtoaan tulkinneet, vaan itse hän on sen meille ilmoittanut, lähettänyt tänne sitä meille julistamaan oman ainokaisen Poikansa, joka on ihminen, mutta on samalla Jumala, jota Kristukseksi Jeesukseksi sanotaan...

—Ristin-Kiesukseksi—kuului kuiskauksia karsinan perästä.

—Ja kun Poika oli isästään ilmoittanut ja hänen tahtonsa tietyksi tehnyt, niin uhrasi hän itsensä ja kuoli kaikkien ihmisten edestä, ettei heidän tarvitsisi iankaikkisesti kuolla, vaan Isän Jumalan viha

lepytettäisiin. Mutta kun hän kuollut oli, nousi hän ylös kuolleista...

—Nousi kuolleista, kuului taas joku ihmettelevä ääni kertovan.

—Nousi kuolleista ja astui alas helvettiin, manalaan, jossa kaikki pahat henget ja heidän ruhtinaansa sitoi ja vangitsi—eikä heitä kenenkään pelätä tarvitse eikä uudelleen sitoa. Ja hän nousi ylös taivaaseen kirkkaana kuin aurinko ja siellä nyt istuu Isänsä oikealla kädellä, ja kun me rukoilemme, rukoilee hän isäänsä meidän puolestamme ja Isä antaa meille, mitä me pyydämme.

—Antaako se metsäonnenkin? kysyi Panu.

—Hän on taivaan ja maan herra ja hallitsee ja vallitsee kaiken, mikä taivaassa ja maan päällä ja maan alla ja metsissä elää ja liikkuu; ja kaikesta hän antaa tarpeen mukaan sille, joka hänen tahtonsa täyttää ja hänen käskyjensä noudattaa. Tähän hän on käskynsä kirjoittanut, tähän pyhään kirjaan, jota tahdon opettaa teidät ymmärtämään, jos luokseni tulette ja sitä oppia tahdotte.

—Emme kirjoitasti huoli ... on arpaseula neuvomme, kun jumalien tahtoa tarvitsemme tietää. Pysymme siinä, mitä olemme esivanhemmiltamme oppineet ja jotka vanhastaan ovat olemassa olleet. Turhaan meille usua jumaliasi ja heidän oppejaan tyrkyttelet, keskeytti hänet Panu.

—En tahdo teille mitään tyrkyttää enkä kieltää teitä käyttämästä sitä, mikä vanhastaan on ollut olemassa, kun se vain hyvää ja oikeata on. Mutta ei ole kaikki oikeata, mitä teette, vaan pahenukseksi Jumalalle. Sillä ensimmäinen ja suurin käsky tässä hänen kirjassaan on: »Minä olen Herra sinun Jumalasi, ei sinun pidä muita jumalia palveleman» ja toinen on: »Rakasta lähimmäistäsi niinkuin itseäsi». Esi-isänne ovat pakanoita olleet, niinkuin tekin vielä olette, ja istuneet pimeyden ja pakanuuden varjossa eivätkä mitään oikeasta Jumalasta tienneet, vaan palvelleet, niinkuin teidänkin palvelevan kuullut olen, oikean Jumalan asemesta kiviä ja kantoja ja karhuja, ja kaikenlaista taikuutta harjoittaneet. Mutta ei voida heidän avullaan saada aikaan muuta kuin pimeyttä ja erhetyksiä. Sentähden täytyy teidän heistä luopua ja kristityiksi tulla ja kasteen kautta hänen lapsikseen päästä, oikeaan uskoon ja totiseen Jumalan tuntemiseen. Ja kun kerran olette sen ihanan nimen kristityiksi kutsuttua saaneet, niin on teidän elämännekin sen jälkeen asetettava ja pakanallisista ja synnillisistä menoistanne luovuttava.

—Pysymme siinä, missä esi-isämme ovat pysyneet!

Mutta pappi ei kuullut Panua eikä hänen vastaukseensa huomiota pannut. Ja sivuitse kuulijainkin korvien se näytti menevän. Yhä enemmän innostuen kävi hän puhumaan siitä toisesta suuresta käskystä, jonka hänen suuri Jumalansa on ihmiselle antanut. Hänen Jumalansa oli rakkauden Jumala, joka kielsi ketään tappamasta, ketään heikompaansa sortamasta, ketään orjanaan pitämästä ja jonka edessä kaikki olivat yhtäläiset, naiset niinkuin miehetkin. Kaikki hän otti yhtä rakkaasti vastaan, kutsui kaikki armo- ja uhripyöytänsä ääreen. Ei ollut vaimo saastaisempi kuin mies, ei häntä kelvottomampi eikä huonompi, ja kuta heikompi ja hylätynpi olit, sitä suurempi oli hänen armonsa sinua kohtaan.—Ja lopuksi puhui hän vielä uudelleen siitä, miten Kristus Jeesus oli kaikki pahat henget ja haltijat ja heidän ruhtinaansa sitonut ja syvimpään maanalaiseen helvettiin syössyt ja perkeleen, sen suurimman käärmeen pään rikki polkenut.

—Häntä siis kuulkaa! huudahti hän. Ja häntä totelkaa! Ja kun häntä kuulette ja tottelette, eivät haltijat ja pahat henget teille mitään mahda, ja saatte kulkea rauha rinnassa ja toivo sydämässä sen sijaan, että pelko ja koston kammo teidän mieltänne yöt ja päivät jäytää.

Yhä kasvavalla mielenkiinnolla oli väki häntä kuunnellut ja silmin korvin riippunut kiinni hänen huulillaan. Kaikkea he eivät ymmärtäneet, sanat olivat outoja ja oudolla tavalla ne esitettiin. Mutta se, minkä he käsittivät, painui mieleen ja jäi siinä soimaan.

—Tulkaa siis Hänen luoksensa, joka on niin suuri ja laupias ja voimakas, tulkaa itse hänen huoneeseensa, jonka hän teitäkin varten on rakentanut, lähtekää täältä minun luokseni häntä oppimaan ja tuokaa lapsenne hänen nimeensä kastettaviksi! En tahdo teitä siihen väkivallalla pakottaa, vaikka minulla valta siihenkin olisi. En ole tullut luoksenne lain miekka kädessä, vaan rauhan tuoksuvaa tuomen oksaa kantaen. Teidän uskonne, joka vain pakanallista pimeää taikauskoa on, se on kuin synkkä musta kuusi, jonka sisässä huuhekaja öisin huutaa. Kristuksen Jeesuksen usko on kuin keväinen koivu, joka tien vieressä puhtaana ja valkoisena paistaa ja jonka oksilla linnut laulavat ja jonka siimeksessä väsynyt matkamies lepoa nauttii. Sinne minä kutsun teitä, kaikkia ilman eroitusta Jumalan kaikkivaltiaan ja hänen Poikansa Kristuksen Jeesuksen nimessä! Amen!

Hän lopetti siihen ja aloitti heti virren, saman virren uudelleen, minkä alkaessaan oli veisannut. Nyt olivat jo sanat ja nuotti kuulijakunnalle tutut, ja joku ääni siellä täältä yritteli siihen yhtyä. Reita oli papin puhuessa sujunut hänen viereensä, hehkuvin kasvoin häntä kuunnellen. Ikkunan pielessä riippui kannel. Hän huomasi sen, tempasi sen naulasta, asetti polvelleen ja kävi sillä virren säveltä

säestämään.

Värähdys kävi läpi karsinanpuolen tupaa, joka oli naisia täynnä, ja miehetkin muuttivat jalkaa, kävivät kiinni partoihinsa ja katsahivat toisiinsa, niinkuin olisi ollut aikomus jotakin virkkaa. Uskalsivat jo useammatkin äänet säveleen yhtyä, nuottia hyräillen ja sanojakin tapailten. Kanteleen tuttu ääni oli mielet jännityksistään laukaissut ja pannut ne epämääräisesti, itsetiedottomasti uusia mielialoja väräjämään.

Pappi kokosi kirjansa ja valmistui lähtemään. Ennenkuin poistui, ilmoitti hän huomenna tulevansa edelleen puhumaan niille, jotka halusivat kuulla. Mutta tänä päivänä odotti hän Ilpolassa lapsia kasteelle.

Sen sanottuaan pisti hän kirjat kainaloonsa, ojensi kätensä Panulle, kiitti häntä siitä, että oli sallinut Jumalan pyhää sanaa kattonsa alla julistettavan, ja lähti, väen väistyessä hänen tieltään.

Aikoivat ovensuussa olijat papin ja Reidan jälkeen lähteä, kun Panun ääni heille jyrähti:

—Pysykää paikoillanne!

Menijät peräytyivät takaisin tupaan. Panu otti uuniluudan sopelta ja pyyhkäisi sillä kahden puolen kynnystä. Se oli kaikille selvä merkki siitä, että vieras, joka oli mennyt ulos, ei toista kertaa isännän luvalla saisi astua samaa tietä takaisin. Samalla tavalla pyyhki hän penkin ja pöydänpään. Sitten otti hän kanteleen, jolla Reita oli virttä soittanut, ja heitti sen hiiltyvään uuniin.

—Väinön vanhan kanteleen poltti! kuultiin kuiskattavan.

—Annoin papin puhua, kun mielensä teki, ettei sanottaisi meidän hänen sanojaan pelkäävän, sanoi hän sitten äänellä, joka koetti olla tyven, vaikka tarkimmat tuntijat kuulivat, että hänen mielensä oli kuohuksissa ja silmänsä välkkyi. Tiesin loruksi luottehensa, nyt tekin ne tiedätte. Ensin kiroten kävi päälleni, nyt mesisuuna viehättelee. Ei pysty Panuun kumpikaan. Menkoon rauhassa kotiinsa, jos osanee, emme kättämme aseetonta vastaan kohota, vaikka vihan tielle neuvoikin arpa. Pidämme toki arvan mielen mielessämme, jos toiste tarvitaan.

Panu puhui niinkuin olisivat kaikki olleet samaa mieltä siitä, mitä olivat kuulleet. Eikä uskaltanutkaan kukaan papin käyntiä ottaa puheeksi hänen kuultensa. Olisi kuitenkin monen mieli tehnyt kuulla lisää siitä Jumalasta, joka oli niin suuri ja mahtava ja taisi niin paljon antaa. Väki hajausi, ja karhun pyyntiin tulleet miehet lähtivät koteihinsa hiihtämään. Mutta kauan kaikuivat heidän korvissaan oudot sanat ja seisoi silmien edessä pitkä ryhdikäs mies, jonka otsa melkein kattoon ulottui.

—Olisiko tuon jumalat paremmat kuin omat? arveli Patva Jormalle hiihtäessään pois hänen kanssaan.

—Ei ole hänen tietonsa Väinön tietojen veroiset, vastasi Jorma.

—Entäpä ovatko paremmat kuin Panun?

—Yhdeksi arvostelen.

Mutta kun Jorma erosi omalle ladulleen kotimajalleen mennäkseen, virkkoi hän:

—Mutta kaunis oli hänen virtensä ... oikein sydämeheni herahti.

XXV.

Mielissään siitä vaikutuksesta, minkä oli tehnyt, astui Martti-pappi jään poikki takaisin Ilpolaa kohti. Hän oli tahtonut poistua parhaimman vaikutuksen aikana ja jättää kuulijansa keskenään miettimään sitä, mitä olivat kuulleet. Ja hän oli varma siitä, että he tulisivat huomenna hakemaan häntä lisää kuullakseen.

Mutta kun Martti-pappi ja Reita tulivat Ilpolaan, olivat ovet kiinni, ulkoapäin teljetyt, ja tuvan porstuaan suljetut koirat haukkuivat ja ulvoivat, nousten vihaisimpaan vimmaan, kun pastori lukon ripaa kosketti.

—Menemme saunaan odottamaan, kunnes talonväki palaa.

Mutta saunankin ovi oli samalla tavalla suljettu, ja kun he taas palasivat pirtin edustalle, huomasi Reita, että heidän suksensa ja konttinsa oli nostettu nurkkajuureen. Se oli selvä merkki siitä, että heitä ei enää tahdottu ottaa vastaan.

—Odotamme sitten tässä,—ja pastori istahti ovikivelle tuvan porstuan eteen.

Äänettöminä istuivat he molemmat katsellen lahden yli Panulaan, mutta ei ketään näkynyt eikä kuulunut tulevaksi. Panula ja muut talot lahden rannalla olivat kuin autiot ja kuolleet, ei hiiskahdusta mistään päin, ja taivas vetäytyi tuulen liikahtamatta yhä paksumpaan pilveen. Silloin tällöin leijaili lumihuide pilvistä alas. Oli kuin olisi salaisia uhkaavia voimia ilmassa liikkunut.

Hetken kuluttua käski pastori Reidan hiihtämään muihin taloihin katsomaan, eikö siellä olisi ovet auki. Itse jäi hän tähän vielä talonväkeä odottamaan.

Odottaessa alkoi ilta pimetä ja yhä enemmän lunta heittää. Metsänranta talon takana mustui ja tuli kuin lähemmä. Vaara toisella puolen lahden suureni ja suli yhdeksi ainoaksi möhkäleeksi. Hän oli ottanut kontin selkäänsä ja asettanut suksat maahan eteensä. Koko ajan hän kuulosti teroittaen korvansa pienimpäänkin ääneen, mutta ei hiiskahdustakaan, ei liikahdustakaan lähellä eikä kaukana. Ja kuitenkin oli hän varma siitä, että oli jotakin tekeillä.

Reita tuli ja ilmoitti, että hän oli käynyt kolmessa talossa, mutta että jokaisessa oli ovet pantu säppiin hänen nenänsä edessä.

—Täytyykö meidän sitten taivasalle yöpyä keskellä kylää?

—Ei tarvinne. Tuoss' oli poukaman pohjassa sauna, jota kun asutuksi luullen kävin tarkastamaan, näin sen autioksi, vaan kun lämmitämme, saatamme yötä olla.

Pastori ja Reita hiihtivät sinnepäin, mistä Reita oli tullut, ja löysivät ahon alla lähellä rantaa matalan huoneen, jonka seinämällä resotti vanha kaatunut halkopino. Vähän ylempänä näytti olevan palaneen huoneen paikka ja muutamia mustia tulensijoja. Reita seisoi vähän aikaa ajatuksissaan saunan kupeella, katseli ahoa ja metsänreunaa ja loi siitä silmänsä jälle ja taas takaisin, ikäänkuin miettien ja mitellen jotakin. Sitten astui hän suksiltaan ja otettuaan sylyyksen halkoja meni saunaan.

Sauna oli rapistunut, mutta lämmitettävässä kunnossa. Sill'aikaa, kun uuni lämpisi, kävivät pastori ja Reita noutamassa havuja vuoteiksi.

—Tässähän voimme olla niin kauan kuin haluttaa ja odottaa, kunnes Herra meille uskottomien ovet avaa, virkkoi pastori iloisin mielin, heittäytyen uunin eteen pehmeälle havuvuoteelle, johon katossa lainehtiva savu ei ulottunut.

—Jos eivät meitä täältä nälällä karkoittane, sanoi Reita. Kontti on tyhjä, ovat koirillaan syöttäneet eväämme, ei ole muuta kuin tämä leipäpalanen kontin pohjalla.

Reita ojensi kannikan pastorille, pastori taittoi sen kahtia ja tarjosi Reidalle toisen puolen.

—Sen syömme tänään ja annamme Jumalan pitää surua huomisesta.

Ja tuskin oli hän sen sanonut, kun Reita, joka koko ajan näytti olevan varuillaan, teki nopean merkin kädellään, ja molemmat kuulostivat. Saunan seinämältä kuului liikettä ja ääni niinkuin suksensauvan lumeen narahtaessa. Reita hyppäsi ulos ja näki suksimiehen pyyhältävän alas rantaan. Saunan edessä oli mytty, joka oli juur'ikään siihen heitetty. Reita huusi menevän jälkeen, mutta tämä ei pysähtynyt, vaan hävisi yhä tihittyvään illan hämärään.

Kun mytty uunin edessä tarkasteltiin, huomattiin, että se sisälsi leipää, voita ja suuren kimpaleen karhunlihaa ja muutamia nauriita.

—Meillä on täällä salaisia, tuntemattomia ystäviäkin, sanoi pastori,— mutta Reita katsoi häntä ihmetellen; oli, niinkuin olisi se tiennyt sen äsken sanoessaan, niinkuin olisi odottanut sitä.

—Ei tullut sisään tuoja ... ken mahtanee olla?

Mutta Reita oli päästänyt auki mytyn ja katseli uteliain silmin vaatetta, johon ruoka oli kääritty. Hän levitti sen lieskaa vasten, käänteli sitä ja tarkasteli huolellisesti sen reunaompeluksia.

—Äidillä oli samanlainen huivi, sanoi hän sitten arvelen. Katsokaa, tässä on poron sarvet kirjailtu ja tässä vinoristi. Se merkki oli kaikissa hänen vaatteissaan ... tämä on äiti vainajan huivi!

—Mutta miten olisi se tänne joutunut?

—Panu tuhosi isäni ja poltti talomme ... muistan vielä, kun lieska nousi taivaalle ja me olimme äidin kanssa kätöksässä metsässä. Tavaratkin anasti, mitä oli, niin äiti kertoi. Tämä ruoka on Panulasta! päätti hän sitten yht'äkkiä.—Ja ennenkuin pastori ennätti lausua epäilynsä siitä, kuka heille Panulasta ruokaa lähetti, huudahti hän yhä kasvavalla liikutuksella:

—Se on Annikin, sisareni laittama! Se on Panulassa orjana! Sisko hellä on veli velloaan muistanut ... muistanut on totisesti, on ... voi sisar hopea!

Ja Reita sulsi kyyneliin, suuteli huivia, hyppäsi ylös ja riensi ovelle.

—Näitkö hänet? Tunsitko?

—En nähnyt, vaan siellä lienee ollut. Lähden kohta hänen luokseen ... haen hänet tänne ... viemme kirkolle siskon ... otatko hänet?

—Mene! sanoi pastori. Minä täällä sill'aikaa levähdän.

—Paistan sinulle nauriit ensin!

Mutta kun Reita kohenteli puita saunan uunissa ja puhalsi pois arinalta tuhkan, nauriita siihen kivelle asettaakseen, huudahti hän taas:

—Ja tämähän on meidän sauna! Tässä' on vinoristi ... katsokaa ... tähän se on kiveen hakattu. Saunan sanoi polttamatta jääneen ... isän pyhä sauna, tässä taikojaan teki ja sairaita paranti ... muualla eivät paranneet, sanoi äiti...

—Olisiko tämä siis vanha kotisi, ja sen rauniotko tuolla aholla?

—On tämä, niin on. Sitä jo äsken silmäni aavisteli...

—Ihmeellistä, että sen näin löysit... Reita, se oli Herra, joka meidät tänne toi, tästä hänen sanaansa julistaaksemme ja valtakuntaansa levittääksemme. Tämän huoneen ovea ei kukaan voi meiltä sulkea!

Reita kantoi puita tulen vireillä pitämiseksi ja lähti. Pastori jäi saunaan pehmoiselle vuoteelle ja nukkui pian sikeään uneen kiukaan tulen häntä lempeästi selkään lämmittäessä.

Otettuaan suksensa saunan seinämältä ja piilotettuaan pastorin sukset lumeen vähän matkaa saunasta, josta hän ovea raottaen kävi ilmoittamassa, lähti Reita noudattamaan sitä jälkeä, jonka outo ruuantuoja oli tehnyt jäälle laskeutuessaan. Kun täysikuun valo kajasti pilvien läpi, oli Reidan helppo jälkiä seurata. Se vei ensin rantaa myöten Ipolan alle, nousi pihaan, tuli takaisin ja yhtyi toisiin latuihin, joita nyt oli useampia Panulaan päin, vaikka aamulla ei ollut yhtään. Ollessaan lahden keskellä luuli Reita huomaavansa hiihtäjän edellään. Hiihtäjä pysähtyi ja lähti sitten taas liikkeelle, mutta hiljennettyä vauhtia, niin että Reita oli Panulan nuottakodan luona hänet saavuttamaisillaan, kun näki sen suojasta tulevan esiin olennon, joka näytti naiselta. Hän pysähtyi ja kuuli naisen kysyvän:

—Joko veit?—Mitä hiihtäjä vastasi, sitä ei Reita kuullut, mutta silloin virkkoi taas nainen:—Voi hyvänen aika, Jouko!—Mutta samassa keksi hän Reidan ja kysyi:—Kuka se tuolta tulee?

—Vieras on! virkkoi Reita ja oli parilla ponnahduksella nuottakodan edessä.

—Tästäkö menee tie Panulaan? kysyi hän.

—Tästä menee! Mutta kuka se on? kysyi nainen.

—Ketäs te olette? kysyi Reita vastaan. Oletteko Panulasta?

—Emäntä olen ... tulin vain vedelle ... tämä on Jouko ... mutta eikö se ole Reidan poika?

—Se on, vastasi Reita.

—Meillekö aiot?

—Tulin siskoani tapaamaan.

—Annikkiako?

—Annikkia tulin hakemaan ... se meille ruokaa toi.

—Joukohan se ... tämä Jouko ... voi, armias auttajani ... veli tuli siskoa tapaamaan ... et häntä nyt voi tavata.

—Miksen?

—Jäikö pappi saunalle? Mene pian takaisin ... tuhoja hankkivat hänelle ... vaan en soisi.

—Mitä, äiti, hätäilet? kysyi Jouko.

—Isäsi on tuhotoimissa ... Ilpon kanssa hankkeita hijoi ... lähdin vastaasi, Jouko, että kääntyisit ja veisit sanan... Älä tule meille, Reita, ei ole siskosi meillä ... vouti rekeensä reutoi, ja Annikki koskeen juoksi,—ja Panun emäntä pillalti itkemään ja lyykistyi kelkkaan, huojutellen ruumistaan.—En uskalla kotona itkeä, tässä itken, itke, velikin, siskosi surmaa.

—Ainoan siskoni ... tapaili Reita.

—Sinutkin vielä tuhoavat ja papin ... puhui niin kauniisti ... joudu sanaa viemään! Rakastin Annia kuin omaa lastani... Heittäykäätte suksillenne, ette kotianne näe, jos viivytte!

—Eivät papille mitään voi!

—Voivat, voivat! Ensin aikoivat vilulla ja nälällä ... ei kukaan olisi huoneisiinsa uskaltanut ottaa, mutta kun Reidan saunan lämpiävän näkivät ... muita tuumia pitänevät...

—Ei meihin pysty!

—Ei ole sitä taikaa, johon ei terä pysty ... mene, tiedä, millä lailla aikonevat.

—Mikä tulenrusko se tuolta nousee? virkkoi Jouko yht'äkkiä järvelle päin osoittaen.

Heikko, mutta yhä kirkastuva tulenloimo valaisi taivasta sieltäpäin, mistä Reita oli tullut.

—Reitalan aholla palaa!

—Mikä siellä palaisi?

—Sauna palaa! Joutukaa apuun! Hirmuja tekevät. Näitkö isääsi, Jouko? huusi emäntä.

—Ilpolassa oli ollut, mutta yhdessä lähteneet, vastasi Jouko.

—Vie sinä, Jouko, sana Kuismalaan ja ... minä juoksen Jorman tuvalle!

—Pappi jäi saunaan nukkumaan! sanoi Reita.

—Auta armias, elävältä korventavat ... yhä yltyy!

Emäntä työnsi heidät menemään ja riensi itse pihaan.

Reita ja Jouko lähtivät voimainsa takaa potkimaan loimoa kohti, joka välistä väsähti, mutta sitten taas kasvoi. Reita riensi vanhaa latuaan, mutta Jouko kamposi Ilpolaan päin ja katosi pian näkyvistä. Jos tuli oli isän sytyttämä, oli isäkin siellä. Ei ikänä uskaltaisi hän mennä sitä sammuttamaan ... ei edes sanaakaan viemään.

Ei Reita edes huomannut Joukon eroamista hiihtäessään tulta kohti. Outo tunne kantoi häntä, kuin ei olisi ollut suksia alla, niinkuin sauvat eivät olisi maahan sattuneet ja niinkuin ei hänen matkansa olisi edistynyt ja hän itse ei ollut oma itsensä, vaan joku toinen, vieras, joka käsin ja jaloin ilmassa huitoi. Hänhän se oli kuitenkin, vakuutteli hän itseään epäselvästi, vaikka joku koetti häntä lumota, vaikka Panu koetti estää apuun pääsemästä ... hänelle tuli kurkkua kuristava hätä, hän pakeni petoa, joka kintereillä läähätti ... yht'äkkiä tuli metsä vastaan lumisateen sisästä ja suksen kärki töksähti rantakiveen. Hän kaatui, nousi ylös, tointui siitä, oli taas oma itsensä, mutta tuli oli kadonnut ja tiheä näreikkö oli edessä. Hän tempasi suksensa, paarusti näreikön läpi, huomasi taas tulen ja riensi taas hiihtäen metsän läpi, jonka tunki edessä olevaksi niemeksi, minkä äsken oli kiertänyt. Ja kaitaisen kannaksen poikki tultuaan oli hän taas lahden rannalla, ja vähän tuonnempana lahden pohjassa paloi sauna täydessä tulella liekkien hulmutessa mustalle lunta tuiskuttavalle taivaalle. Saunan ympärystä, aho ja metsän ranta olivat valaistut, iso kanki oli saunan oven edessä, mutta ei ainoatakaan ihmistä näkynyt.

Mutta ahon reunassa tuuhean suuren kuusen alla, jonka oksat maahan ulottuvat, kyyröttää mies väijyksissä, mustat pienet silmät välkkyen harmaiden kulmien alta ja huulet irvistellen tulta vasten. Hän tuijottaa kuin lumottuna tuleen, jonka on nähnyt seinäviereltä tuohirykelmästä syttyvän, tarttuvan kuivaan seinään, lahonneisiin räystäisiin ja hienon lumen peitossa olevaan tuohikattoon, joka nyt rätisten hulmahtaa kolmelta taholta isoon liekkiin ja paukahtaa kuin kaskan keskessä yhtyvä palo. Tuli huikaisee hänen silmiään, hän ei näe muuta kuin liekit ja niiden keskessä palan mustaa seinää ja

pönkitetyn oven ja odottaa vain, milloin se alkaa liikkua ... mutta on se niin lujassa, ettei sisästä aukea, sinne palakoot, pappi ja Reidan poika ... sitä tulivat täältä hakemaan... Ja hän nauraa hiljaa ja äänettömästi työnsä menestystä ja kiitosta, jonka on saava Panulta. Katsohan, minkä keksi ... voi viisasta miestä, voi tietäjää mainiota ... otapas vastaan kuin parasta vierasta, ettei kukaan aikeitasi aavista ... panetapas ovet kiinni ... ja sitten lumoo vanhaan saunaan, sikeään uneen nukuttaa ... sitten polttaa kuin hiiret kaskan lahokantoon ... ei kukaan aavista täällä olleenkaan.—»Kun ovat porona, vie luut avantoon!»—ja nostaa vielä tuiskun jälkiä peittämään...

Ilpo tuijottaa tuleen yhä suuremmalla jännityksellä ja riemulla, seuraa silmillään liekkejä ja odottaa joka hetki katon putoamista. Yht'äkkiä kuulee hän huutoa ja ryskettä, mutta ei saa selkoa, mistä se tulee, ennenkuin savupilvi, joka on tuprahtanut saunan ympäri ja peittänyt ovenkin, väistyy tuulessa ja hän näkee miehen tempaavan pönkät, ovi potkaistaan auki, ja kaksi miestä karkaa nyt silmiään suojellen ahon poikki pois näkyvistä jälle päin. Samassa putoo katto, ja musta savu ja pöly peittää hetkeksi tulen, ja kauhistuneena ja piiloansa peläten syöksee Ilpo metsään ja rientää kotiinsa.

Ilpolassa odottavat häntä Panu ja Ilpotar, seisoen pirtin perässä ja tulen loimoa katsellen. Siinä tapaa heidät Ilpo ja saa hengästykseltään vaivoin kerrotuksi, mitä on tapahtunut.

—Voi kuhnusta mieheksi, voi raukkaa, kurjimusta!

—Pönkän panin, mutta en tiennyt toisen ulos lähteneen!—puolusteli Ilpo.

—Ja itse pakoon juoksit?

—Niinhän käski Panu, etten näyttäytyisi, jos pääsevät.

—Näkivätkö sinut? kysyi Panu.

—Eivät nähneet ... jälle katosivat.

—Ole vaiti, sanoi Panu Ilpottarelle, joka taas alkoi sadatella miestänsä.—Mitä ei tuli tehnyt, sen tekee pyry ja pakkanen.

Tuuli tuntuikin yhä kiihtyneen ja ulvoi jo myrskynä nurkkajuurissa pyrytellen lunta isoissa pyörteissä. Loimo Reitalan aholla oli sammunut, pieni tuikahdus silloin tällöin vain vielä ruiskahti taivaalle.

—Mitä ei tuli tehnyt, sen tekee pyry ja pakkanen, uudisti Panu vielä pirttiin tultuaan.

Pirtissä seisoivat Jorma keskellä lattiaa ja Jouko pankon kupeella. Jouko ei ollut uskaltanut mennä palopaikalle eikä Ilpolaan, vaan oli jäänyt rantaan tulen loimoa katsomaan ja odottamaan, kuulisiko kenenkään rientävän paloa kohti. Siellä tapasi hänet Jorma, jonka Panun emäntä oli ajanut liikkeelle. Molemmat kuulivat he Panun sanat ovelta.

Panu säpsähti ja kysyi tiukasti:

—Mitä sinä täällä, Jouko?

—Tulen näin palavan ... mutta johan taisi sammua, sopersi poika.

—Paloiko pappi saunaan? kysyi Jorma.

—Mistä minä tiedän...

—Tiennet, kun sytytit.

—Ja entä, jos sytytinkin! Parempi polttaa kuin palaa. Uhkasi polttaa minutkin.

—Pois pääsivät, virkkoi Ilpo.

—Ei ollut miestä miehessä, tuhkasi pilkallisesti Ilpotar.

Mutta silloin astui Jorma Panun eteen kädessä päre, jota oli ollut pihtiin panemassa, ja surumielisesti päivitellen ja päätään pudistaen virkkoi hän:

—Ei ennen näin vihamiestä vastaan käyty, eivät totta tosiaan Kalevan urhot nukkuvaa vierasta saunaan salvanneet ja elävältä polttaneet ... ilmiotteluun vaativat, miekkansa mittasivat ja vuorotellen iskivät... Häpeän sukuani!

—Aika aikaa kutakin...

—Etkä sittenkään saanut surmatuksi ... katsoin miestä ja kuulin hänen mielensä. Suurempien suojassa on ... ei tulesi tehonnut.

—Mitä ei tuli teknyt, sen tekee pyry ja pakkanen.

—Et saa sitä miestä koskaan surmatuksi sinä.

—Vaan sinäkö!

—Minä hänet pelastan, vaikka viimeiset voimani menkööt. Älkööt Panulassa käyntyttää ja Panun olutta juonutta saako Panun miehet tuhota.

Ja sen sanottuaan otti Jorma rukkanensa ja lähti.

—Mene kotiisi, Jouko! karjaisi Panu syösten vihansa ja pettymyksensä poikaansa; ja nyrkki vapisevan Joukon leuan alla sähisi hän:

—Ja muista se, että jos tästä hiiskahdat sanankaan, niin niskasi nujerran.

Jouko katseli isäänsä pelosta jäykistynein silmin.—Jos tietäisi, niin tappaisi ... ei tiedä vielä ... mutta jos saa sen tietää!

—Lähden papin jälkeen,—päättyi hän.—Tappaa äidinkin, jos saa haltijaltaan tietää,—johtui hänelle sitten mieleen. Ja hän survaisi suksensa jäälle, mutta kadotti sauvansa hankeen, ei kääntynyt sitä ottamaan ja hiihti sauvattomin suksin, kaatuen ja nousten, kotiinsa päin.

XXVI.

Sikeimmästä unesta herättyään samalta kyljeltä, mihin oli paneutunut, syöstyään liekkien läpi ulos aholle, jossa savu tuprusi lumen kanssa kilpaa korkeiden kuusien huojuessa, juuripuoli mustana ja oksien lumi tulella punerrellen, karkasi Martti-pappi Reidan jäljessä alas jäälle, älytönnä kaikesta muusta kuin siitä, että paholaiset olivat huoneen hänen päänsä päällä sytyttäneet ja tahtoneet hänet elävänä polttaa ja nyt ajoivat häntä takaa. Ja kun hän jäälle päästyään pysähtyi ja sai katsotuksi taakseen, oli hänestä yhäkin, niinkuin olisivat helvetin henget tulen ja savun tuprunnassa kuperkeikkaa heittäneet ja ritinä, räähkynää ja naurun rähinää pitäneet, joihin toiset mustain kuusien sisästä matkien ja jätkytellen vastasivat. Ja hetkeksi valtasi hänet kauhistava varmuus siitä, että Jumala oli antanut hänet alttiiksi, että hänen tuomionsa oli luettu ja että hänet heitettäisiin takaisin tuleen, joka paloi pakanain vanhalla aholla. Vasta sitten, kun hän näki itsensä ehyenä rannassa suuren kiven suojassa ja tulen loimo hetkeksi pieneni ja hän tunsu lumen kasvoilleen putoilevan ja Reita seisoi hänen vieressään eikä Jumala siis ollut häntä hyljännyt, vaan voimakkaalla kädellään hänet temmannut pahain henkien käsistä—sai hän itsensä toinnutetuksi kysymään, miten tuli oli syttynyt.

—Panun työtä, virkkoi Reita, jota puistatti kuin horkassa ja jonka kasvot tulen ruskossa olivat vaaleat kuin kuolleen, suurien ruskeiden silmien seisoessa jäykkänä päässä.

—Mistä sen tiedät?

—Kuulin,—sai Reita änkyttäneeksi, ja hänen hampaansa kalisivat vastakkain. Vaivoin sai hän sitten kerrotuksi, mitä oli Panulan rannassa kuullut.

—Älähän nyt hätäile, Reita, lohdutteli pastori, jonka itseluottamus alkoi kasvaa, kun oli pahimmasta pelästyksestään tointunut. Ei ole Jumala meitä hyljännyt.

Reita katsoi häneen arasti ja kuin jotakin epäillen, mutta ei virkkanut muuta kuin:

—Joudutaan pois!—ja pyrki suksineen, jotka olivat siinä, mihin hän ne ahoa ylös rientäessään oli jättänyt ja johon he tulta pakoon hyökätessään olivat pysähtyneet.

Silloin muisti pastori omat suksensa ja lähti niitä noutamaan. Mutta kun Reita jäi yksin rantaan, valtasi hänet sanomaton kauhu kaikesta siitä, mitä oli tapahtunut, hän luuli kuulevansa metsästä läheneviä ääniä ja näkevänsä palavan saunan ympärillä keihäineen hääriviä miehiä ... pastori on lumottu menemään sinne surmansa suuhun, lumottu hän oli ollut jo nukkumaankin, hänen Jumalansa on hänet hyljännyt... Panu tappaa hänet ja tulee minutkin tappamaan, niinkuin isäni tappoi ja sukuni— ja kun hän luuli huutoja tulen luota kuulevansa ja näkevänsä miesten Martti-pappia aholla jo

nujertavan, puhalsihe hän menemään ulapalle päin tietämättä, minnekä meni.

Kun pastori palasi takaisin suksineen, joita oli saanut jotenkin kauan etsiä, oli Reita poissa eikä vastannut huutoon. Luullen hänen vain vähän matkaa poistuneen, odottaakseen tuonnempana jäällä, lähti hän rauhallisesti Reidan latua hiihtämään. Lunta tuprutti nyt vinha vihuri niin sakeasti, ettei kuutamostakaan ollut näkemisen apua, ja vaivoin sai pastori selkoa Reidan ladusta. Kuta kauemmin hän sitä seurasi, sitä oudommaksi se muuttui. Se kierteli milloin minnekin jäätä pitkin, yritti maihin milloin yhdessä paikassa, milloin toisessa ja kääntyi taas jäälle. Kaiken aikaa näytti hiihtäjä sotkuisesta ladusta päättäen ponnistelleen minkä pääsi, ja kerran hän oli kaatunutkin. Tuon tuostakin pysähtyi pastori huutamaan, mutta ääni tukehtui tuiskuun. Reita oli nähtävästi eksynyt eikä tiennyt, missä kulki, kun välistä oli kulkenut entisen latunsa poikki sitä huomaamatta. Reita seuratessaan huomasi pastorikin pian eksyneensä eikä saanut enää selkoa, missä oli, kun palo rannalla oli sammunut eikä hän ollut lähtiessään tullut tuulen suuntaakaan merkille panneeksi. Useamman kerran oli se jo puhaltanut sekä edestä että takaa.

Yht'äkkiä näytti latu lähtevän varmaan suuntaan viemään. Se oli nyt säännöllisempi ja selvempi, oliko sitten niin, että hiihtäjä oli uupunut sinne tänne reutomasta tai saanut varmaa vihiä siitä, minne oli mentävä. Empimättä seurasi sitä nyt pastori varmana siitä, että pian saavuttaisi toverinsa.

Jonkin aikaa jäätä hiihdettyään näki hän maata häämöittävänsä edestään ja tuli rantaan. Latu nousi siinä maihin ja alkoi taas koukerrella ilman mitään maalia milloin ahoja ja niittyjä myöten, milloin sakean metsän sisässä. Tultuaan kerran ulos metsästä oli hiihtäjä pyörähtänyt takaisin, ja pastori luuli kuulevansa koiran haukkuvan edessään päin, mutta kun hän pysähtyi sitä tarkemmin kuulostamaan, ei mitään kuulunut.

Alkaen yhä enemmän ihmetellä, mitä varten Reita oli lähtenyt yksin hiihtämään eikä näyttänyt kertaakaan häntä odottaneen, kiinnitti hän nyt hiihtoaan niin paljon kuin voi. Mutta sakeassa pyryssä kävi hiihtäminen yhä hankalammaksi, kun lisäksi vielä oli vastamäki, joka jyrkkenemistään jyrkkeni. Mikä oli tämä vaara, ja mitä varten oli Reita tänne kiivennyt? Kaukana ei hän enää voinut olla; ehkä oli hän äsken poissa ollessaan saanut selville jonkun salaisen ystävän ja nyt etsi suojaa hänen kattonsa alta? Mutta mitä varten hän noin oli lähtenyt karkuun?

Uupumuksen herpaisemaan mieleen iski silloin ajatus, että ehkä Reita oli hänet pettänyt, tahallaan jättänyt. Outo, synkkä ja salamielinen oli hän usein ollut. Olisiko hänellä kaiken aikaa ollut kavaluus mielessä? Hänhän oli tuonne saunaan vienyt? Poistunut oli hän yht'äkkiä, ja kohta oli sauna syttynyt?— Eikä hän tuon epäilyksen mieleensä iskettyä joutanut sitä karkoittamaan, uupumus katosi ja saaden kaikki voimansa kaksinkertaisina takaisin riensi hän pakenijan jälkeen.

Latu oli vaaran rinnettä sinne tänne polvitellen kohonnut yhä korkeammalle ja tuli viimein soikeaan aukeamaan, joka oli kuin tien sija. Sitä seuraten lähti se suoraan ylös, mutta Martista näytti siltä kuin siinä olisi ollut jotakin vanhainkin latujen haamua uuden alla ja vieressä. Siitä, että tuuli nyt puhalsi yhä äkäisemmin, niin että puiden latvat huojuivat kuin olisivat pyrypilvien kanssa tiehensä lentämässä, päätti hän pian tulevansa vaaran laelle. Ja vähän aikaa vielä noustuaan tuli hän pienelle tasaiselle aukeamalle, jota tuuheat, sakeat kuuset ympäröivät. Niiden yli kohosi aukean toisessa päässä suuri koivu, jonka tuuheata latvaa tuuli vimmatusti riuhtoeli.

Pysähtyessään aukeaman laitaan näki hän jotakin outoa koivun alla, jota tuuli huojutteli ja pudisteli. Astuen suksensauva kädessään lähemmä huomasi hän pilvien ohetessa ja kuun selvemmin kuumottaessa oudon rakenteen, joka vähitellen selvisi hänelle epäjumalan kuvaksi. Se oli ihmisen haamuun tehty olento, kädet ojona, ja hartioille oli ripustettu nylkemisen jäljeltä vielä punainen karhunnahka, jonka liepeitä tuuli nyhteli, ja pään päällä oli kallo, hampaat irvellä taivasta kohti.

Kuvan jalkain juuressa oli ihminen, jota pastori ei ensin ollut huomannut, polvillaan maassa. Se huojutteli ruumistaan ja kumarteli niin syvään, että kasvot lumeen koskivat, ja hoki kiihkeitä, pelonsekaisia sanoja, milloin haikeasti rukoillen, milloin ruikuttaen ja itkien.

—Anna armoa, iso jumala ... isäni haltijajumala, sukuni suuri jumala ... eksytä ajajani, tuhoajani, tappajani ... tulitko eteeni, astuitko maasta minua auttamaan ... pysäytä Panu, älä minua ota, saithan papin, pahimman vihamieheni ... sinua, pyhä jumala, sinua, valtija voimallinen, minä ... en enää Kiesusta kumarra ... ei ole auttajaksi ... sinua minä ... laske minut menemään, älä tietäni tukkea, päästä lumoista latuni ... kaikki eteesi kannan, sinua kuuntelen ja kumarran ... sinulle sieluni annan...

—Reita! huusi pastorin raivoisa ääni hänen takanaan, hän tunsu voimakkaan käden tarttuvan itseään kaulukseen, kohottavan ylös ja heittävän hänet nurin niskoin lumeen. Ja kun hän kohottautui polvilleen, näki hän pitkän miehen seisovan lyömä-asennossa jumalankuvan edessä, kuuli ilman vingahtavan, näki kuvan horjahtavan taapäin ja kaatuvan pehmeällä lupsauksella lumeen. Hervotonna retkahti Reita silloin selälleen maahan ja vaipui siihen tiedottomaksi silmät nurin päässä.

Vimmastuneena siitä, mitä oli kuullut ja nähnyt, syöksyi pastori kaatuneen epäjumalankuvan kimppuun, riuhtaisi karhunnahkan sen hartioilta, tempasi rungon maasta ja iski sen semmoisella voimalla koivun kylkeen, että pää ja jalat ruumiista erosivat.

Mutta Panu oli Ilpolasta kotiin palatessaan kuullut koirainsa vimmatusti haukkuvan pyhälle vuorelle päin ja lähtenyt katsomaan, kuka siellä liikkui. Ja yht'äkkiä näki Martinus Olai miehen ilmaantuvan aukon laitaan ja kyyrysisään vilkkuilevan ja vaanivan. Oli, niinkuin olisi ilves siellä valmistaunut hyppyyn. Käsi haparoi puukkoa tupesta, terä iski tulta kuutamossa ja pyrynä karmaisi tietäjä jumalansa kaatajata kostamaan.

Mutta tämä väisti, heittihe syrjään, hyppäsi kivelle, jonka päällä jumalankuva oli seisonut, ja huusi siinä, kätensä ristiin levittäen:

—Pois, pakana, älä satuta kättäsi Herran voideltuun!

Säpsähti Panu outoa ääntä, vavahti tulta, joka silmästä leimahti, vaipui ase iskevästä asennostaan elävän ristin edessä, joka seisoi hänen kaatuneen jumalansa jalustalla, palasina oli pyhä kuva ... ja Panu epäröi. Mutta taas kimmahti kiukku hänen rinnassaan, ja hän etsi jalan sijaa lumessa ja irroitti jo metsäkirvestä huotrastaan.

Silloin kuului kimakka parkaisu melkein hänen jalkainsa juuresta, ja syrjään hypäten näki hän miehen hahmon hangessa, joka käsiään huitoen puhui outoja, ymmärtämättömiä ääniä, jotka vähitellen selvisivät käsittämättömiksi sanoiksi:

—Kiesusta, Kiesusta, Kiesusta!.. Auta, Isä, Poika ja Pyhähenki ... tuli polttaa ja puhalttaa ... sikerö taivaalla ja kynttiläkruunu ... taloni poltti ja tuhosi ... vaan haudasta veri vuotaa ja hyrskyy ja hyrskyy ... Panu kaatuu, Panu kaatuu!

Panu seisoi hetken aikaa kuin kivettyneenä. Hän tunsi äänen ja kasvot ja varren, hän alkoi vapista kuin juuresta pudistettu puu, ja luullen vanhan Reidan haudastaan nousseen hänelle tuhoa ennustamaan, pudotti hän kirveensä maahan, sai kootuksi viimeiset voimansa ja syöksyi kamalan pelon vallassa metsään ja alas vaaran laelta katsomatta, mistä meni, läpi tiheiden näreikköjen ja yli kivien ja louhujen.

Reita huitoi yhä käsillään ja houraili, kiemurrellen koko ruumis, ja suu vaahdossa. Pastori astui alas kiveltä ja kävi häneen kiinni pidätellen häntä käsiään riuhtomasta. Ja vähitellen lauhtui loveen langenneen vimma ja sulii hiljaiseen sopotukseen:

—Panu kaatuu ... kaatuu ... Kiesus auttaa, auttaa...

Jäsenet laukesivat pinnistyksestään, kädet putosivat alas, hengitys kävi säännölliseksi, ruumis veltostui, ja hetken kuluttua hän avasi silmänsä, kohosi istualleen ja aikoi nousta, mutta horjahti vielä hankeen, jossa pastori laittoi hänelle selännojaa ja riisui turkkinsa hänen hartioilleen.

Hetken kuluttua tunsi hän pastorin, heikko ilon väre liikautti hänen kalpeita kasvojaan. Sitten katseli hän ympärilleen, ikäänkuin etsien jotakin ja kysyi viimein kuiskaten:

—Menikö se maan alle?

—Kuka?

—Se, joka maan alta eteeni nousi...

—Sinne meni, vastasi pastori.

—Pitele kiinni, ettei vie.

—Ei hän enää vie.

—Ei vie, ei vie, kuiskasi Reita. Lähdemme täältä.

—Jaksatko jo lähteä?

—Kohta jaksan...

Silloin kuului askelia läheltä lumessa ja pieni, tanakka mies seisoi suksiaan varpaallisista kannatellen heidän vierellään.

—Kuka se on? kysyi pastori kavahtaen pystyyn.

—Jorma olen ... tuolta kylästä.

—Mitä tahdot?

—Jälkiänne tulin ja näin eksyneenne ... tulin teitä opastamaan.

—Missä olemme?

—Pyhällä uhrivuorella olette. Kaikki näin. Oikein teit, kun kuvatuksen kaadoit ... kaatukoot semmoiset, kunhan pyhät puut seisovat.

—Vielä nekin kaatukoot! Hyvää aion, mutta salaa minut salvattuun saunaan polttaa aikoi. Joka tulen viritti, sen tuli polttakoon ... talonsa poltan, puunsa poltan ja itsensä poltan. Kostaman sinun pitää ja tulella polttaman, sanoo Herra, Herra!

Oudoin, ihmettelevin silmin katseli Jorma vieraan miehen vihaa, laski sitten suksensa maahan ja virkkoi:

—Lähde täältä ennenkuin Panu miehensä kokoo.

—Kuka olet, joka apuasi tarjoot ... oletko kristitty?

—Kristitty en ole, mutta kielsi vanha Väinämöinen aseetonta ampumasta, rauhallista raastamasta, käski vanha Väinämöinen opastamaan eksynyttä, haihtunutta hoitamahan.

—Minnekä lähdemme?

—Karin majalle teidät saatan, ja siellä levähdätte. Sieltä teidät Rajavaaralle vien ja siitä tien kotiin neuvon. Siellä on Tapion viimeinen talo, enkä hänen pelloiltaan poistu ... en lähde vieraille maille, siellä vierasta väkeä ja vieraat jumalat ... ei hyvät ne, ei hyvät nämä... Väinö yksin tiedon toi, tiedon vei ... Ka, kun lähtenette, hiihtäkää jäljessäni.

—Joko jaksat, Reita?

Reita ei virkkanut mitään, mutta nousi ylös, haki suksensa ja seurasi pastoria kintereillä kuin koira, joka on eksynyt metsään ja sitten löytänyt isäntänsä eikä uskalla askeltakaan jäljelle jäädä uuden eksymisen pelossa.

Mutta kun Jorma, pastori ja Reita, vuoren rinnettä viistoon laskien, olivat poistuneet, hiipi Panu metsästä esiin ja ryhtyi kaatunutta jumalaansa paikoilleen pystyttämään.

XXVII.

Nähdessään miehen hahmon kuin maasta nousseen ja kuullessaan sen jalkainsa alla outoja sanoja puhuvan, karkasi Panu vuoren rinnettä alas ja pysähtyi vasta, kun tapasi itsensä niemen kärjestä taikasaunansa edestä. Hän oli kauhistavan, päättömän pelon ajamana varmasti vakuutettu siitä, että vanha Reita vainaja, jonka hän oli tuhonnut ja iäksi ainiaaksi luullut kaikkine haltijoineen sitoneensa, nyt oli noussut haudastaan häntä vuorostaan tuhoamaan. Ääni oli Reidan, ja samalla lailla se oli loveen langetessaan huutanut ja käsillään huitonut. Yksin ei olisi manan alta päässyt, ei koskaan omin voimin ikuunestaan herännyt, ellei pappi olisi nostanut romahuttamalla maahan hänen vanhan, oman pystyttämänsä jumalan. Siitä oli säikähtänyt, ja se oli kuoleman lumouksen hänen silmiltään luonut ja hänet haudasta päästänyt. Sen hallussa se nyt oli, Kiesuksen papin palveluksessa, jo eläessään oli Kiesusta suosinut ja nyt sen kanssa käynyt kuoloaan kostamaan. Yhdessä he nyt hänen kimppuunsa kävisivät ja hänen ja hänen heimonsa ja koko Karjalan hukkaan veisivät.

Kosto oli tulossa, kosto Reidan taposta, kosto Annikin surmasta, kosto kotohaltijan pilkasta.

Vähitellen Panu kuitenkin säikähdyksestään selvisi. Tänne ne eivät häntä takaa ajaisi, täällä ei Reitakaan mitään mahtaisi, tässä kaikkien salataikain tenhoomassa paikassa eivät auttaisi kaikkien Lapin noitain luotteet, eivät pystyisi Kiesuksen miehen kovimmatkaan kirot.

Panulle muistui mieleen jotakin. Hän riensi saunaan, viritti tulen ja näki Reidan vaatteet vielä paikoillaan nurkassa. Vapisevin käsin nosti hän kauhtanan lievettä, ja siellä oli vielä pääkallokin. Mutta käärme? —tallella oli sekin, longerteli esiin silmän reiästä, ja sen silmät kiiluivat tulta vasten, samalla kun kieli aukeilevassa kidassa kehänä kehräsi. Mutta jos Reidan henki siis oli yhä hänen hallussaan, niin ei se ollut papin hallussa.

Mutta mikä se oli sieltä lovesta puhunut?

Reita se ei ollut.

Putosi kuin painajainen hänen päältään.

Mutta samassa laskehe toinen ja kahta suuremmalla painolla.

Reidan poika se oli! Itse ei päässyt, mutta poikansa lähetti. Isänsä lahjat hänellä on, ei ole hänen mahtinsa maan rakoon menneet: loveen lankesi ja osasi ennustaa. Se sen oli papin tänne tuonut, ei olisi yksin uskaltanut. Se hänet oli saunalle opastanut, isänsä vanhalle asuinpaikalle. Se oli kanteleen seinältä temmannut ja sillä kansaa lumota yrittänyt. Se hänet tulesta pelasti ja tuonne vuorelle vei. Jos nyt sukuunsa yhtyy ja heimonsa kauan kaivatuksi tietäjäksi tekeytyy ... jos siitä uudelleen valtaan pääsevät ja Lapin tiedot ja papin tiedot yhdistävät? Ja jos tiedoksi tulee, että jo ovat jumalan kaataneet, —ja Panu näki jo toteutuvan sen, mitä aina oli pahimmin pelännyt: että valta hänen käsistään juoksee pois ja kansa kääntää hänelle selkensä.

Mutta pian hän oli siitäkin säikäyksestä tointunut. Jos on isä voitettu, niin voitetaan poikakin. Ei kukaan tiedä vielä Reidasta eikä hänen voimastaan, eikä kukaan siitä, mitä vuorella tapahtui.

Mutta silloin muisti hän, että jumalankuva oli särjetty ja riensi takaisin vuorelle. Nähtyään papin ja Reidan poistuneen, oli hän varma siitä, että he olivat pakoon lähteneet. Ja kun hän tarkasteltuaan kaatunutta ja särjettyä kuvaa huomasi sen pian olevan korjattavissa ja paikoilleen pystytettävissä, palasi hän tyyntynein mielin kotiinsa.

Siellä ei mitään tiedetty, ei oltu nähty pappia eikä Reitaa, luultiin heidän lumipyryyn eksyneen ja päätettiin pyry Panun nostamaksi.

Mutta Jormalta sai Panu kuulla, että hän oli papin ja Reidan Karin majalle hiihtänyt. Ei ollut Kari kotona ollut, vainoteille sanoi äitinsä hänen lähteneen, tietämättä minne. Tässä vielä kummia syntyy. Karilasta oli Jorma miehet Rajavaaralle opastanut, ja siellä öisellä nuotiolla oli Reita loveen langennut ja kosto ja kuolemaa Kiesuksen vihollisille ennustanut ... isänsä lahjat näkyi pojalla olevan.

Jorma katseli tarkasti Panua tätä kertoessaan, mutta Panu katsoi pois päin ja murti mustaa haventa.

—Reidan poika! virkkoi Jorma merkitsevästi ja lisäsi:—uhkasivat takaisin tullakseen!

Mutta Panu kulki mietteissään sen päivää ja toisen, ja nähtiin hänen arpa kysyvän ja yhtä mittaa vuorelle hiihtävän.

Jo kypsivät hänessä mietteensä päätökseksi. Sota oli Lapinpohjan reitalaisia vastaan nostettava, ja sukupuuttoon olivat hävitettävät. Silloin eivät salatietoineen ja haltijoineen mitään mahtaisi, ja yksin olisi Reita avuton, kun hänen sukunsa tuki olisi tyhjäksi tehty. Eikä silloin olisi sitä taikaa eikä tietoa, joka Panua vastaan tehoisi.

Panu kutsui kokoon miehensä ja esitti asian. Kertoi uudelleen, että vouti oli heidät kuninkaan metsästäjiksi ottanut ja antanut luvan kaikilta muilta eränkävynnin kieltää, ja jolleivät hyvällä tottelisi, niin olisi pahalla pakotettava. Miehet vastustivat vainotielle lähtemistä, mutta Panu sanoi tietävänsä, että kuninkaan oli tahto se, ettei kaikki maailma riistaa haaskaisi. Edun oli vouti antanut, mutta veronkin siitä vaati. Ei jaksettaisi sitä veroa suorittaa, jos ei itse saataisi ottaa, mitä oli saatavissa. Nyt oli otollinen aika siihen, mitä oli kauan aikaa mietitty, nyt oli Lapin viimeinen valta kukistettava. Mene tiedä, milloin herrain mieli muuttuu, milloin vouti puheensa peruuttaa ja tarjoo etunsa toisille...

Sinne tänne tuumittua päätettiin niin, että ensin kieltosana Lapinpohjan reitalaisille laitettaisiin ja vainon uhalla evättäisiin erää metsistä kaatamasta ja viljaa vesistä pyytämästä. Otollinen oli nyt aika kaikin puolin, kun hirvenajon aika oli kohta käsissä ja peuratkin Lapista rintamaille rantautuivat.

—Kuka sanan saatantahan, kielikerran kerrontahan? kysyi Kuisma.

—Kuisma sanan saatantahan, Taru Kuisman kumppaniksi, itse Ilpo kolmanneksi!

vastasi Panu tekaisten runon runolle vastineeksi—ja hilpein mielin lähtivät sanansaattajat hiihtämään Lapinpohjaan.

Mutta surkea oli heidän tilansa, kun he kolmen päivän kuluttua retkeltään palasivat. Vaatteet oli revitty, parrat pahoin sotkettu, aseet riistetty ja sukset katkottu, niin että jalan olivat saaneet hankia kahlata. Ivalla ja pilkalla oli heidät otettu vastaan, tarjottu tuliaisolutta haarikasta, jonka uurteissa madot matelivat, pantu eteen haisevaa lihaa ja homehtunutta leipää. Pahoin oli Panua pilkattu ja naurettu ja rähisty hänen käskyilleen, ilkeästi olivat ukot urhoja häväisseet, ja viimein oli Kari heidät

koirina ovesta ulos heittänyt.

—Kari? huudahti Panu hämmästyen.

—Kari oli siellä, ja hän se kaiken aikaa heidän puolestaan puhui ja nämä lähetti terveiset: »Sano Panulle, pahannimiselle, ettei Kari ennen päättään maahan kallista kuin on Annikki kostettu, eikä sitä katso, kohtasiko hänet nukkuvana vai valveilla, aseetonna tai aseellisena, iskikö niskaan vai otsaan, ja saman sanan vieköön voudille, jos tahtoo!»

—Vieläkö muuta virkkoi?

—Näin käski sanoa vielä Kari: »Sano Panulle, että reitalaisilla on vanhempi oikeus metsänkäyntiin Karjalan saloilla ja että missä hirven, peuran, ilveksen tai majavan tapaammekin, olkoon vaikka Panun pihassa tai hänen pyhällä vuorellaan, tapamme kuin omamme!»

—Oliko niitä siellä monta?

—Tupa oli täynnä miehiä ja hirvenajoon lähdössä kaikki.

—Saitteko selvän, minnepäin olivat lähdössä?

—Vielä huuti Kari jälkeemme: »ja sano vielä Panulle näin: Hirvenajoon lähtee koko Lapinpohja, Hirviharjulle rientää, tulkoon Panu sinne saaliinjaolle ... hirven häntäluun hänelle pyhitämme!»

—Lähdemmekö saaliinjaolle? kysyi Panu.

—Lähdemme! vastasivat miehet yhteen ääneen.

—Vai otammeko koko saaliin?

—Koko saaliin otamme!

Ja niin pian kuin olivat viimeiset valmistuksensa tehneet, ja Panu itsensä ja heidät kaikkia vaaroja vastaan varannut—Kuisma vain ei varauksista välittänyt—astuivat vainoretkelle lähtijät suksilleen täysissä sota- ja metsästystamaineissaan ja lähtivät yön selkään hiihtämään, ollakseen aamun valjetessa väijyspaikallaan Hirviharjulla.

Jormakin liittyi muiden seuraan, mutta aseetonna.

—Mitä ukko miesten mukana tekee? kysyi Panu tyytymätönnä.

—Lähtee urhojen mukaan heidän urotekojaan laulaakseen, virkkoi Jorma pilkallisesti.

XXVIII.

Hirviharju oli kapea, jyrkkäreunainen kannas, keskellä suuria selkiä, jotka se jakoi kahtia niin, että vedet vain kaitaisten salmien kautta olivat toistensa yhteydessä. Kun suuret metsäneläimet: hirvet, peurat, ilvekset ja sudet talvisilla retkillään pohjoisesta etelään tulivat selkien pohjoispuolelle ja siellä olivat aikansa oleskelleet, siirtyivät ne harjun honkien suojassa eteläpuolelle vesiä. Ammoisista ajoista oli Hirviharju ollut paras pyydyspaikka niillä seuduilla, ja siihen viritettiin loukkuja, satimia ja verkkoja kapeimmille paikoille ja sudenhautoja oli useampia läpi vuoden vireessä. Joka kerta, kun pantiin toimeen iso ajometsästys järvien ympärillä olevilla saloilla, sijoitettiin osa metsämiehiä Hirviharjulle väijyksiin, sillä varmasti tapahtui aina niin, että ahdistetut eläimet lopulta pyrkivät harjua myöten järven toisella puolella oleviin metsiin.

Hiihdettyään levähtämättä talvisen yön sileitä soita, tasaisia kankaita ja järvenselkiä, saapui Panu miehineen päivän sarastaessa Hirviharjulle väijyksiin. Kun hirvenajajat otuksen perässä karatessaan, nopeimmat hiihtäjät ensimmäisinä, yksitellen olivat saapuneet kohdalle, oli heidän kimppuunsa siinä salaa syrjästä käytävä. Siltä varalta, että useampia tulisi yhdessä jonossa, oli väijytyksiä useammissa paikoin pitkin harjua.

Aamu oli kirkas ja tyyni, ja valkoisilla järvenäillä ja totisissa liikkumattomissa metsissä ei kuulunut hiiskaustakaan, ei etäisintä ääntäkään kuuntelevien korviin. Mutta liikkumattomina istuivat vainolaiset, mitkä lumeen kaivamissaan kuopissa puitten runkojen suojassa, mitkä kaatuneiden honkien alla

valmiina vaikka viikon odottamaan siinä varmaa saalistaan.

Silloin alkoi kuulua saloilta kaukaa niinkuin jostakin ilmojen takaa koiran haukuntaa, uikkavata ja kimeätä, niinkuin koira haukkuu silloin, kun se otusta ajaa. Sinne tänne kulki haukku muuttuen milloin äkäiseksi ja rähiseväksi, joka oli merkki siitä, että otus oli vastarintaan pysähtynyt, milloin taas jonkin ajan kuluttua kokonaan vaieten—tietäen sitä, että nopea eläin oli jättänyt ajajansa kauaksi jälkeensä.

Kaitainen salmi oli mantereen ja ensimmäisen kannakseen kuuluvan saaren välillä. Siinä oli ensimmäinen väijymäpaikka Kuisman ja erään toisen miehen hallussa, mutta vähän matkaa heistä ylempänä harjulla oli Jorma piiloutuneena ison hongan haarukkaan varmasti päättäneenä antaa Karille merkin, jos hän vaaraa aavistamatta tästä surmansa suuhun syöksyisi.— »Tappakoot sitten minut, jos tahtovat, mutta Karin pelastan»—oli ukko mieleessään päättänyt.

Haukku oli jo lähellä, ja jo luuli Jorma hirvien tulevan, mutta kantautui taas takaisin salolle. Sen sijaan näki hän kaksi hiihtäjää täyttä vauhtia laskevan metsästä jälle. Ne kulkivat Kuisman väijytyksen ohi, mutta ei Kuisma liikahtanut. Heidän tultuaan hänen puunsa kohdalle tunsivat Aslon ja Hilapan, reitalaisten parhaat miehet, varustettuina lämsillä, keihäillä ja jousilla ja nähtävästi lähteneinä hirviä vastuuseen. Mitään pahaa aavistamatta suhahtivat he puun alitse, jossa Jorma piili, rientäen kannakseen kapeimpaan paikkaan, asettuakseen sinne otusta odottamaan. Hiljaa ja hievahtamatta istui Jorma ja kuulosti ... kuului muutamia huutoja ja sitten oli kaikki hiljaa.

Äitelä, ilkeä tunne etaisi Jorman sydäntä... Että hän tulikaan tänne! Pois hän lähtee, pois näiltä maailmoilta, kauas korpientakaisiin korpiin, erilleen kaikesta, pyydystelee ja kalastelee ja kenenkään tietämättä kuusen juurelle kuolemaan kallistuu...

Mutta silloin ulahtivat koirat aivan lähellä korvessa ja suuri, komea härkähirvi loikkasi metsästä rantapensaiden yli jälle. Se aikoi salmen poikki kannakselle, mutta pysähtyi yht'äkkiä ja vainusi pitkään ja epäluuloisesti eteensä, etujaloillaan lunta potkien. Jorma iloitsi jo mieleessään, että se kääntyy, ei nousekaan harjulle, vaan oikaisee jään yli, jolloin eivät takaa tulevat ajajatkaan joudu väijyvien saavutettaviin.

Hirvi tekikin niin ja lähti pyyhältämään harjun ohi. Mutta koirain haukun lähetessä tuli se kammenneeksi niin lähelle maata, että joutui Kuisman nuolen kantaman piiriin. Jousi rämähti, ja tarkasti tähdätty nuoli upposi rintaan lapojen väliin. Hirvi lyykähti polvilleen ja ennenkuin oli ehtinyt tointua, oli lämsän silmukka lentänyt sarviin ja Kuisman metsäpuukko lävistänyt sen sydämen.

Tuskin oli hirvi kaatunut, kun koirat karkasivat jälkiä myöten metsästä esiin ja pyrynä syöksyivät kaatuneen otuksen kimppuun. Mutta ennenkuin ehtivät luo, huomasi he tappajat oudoiksi miehiksi ja päästivät syrjään karaten äkäisen, ulvovan haukunnan. Kuisma heitä houkuttelemaan ja suosittelemaan, mutta siitä koirat yhä yltyivät.

—Koirat on tapettava ennenkuin meidät ilmaisevat! huusi hän.

Mutta ennenkuin hän oli saanut jousensa vireeseen, olivat koirat pyörähtäneet pois ja kiisivät täyttä kurkkua ulvoen entisiä jälkiään metsään.

Rähinän kuultuaan oli Panu jättänyt väijymäpaikkansa ja rientänyt haukkua kohti, ja vähitellen tulivat siihen muutkin miehet. Kuultuaan, mitä oli tapahtunut, oli hän heti selvillä siitä, että hänen hankkeensa oli mennyt myttyyn. Isäntiään vastuuseen rientävät koirat tulevat heitä varoittamaan, eivätkä he enää käy ansaan.

—Käykäämme mies miestä vastaan, ei ole minusta salamurhaajaksi! sanoi Kuisma.

—Ei reitalainen koskaan avotaisteluun antau.

—Jos Kari lienee heidän joukossaan, ei meille saalistaan mielisuosioilla heitä.

—Karia vastaan en tappele.

—Enkä minä.

—Pois tästä piiloon! komensi Panu.—Kyllä minä Karin hoidan, kun te muita vastaan puolenne pitänette, mutta yksi jääköön hirven luo.

Ja Panu selitti tarkoituksensa olevan, että kun reitalaiset, jotka varmaankin tulisivat ainakin salmen rannalle ottamaan selkoa siitä, mitä oli tapahtunut, näkisivät vain yhden miehen saaliin kimpussa, tulisivat he sitä anastamaan. Kun kaikki ovat koolla, silloin laukaisee joka mies nuolensa ja sitten hyökätään heidän kimppuunsa ja nujerretaan viimeiseen mieheen.

Kuisma jäi saalistaan vartioimaan ryhtyen sitä nylkemään, ja kaikki muut vetäytyivät hänen äskeiseen suojukseensa suuren kaatuneen kuusen taa niinkuin ampumavarustuksen taa, josta voi nähdä kaikki, tulematta itse huomatuksi.

Ja taas oli kaikki hiljaa, keväinen talvitaivas oli korkea ja sininen, ollen siellä täällä vain hienojen, tyynen ilman kutomien pilviharsojen peitossa, jotka Jorman niihin katsahtaessa näyttivät ikäänkuin odottavan jotakin. Jormakin istui muiden miesten mukana kuusen suojassa. Kuiskasi hän siinä hetken aikaa istuttuaan Joukon korvaan, joka oli ollut isänsä kanssa väijyksissä:

—Tapettiinko ne molemmat?

—Tapettiin.

—Kuka tappoi?

—Taru ampui Asloa sydämeen; siihen kaatui... Isä ampui Hilapan.

—Entä Ilpo?

—Kun kaatuivat, niin Ilpo löi kirveellä takaraivon puhki.

—Sillä sen omalla nuolellako se Aslon ampui?

—Sillä ampui ... selästä tuli kärki ulos.

—Vaiti siellä! kähisi Panu latvapuolesta ja pudisti kirvestään.

—Oliko ilo nähdä ihmisiä tapettavan? kuiskasi vielä Jorma Joukon korvaan, mutta Jouko ei uskaltanut vastata—hänen poskensa vain värähtelivät niinkuin olisivat repeillä tahtoneet suupielistä ja silmäkulmista.

Väijyksissä olevat miehet tähystelivät kuin yhtenä silmänä salmen poikki toiselle rannalle, mistä hirvi oli tullut ja karistanut tullessaan kuin mustan portin lumiseen metsään.

Yht'äkkiä karkasivat koirat taas esiin korvesta ja alkoivat Kuisman nähtyään hurjasti haukkua. Kohta heidän perässään ilmaantui Kari kyyrysissään oksien alla hiipien ja heti hänen takanaan toisia miehiä, jotka kirjavista lappalaislakeistaan tunnettiin reitalaisiksi.

He näyttivät vartovan, vetäytyivät takaisin nähtävästi tuumimaan ja laskeusivat hetken kuluttua eri paikoista jäälle, jättivät suksensa metsän rantaan ja lähestyivät sitten puolikehäksi muodostuneessa rivissä ammuttua hirveä.

Kuisma ei näkynyt olevan heitä huomaavinaan, veti vain rauhallisesti nahkaa hirven koivista. Hän oli melkein saarroksissa, kun nosti päätään ja virkkoi:

—Ka, tulkaapa miehet auttamaan, että saan vuodan irti konin selästä.

—Kenen luvalla sinä muiden riistaa nyljet? kysyi Kari.

—Oma on tappamani.

—Missä ovat Aslo ja Hilappa?

—En ole nähnyt.—Ka, käykää lähemmä!

—Hirvi on meidän!

—Ei ole teillä lupa enää näillä mailla metsästä ... kuulittehan voudin käskyn.

—Kuulit vastauksemmekin.

—Siit, koirat!

—Ei ole minulla vihaa vastaasi, Kuisma, enkä tahdo paha sinulle, jos astut suksillesi ja lähdet siivolla kotiisi, virkkoi Kari.

—Huono olisin mies, jos omani antaisin... Mutta jos ette ilman tyytyne, niin tuoss' on osanne—siinä viimeisistä tarjouksistanne!—ja Kuisma nakkasi palasen likaista peräsuolta semmoisella tarkkuudella, että se sattui lähimmäistä miestä suoraan silmiin.

Silloin lennähti lämsä Karin tarkasta kädestä Kuisman kaulaan ja vetäisi hänet kyljelleen maahan.

Mutta samassa suhahti parvi nuolia ilmassa kuin yhden jousen ampumina, ja Kari näki kolme miestäan horjahtavan hangelle. Ja heti sen perästä hyökkäsi rannalta mieslauma esiin.

Nähtyään Panun tulevan ja käsitettyään siinä silmänräpäyksessä koko hänen juonensa, muistaen Annikin ja kaiken kavaluuden ja konnuuden, karkasi Kari hänen kimppuunsa kirves ojona. Tappara sattui tapparaan, tulta iskivät terät, mutta luiskahtivat ohi otsasta, johon kumpainenkin iskunsa tähtäsi. Panu tavoitteli puukkoaan, mutta ennenkuin sai sen irti, oli Kari rynnännyt häneen sylin, ja kuin koirat kierivät he lumessa milloin polvillaan, milloin seisoallaan, milloin pitkänään maassa, vuoroin päällä, vuoroin alla, estellen toisiaan teräasetta esille saamasta.

Samanlainen sylin ottelu syntyi toistenkin miesten kesken, ja pyrynä põlisi lumi verisen hirven ympärillä, mutta nopeat, vikkelät, vetreäjäseniset reitalaiset luiskahtivat pian kankeampien vastustajiensa syleilystä ja lähtivät nopeasti kuin kärpät kiittämään pakoon. Syntyi kilpajuoksu jäällä, ristiin rastiin suikkelehtivat vainottavat, ollen milloin edessä, milloin takana, takertuivat jalkoihin, iskivät syrjästä haavoja puukoillaan, mutta väistivät itse aina taitavasti tähdättyjä iskuja ja pääsivät yhä lähemmä metsänrantaa, pyrkien sinne suksiensa luo.

Panu yksin kieriskeli vielä Karin kanssa lumessa, koettaen turhaan irtautua vimmastuneen nuoren miehen syleilystä. Tappaa ei hän tahtonut Karia, oman heimon miestä, peläten toisten tyytymättömyyttä. Saatuaan hänet vihdoin alleen huusi Panu Kuismaa avukseen Karia sitomaan. Kuisma, joka ei ollut ottanut osaa koko taisteluun, vaan mistään välittämättä jatkanut hirven nylkemistä, jonka hän piti omana saaliinaan, riensi köyttä tuomaan. Mutta kun Panu näki reitalaisten olevan pakoon pääsemässä, heitti hän Karin irti ja riensi miestensä jälkeen huutaen:

—Iskekää joka mies, älkää ainoatakaan hengissä päästäkö!

Mutta kun Kari tunsi itsensä vapaaksi, hypähti hän polvilleen, tempasi jäältä kirveen ja aikoi karata Panun jälkeen. Kuisma seiso välissä ja tapasi häntä lämsän silmukalla. Silloin suhahti kirves ilmassa, ja pää halaistuna lyykähti Kuisma hengetönä hangelle.

Karikin tahtoi estää reitalaisten pakoa.

—Kostakaa, miehet, kostakaa! huusi hän ja syöksyi veristä kirvestä heiluttaen heidän apuunsa.— Annikki kostakaa! Reidan kuolo kostakaa! Sukunne surmat kostakaa!... Voi raukkoja!

Turhaan huusi hän. Kuullessaan Panun ja Karin huudot, hätkähtivät Panun miehet ja katsahivat taakseen. Reitalaiset pääsivät hetkeksi rauhaan, saavuttivat suksensa ja pelastuivat metsään.

Yksin jääneenä ja huomattessaan, ettei hän enää mitään mahtaisi ja että Panu vielä nytkin oli päässyt hänen käsistään, raivautui Kari väistyvien miesten välitse ja katosi hänkin metsään.

Panu oli karannut viimeisten pakenijain jäljestä metsään huutaen vielä kerran muille, että seuraisivat häntä. Mutta sakea näreikkö ja syvä lumi estivät häntä pitemmälle pääsemästä.—Vainottavat olivat nuljahtaneet hänen käsistään kuin talvikot kiviraunioon. Juuri kun jaloissa pyörivät, ei ole jälkeäkään näkyvissä.

Miehet olivat kokoontuneet kaatuneen Kuisman ruumiin ympärille, kun Panu palasi metsästä. Kolmesta nuolten haavoittamasta reitalaisesta oli vain yksi kaatunut, toiset kaksi olivat taistelun aikana tointuneet ja kadonneet.

Mutta niinkuin ei mitään olisi vielä menetetty eikä mitään vastoinkäymistä tapahtunut, kävi Panu jakamaan käskyjään.

Hirvi nyljettiin nopeasti ja lihat kätkettiin metsään. Kuisma nostettiin pulkkaan ja kaksi miestä määrättiin häntä kotiin vetämään. Muiden tuli seurata Panua reitalaisten jälkeen Lapin pohjaan, jossa heitä oli uudelleen ahdistettava.

—En yhtä ainoata henkiin jätä ... en niin kauan kuin tämä käsi tapparata heiluttaa!

Hän oli ulkoa nähden rauhallinen, mutta silmissä hiillosti kiihko ja vika, jota ei kukaan uskaltanut vastaan sanomalla ilmiliiekkiiin yllyttää. Vanhastaan tiesivät hänen toverinsa, että häntä semmoisina hetkinä oli hiiskumatta seurattava.

—Entä Jorma? kysyi Panu, kun tämä muiden lähtöä tehdessä seiso liikkumatonna paikallaan.

—Jorma jää kuolleita hautaamaan, vastasi Jorma sävyisästi ja surullisesti.

—Tullet Lapin pohjaan, niin saat lisätyötä, kun täältä loppuu,—vastasi Panu pahansuisesti naurahtaen.

—En luule minua siellä tarvittavan. Et heitä saavuta.

Kun Panu seuraavana iltana—yö oli täytyntä nuotiolla levätä—saapui reitalaisten kylään Lapin pohjassa, ei näkynyt siellä ainoatakaan elävää olentoa. Reitalaiskylän matalat majat, jotka oli korkean kalliorinteen alle rakennettu, olivat autiot. Pienellä kukkulalla suuren kuusen alla oleva jumalankuva oli poissa ja sen sijalla oli risuja poltettu. Kaikki muutkin merkit osoittivat, että asukkaat olivat lähteneet matkalle, jolta eivät kohta aikoneet palata. Syvä porojen polkema tie lähti viemään suoraan pohjoista kohti.

—Sinne menivät! virkkoi Ilpo, ja Panu arvasi hänen ajatuksensa sitä kysymättä.

Sinne olivat menneet viimeiset Karjalan lappalaiset ja vieneet haltijansa ja salatietonsa, jotka Panu oli aikonut heiltä heidät viimeiseen mieheen hävittämällä anastaa. Kovin oli keskeneräisesti päättynyt kauan haudottu hanke.

—Sinne menivät!

—Sinne olivat menevätkin ... näytetään tietä taipaleella!

Miehet näkivät Panun irroittavan kirveen vyöstään, veistävän lastuja kunkin majan ovenpielestä ja keräävän ne kokoon kunkin kynnyksen eteen sen sisäpuolelle. Arvaten sitä taian teoksi seurasivat he tarkasti toimitusta. Nyt teki Panu tulen tervaiseen tappurasoihtuun, pyörähytti sitä päänsä päällä kolme kertaa, kiersi kolmesti huoneryhmää ja loihti:

Pala Lappi lapsinesi, Pimentola poikinesi, syty synkkä syntyinesi, tapa Turja tietoinesi, suistan sun suin sytehen työnnän sun päin tulehen, polvin kuumihin poroihin!

Kolmatta kierrosta tehdessään pisti hän lastukasat tuleen, ja pian hulmusivat lappalaisten saunat ilmitulessa, työntäen ensin ovista ja rei'istä paksua, sakeata savua ja sitten heleillä, räiskyvillä liekeillä punaten takana kohoavaa kallioseinää ja sen harjalla kasvavia kääkkyrämäntyjä, jotka näyttivät kuin kauhistuksesta epätoivoisiin liikkeisiinsä jäykistyneiltä olennoilta.

Silloin kuului miesten tuleen tuijottaessa vuorelta liekkien yli huuto kuin huuhkajan suusta—sitä seurasi ääni kuin ulvovan suden—ja yht'äkkiä nauroi harakka.

Säpsähtäen vetäytyivät miehet tulen piiristä ulomma ja näkivät vuoren laella suuret poronsarvet ja niiden edessä lappalaisen miehen täydessä tulen valossa. Hän huiatoi käsillään, pui nyrkkejään alas palavia huoneita kohti ja manasi:

—Hoi, Panu pahanniminen, Lemmon saastainen sikiö... Reidan tapoit, Annikin anastit, surmaan olisit syössyt koko sukumme suuren, tappanut Tapion lapset ... meiltä tietosi opit, ei sinulla omia ollut ... yhä enempi himosit ... et saanut siruistana, et siruistana!

—Kuka sinä olet, hullu mies? huusi Panu ylös vuorelle.

—Jäin sinulle hukkaasi huutamaan... Pois lähemme, kauas kulemme ... pois viisautemme viemme, ikipäiviks' piilotamme! Meidät luulit tappavamme, oman tietosi tapoit, oman onnesi pilasit, hävitit heimosi onnen! Erehdyit, iso isäntä! Kun lintu edestäsi lentää, Lappiin lentää —kun kala apajastasi katoa, Lappihin katosi—kun orava oksalle kurahti, pois Karjalasta kurahti! Kirottut sinun metsämaasi, kirotut kalavetesit! Riista juoksi rinnallamme, erä eillämme ehätti, hiiret heitämme sinulle!

Panu lähetti nuolen hänen jälkeensä, mutta se ei osunut. Yhä kiihtyen huusi ääni vuorelta tulen ja savun läpi:

—Kiesus kiusaksi sinulle, ristin hiisi heimollesi! Helvetti sun haudaksesi, tulipätsi pojallesi! Pappi Panulle sijahan, kirkko talosi tanhualle! Lapin luulit polttavasi, oman pirttisi poltit! Kuule viimeinen vihani: huuhkaja kun huutanevi, sulle hukkaa huutakohon, kun susi ulvonevi, sulle surmaa ulvokohon, kun harakka nauranevi, sulle nurja naurakohon!

Huuhkaja huusi vuorella, susi ulvahti, harakka nauroi, ja kun tuulen henki taivutti tulta ja savua syrjään, oli kirooja kadonnut.

Oli Panu aikonut yönsä viettää sytyttämiensä nuotioiden ääressä, vaan ei kärsinyt jäädä. Komensi miehet suksilleen ja lähti taakseen katsahtamatta kotiaan kohti hiihtämään.

Itsekseen jäivät sytytetty lapinsaunat korven keskessä palamaan, paloivat synkkiä kummastuneita kuusia valaisten ja punaten korkeata kallion seinää; putosivat katot, luuhistuivat seinät, sammui tuli sammumistaan, kitkerää savua tupruten, haihtui savukin yön ollen kiukaiden ympäriltä, jotka mustina

muistomerkkeinä jäivät kertomaan karkoitettujen lappalaisten viimeisistä asuinpaikoista Karjalan kankahilla.

XXIX.

Koko talven on Kari metsiä harhaillut rauhaansa löytämättä.

Ennen keikkuivat metsät iloisina hänen ohitsensa, kun hän loivia rinteitä hiihti, seisoivat lehdot lempeinä ja ystävällisinä hänen edessään, ja onnellisina ja levollisina siintivät lumiaukot hänen jalkainsa alla, kun hän vaarojen huipuilta niitä silmäili hiihdännästään huohtaen. Joka puun juurella oli hän hyvän haltijan näkevinään, joka aholla sinipiiat hänen edellään keijuivat. Laulullaan hän heitä hyvitteli ja aina uusilla virsillä omaa mieltäänkin ilahutteli. Nyt seisoivat salot synkkinä, peikot puun juurilla jurottivat, syöjättäret soilla ja mailla häntä seurailivat, ei tehnyt mieli vaarojen rinteitä nousta, eivätkä laulut pakahtuvan poven huolia helpottaneet. Kullervona hän kulki kostotuumia hautoen.

Ei ollut hänen pyynnistään eikä metsästyksestään. Ansamailleen kun sattui tulemaan, maahan repi pyydyksensä ja ne metsään sirotti. Kun riistan jäljet löysi, lähti toki sitä ajamaan, mutta vähän aikaa seurailtuaan kesken jätti. Joskus kun sattumalta jotakin edestään ampui, kotiinsa sen kantoi äidille ruuaksi, yötä viipyi majallaan, unetonna vuoteellaan ujui ja lähti taas aamun tullen harhailemaan.

Korpikosken niskaan hän aina lopulta päätyi, riisui suksensa jalastaan siinä, missä voudin reen jälki vielä häämötti lumen alta, kulki kosken rannalle kivelle, minkä vieritse kuohut vaahtopäinä vyöryivät ja mistä Annikki oli aaltoihiin syössyt. Seuraili siitä rantaa myöten, johon oli syvän jäljen polkenut, suvannon reunaan, otti puuta vasten pystyttämänsä pitkän riu'un ja haroi sillä jäähän hakkaamiaan avannoita. Mutta ei hän mitään löydä, ei nouse Annikki aalloista.

Yö yllättää, tuisku ja tuuli kohisee kilvan kosken kanssa. Poistua täytyy Karin, ja hän lähtee taas hiihtämään, hiihtää järviä, maita ja metsiä, kiertää Panulaa ja pyhää uhrivaaraa, väijyy kuin metsärosvo, paras nuolensa kaaren päällä, mutta ei tule tähtäimeen se, jota hän odottaa. Vartijansa on velholla. Hän tietää, missä vaara uhkaa, ja toisia teitä kiertää. Eikä Kari usko häntä vastaan mitään voivansa, voimakasta, taikainsa tukemaa noitaa vastaan, jonka antama isku yhä vieläkin hänen päätään pakottaa.

Kun saisi avukseen jonkun, kun löytäisi kostotoverin jostakin? Ei ole Jormasta, rauhan on mies. Ei muistakaan heimon miehistä. Eikä ole Annikilla sukua elossa.

Silloin muisti Kari reitalaiset Lapinpohjassa ja riensi sinne.

Masennuksissa olivat Lapinpohjan miesten mielet. Tukulaksi oli olo jo heille käynyt Panun valtaan tultua. Missä vain voitiin, heille kiusaa tehtiin: poroja laitumilta vietiin, riista usein edestä ammuttiin, pyydykset hävitettiin, parhaat kalavedet anastettiin ja tierauhaa häirittiin. Jäkäläkin alkoi loppua, kun kuloksi oli isot alat kankaita poltettu. Ja jo puhuivat he lähdestään pohjoisemmille maille.

Eivät suostuneet sotaa nostamaan, eivät uskaltaneet Panua vastaan käydä. Yltyivät kyllä Karin puheista sen verran, että Panun kiellon ja uhkaukset kuultuaan hänen sanansaattajiaan häpäisivät, mutta eivät olisi enää kiertämiensä hirvienkään ajoon uskaltaneet lähteä, jos ei Kari heitä siihen kiihoittanut. Suin päin pakenivat pois, jättivät kaikki ja olisivat tahtoneet hänetkin mukanaan viedä.

Jo miettikin Kari näiltä mailta lähteäkseen, mutta muisti taas jään alla koleassa koskessa olevan Annikin, muisti Panun kostamatta olevan, muisti voudin vielä elävän ... ja hyvästiä heittämättä lähti ja Korpikoskelle riensi.

Yhä kohisi se yhtä kolkkona, yhtä ilkkuvan keltaisena. Tuossa oli Annikki voudin reestä riuhtautunut, tuossa oli hankeen harpannut, tuohon huivi jäi, tuohon kenkä, tuossa kaatui, tuossa suin päin koskeen syöksyi.

Ja kosken niskasta kulki Kari suvannolle vanhaa polkuaan, haroi ja haki, mutta ei mitään löytänyt, ei Annikki aalloista noussut.

Kosto taas karmaisi mieltä. Vouti elää vielä ja talossaan rehentelee!

Majalleen taas riensi Kari valmistuakseen voutia kostamaan ennenkuin kevät rikkoisi kelin. Uuden

teki jousen, kaaren raudasta rakensi, selän vaskesta valoi, että kantaisi nuolen, korpin höyhenillä sulitetun ja käärmeeen mustissa mujuissa kastetun ilkiön rintaan, joka Annikkia väkivallalla vastaan pusersi—eikä ilkiö siitä nousisi.

Äiti poikaansa varoitti lähtemästä, itki lähtiessä vetreät vetokset, veräjälle saattoi ja siitä kauan hänen jälkeensä katseli.

Mutta kun Kari retkellään voutia kostamaan kosken niskaan tuli, näki hän keväisen auringon jo suvantoa aukoneen ... tiesi, milloin jo virta peitteensä loisi ja Annikki alavesiin painuisi! Löytämättä jäisi, hautaamatonna harhaileisi, ei ikinä rauhaansa saisi...

Kostoretki jäi, eikä Kari päiväksikään kosken varrelta poistunut. Suvanto hylkäsi jäänsä, mutta ei Annikkia näkynyt. Mutta toisen kosken alla oli isompi suvanto niinkuin pienoinen järvi, jossa jää oli vielä vahvaa ja johon ylhäältä tulevat jäälautat pysähtyivät röykkiöiksi ja korkeiksi padoiksi. Päivä sitä—vähän sulatti, yökylmä enemmän kovensi. Keskellä suvantoa oli pienoinen saari, koivuja ja haapoja kasvava, ja siihen Kari majan laittoi ja odotti.

Maat sulivat, vaarain rinteet paljastuivat, ja heleästi paistoi keväinen aurinko, ja ensimmäiset vesilinnut istahtivat koskeen kuohujen alle. Joutsenkin tuli, ui lähelle saaren rantaa ja Karin havumajan edessä kahakäteen souteli. Kohta hänet löydän, arveli Kari.

Mutta liikkumattomana, harmaana ja synkkänä jurotti vielä suvannossa saaren ympärillä kovan talven rautajää.

Silloin, eräänä kuutamoisena yönä, kun Kari kotona käytyään taas koskelle palasi, oli koski paisunut niin, että sulavesi jo huuhteli suvantosaaren rantoja ja jää lautoissa liikahteli. Astuttuaan venheeseensä, jota oli kevään kuluessa kosken rannalle varustellut, souti hän sillä saareensa. Jää helisi ja sihisi, vesi oli työntänyt jääteleitä rannalle, toi toisia ja irtautti entisiä yhä kohotessaan.

Pieneen poukamaan saaren alla, jossa veden kulku takavirtaan kiersi, oli ajautunut jäälautta, ja sen sisään oli Annikki hautautunut jäätyneen vaahtovaipan sisään, jonka koski kuohuistaan oli talven pitkän hänen ympärilleen kehrännyt. Niinkuin kirstussa, kädet rinnan päällä, hän rauhallisesti siinä lepäsi muuttumatonna ja kirkkaan, suojelevan jään ympäröimänä niinkuin olisi silmänsä vain uneen ummistanut.

Maihin Kari hänet nosti, havuilla peitti ja lähti äidille sanaa viemään. Äiti vei sanan Jormalle ja Jorma Panun emännälle.

Kun nämä kolmisin koskelle saapuivat, oli Kari koivun ja haavan väliin haudan kaivanut, havuilla ja hienoilla sammalilla sen sisustanut ja siihen Annikin laskenut. Karin äidin antamissa kihlvaatteissa hän lepäsi, kasvot itään, että tilaltaan joka aamu armaan auringon nousevan näkisi. Karin äiti oli tuonut mukanaan poikansa pyytämän karhuntaaljan, ja siihen käärittiin pieni ruumis. Pantiin mukaan värttinä ja tulukset, pata pienoinen ja tuohivakkanen, Jorman tekemä ja kirjauksilla koristettu, jossa oli eväitä parhaita, piiraita ja rieskoja, toiset puolet Panulan emännän, toiset Karin emännän leipomia, pitkän matkan varaksi varatuita.

Laski Kari vielä kanteleensakin lemmittynsä kupeelle.

—Ethän kanneltasi ainoata? kysyi Jorma.

—Ei ole soitostani enää, ei iloistani, vastasi Kari.

—Ilokanteleesi entisen hautaan laskenet, soitto suurempi surustasi viriää, lisäsi Jorma.

Toi Kari tuohia, valkeita ja sileäpintaisia, jotka oli kosken rannalta koivuista kiskonut ja kattoi niillä haudan. Loivat sitten sanaakaan sanomatta Kari ja Jorma mullan hautaan, naisten istuessa toisen toisessa päässä hautaa, hiljaa itkien ja hunnut silmillä ruumiitaan huojutellen.

Kun hauta oli täytetty, kuusenhavuilla peitetty ja kehä kauniita, kosken hiomia kiviä, sileitä kuin helmiä, kummun ympärille ladottu, istahtivat Kari ja Jormakin haudan viereen kivellet. Silloin kävi Panun emäntä koivuun kiinni, joka vainajan pään pohjissa kasvoi, ja sitä halailen valitti:

—Voi ainoiseni, Annikkini, lempilapseni, tytär tuiretuinen, onneton sinuas:—hoidin, huolehdin äiditöntä, sanatonta vaalin, varjella koetin—maan alle maireheni, kosken kuohuihin kultaseni, silmäteräni suosittuni—voi omani, voi iloni, sinua ikäni kaiken, elinikäni suren, huolin, hoilaelen...

Hiljaa nyyhkyttäen vaipui vaimo istualleen puun juureen, jolloin Karin äiti halasi haapaa ja itki ja näin valitti:

—Voi toivottuni, tyttäreni, voi lapseni laatuiseini, sydänkäpyni, katsottuni, turpehen alainen ainoiseini
—toivoin liekun liikuttajaksi, kehtosien keinuttajaksi, iloksi öitteni yksinäisten—sinne katosit
kaunoiseini, kainoseini, suistuit surujen suurihin suvantoihin, et tule takaisin illoisna ikänä ilmoille
näille ihaloille, kovin kurjille kujille, et pihoillemme pahaisille, armas Annikki omani...

Jorma oli asettanut kanteleensa polvilleen ja virkkoi:

—Itkekääte te; en minä itke. En katso kuolemaa kamalaksi, ilo mieleni täyttäisi, kun täältä pääsisin.
Kadehdin Annikkia, jonka autuaitten asunnoissa jo vaeltavan tiedän. Näin hänet yöllä unessa, laulan
teille uneni.

Ja Jorma lauloi:

—Sousin suoduilla vesillä, melon metsärantaisilla, siell' oli niitty niemen päässä, aho vetten
viertehillä, aholla impyet ihanat, niemen päässä metsänneiot, sinipiinat pienet, suuret siinä
iloja pitivät, karkeloa kassapäiset siellä Annikki ylinnä, hienohelma heilumassa parissa
metsän parasten, metsän impien iloissa— Ei oo kuollut, ei kaonnut, ei vesihin vierähtännä—
Ota, poika, pyydyksesi, Kari, jousesi kopaise. Sua oottavi omasi, sua impyes, ilosi, viljateille
viedäksensä, kupehellas kulkeaksi— Otti Mielikki omaksi, tyttärensä Tapio— Hyvä siell'
on ollaksensa, asuaksensa ihana.

Kari istui allapäin, vesi vierähti hänen silmäänsä Jorman laulua kuullessa.

—Laula, Karikin, hyvästisi, laulu mieltäsi lohduttaa, sävel sydämesi sulattaa.

Kari tarttui kanteleeseen, odottaen häntä muut katselivat. Vanhan lempilaulunsa lauloi Kari:

—Yks oli ystävä minulla tämän ilman kannen alla, yksi armas ainokainen koko kolmessa
kylässä— Kun sa istuit, maa iloitsi, kun kävit, käki kukahti, kussa seisoi, seinät paistoi, kussa
tanssit, tanhut keikkui—. Tuost' olet tullut, tuost' mennyt, tuossa istunut aholla.—

Mutta yht'äkkiä parkaisi kieli pahasti niinkuin olisi katkennut, ilkeästi ulvahti kannel, luotaan Kari sen
heitti ja hyppäsi pystyyn.

—Käykää purteen, pois lähdemme!

Hän soui heidät maihin, heitti hyvästit äidilleen ja käski mennä kotiin.

—Minnekä aiot?

Heitti hyvästi Panun emännälle, ja kun Jormaa halasi, virkkoi:

—Hoida äitiäni, jos en palaisi.

—Tokihan palannet?

Ei vastaa Kari, majaansa menee, ottaa aseensa ja ne purteensa kantaa. Potkaisee purtensa rannasta
ja itse siihen hypähtää, niin että suvanto kokan alla vaahtona irvistää. Melaan tarttuu ja kuohuihin
kolmilautansa ohjaa suvannon alle kadoten.

Sanattomina seisovat Jorma ja vaimot, eivät mitään puhu, kosken kohinaa kuulostavat—niin silloin
sirahtaa ilmassa iloinen ääni, ja jo virittää ensimmäinen kevätpeippo iloisen viserryksensä
suvantosaaren koivussa Annikin haudalla.

XXX.

On lämmin keväinen päivä, ensimmäisiä toukokuun helteitä, jolloin aurinko vesipuroina ajaa edellään
viimeisiä lumen tähteitä notkoista ja korprien katveista. Tulvillaan on Kontokosken suvanto, ja sen
rannat ovat metsän rajaan asti veden alla. Koski itse kuohuu ylt'yleensä yhtenä ainoana vaahtovyönä
ahtaitten kallioiden välissä suvantoon syöstessään, välkkyen päivänpaisteessa, näkyen kaikkialle
Kontojärven taloihin ja kuuluen etäälle ympärillä oleviin metsiin.

Talonsa rappusilla istuu kuninkaan vouti eikä saa vaahton välkettä silmistään eikä aaltojen ääntä
korvistaan. Katsomattaan hän sen näkee, kuuntelemattaan kuulee hän sen kohinan.

Voudilla on lohipato koskessa, sinne hän on lähdössä, mutta on istuutunut rappusilleen ja asettanut kalahaavinsa viereensä maahan, unohtuen siihen.

Ennenkuin vouti ilmaantui huoneesta, syti renkipoika rautapikalla viimeisiä jäätiköitä lankkuaidan kupeelta varjopaikoista. Keittiön oven edessä tomuttivat talon naiset vaatteita ja karhunnahkoja, ripustellen niitä nuorille tuulettumaan. Mutta kun vouti istui rapuilleen, hävisi renkipoika ja katosivat naiset. Ei suvaitse vouti väkeään, ei siedä haastelua eikä toimintaa ympärillään. Vaiti ovat koiratkin kahleisiinsa sidottuina koppiensa edustalla portin pielessä. Äsken häntiään heiluttivat, kalauttivat kahleitaan, mutta paneutuivat pitkäkseen, kun eivät vastausta saaneet, ja seuraavat nyt silmillään isäntäänsä, uskaltamatta läsnäoloaan ilmaista.

Synkkänä istuu vouti rappusillaan ja untelona lyhyen aamiaisleponsa jälkeen. Ei ole ollut pitkään aikaan voudin levosta öillä, ja levoton on hänen unensa päivälläkin. Tuuheat, otsan yli kulkeneiden myrskyjen koukistamat kulmakarvat luovat lähtemättömän varjon raukeihin silmiin.

Musta on ollut voudin mieli siitä pitäen, kun karhun taposta Korpivaarasta palasi. Milloin hän päiväkausia joi ja hurjasti temmelsi uhaten särkeä itsensä ja talonsa väen; milloin jurotti pitkät ajat, päivät ja yöt huoneessaan ottamatta ketään vastaan ja ketään luonaan kärsimättä. Emäntäpiika Pirkko ei saanut tulla näköksällekään. Ei suvainnut hän silmiensä eteen muita kuin Helunan, nuorimman palvelijansa, jonka oli saunoittajakseen korottanut kohta sydänmaalta palattuaan. Mutta kun sattui, ajoi hänetkin ulos, niinkuin olisi pahaahenkeä luotaan ajanut. Hellä, hyvä, nuori ja kaunis oli Heluna, ja lämpimästi löi hän löylyn. Hetkeksi sai hänen kanssaan vouti viihdykkeen verilleen—mutta ei ollut Annikin veroinen.

Sillä koko talven on vouti Annikkia viereensä vaikeroinut. Sen hipiä oli niin hieno, vartalo niin solakka ja hento ja kuitenkin niin joustava—pois ponnahti reestä, nahkasten alta ja pelasti itsensä. Ei lähde mielestä neito, jota ei omakseen saanut, yöt ja päivät polttaa kuin sammumaton jano.

Kiroo vouti kipuaan, mutta ei auta kirous eikä kiukku ... ei sammu jano juodessakaan ... noiduttu hän on ... kiroissa on, Lapin naisen kiroissa, vieraan veren kiroissa.

Luuli niistä jo pääsevänsä, kun Helunan otti. Mutta tuhatta tulisemmin polttaa vuoroin kiukku, vuoroin kaiho, jäytää ja kaivaa.

Omatuntokin kalvaa, viattoman, syyttömän tytön henki huutaa kosta, huutaa tuulessa, huutaa pyryn huminassa pimeinä talviöinä. Eikä ole ketään, kenelle kertoisi ja huoliaan haastaisi. Papin kanssa on vihoihin, toisiaan panettelevat, missä liikkuvat. On tullut varoituskirja kuninkaalta ja toinen papille piispalta, että sovussa eläkööt virkamiehet ja yhdessä valtakunnan ja kirkon asioita ajakoot. Ja kun on monta yötä ja päivää kuninkaan sanantuojan kanssa juonut, haettaa papin luokseen, sovintoa tarjoo ja pyytää rippiä. Mutta ei anna pappi rippiä päihtyneelle, kahdenkertaisena painaa vain kirouksen taakan hartioille, ja entistään isommassa vihassa eroavat.

Vouti alkaa pelätä pahoin käyvän, pelkää henkeään, pelkää Lapin noitain nuolia ja salavihoja. Saatuaan tietää papin rengin Reidan Annikin veljeksi, noudattaa hän hänetkin luokseen kerran keskellä yötä, kun eivät unet ota tullakseen ja näyt vaivaavat. Älköön veli kosta sisarensa tähden tahtoko ... ei tahtonut surmata, ei koskeen hukuttaa, omakseen olisi ottanut, aviokseen, voudin rouvaksi korottanut. —»Ota kaikki, mitä tahdot, kunhan lumoista päästät, kirosi pyörät!» hourii vouti vuoteellaan, silmät päässä hajallaan ja tukka pystyssä seisten. Mutta ei saa Reita sanaa suustaan, hoipertuu, ovensuuhun kaatuu tainnoksiin, käsiään huitoo ia kirkuu kosta voudille ja Panulle ... Siitä on noussut kauhea hätä ja hälinä talossa ja kuiskeita kylässä. Ei ole voudin armonaika pitkä ... sen nähnette vielä, että paha pian omansa ottaa.

Päivät pitenevät kevään tullen, yöt lyhenevät, eivätkä peikot päivällä ahdistaa niinkuin öillä.

Mutta silloin alkaa Kontokoski kohista, päivä päivältä yhä kovemmin, kevätvesien paisuessa. Voudista on, kuin kaikki sydänmaan vesien vihat siinä kiehuisivat ja hänelle kiukkuaan keittäisivät ja kuin tuhotun tytön ääni hänelle siinä kosta huutaisi. Päivällä valkean keltainen kuohu ei lähde hänen silmistään, yöllä ulvoo se hänen korvaansa suljettujen ovienkin läpi.

Jo suuttuu vouti itseensä, soudattaa itsensä uhalla kosken alle, panee kaikki miehensä patoa tekemään, itse padon päällä seisoo kuin ikeenä sen niskassa. Mutta minne hän katsoo, vasten koskea tai myöten, aina on kuin ilkkuva ilme aalloissa, on kuin kuohuista nousisi milloin jalka, milloin polvi, milloin selkä vilahtaisi, tai mennä hulahtaisivat mustat hapset. Lohi lennähyttää itsensä ilmaan äkäisimmästä kuohusta kiven kupeelta. Ei ollut lohi, oli neito kalan hahmossa, aave Annikin näköinen... Ja siitä lähtien syytää vouti veteen kaikki kalat, jotka se padosta haaviinsa saa, heittää olkansa yli koskeen.

Hulluksi alkavat katsoa voutia hänen oman talonsa väki ja vieraat.

Kuiskailten hiipivät naiset taas askareillaan pihan perällä, eivät uskalla ääneen puhua, mutta pitävät häntä yhteisestä tuumasta silmällä, ja aina on Heluna läheisyydessä valmiina juoksemaan luo, jos herra huutaa. Padolleen hän on taas lähdössä, istuu siinä eteensä tuijottaen, vierellään kalahaavi, jota ei usko kenellekään muulle, pihaan tuopi sen rannasta, kamariinsa viepi ja jalkapohjiinsa nurkkaan vuoteen taa asettaa—kaikki muutkin haavit on hävittänyt ja kieltänyt ketään padosta pyydystämästä.

Helunaa on vouti soutajanaan pitänyt, eivät muut kelpaa. Helunan täytyy aina olla saapuvilla, milloin häntä huutaa, ja nukkua yöllä hänen ovensa edessä. Ei monta sanaa vouti hänelle virka, usein herjaa häntä, ajaa hänet usein piesten pois, mutta ei salli loitoksi poistua. Ja hellä on Heluna herralleen, kärsii nöyrästi kohlut, ei kyllästy Pirkonkaan kiukkuun, vaalii kuin tytär sairasta isää. Hän yksin tietää, mikä voutia vaivaa: on kuullut hänen yöllä nimiä huutavan ja asioitaan unen houreissa haastavan.

—Heluna! huutaa vouti yht'äkkiä. Mutta ennenkuin Heluna huoneen suojasta joutuu, vaikka juosten rientää, hyppää hän jo pystyyn ja karjaisee uudelleen:—Heluna, herjan sikiö!—Vie aivot rantaan!

Heluna ottaa aivot porstuan kupeelta ja aikoo mennä.

—Älä mene, sanoo vouti. Tule tänne ... ka, älä pelkää, en minä nyt lyö.—Ympäriin katsellen kuiskaa vouti tytölle:—Näitkö sinä mitään eilen, kun istuit venheessä kosken alla? Näitkö koskessa mitään ... näitkö sen alas tulevan?

—En minä nähnyt.

—Jos näet, et saa sanoa kenellekään. Ka, mene nyt ... mitä siinä seisot ... en minä lyö!

Heluna lähti, ja vouti otti haavin hänkin lähteäkseen.

Silloin rähähtivät kahlekoirat portilla vimmatusti haukkumaan, ja kun vouti kääntyi, näki hän Reidan seisovan ulkopuolella uskaltamatta tulla sisään.

—Siit, koppiinne, koirat! Onko sinulla minulle asiaa? huusi vouti.

—Voudille on asiaa, kuiskasi Reita luo tultuaan.

—Mitä asiaa?—Epäluuloisin silmin katseli vouti tulijaa.—Pappiko lähetti?

—Pappi lähetti. Lupasi tulla puheilleen...

—Vai lupasi tulla puheilleen! Sano sinä papillesi, että ennen menen kaksin kerroin helvettiin kuin... Mitä sinulla on kauhtanasi alla?

—Puhuttelisin kahden kesken.

—Näytä tänne, mitä sinulla on siinä!

—En näyttäisi, jos muut näkevät.

Vouti katseli pälyen ympärilleen, sitten vetäysi hän porstuaan suojaan.

—No, sano nyt!

Vastaukseksi veti Reita kääreen kauhtanansa alta, avasi sen ja näytti voudille puusta tehtyä nukkea, joka oli vaatteella verhottu.

—Mikä se on?

—Tällä on kauhtana teidän kauhtananne verasta ... hattu on kuin teillä on talvella, ja tämä lanka tässä vyötäisten ympärillä ... eikö se ole teidän vyöstänne?

Vouti tarkasteli nukkea, ymmärtämättä mitään, mutta hänen vaatteestaan oli kyllä sen kauhtana ja hänen talvivyöstään oli lanka, joka oli sidottu sen ympärille.

—Mutta mitä tämä merkitsee?

—Se on varoitus.

—Mikä varoitus?

—Se on tehnyt teidän kuvanne.

—Kuka?

—Joku, joka tahtoo teidät tuhota.

—Hulluko sinä olet? Vai mitä kujeilet?

—Tässä on reikä läpi ruumiin, ja siinä oli tämä rautainen nuoli, ja sillä oli tämä isketty kirkon oveen. Se, joka on tämän tehnyt, tahtoo ilmoittaa, että teidät tappaa,—mistä yhyttää.

—Ja mistä sinä sen tiedät?

—Tiedän, että sen tämä on merkki. Ei tahtonut varoittamatta tappaa, vaan nyt tappaa, mistä tavoittaa.

Vouti muisteli nyt hämärästi joskus jotakin sen tapaista kuulleensa, että kun lappalainen aikoo tappaa jonkun vihamiehensä, laittaa hän nuken sen näköisen, ampuu nuolen läpi ja asettaa löydettävään paikkaan ja sillä lailla varoittaa.

Ensin välähti hänen päähänsä, että uhkaus oli papilta, sitten, että se oli Reidalta itseltään, ja hänen kasvonsa jo julmistuivat. Mutta reväistessään kauhtanan nuken päältä, huomasi hän sen kolmikulmaiseksi rievuksi, jommoinen häneltä oli Annikin kanssa taistelleensa johonkin reslan naulaan revennyt ... ja nyt hän alkoi ymmärtää.

—Mistä löysit tämän rievun? kysyi hän taas Reita epäillen.

—En ole minä löytänyt...

—Etkä tätä tehnytkään?

—En ole.

—Kuka sen on tehnyt?

—Sitä en tiedä.

—Koirillani sinut revitän, jos valehtelet!

—Revitä, jos tahdot, sehän on tapasi palkita.

—Et siis tahdo kostaa sisartasi sinä? Horroksissa huusit kostoa?

—En tiedä, mitä horroksissa huutanen.

—No, mene sitten... Kuule, älähän mene! Tunsitko sisaresi?

—Pienenä pahaisena muistan.

—Et isona nähnyt? Tuntisitko, jos lohena vedestä nousisi? Tule mukaani, mennään padolle haavimaan. Soh! Mars, lurjus!

Vouti heitti nuken haaviin ja lähti rantaan. Reita seurasi häntä kammo mielessään sitä outoa tulta, joka voudin silmissä paloi.

XXXI.

Pappilan tuvan seinämällä, herttaisen paisteen siihen hellittäessä, istuu Anna Olai, Martinus Olain nuori rouva, kevään ensimmäisistä lämpimistä iloiten. Ruoho jo vihertää pihamaalla, kärpäset surisevat, västäräkit keikkuvat maassa ja katoilla, ja kiuru visertelee kirkon kohdalla korkealla ilmassa.

Kevät on tullut kuin taikavoimasta. Äsken oli täysi talvi, nietokset huoneen korkuiset, taivas pilvessä. Siitä aukeni taivas, päivä paistoi, hanget sulivat, ja poissa oli talvi. Poissa oli siis viimeinkin kaikkine kammoineen, painajaisineen ja sielua ja sydäntä väristyttävine viluineen.

Yksin oli Anna-rouva saanut suurimman osan talvea olla. Martti kulki pitäjällä, kaukaisissa kylissä vaelteli palavan uskonsa ja intonsa ajamana. Ei rouva häntä siitä estänyt enää, ei moittinut, mutta pelkäsi hänen pitkille taipalille uupuvan, useinkin yksin erämaan kylien väliä hiihtäessään, kun ei enää Reitaakaan tahtonut mukanaan pitää, sitten kun se säännöllisesti joka yö tainnoksiin kaatui, vaikka olisi

hankeen kaatunut.

Jotakin outoa oli sillä retkellä tapahtunut; uuvuksissaan, melkein puolikuolleina sieltä palasivat; osan kertoi pastori, mutta ei nähtävästi kaikkia vaarojaan. Rouva uskoi varmaan, että sen pahan noidan työtä oli Reidan tauti. Ja siinä uskossa Rampa-Riitan äiti häntä vahvisti, tuli vähän väliä pastorin poissa ollessa siitä hänelle ilkkuen puhumaan. Siitä saivat, kun menivät isoa tietäjää ahdistamaan... Reita sai jo osansa, vielä pastoriinkin nuoli iskee, iskee silloin, kun vähimmin varoa tietää.

Mutta ei hän nyt enää mitään pelännyt, talvi oli ohi, päivä paistoi, kotona oli nyt taas Martti, kirkossa tuolla rippikoulua pitäen. Oli niin valoisaa, oli taas niin turvallista olla, ja mieli rauhallisena ryhtyi hän työhönsä alttariliinaa ompelemaan, kuunnellen samalla kevätlintujen laulun helinää ympärillään.

Huomio ompelukseensa kiintyneenä ei hän kuullut, kuinka Rampa-Riitan äiti hiljaa hiipi huoneen nurkan taitse ja varovin askelin häntä lähenei. Vasta kun kuuli rykäisyn vierellään, säpsähti hän säikäyksestään hiljaa huudahtaen. Siinä se taas oli tuo pahasilmäinen, katkerakielinen nainen, tietysti taas samoine ainaisine asioineen.

—Eihän minua pelätä tarvitse, enhän minä mitään pahaa kellekään, virkkoi vaimo houkuttelevalla äänellä. Saanko istua tähän viereesi?

—Miksi tulit taas, vaikka pastori on kieltänyt? vastasi rouva siirtyen toiseen päähän penkkiä.

—Kieltänythän on, pois ajanut, mutta minä vain tulen. Tulin taas sinua katsomaan, silmäini iloksi sinua katselen, olet niin maire ja ihana, solakka kuin karitsa ja hipiäsi hieno ja valkea kuin yksiöinen kerman riitta, anna, kun kättäsi hivelen.

—Mene pois!—ja rouva vetäisi kiivaasti pois kätensä. Vaimo siirrähti vähän loitommalle.

—Älähän suutu ... ja itkun sekaisella äänellä virkkoi hän:—Kaunis olet, mutta miksi lie sydämesi niin kova; et tahdo auttaa, vaikka voisit.

—Olenhan jo monta kertaa sanonut, etten sille asialle mitään voi.

—Voisit sinä, kun tahtoisit. Kun oikein pyytäisit, niin rukoilisi Riitan puolesta, panisi koko seurakunnan polvilleen ja parantaisi... Riitan minä kuoriin kantaisin.

—Ei auta toisten rukoukset, ja jos Jumala tahtoo, voi parantaa ilmankin.

—Auttoihan ennen ... hurskas erakko, joka ennen vanhaan kuului tällä paikalla olleen, niin kun pani kädet päälle ja rukoili koko seurakuntansa polvistuessa, niin avun sai. Ka, miksei voisi terveeksi rukoilla, kun kipeäksi kirosi!

—Ei hän tahdokaan, kun noitiin turvasit.

—Siitä minua aina soimaatte,—vaimo purskahti itkuun,—vaan kun ei, raukka, liikahtamaan pääse, ei, onneton, osaa tarpeitaan pyytää, suu vääränä itkee ja silmillään vain apua anoo. Ei kärsi sydämeni nähdä. Terve jo oli, jaloillaan seisoi, mutta kirousta säikähti ... sitä ennen vielä omin voimin istualleen pääsi, nyt ei jäsen värähdä ... ettekä tahdo kurjan puolesta rukoilla, vaikka teitä Jumala kuulisi! Sydämettämiä teitänne!

—Puhu itselleen pastorille, en minä mitään voi.

—Puhu itselleen! Enkö ole puhunut! Vaan mitä tekee tämä: ulos ovesta ajaa, ei tahdo kuulla, ei nähdä. Kelvoton on, paha hänet periköön!

Rouva nousi poistuakseen.

—Älä mene, älä vielä mene! rukoili taas vaimo.

—Jos sillä tavalla panettelet pastoria, saat heti mennä tiehesi.

—Enhän panettele, en sano mitään pahaa. Kuule, ota tämä huivi!—ja vaimo veti poveltaan esiin vanhan kuluneen liinan.

—Mitä minä sillä?

—Tämä on Riitan ristihuivi ... siinä kasteelle kannettiin ... se oli päässä, kun ripille meni. Ota se ja pistä salaa alttariliinan alle. Kun rippiviinaa siunaa, sitäkin samalla siunaa. Käärin sen sitten lämpimiltään Riitan ympärille ... siitä nousee ja paranee.

Hän oli työntänyt huivin rouvan eteen. Rouva heitti sen inholla maahan ja huudahti:

—Hyi sinua, pyhän sakramentin saastuttaja, kirkon rangaistuksen olisit ansainnut, jos kertoisin!

Vaimo tempasi huivin maasta ja hullu, kiihkoinen ilme silmissään astui hän eteenpäin kumarassa ja kädet suorina kupeellaan rouvaa kohti, sylki maahan ja huusi:

—Hyi itseäsi, hyi pappiasi ja sen pappisi Jumalaa, jotka ette mihinkään kykene! Maltahan, kun Panu tulee ... taudit teihin ajakoon, tuhot teihin nostakoon! Sydämetön olet, mutta ei ole lasta sinulla ... etkä saa ... usko sanani, ette saa ... soisin saavasi ja sen käsiisi kuolevan ... vaan jos ei kuole, älytönnä eläköön, vaivaisena vaeltakoon!

Kyyneliin purskahtaen lyykähti rouva istualleen penkille ja itki hermostunutta itkua, niin että hänen hento ruumiinsa vavahteli. Kun hän rauhoittui siksi, että voi katsoa ympärilleen, näki hän vaimon kadonneen. Talossa ei ollut kotona ketään muita kuin hän. Ottaen alttariliinansa, joka oli jo melkein valmis, lähti hän käymään kirkolle.

Häntä pudistutti vielä mennessäänkin, mutta sitten alkoi häntä sääliä tuo onneton ihminen. Entä jos hän olisi oikeassa, entä jos kaikkien yhteiset rukoukset sentään voisivat sen ihmeen saada aikaan? Miksei voisi koettaa? Mutta joka kerta, kun hän siitä puhui ja sitä ehdotti, moitti Martti häntä ankarasti. Semmoinen oli Jumalan kiusaamista, sanoi hän, se oli sitä vanhaa pakanallista ja paavillista taikauskoa, joka oli hävitettävä, juurineen nyhdettävä.

Tultuaan kirkolle kuuli hän miehensä äänen heleänä ja voimakkaana siellä rippikoululaisille puhuvan ja istuutui rappusille odottamaan. Puolipäivä oli kohta käsissä, ja silloin päästää hän heidät hetkeksi lomalle.

Pastori kuului juuri puhuvan ensimmäisen käskyn johdosta ja selvittävän, mitä vierailta jumalilla ymmärretään.

—Tälläkin paikalla, puhui hän, on vieraita jumalia palveltu ennenkuin tieto oikeasta Jumalasta täällä asuntonsa otti ja heidät karkoitti. Pakanain jumalia on täällä palveltu, Lempoja, Haltijoita, veden hirviöitä ja Maahisia rukoiltu ja niille uhrattu. Paavin pyhimyksiä, jotka eivät muuta ole kuin tavallisia syntisiä ihmisiä, ovat esi-isämme sokeudessaan kumartaneet.—Mutta miten kuuluu nyt ensimmäinen käsky?

Hän odotti vastausta, mutta kun ei sitä kuulunut, sanoi hän sen itse.

—»Minä olen Herra sinun Jumalasi; ei sinun pidä muita jumalia pitämän minun edessäni. Ei sinun pidä tekemän sinulles kuvaa eikä jonkun muotoa, niitten kuin ylhäällä taivaassa ovat, eli niitten, jotka alhaalla ovat maan päällä, eikä niitten, jotka vesissä maan alla ovat.»

Oppilaat tarttuivat yksi toisensa perästä sanoihin kiinni, ja lopulta kaikki niihin yhtyivät yhdeksi ainoaksi isoksi äänen hyminäksi.

Kun hyminä vaikenä, kuului taas pastori puhuvan:

—Niin sanoo Herra, ja se on hänen korkein ja pyhin ja ankarin käskynsä. Mutta kuinka tämä Herran Jumalan korkea käsky vielä tänä päivänä, kuin on, täytetään ja noudatetaan? Ei kaukana täältä, ei edempänä, kuin että teistä jokainen sinne voi mennä, tämän Herran huoneen omalla alueella, asuu vielä ihmisiä, joita ainoastaan epäjumalan palvelijain nimellä oikein kutsua voimme. Herran käskyä rinnassani totellen minä menin heille ainoan Jumalan sanaa julistamaan ja heidän inhoittavan puisen epäjumalansa maahan kaasin. Nälällä ja vilulla he minut ensin tappaa aikoivat, niinkuin teille jo ennen puhunut olen, tulella he minua elävältä polttamaan kävivät ja salaa heidän noitansa päälleni karkasi. Mutta silloin nosti Herra kuin ihmeen kautta nuorukaisen itsestensä todistamaan ja kosta velholle uhkaamaan, ja karkoitti velhon hänen omalta uhripaikaltaan. Ja yhä vieläkin puhuu Herra saman nuorukaisen suun kautta, jonka isän velho tappoi, jonka sisaren surmaan hän syypää on, yhä kosta ja rangaistusta hänelle, epäjumalan palvelijalle ja kuvain kumartajalle, huudattaa. Kenen korviin hän huutaa? Kenenkäpä muun kuin meidän kaikkien, jotka kristittyjä olemme ja joille perkeleitten ja lempojen valta on kauhistus, mutta jotka Jumala on asettanut kunniaansa puolustamaan ja valtaansa maan päällä tukemaan. Meitä kaikkia Jumala muistuttaa, mutta etenkin teitä, jotka valmistutte hänestä itsestään, hänen hengestään ja verestään osallisiksi tulemaan. Missä siis tavannettekin hänen valtakuntansa vihamiehiä, heidän vehkeensä paljastakaa. Ellemme epäjumalan palvelijoita pois karkoita, Jumalan vihan meidänkin päallemme kokoamme. Usein olemme täällä Suomen maassa maallisia vihollisia vastaan saaneet taistella, jotka kotomme ja kartanomme, tavaramme ja lapsemme tulella ja miekalla hävittivät. Aika voi tulla ja kenties lähelläkin on, jolloin meidän Jumalankin vihollisia vastaan on aseihin tartuttava. Sillä emme ainoastaan siten hänen ensimmäistä käskyään täytä, että itse emme epäjumalia kumarra, vaan meidän velvollisuutemme on estää muutkin sitä tekemästä.

Hän lopetti siihen, ja hetken kuluttua tulvahti rippikansa kirkosta ulos. Joukossa oli nuoria ja vanhoja, parrakkaita ikämiehiä ja sileäkasvoisia poikia, jotka pastori eri haaroilta pitäjää oli opetettavikseen kutsunut. Rouva, joka puheen aikana oli astunut kirkkoon ja istunut ovensuuhun, tunsu pari niistäkin pojista, jotka vasta markkinamessussa olivat kasteensa saaneet. Kynnyksen yli ulos astuessaan kuului eräs heistä huutavan:

—Minä en velhoja pelkää—tuossa kun olisi, niin tappaisin!

Iloisena, silmissä tuo omituinen hehkuva ilme, joka niissä näkyi aina silloin, kun mieli oli täynnä hänen tehtävänsä innostusta, tuli Martinus Olai vaimoaan vastaan.

—Kuulitko, kun heille puhuin? kysyi hän.

—Kuulin, vastasi tämä—mutta miksi heitä sentään niin vihaan kiihoitat? Onko se hyvä?

—En kiihoita vihaan. Mutta innostuttaa tahdon nuoret, saada heistä pois pelon ja kunnioituksen tietäjiin. Yksin en mitään voi. Tahdon heidät mukaani lähtemään, tahdon saarnata ristiretkeä. Kun miehissä menemme, on sanallani toinen voima. Voi tulla puolustuskin tarpeelliseksi, kun käyn heidän uhrilehtonsa hävittämään. Panu kiihoittaa myöskin. Siltä vanhalta mieheltä, Jormalta, josta olen kertonut, kuulin, että Panu on ikuisen vihan minua kohtaan vannonut. Hän itse on kiinni otettava, jos ei muuten taivu. Nuoret miehet puolelleni tahdon, vanhat eivät uskalla, yksin en voi.

—Voithan olla oikeassa. Minua vain niin peloittaa. Rampa-Riitan äiti oli taas luonani. Hän minua kirosi ja sadatteli. Miksi olet niin kova hänelle?

—Mutta, hyvä ystävä, olenhan niin usein selittänyt, että jos se ei onnistuisi ... ihmeet ovat harvinaisia ... ja olenhan muuten tehnyt kaikki, mitä voi tehdä, olen puhutellut häntä, olen hänelle ripin antanut ja hänen kanssaan rukoillut. Enhän ole niin kova kuin sanot. Luja ja taipumaton täytyy olla. Olen tänään ojentanut sovinnon kättä voudille.

—Oletko? Olen siitä niin iloinen, onhan hän kuitenkin niin onneton ihminen.

Olai kertoi, minkä merkillisen kalun hän oli kirkon oveen naulattuna löytänyt ja miksi hän oli Reidan voudin luo lähettänyt ja millä terveisillä.

—Mutta kuka se voi olla, joka hänen henkeään uhkaa?

—Sitä en tiedä. Yleinen on viha häntä vastaan. Ehkei se ollutkaan muuta kuin paha pilaa; mutta kun Reita luuli tietävänsä, niin tahdoin käyttää tilaisuutta.

Hän on muuten, Reita, pyrkinyt päästäkseen kotipuoleensa, saloilta saarnaamaan, sanoi hengen käskevän, ja minä olen ajatellut antaa hänen mennä. Tuolla hän tulee ... miksi hän juoksee noin? Mitä se on?

He olivat tulleet pappilaan ja näkivät Reidan juoksevan, minkä kerkesi, voudin talolta päin, samalla kun voudin rannasta kuuluvat huudot ja voivotukset tiesivät, että jotakin outoa oli tapahtunut.

—Vouti putosi koskeen! huusi Reita hengästyksissään pihaan tultuaan.

Heidän rientäessään voudin rantaan kertoi hän, mitä oli voudin pihassa tapahtunut ja että vouti oli vaatinut häntä mukaansa koskelle. Sinne tultua komensi vouti Helunan jäämään kosken alle ja siinä edestakaisin suvannossa soutelemaan. Itse hän meni padolle ja alkoi haavillaan vimmatusti sotkea vettä, kun sai haaviinsa suuren lohen, joka potki ja telmi niin, että haavi repesi ja lohi pääsi padon laidalta putoamaan kalliolle. Silloin se sulin käsin sen kimppuun ja sai puristetuksi syliinsä ja alkoi huutaa:—Se on Annikki ... se on Annikki ... tule pitelemään, ettei pääse!—Mutta silloin vihelsi joku, niinkuin olisi nuoli ilmassa lentänyt, ja vouti parkaisi ja levitti kätensä ja päästi lohen, joka selällään, vatsa valkeana välkkyen, ui alas kuohuista ja vouti jäljessä mennä pullikoiden kivien välissä kuohujen keskessä.

Kun Martinus Olai ja Reita joutuivat rantaan, näkivät he Helunan soutavan voudin ruumista maihin. Nähdessään voudin koskeen suistuvan oli hän soutanut vastaan ja saanut lahkeesta kiinni, juuri kun virran laine ruumista nosti ja toinen alkoi painaa. Ruumis vedettiin maalle, ja hiljaa ja äänettömästi itkien alkoi tyttö esiliinallaan kuivilla kuolleen kasvoja ja vettä valuvaa partaa. Tarkastaessa huomattiin voudin selässä hartiaien välissä nuoli, jonka lehteen oli sidottu tøyhtö mustia hiuksia, naisen hiuksia.

Rampa-Riitan äiti oli muiden mukana juossut rantaan. Nähtyään ruumiin alkoi hän ulvoa:

—Ripittä kuoli, ripittä kuoli! Synteihinsä saastainen kuoli!—ja nähtyään papin huusi hän:—Sinun on

syysi!

XXXII.

Kevään tullen, kun kirret kankailta sulavat, kun mahla puun suoniin kahahtaa ja lehti luomensa aukaisee, herää haltijakin eloon talvisesta unestaan, virkoo kuin perhonen ja pyrkii siivilleen. Ja silloin on sillä nälkä ja jano pitkän paaston jälkeen ja silloin se vaatii uhrinsa ja otollisin mielin sen vastaanottaa. Silloin on suurien kevätuhrien aika.

Laumoittain on Karjalan saloilta, missä Panulan tietäjän valtaa tunnustetaan, useampien päivien kuluessa rientänyt kansaa pyhää uhrivuorta kohti, jonka korkea koivu ja kuusiset rinteet näkyvät kauas yli soitten, järvien ja toisten matalampain kukkulain. Toiset ovat tulleet järviä soutaen ja ylävesistä koskia alas viiletellen, toiset jalkaisin vanhoja uhripolkuja, jotka hiekkaisia harjanteita noudattelevat ja pitkospuita myöten suosalmekkeiden poikki oikaisevat.

Ei miesmuistiin ole uhrikansaa niin runsaasti saapunut, ei sitten vanhain suurten Panujen. Yhtä mittaa, öin ja päivin, toittotelevat tulijain tuohiluikut saloilta ja vesiltä, pajupillit soivat, ja leppätorvet lurikoivat. Täynnä ovat talot vierasta, tuvat, aitat, sannat ja ullakot.

Runsain uhrin ovat he tulleet, isoja uhrieläimiä suuremmat suvut tuoden, pienempiä pienet, eikä kukaan ole tyhjin käsin tullut, sillä hyvä on ollut vuosi ja suuret saaliit ja osansa on haltijalle annettava.

Tavattoman hyvin oli talvimetsästys ja kevätppyynti onnistunut niin metsän kuin vedenkin viljan.

Ei ollut keskeneräinen Lapinretki pitkäksi aikaa saanut Panun mieltä masennetuksi. Karkoitettu oli reitalaiset ja iäksi päiväksi näiltä mailta ajettu, jota kaikki kansa jo kauan oli toivonut. Kiitosta sai Panu siitä heimoltaan, eikä Jorman tekemä suruvirsi »viattomain vainosta» kenenkään korvaan tarttunut, sillä ainainen oli ollut riita reitalaisten kanssa.

Eivätkä reitalaisen kirotkaan, jotka oli lähtiessään hyvästikseen heittänyt, näkyneet mihinkään tuntuvan. Ei toteutunut ennustus viljan vähenemisestä. Oli päinvastoin, niinkuin olisi koko Lappi Karjalan saloilta ja kankaille aarteensa tyhjentyt. Hirviä ja peuroja ilmaantui laumoittain Panujärven ympärille, niiden jäljessä tuli susia, ilveksiä ja ahmoja. Ja kun lunta oli sauvalla mitaten metsissä, oli riista helppo saavuttaa. Suurempi kuin koskaan ennen muistettiin olleen, oli saalis tänä talvena ollut.

Kaikki se luettiin Panun ansioksi. Lapin tieto oli hänellä takanaan, reitalaisten metsäonnen oli anastanut, papin oli peloittanut ja isot edut itselleen ja heimolleen voudilta hankkinut. Ei ollut hätää eläessä, kun semmoinen mies heimon asioita johti.

Ja taitavasti oli Panu metsästyksen järjestänyt. Eivät miehet yksitellen hiihtäneet, eivätkä taloittainkaan erän ajoon lähteneet, vaan kaikki heimon miehet yksissä tuumin ja yhteisen neuvonpidon mukaan. Miehiä otukset saarrettiin, nopeasti kävi ajo, kun ajajat vaihtuivat, toiset jälkeen rientäen, toiset vastuuseen ja huonoimmat hiihtäjät kaadetun riistan kotiin kantaen.

Eivät karhut päässeet käsistä karkaamaan, uupuivat hirvet, ja turkki nujerrettiin susien, ahmain ja ilvesten selästä. Miehiä myöten saaliit jaettiin ja sai osansa nyt vanha Patvakin ja nurisemasta lakkasi. Niin oli taas otuksen ajo käymässä isolla voimalla kuin ennen esi-isäin aikana ja vieläkin isommalla kuin ennen, sillä kun ajoaika päättyi, ei isomman elukan jälkeä enää lähitienoilla tavattu. Muista erillään ja muihin yhtymättä kulki Jorma, nurkuen liikaa haaskausta, ennustellen Tapion tyytymättömyyttä ja metsänviljan vähenemistä vastaisina vuosina. Mutta Jormaa pilkattiin, naurettiin horisevalle ukolle, joka ei ota silloin, kun annetaan.

Kaikki saapuivat nyt Panulaan härkineen, lehmineen, hiehoineen, lampaineen ja lintuineen, ja ne, jotka eivät voineet elävää uhrattavaa kaukaisista kotipaikoistaan kuljettaa, toivat muuta tavaraa, jolla vaihtoivat uhrieläimiä lähempänä asuvilta, niin että oli kuin markkinat Panulan tanhualla. Kaikki uhrattavat elukat vietiin heti tultua pyhälle vuorelle laitumelle, sillä niin vaati vanha taika, että uhrinaudan piti saada haltijain omaa heinää maistaa ja heidän omista lähteistään juoda ennenkuin teurastettavaksi vietiin. Nuoret pojat, kirjavilla nauhoilla koristetut, pantiin Joukon johdolla pyhää karjaa paimentamaan.

Paljon oli työtä Panulla uhripäivän aattopäivinä. Panulan suuressa tuvassa otti hän vastaan sairaita, jakoi lääkkeitä, paranti, teki taikoja, kyseli arpaa ja sen vastauksia tulkitsi, myi taikakaluja ja kannuksia

ja opetti uusia taikoja: uusia kalataikoja ja uusia karjataikoja tämän kesän varalle. Aamusta varhaisesta myöhäiseen iltaan hän tuvan peräpenkillä istui, ollen tuvan luukut suljettuina ja tuli takassa palaen. Ja yksi oli väijyvä vihollinen ja paha haltija, josta sanoi kaiken pahan tänä vuonna tulevan: »Ristin-Kiesus, papin peikko, sitä vastaan kun varainnet, et muita vaaroja varanne».

* * * * *

Mutta jo rusottaa kevätaamu ihana. Yön lyhyen ovat laulurastaat uhrivaaran viidakoissa vihellelleet, aamun koittaessa yltyvät kaikki Mielikin käköset koivujen latvoissa kukkumaan. Hiirenkorvalla helottavat koivut Uhrivaaran rinteillä, tyyni on taivas, ja tyynet ovat vedet keväistä voimaansa yli rantainsa tulvehtien. Ei ole uhrikansa hennonut silmää ummistaa. Kantelot rannoilla helähtelee, kirjavissa vaatteissaan parveilevat nuoret piholla ja penkereillä, siellä täällä syttyy risukokko palamaan ja toitahtaa tuohitorvi tulien äärestä.

Talonsa pihalla järjestää Panu uhrikulkuetta liikkeelle lähtemään. Eläimet on illalla kytketty ja pihaan tuotu ja asetetaan kuljettajineen ja ajajineen eturiviin. Uhrikarjan jälkeen asettuu Panu heimojen vanhimpain kanssa ja heidän jälkeensä muut miehet, kaikki puhtahimpiinsa, valkeihin sarkakauhtanoihin puetut, jalassa uudet ennen käyttämättömät virsut. Toiset heistä uhrikaluja kantavat: patoja, kattiloita ja hahloja, kuppeja, ropeita ja vakkasia, lusikoita ja kapustoja, joita kaikkia säilytetään eri uhriaitassa Panulan pirtin perässä ja sieltä vain uhrien aikana otetaan esille, toiset soittokaluja ja kannuksia. Mutta aseita ei ole muilla kuin Panulla ja hänen apulaisillaan uhrintoimittajilla, sillä ei saa kynttä terävämpää eikä hammasta purevampaa asetta kukaan pyhälle uhrivuorelle mukanaan viedä.

Mutta jälkijoukossa, erillään muista, ovat naiset ja tyttölapset jotka saavat vain loitolta seurata.

Mutta on heilläkin uhrinsa, joita aikovat miehillä haltijain hyvitykseksi annattaa: millä on kesy kana tai muu lintu, millä elättijänis, millä käsin tehtyjä antimia minkinlaisia.

Yhä enemmän kirkastuu taivaanranta päivännousun pohjolassa. Jo heittää päivätär ensimmäiset säteensä ylös aamupilviin ja ruiskauttaa sieltä niitä kimppusen pyhän koivun latvaan korkean uhrivaaran harjalle ... hehkuu taivas, helottaa koivun latva ja vaaran rinteet, kirkastuvat maat ja vedet...

Helähtää Jorman kannel saattueen etupäässä, yhtyy siihen kanteleita jälkijoukosta ja toisia joukon keskestä; aloittaa Jorma ikivanhan uhrivirren vapisevalla äänellään, joka pian peittyy miesten karkeiden ja naisten kimeiden äänten alle, ja kohta laulaa koko uhrikansa:

—Kuule meitä, metsän joukko, Tapio, talon isäntä, metsän kultainen kuningas, Mielikki, metsän emäntä, Kaunotar, valio vaimo, sekä kaikki korven kansa. Ukko pilvien pitäjä, hattaroiden hallitsija, Ahti aaltojen alainen, Vellamo, veden emäntä, edellämme astukaatte, kupehella kulkekaatte, tulkaatte ottamaan omanne, uhrin kaikki kallihiimmat, lahjat suuret suotuisimmat.

Ulos Panulan pihasta kulkee jono, läpi uhriportin, joka on koristettu lehvillä, yli alavan niittykannaksen, jonka kahden puolen tyynet vedet välkkyvät, ja alkaa siitä nousta uhrivuorelle leveää polkua, joka milloin lehtoon katoa, milloin kulkee aukean ahon laitaa, milloin vie harvan, viieleän hongikon läpi. Kuta korkeammalle kohotaan, sitä jyrkemmäksi käy tie ja viepi viimein pystynä törmän ylös kukkulan laelle.

Tuohesta punotulla köydellä on uhrikenttä sitä ympäröivine puineen erotettu eri pyhätöksi, jonka sisälle miehet astuvat, mutta naiset ja tyttölapset jäävät ulkopuolelle. Maahan kumartuu Panu haltijan kuvan ja pyhän puun eteen, ja kaikki muut miehet seuraavat hänen esimerkkiään. Panu nousee ylös, lähestyy haltijan kuvaa, heittää hopearahoja kourallisen jumalan maljaan ja rukoilee, sill'aikaa kun muut miehet vielä polvillaan maassa odottavat:

—Annan kullat kuppihisi, hopeat pikarihisi, nämä on kullat kuun ikuiset, päivän polviset hopeat, aarteheet on uhrikansan, kullat kannan karjalaisen.— Sulle tuovat tuomisensa, antimensa ensimmäiset.

Uhrikentän keskellä, haltijan kuvan edessä on kivinen arina vuoresta itsestään yhdeksi paadeksi lohjennut, jonka päälle on pinottu puita viisikannan muotoiseen kuvioon, tuohia keskessä ja tuohia halkojen välissä; puut ovat ukon kaatamista hongista pilkotut ja tuohet kiskotut pyhältä vuorelta. Uhriarinan edessä lepää ristiin pantujen puiden varassa pitkä riuku, johon nyt hahlat kiinnitetään ja hahlain koukkuihin kattilat uhrilihain keittämistä varten. Keskelle riukua uhrikiven kohdalle ripustetaan koko heimon yhteinen suuri uhrikattila ja kahden puolen sitä kylien, talojen ja yksityisten kattilat ja padat.

Uhritoimitus alkaa. Kattilat ja padat kannetaan vettä täyteen suuren koivun alla olevasta uhrilähteestä, tulet viritetään niiden alle ja uhrielukat talutetaan, nuora-aitauksen takaa esiin.

Ensin tuodaan koko heimon yhteinen uhri, Panulassa kasvatettu nuori härkä, vanhaa rotua, jota polvi polvesta on tietäjän talossa kasvatettu ja jonka sukuperä on yhtä vanha kuin Panujen. Se asetetaan keskelle kenttää, vastapäätä uhrikiveä ja haltijan kuvaa. Panu asettuu sen eteen. Ilpo on toisella puolella kaulaa, kädessä teurastuskirves ja toisella puolella on Patva, heimon miehistä vanhin, puukko kädessä, ja vähän syrjemmällä seisoo Jouko, hopeinen vedellä täytetty malja kädessä.

Kääntyy Panu taas puolittain haltijan puoleen ja sanoo:

—Otollinen uhri ollos, kelvollinen kaiken kansan, jos vähän värähtelevi, päältä vettä puistanevi.

Ottaa Panu maljan Joukon kädestä ja heittää sen sisällön jääkylmää vettä uhrielukan selkään. Elukka pudistaa nahkansa, ja otollinen on uhri, kelpaa sille, jolle se tarjotaan, ja heimonsa puolesta puhuu Panu, uhrieläintä osoittaen:

—Hyväksi katsoit, haltija, uhrimme halvan, kuitenkin parhaan, minkä antaa taidamme kiitokseksi kaikesta, minkä meille soit ... paljon soit, suuret annoit ... vierasten vihoista varjelit, kirot kiersit, kiukut käänsit, katehet vitahan väänsit. Kalaonnen ison annoit, metsäonnen sitäkin isomman, kauppaonnen kaikista isoimman. Vieras jumala vihoin meitä vainota tahtoi, kiitetty ole, että pois pelästy! Siitä sinua kiitämme ja siitä sinulle uhrit kannamme. Anna onnea vastaistakin ... riista eteemme aja, kalat ainaisille apajille kutemaan kuljeta, kariamme kasvata ja varjele ... yhä isommat uhrit, yhä uhkeammat elukat sinulle siitä teurastamme ... katso, kuinka komea on elukka edessäsi, kuule, kuinka tuolla toiset vuoroansa vartovat ... kuule malttamaton mylvintää ... sinun eteesi polvilleen pyrkivät, sinun jalkaisi juureen verensä vuodattavat!

Panun rukoillessa soivat yhä kanteleet, ja kun hän viimeiset sanansa on lausunut, tempaa hän kirveen Ilpon kädestä ja iskee sillä uhrihärkää otsaan joka siitä maahan lyykähtää ja niitten jalkainsa sijoilla henkensä heittää. Patva sysää puukon sydämeen, ja Jouko jouduttaa astian vuotavan veren alle. Kiireesti nyhtäistään nahka uhrieläimestä ja pyhään puuhun ripustetaan. Lihat paloitellaan luuta rikkomatta ja parhaat niistä suurimpaan uhrikattilaan pannaan. Mutta sydämen ja keuhkot sijoittaa Panu uhripadan päälle, valelee halkoja verellä ja sytyttää tuohet kitkavalkealla, jonka puut ovat vuoden taikamajan orrella kuivaneet. Ja hyvänmielen hymähdys karehtii huulilta huulille, kun savu otollisen uhrin merkinä kohoo kohtisuorana ilmaan ja kohotessaan pyhän koivun latvuksia pyyhkäisee.

Heimon yhteinen uhri kun on haltijalle uhrattu, tuodaan toiset uhrielukat esiin vuorotellen siinä järjestyksessä kuin olivat saattueeseen asetetut, tapetaan ja paloitellaan, sydämet ja keuhkot annetaan haltijalle ja lihat pannaan patoihin ja kattiloihin. Siinä paloitellaan hiehoja, vasikoita ja lampaita, ja lopulta, kun sukujen ja talojen uhrit ovat tehdyt, ojentelevat naiset sulkunuoransa takaa kukkoja, kesyjä metsälintuja: metsoja, teiriä ja metsäkanoja uhrattavaksi.

—Tässä paras kaluni, tätä haltijalle hoidin ja kasvatin, antakoon haltija parhaansa minulle,— kuiskaavat he uhrieräänsä antaessaan.

—Mitä toivot haltijalta? kysyy Panu.

Mikä pyytää karjaonnea, mikä onnea lapsilleen, mikä itselleen.

Mutta ne, jotka eivät mitään nimitä, vaan sanovat: »Haltija itse tietää», ne itselleen sulho-onnea toivottavat.

Juhlallinen hiljaisuus on vallinnut isompien uhrien aikana, ja alallaan on totisena seisonut uhrikansa. Mutta kun naisten uhria aletaan toimittaa, kun kukot kotkottavat, linnut siipiään räpyttävät ja padat iloisesti porisevat, hilpenee juhلاميeli, ja kielet laukeilevat kantimistaan.

Ilpotar, joka seisoo etumaisena naisten joukossa sulkunuoran takana, kutsuu Panua nimeltään ja ojentaa hänelle pienoisen valkeavillaisen karitsan.

—Anna, Panu, uhriksi erinomaiseksi tämä ... anna, iso tietäjä, isolle haltijalle tämä vähäinen villavuonani.

Aina oli Ilpottarella jokin erikoinen uhrinsa loppu-uhriksi varustettu, milloin valkea vuona, milloin musta, milloin jänösen poika.

Panu ottaa vuonan, mutta kysyy piloillaan:

—Antaisin, jos tietäisin, onko uhrisi otollinen.

—Kaada vettä koetteheksi, tokko pudisteleisi.

Vuona lasketaan maahan ja pirautetaan vettä sen selkään. Se kyyristäikse, ponnistaikse ja potkaiseikse irti pitäjänsä kädestä. Syntyy naurua ja hälinää, koetetaan ottaa kiinni karkuria, mutta se hyppii sinne ja hyppii tänne, pelastuu käsistä ja karkaa piirin läpi pensaikkoon ja katoa sinne.

—Elävältä otti uhrin! huutaa riemuiten Ilpotar,—elävältä otti, ei sen henkeä hennonut ottaa!

Ja sitä kaikki muutkin sanomaan, että elävältä haltija hempeimmän uhrielukan otti, ei tahtonut siitä muille osaa antaa. Eikä huoli enää lisätä uhrattavaa, vaan on kylläinen siihen, mitä jo on saanut.

—Panuhan sen päästi! sanoo joku, mutta toinen kääntyy päin sanojaan ja virkkaa:—Entäpä jos päästikin, kun haltijain tahdon tiesi!

Padat ovat alkaneet kiehua yhä kiivaammin. Olutta ja makeaa mahlasimaa lasketaan hopeamaljoihin tietäjämiehille ja heimojen vanhemmille ja visakupposiin ja tuohisiin muille miehille suurista tynnyreistä, joita on pyhän puun juurelle pinottu. Kohta ovat lihat kypsyneet, ja uhriateria alkaa. Suurimmasta uhrikattilasta nostelee Panu lihakimpaleita astioihin ja nuoremmat miehet ja poikaset kantavat niitä vanhempain eteen, jotka ovat istuutuneet uhrikentän vihreälle nurmelle. Ei riitä astioita kaikille, mutta sill'aikaa, kun toiset syövät, laulavat toiset odotellessa ja kanteloitaan helkyttelevät:

—Hyvä on meidän ollaksemme, armas aikaellaksemme, kun on ruuat, kun on juomat, kun on hyvät haltijamme! Haihdu huoli, poistu puute, kadotkosi köyhän kiusa, nääntyösi näihin nälkä, näihin juhlujuominkeihin, suurin uhrisyöminkeihin!

Naiset ja tyttölapsetkin pääsevät nyt haltijan uhriateriasta osallisiksi. Mutta kuokkavieraina naisia kohdellaan ja armopalat heille annetaan. Alempana uhrivaaran rinteellä on vihreä niittyaho, koivujen, haapain ja tuomien ympäröimä. Sinne he laskeutuvat, ja sinne heille nuora-aituuden yli ojennetut ruoka-astiat kannetaan. Ilpotar naisten niityllä emännöi, ruuat jakaa, johtaa ja järjestää, että kukin arvonsa mukaan kestityksi tulisi, vanhimpain naiset ensin ja nuorempain sitten, neidot viimeiseksi. Mutta eivät tyydy naiset yksin uhriliihoihin, on omat eväänsä mukanaan emännillä, on piiraita, on kakkuja, on kalakukkoja, voita ja juustoja on, joita ei miehillä ole, kun ei uhripaikalla muuta syödä saa kuin mitä haltija uhriensa ylellisyydestä tarjoo.

Siitä on kehua ainainen naisilla, ruokainsa paremmuudesta. Siitä puhe alkaa, ja sokin sanat syödessä lentävät.

—Tuonne meidät eväinemme päästäisivät, niin ei heiltä särvin loppuisi.

—Mitä parempia lienevät poikakakarot haltijan pöydältä syömään kuin me.

—Miehiä ovat pojatkin.

—Älkää nurkuko. Parempihan meidän on täällä olla, siellä keittämään pantaisiin, täällä valmista nautimme, kerran meillekin muut keittämässä.

—Sitkeätäpä tuo on miesten keitto.

—Paremmiin uhrimme vaikuttaisi, kun itse saisimme esille kantaa.

—Peloittaisi kai minua haltijan eteen mennä ... en mitenkään uskaltaisi.

—Mitä pyysit?

—Sitä en sano.

—Mitä Ilpotar pyysit?

—Pyysin vanhuuden varaa. Pitää tässä sitäkin ajatella.

—Voi, voi, joka toki Ilpotar on naisista nuorin, missä tarvitaan.

—Vanha olen, vanha olen.

Se oli aina Ilpottaren tapa: puhua vanhuudestaan, että muut nuoreksi kiittäisivät.

—Panulan emäntä ei mitään pyytänyt.

—Ei milloinkaan pyydä.

—Ei ole mitään pyytämistä minulla.

—Kaikkiko on onnen antimet?

—Ei tiedä, olisiko antajaa sen, siksi en pyydä!

—Mutta Kiesuksen kirkossa saavat naisetkin olla uhria tekemässä, kuka tahtoo, muistatko, mitä sanoit?

—Muistan toki, näin sanoit, kun täällä puhui: »Kaikki ottaa hän yhtä rakkaasti vastaan, kutsuu kaikki armo- ja uhripöytänsä ääreen. Ei ole vaimo saastaisempi kuin mies, ei häntä kelvottomampi eikä huonompi, ja kuta heikompi ja hylätynpi olit, sitä suurempi oli hänen armonsa sinua kohtaan»—niin sanoit.

—Hänen virtensäkin nuotin muistan.

—Soita...

—Näin oli...

—Herkeätkö ... sitä tässä soittelet ja suututat haltijat!

—Ei sille suuria uhreja ... sääli on hiehoani ... ei muuta kuin käyt uskosi ilmoittamassa, niin auttaa. Se kun satoi kaikki pahat henget...

—Sen poikapa satoi.

—Ristin-Kiesusko?

—Niinpä niin!

—Niin, kun satoi, niin siellä ovat maanalaisimmassa manalassa eivätkä taida mitään, kun et vain pelkää. Mitenkäpä sanoikaan! Näin sanoit, sanasta sanaan muistan...

—Kumpiko lienee mahtavampi ... Panuko vai pappi?

—Ei Panu papille mitään voinut, vaikka koetti. Ei palanut tulella, ei paleltunut pakkasessa. Se on niitä varten varattu.

—Joukon oli markkinoilla lumonnut. Ei ole siitä ollut itseensä poika ... unissaan haastaa ja hourii usein.

—Nähdä tekisi mieleni vielä kerran. Lähdemme, naiset, kerran Kontojärvelle katsomahan, kuulemahan.

—Eivät päästä meitä miehet ... kielto on kova.

—Salaa lähdemme, kun ovat miehet kevätkalaan menneet, silloin lähdetään.

—Emme tietä tiedä...

Silloin astui puun takaa nuori mies, joka siinä oli hetken seisonut.

—Minä neuvon tien, kun lähtenette.

—Kuka sinä olet?

—Annikin veli! huudahtaa Panun emäntä hiljaa.

Hämmästyneinä katselevat häntä naiset, jotka siinä lähellä istuvat.

—Pois täältä! kuiskaa Panun emäntä. Ilpotar tulee! Mitä sinä täällä?

—Tulin kadotettuja sieluja pelastamaan, sanoo Reita rauhallisesti.

—Jos tapaavat sinut, henkesi ottavat... Mene, hyvä Reita, täältä!

Naiset kurkottelevat uteliaina kaulojaan, mutta silloin tulee Ilpotar ilmoittamaan, että Panu miesten keskellä kivellä seisoo ja tähdellisiä heille puhuu.

Utelijain kiiruhtavat kaikki naiset Panua kuulemaan, sillä aina on Panulla uhrijuhlissa uusia tuumia tiedoksi annettavana, joista miesten mieltä kysyy ja heidän kanssaan keskustelee.

Emäntäkin on menevinään, mutta kääntyy puolitiestä pois ja lähtee Reidan jälkeen, jonka oli nähnyt menevän alas vuoren rinnettä metsään.

XXXIII.

Panu seisoo kiven päällä, miehet ovat kokoontuneet hänen ympärilleen, ja hän puhuu heille näin asiasta, jota on kauan mielessään hautonut, mutta jonka ilmaisemiseksi hän vasta nyt katsoo sopivan tilaisuuden tulleen:

—Karjalan miehet, miehet Panujen heimon ja heimojen kaikkien muidenkin! Uhrattu on jumalille ja puolellemme on haltijoita lepytely. Ei ole miesmuistiin tällä vuorella näin suuria lahjoja tehty eikä näin runsaita antimia annettu. Hyvitetty on haltijain mieli, mielellä hyvällä on uhrit otettu vastaan, ihanan ilman on Ukko antanut ja savun kohtisuorana taivaalle kohottanut. Siitä olkoon mielemme iloinen!

—Iloinen on siitä mielemme, Panu, että hyvin osasit uhrit otollisiksi laatia! säestää Ilpo.

—Aika on käydä haltijoille loppukiitosta tekemään, viimeistä savua suitsuttamaan ja viimeistä uhrilta virittämään. Aika on sen tehtyä käydä nuorison kisakentälle karkelemaan ja vanhain ilovirsillä virkistelemään, sillä siitä käy haltijain mieli hyväksi ja herttaisain silmin he ihmisten ilonpitoa pyhällä vuorella katselevat, kuuntelevat. Mutta ennenkuin huvihuilut puhaltamaan panemme, pitäkäämme totinen tuuma, pankaaamme miesten neuvo käymään miesten asiasta.

—Mikä on mielesi, Panu? Puhu, sinua kuuntelemme.

—Tämä on tuumani, joka on kauan mielessäni kytenyt, sen nyt tuleen puhallan, kohentanette, kun tahtonette—kun ette, siihen sammuttanette!—Hyvä oli riistavuosi tämä, hyvä kaupan vuosi, kaiken vuosi. Hyvä on Tapio lapsilleen, joita suosii ja joille mielensä leppeänä asustaa. Mutta oikullinen on hän isäntä, ei tiedä taata hänen tuuliansa, milloin myötä puhaltavat, milloin vastaan. Yhtenä vuonna ylenmäärin antaa, toisena kaiken viljan kadottaa. Hyvä on Tapio, mutta vielä parempi sitäkin Pellervo. Kun kourallisen siementä maahan kylvät, antaa välistä vuoden viljan. Katsokaa, miten kontolaiset elävät ja hyötyvät. Kaskia kaatavat, polttavat ja kylvävät, viljan Viipuriin soutavat, hyvät hinnat kotiin tuovat, äveriäin elävät! Miksemme mekin, Karjalan miehet, viljaa Viipuriin vietäväksi kylväisi! Hyötyvät ovat hongikot ja hikevät lehtomme vesien varsilla, niitä jo Kontojärven kansakin himoiten katselee. Mutta ei ole apua joka miehen pienestä puurojauhokaskesta, tuskin omaksi leiväksi riittää. Suuri hakatkaamme kaski, koko heimon yhteinen kaski miehissä kaatakaamme; yhdessä sen poltamme, vierrämme ja kylvämme, ja yhteen aittaan viljan korjaamme ja sen miehiä myöten jaamme. Se on tuumani!

Kun ei kukaan mitään virkkanut, jatkoi Panu:

—Käykäämme kirveinemme jo huomenna metsään! Ennen juhlapäivät haarikoita kallistellen vietimme, nyt kirveitä keikutellen viettäkäämme, suuri aukeama korpeen hakatkaamme! Sanokaa mielenne, miehet!

Kuului ääni miesjoukosta:

—Mitä Tapio sanonee, jos hänen tanhuansa poltamme?

—On Tapiolla tanhuvia! vastasi Panu, kädellään metsiä ja maita osoittaen.

—Mutta jos sattunee hänen asumuksensa siihen, mistä metsän kaadamme? virkkaa toinen.

—Paikan olen katsonut ja siitä arvan mieltä kysynyt, eikä ole siinä Tapiolla taloan. Tuolla vastapäätä Lehtoniemen rinteellä, esi-isäin vanhalla kaskipaikalla, siellä on kasken paikka parasta lajia.

—Kyllä Panu paikat tietää ja osaa arvan ajatukset!

—Osanneehan Panu, osannee, mutta syttyy tuleen salo, ryöstäikse kulo käsistäsi, etkä tiedä, minne karkaa.

—Saataneehan tuli sammumaan, ja onhan saloja palamaankin, paremmin heinää kasvaa ja helpompi on metsänkävijän kulkea.

—Heitämme sen asian Panun haltuun, lie hänellä taikoja tulellekin.

—Mitä miehet arvelevat? kysyy vielä kerran Panu.

—Ei ole tyhmä tuumasi, voipi kasvaa vilja runsas, mutta miten kaukaisten paikkain miehet tänne tullemme kaatamaan ja polttamaan?

—Niinkuin metsällekin tulette ja niinkuin me taas vuorostamme hiihdämme riistan ajoon teidän saloillenne. Nyt kasken kaadamme, ensi kevännä sen miehissä poltamme, kun taas uhreillenne tulette. Jos Pellervo nyt meille onnea antaa, käymme toiste *teidän* korpianne kaatamaan. Vuoroin Karjalan kankaat viljelemme emmekä päästä vierasta maillemme, emme halmeillemme. Hyödymme, rikastumme, ei köyhyys paina, ei puutetta tule, vaikka Lappi metsän karjan veisi ja vaikka räähkän sana reitalaisen joskus toteen kävisikin.

—Hyvä on tuumasi, Panu! Minä tulen, vaikkeivät muut tulisi!

—Tulen minäkin!

—Koetamme, sitten näemme!—Emmehän tässä mitään menetä. Huomenna olisi karkelopäivä nuorten ja meidän vanhain maljojen edessä istuminen. Siirtäkäämme ilot ja karkelot ja juomingit tuonne vastaisen vaaran rinteelle. Kirves kädessä siellä kärkelemme, nuorukaiset ja neidot kassaroina heiluttavat.

—Ja Jorma kannelta soittaa!

Jorma ei ollut tähän saakka mitään virkkanut.

—En minä haltijain uhripyhiä häpäise arkitöihin menemällä.

—Vanha on Jorma ja viisas, mutta viisaampi on vielä haltija ja paremmin etunsa ymmärtää. Yhtä uhria on kaskenkaadanta, kun se haltijan hyväksi koituu. Karjalan kansalle kun siitä kerran valta kasvaa, kasvaa haltijainkin valta. Miksi ristinkansa niin hyvin elää, miksi heidän Kiesuksena voima kasvaa? Anna meidän saada sama valta, niin ei ole tarvis haltijamme väistyä. Kontokoskella on kirkko Kiesuksella, missä meillä ennen oli uhripyhättö. Kaskensa siihen kaasivat ja siihen jäivät. Olisi meillä ollut siinä heitä ennen kaski, ei olisi väistytty, eikä haltijamme ollut pakko perästä tulla.

—Sanoin mieleni, kun kysyitte ... pidän oman pääni, pitäkööt muut omansa, virkkoi Jorma.

—Koetammehan, koetamme!

—Hyvä siitä sukeuu!

—Lähdemme heti kaskea kaatamaan! huusivat herkkämieliset miehet yhdestä suusta.

—Teemme talkoot, ettei moisia ole ennen kuultu!

—Tulette, jotka tahtonette osalle päästä. Niinkuin metsän viljan jaamme jousia myöten, niin jaamme maan viljan kirveitä myöten.

—Kaikki tulemme!

—Heti lähdemme!

—Hetikö lähtenemme, vaiko huomisaamuna?

—Yöllä on viileä lehdossa liehua.

—Olkoon päätetty! Heti lähdemme, kun ensin uhrit päättänemme.

Päätetty on Panun tuuma, hyvä tuuma, ja tyytyväisin mielin astui hän alas kiveltä.

—Nyt uhri viimeinen tehkäämme, savu viimeinen suitsuamaan pankkaamme!

Huolellisesti oli kaikki luut syödyistä lihoista talteen pantu ja koottiin nyt uhriarinan päälle. Sen tehtyä pinottiin pitkiä halkoja kodan muotoiseksi suippopinoksi paaden ympärille ja sytytettiin. Miehet seisoivat puolikehänä tulen ympärillä ja naiset sulkunuoran takana. Panu kohotti kätensä taivasta kohti ja kiitti vielä kerran haltijoita siitä, että olivat uhrit otollisin mielin vastaan ottaneet, pyysi heitä muistossaan pitämään, mitä heille oli annettu ja uhrattu ja kuinka miehet kaukaistenkin matkain takaa olivat tänne tulleet. Jos palkitsisivat hyvällä onnella, metsän viljan onnella, veden viljan onnella ja onnella kaikella muullakin, yhä upeammat uhrit ensi vuonna tuotaisiin, yhä tarkemmin heidän tahtoaan noudatettaisiin, minkä unessa ja arvan avulla ihmisille ilmaisevat. Ei vieraisiin jumaliin taivuttaisi, pois heidän viettelyksensä torjuttaisiin ja haltijain pyhiä paikkoja, lehtoja, vuoria ja karsikoita tarvittaessa puolustettaisiin. Vielä kiitti Panu haltijoita hyvistä neuvoista ja viisaista tiedoista, joita miesten mielissä herättävät ja siellä älykkäiksi päätöksiksi kypsä antavat, ja lausui lopuksi:

—Niinkuin aurinko nousee, kuu kohoaa ja joet ja järvet äyräittänsä tasalle täyttyvät, niin te, hyvät haltijat, ilahuttakaa meitä viljan paljoudella, perheen siunauksella, karjan runsaudella ja kaikenlaisella yltäkylläisyydellä! Niinkuin pääsky visertelee ja käki kukkuu, niin olkoon elämämme huoleton ja iloinen. Niinkuin lehto leikitsee ja tuuli lehvissä lehahtaa, niin asukoon mielemme iloisena ja rinta riemuisena sykkiköön! Ja niinkuin tuo savupatsas päivää kohti kohoaa ja ilmaan haihtuu, niin kohotkoon toivomuksemme taivaankaaren takaisten luo.

Sykkivin sydämin, riemuisin mielin ja suut ja silmät hyväksyvässä hymyssä otti uhrikansa osaa tietäjän rukoukseen ja kiitokseen.

Tähteeksi jääneet lihat ja keitot kannettiin alas kylään seuraavina juhlapäivinä nautittaviksi. Vuodat vietiin Panulan uhriaitaan ja nostettiin orsille kuivamaan.

Panu jäi vielä muiden mentyä vuorelle. Ilpon ja Joukon avulla pingoitti hän ensimmäisen uhriharän vuoden, karva ulospäin, ja asetti sen telineen päälle haltijan kuvan eteen, ettei tämä samaansa uhria unohtaisi. Kun se oli tehty, lähetti hän pois Joukon ja Ilpon ja jäi vuorelle tekemään taikoja, joita paitsi ei uskonut uhrin suurimmankaan tepsivän: keräili tuhkaa uhrikiveltä, sekoitteli sitä maan multa, puun lehtiin, heitteli ilmaan, lähteeseen upotti. Kokosi hiilet, keräsi sitten vuoden varat sarvia, kynsiä, rakkoja ja muita taika-aineita ja vei ne taikapajaansa niemen nenässä.

Kun Panu yön tultua palasi kylään, soivat siellä kanteleet ja pillit, nuoriso karkeli Panulan tanhualla, ja vanhat miehet kellellivät penkereillä maljain ja haarikkain keskessä olutta ja simaa ryyppiskellen.

Mutta kun Panun näkivät tulevan, ottivat he hänet ilohuudoilla vastaan, ylistivät hänet ikihyväksi, kirveensä tempasivat ja olivat valmiit kaskimaalle lähtemään.

—Yön kun miehissä riehimme,—olivat keskenään tuumineet ja sen nyt Panulle ilmaisivat,—niin on aamulla metsä jo maan tasalla ja huominen päivä on karkelon ja ilon päivä koskematon!

Ja siitä kaikki kaskimaalle hankkiutumaan. Kirveet olalla he rantaan riensivät ja siitä itsensä salmen yli soudattivat. Laulaen, soittaen ja iloa pitäen siirtyi uhrikansa täysissä venheissä tyyntä järven pintaa pitkin Lehtoniemen nenään, josta Panu heidät hakkauspaikalle opasti, itse edellä kulkien.

Hyötyvää lehtoa, raitaa, pihlajaa, tuomea ja pajua kasvoi niemen nenä ja ranta kahdenpuolinen. Maan yletessä muuttui metsä koivikoksi, sitä komeammaksi, kuta ylemmäksi tultiin kukkulalle, joksi maa niemen keskikohdalla kohosi, mutta kukkulan takana maan puolella kohoili kuusia ja honkia lehdon sisästä, ja etäämpänä alkoi havumetsä suureen saloon yhtyen.

Kukkulan korkeimmalle kohdalle johdattaa Panu miehet; siinä suuren koivun ympärillä, joka itse käen kukkumapuuksi pyhitetään, osoittaa hän jokaiselle puun, mihin ensin kirveensä iskeä. Vuolaisee Panu sitten koivun alle palan hopeaa, toisen kultaa ja metsänväeltä ja Tapiolta anteeksi anoo. Ei sano puita omin lupinsa ottavan, ei arvan kysymättä kaatavansa. Eikä ilmaiseksi ota eikä ainaiseksi, lainaksi lehdon ottaa, uudet puut ja paremmat siihen sijalle kasvattaa. Siihen kun kaski kaatuu, hyvä on teirien, riekkojen ja metsojen rytöjen alla pesiä ja poikiansa piilotella. Kun laiho kasvaa, ei lopu jänöltä helpeinen ruoho, ja kun ohra olkea työntää, tulkoon hirvi vasikoinensa osansa ottamaan.—Emme itse isoa osaa himoitse, emme suuren saaliin toivossa koivujasi kaada, sinulle kaadamme, Tapio, sinun mieliksesi, Mielikki, siinä on kukkaisella aholla kevyt impiesi ilakoida, kun itse tämän koivun alla istut ja käkesi latvassa kukkuu.

Ei Panu ylen totisin suin puhunut, hymy parran alla piili ja ilo silmissä säteili. Ja noin puhuttuaan puolirunoon iski hän kirveensä koivuun, ja samoin tekivät muut.

Iloiset tuli siitä illatsut ja iloiset öitsyt miesten paitahisasillaan heiluessa ja naisten tullessa jäljestä vastoja ja kerppuja taittaen ja tynenä, valoisana kesäisenä yönä työmiesten iloksi laulellen. Kaatui vanhoja rosoisia koivuja, joiden ympäri ei miehen syli yletynyt, kaatui ikihonkia sikin sokin yhä kasvavaksi röykkiöksi, suunnattomaksi kaskeksi kukkulalta alas niemen kärkeen päin ja korven puolelle päin. Tuon tuostakin pyrähti lintuja lentoon, tai lähti jänö tiehensä hippaisemaan, mutta ei ahdistettu lintuja eikä jänöä hätyytetty—rauha täytyi nyt Tapion karjalle antaa. Ja tuon tuostakin jätettiin jokin suurempi puu pystyyn käkien kukkumapuuksi ja kokkojen leposijaksi.

Ylinnä muista liehui Panu ja hänen kiiltävä kirveensä välkkyi muita vinhemmin singotellen lastuja ympärilleen kuin myllyn ratas veden pärskyä. Niin oli hänen mielensä kiihkeä kuin sotilaan, joka voitollisena temmeltää pakenevassa vihollislaumassa sen viimeistä vastustusta murtaen. Hyvin olivat hänen kaikki hankkeensa käyneet, kaikki häntä kuulivat ja kaikki tottelivat, uudistettu oli Karjalan kansan yhteys ja tunnustettu vanhain Panujen valta ja Panu itse kaiken kansan tietäjäksi tunnustettu.

Kun aamu valkenee ja aurinko nousee, on kaski kaadettu, metsä avattu, iso aukeama lohkaistu suunnattoman salon niemeen. Siihen, minne ei metsän sisään näkynyt muuta kuin taivasta palanen

puiden latvojen läpi, näkyy nyt vihertävä uhrivaara ja sen niemitse siintävät selät.

Istuivat miehet aamun tultua keskelle kaskea käkikoivun alle einettä nauttimaan, jonka naiset olivat heille valmistaneet. Uuvuksissa olivat jäsenet oudosta työstä, mutta mieli oli hilpeä työaloja tarkastaessa.

Kukahti silloin aamukäki pyhältä vuorelta. Paljastuivat kaikki päät, ja Panu virkkoi:

—Onnen käki, Karjalan onnea kukkuu!

Kauan kukkui pyhän vaaran käkönen yhteen menoon. Mutta kun viimein lakkasi, tarttui sen säveltä jatkamaan toinen käki koivun latvasta keskeltä kaskea.

—Onnen käki, kaskemme onnea kukkuu!

Mutta kun kaikkien kasvot olivat käännettyt ylös koivun latvaan, jossa näkivät linnun pään nyökkäisevän ja purston keikkuvan, taittui ääni kesken kukunnan, räpäytti lintu siipiään kuin lentoon lähteäkseen, heittihe syrjään ja tuikkasi maahan, Panun jalkojen juureen pudoten.

Kaikki katsomaan, mikä kultalinnun maahan toi. Nuoli oli rinnassa ja hengetönä keuvotti lintu maassa.

—Kuka kurja ampui onnen linnun?

Tarkastettiin nuolta. Kädestä käteen se kulki, sill'aikaa kun toiset riensivät kaskesta ampujaa etsimään, mutta ei tunnettu nuolta, eikä kaskesta ketään löytynyt. Pystyn metsän suojasta sen oli ampunut, joka oli ampunut. Mutta miten osasi niin pitkän matkan päästä noin pieneen lintuun? Ei tässä joukossa tiedetty semmoista ampujaa.

—On kuin reitalaisten nuolten tapaan tehty, virkkoi joku.

—Mistäpäähän tuli tänne Lappi nuolineen!

Mutta totiseksi oli käynyt Panu. Tunsi nuolen, tiesi ampujan, vaikei ollut tuntevinaan.

Oli joutunut nuoli miehestä mieheen kiertäessään Jorman käteen. Jorma oli ollut kotomajallaan verkkojaan laittelemassa, huomenna kevätkalaan lähteäkseen. Ohi kun siitä ruuhessaan meloi, ei malttanut olla maihin nousematta, tuli kaskea katsomaan.

—Onnesi linnun ampui, Panu, itseäsi uhkasi, virkkoi hän.

—Kuka ampui?

—Karin on nuoli.

Karin nuoleksi oli sen Panukin tuntenut.

—Syyttä minua vainoo, turhaan tavoittelee ... ei minuun pysty. On onneni isompien varassa.

—On pystynyt nuoli isompiinkin,—virkkoi taas Jorma ja lisäsi:—
Lienettekö kuulleet, että vouti on tapettu.

Jo säpsähti Panu, vavahti parta ja poski kalpeni.

—Voutiko tapettu?

—Kari on kostanut Annikin kuolon ... vielä sen sinullekin kostaa. On Lapin nuolet apunaan.

—Mistä tiedät, vai loruatko?

—Tiennen, mistä tiennen, mutta ne ovat viestit kulkeneet, että sai nuolen selkäänsä ja siitä koskeen suistui. En huoli enempää puhua, kun et uskone, käynet itse tietämässä. Sanon vain: Sen sait siitä, kun Tapion ilveksen tapoit; sen sait siitä, kun haltijan viinalla vihoitit.

Ja sen enempää selittämättä, mitä oli Panun emännältä kuullut ja Panun emäntä Reidalta, poistui Jorma.

Ei Panukaan sen enempää asiasta puhunut, ja miehet poistuivat kaskelta.

Mutta siitä päivin katsoivat Karjalan miehet Panua kostonalaiseksi mieheksi, ja Panu luki heidän

silmissään epäilyksen, niinkuin olisi heidän luottamuksensa häneen horjahtanut.

—Jos lie entinen vouti kuollut, saadaan toinen ja parempi! rohkaisihe Panu, sillä muitakin rohkaistakseen.

—Liekö uusi ystävä entisen veroinen?

—Lie mimmainen lie, ei vieraita ystäviä tarvita.

Mutta eivät ottaneet mielet rohkaistuaksensa. Päättä pudistellen erosi uhrikansa, ja salainen nurkuminen rinnat täytti, taipaleella sanoiksikin puhjeten:

—Turha taisi olla iso uhrini.

—Mitä maksoit?

—Kuusi nahkaa laihasta mullikasta maksoin.

—Nylkevät panulaiset...

—Ei ole onnea *sitä* kaska.

—Saat nähdä, että korpi vielä kostaa.

—Oikeassa oli Jorma.

—Tultani en siihen viritä minä.

—Enkä minä.

XXXIV.

Kevätkalaan ovat menneet kaikki miehet, etäisten selkien saariin soutaneet, orjatyöt apuna airoja kiskomassa. Siellä kutuaikoja ja kalain nousua alavesistä kaiken kevättä odottavat, nuottaa vetävät, verkkoja laskevat, koukkuja pitävät, ja kun saalis on siivottu, sen päivänpaisteessa talven varaksi kuivaavat.

Mutta kotokylään ovat jääneet naiset lehmiä laitumelle laskemaan, karjataikoja tekemään ja karjan onneksi kotihaltijoille uhraamaan.

Ilpotan karja on paras Panulan kylässä, suurempi kuin Panulassa itsessäänkään, ja Ilpotan on heimon naisista karjataikain tekijä taitavin. Panu hänelle joka kevät uudet taiat neuvoa ja kaikki kylän naiset niitä häneltä tietämään. Sillä ei ole Panun omasta emännästä taikain tekijäksi, saati toisten neuvojaksi. Ilpotan tekee joka kevät karjataiat Panulassakin.

Urvon aamuna varhain saapuvat kylän naiset neuvoja saamaan. Kun kutsuvieraina parhaina vastaanottaa heidät Ilpotan, katettu on pöytä, kukkuranaan on piiraita, rieskoja ja meheviä kakkuja, voita, lihaa, kalaa ja simaa. Mutta on tuomisensa tulleillakin, millä vakkaren voita, millä tuohipullollinen suoloja, harvinaisia ja kallisarvoisia, millä mytty sämpylälämpöisiä, eräällä käärö Saksan verkaa, toisilla sukkaa, paitoja, nauhoja ja lahjoja kaikenlaisia.

Arvokkaasti ja armollisesti ottaa Ilpotan vastaan vieraansa, pöytään istuttaa ja syömään ja juomaan kehoittelee eikä ole tietävinään, mitä varten tulivat.

—Iloinen on emännän mieli, kun vieras taloon tulee,—puhelee hän. Harvoin tulette, usein ohi kuljette. Eihän ole isot tarjouksetkaan, mutta sen antaa talo, minkä taitaa ... istukaatte, ottakaatte!

—Useinhan käymme, aina on Ilpolaan asiaa, aina ovat tarjoukset toisiaan paremmat,—mairittelee emännistä ensimmäinen.

—Aina ovat naapurit tervetulleet,—sanoo Ilpotan uudelleen. Aina asialla, vielä enemmän ilman.

Iskevät silloin toiset silmää sille, joka ensin puhui, ja hän virkkaa:

—Tulimme taas tietämään, mitä meille, Ilpotan, neuvoa tahtonet: taikoja tämän kesäisiä ... viisauttasi

karjamme varaukseksi ... oppia oikein laitumelle laskeaksemme... Et liene altis tällä erällä antamaan, toisten tulemme, tiedustelemme.

—Mitäpä minun tiedoistani. Vähät vaimon viisaudesta, vähät naisen neuvonnasta. Mutta kun siihen tyytynette, minkä muilta kuullut olen...

—Aina apu tiedoistasi, aina teho taioistasi.

Kun oli syötellyt ja juotellut vieraansa, virkkoi Ilpotar:

—Tähdelliset ovat taiat tänä vuonna, paljon on vaaroja väijymässä ... kirkon uhkat, Lapin vihat, salataudit ja käärmeet, eikä tiedä Tapiotakaan taata, ei hänen koiriaan, ei kontioitaan...

—Neuvo taika, avokorvin kuuntelemme.

—Tehkää muut, miten tahtonette, näin minä teen, en tiedä, tehonneeko. Otan tuohisen, puun mallon päivättömältä puolen kiskotun...

—Ei ole minulla semmoista tuohista...

—Saonet minulta, kun tahtonet... Panen siihen jokaisen laitumelle laskettavan lehmän maitoa, kiuluun katsomatta lypsettyä.

—Ei toki saa kiuluun katsoa, siitä tehonsa menettäisi.

—Vaan mitenkäs?

—Asetut pystypolveen, helmat polviin nostettuina, ja katsot lehmäin jalkain väliin.

—Niinpä niin, sehän on vanha lypsytaika.

—Vaikk' onkin, niin hyvä on, ettet unohda sitä, muuten älä lähde alkuunkaan. No, kun olet lypsänyt, niin nyhtäise joka lehmästä kolme karvaa.

—Mistä paikasta?

—Korvain välistä, hännän juuresta ja vasemman jalan vuohisesta. Ota sitten tuhkaa kolmelta tulisijalta, kodasta, saunasta ja riihestä..

—Auta armias, kun riihen tuhkan lipeäksi keitin!

—Saat meidän riihestä, siellä on. Riputa tuhkaa maitoon ja mene maitoinesi laitumelle, kierrä laidun niin kauaitse kuin et enää tahdo lehmiä edemmä kulkemaan, ja riputa maitoa maahan aina vähän matkan päähän. Jos et yhtenä päivänä ehdi, kulje kahtena. Kun olet kierrettyksi saanut ja heti kierrettyäsi lasket lehmäsi, pysyvät koko kesän siinä kierroksessa, jossa ei peto pure eikä pysty taudinkaan hammas.

—Eikö muuta tarvita?

—Teen minä vielä toisenkin, tehnette tekin, kun tahtonette: otan kolme kukon virkahöyhentä ja käärin ne kellojen kantimeen. Panen suurusjuomista astiaan ja siihen panen kellot kantimineen ja yhtä monta sirppiä ja yhtä monta viikatetta kuin on kelloja. Kuljetan kirnua navetan ympäri selässäni kolme kertaa myötäpäivään ja kolme kertaa vastapäivään, asetan sitten kellot lehmäin kaulaan ja sirpit ja viikatteen navetan oven päälle. Kun kaikki lehmät ovat sitä juomaa juoneet, niin päästän kytkeystä ja lasken pihalle, ja silloin tulevat kotiin joka ilta kohta, kun aurinko alkaa mailleen painua.

Silmät pyöreinä kuuntelivat emännät tietäjänaisen puhetta.

—Oiva taioilta taikasi tuntuvat! Neuvonet vieläkin.

—Neuvo, neuvo!

Ilpotar neuvoi vielä toisiakin taikoja, neuvoi, miten paimen oli varattava, miten lehmät hyvälypseyksiksi saatava, miten metsän peitosta päästettävä.

—Oiva taioilta taikasi tuntuvat!—ihailivat taas naiset.

—Tehtävä on taiatkin, vastasi Ilpotar, mutta uhrin aina tehoisimmat. Miehet aina isoille haltijoille uhraavat, me pieniä lepyttäkäämme. Ei vieraan opettama taika ole oman uhrin veroinen. Kukin kotolehtonsa antimet parhaat kantakoon.

—Joko itse uhrasit, Ilpotar?

—En vielä, vaan nyt on mieleni mennä.

—Et antane meidän mukanasitulla?

—Ei haltija hyviä vieraita vierone.

Joka kevät kehoitti Ilpotar vieraitaan omille haltijoilleen uhraamaan, mutta joka kerta oli heidän samalla tapana seurata häntä hänen uhrilehtoonsa.

Asettuivat he riviin Ilpolan pihalle, Ilpotar ensimmäiseksi niinkuin Panu miesten uhrisaatossa, ja lähtivät Ilpolan uhrilehtoon.

Kullakin talolla oli oma pieni uhrilehtonsa, mihin emäntä uhrinsa kantoi, kaikista esikoisista ensimmäiset—oli ainakin pihlaja aitan takana kunnaalla, kun ei muuta ollut. Mutta suurin ja komein lehto oli Ilpolassa, parhaiten hoidettu, parhaalla paikalla ja parhailla lahjoilla varustettu. Sinne saattaa Ilpotar vieraansa läpi pienen metsikön, yli niityn ja siitä rantaa myöten niemen nenään, jossa on lehto valkeita koivuja, karsituita niin ylös kuin kädellä yletti, muistoksi vainajille ja heidän haltijoilleen pyhitetty. Siinä on ensiksi vanhan emännän karsikko, jo ainakin sadan vuoden vanha, sadan vuoden vanhaksi eläneen naisen muistoksi, joka emäntä oli ollut karjan kasvattaja kuulu ja jolle karjan menestykseksi jokaisesta poikineesta lehmästä kiulullinen ensimmäistä juustomaitoa kaadettiin.

Siihen nyt Ilpotar ensiksi meni ja asetti kupposen maitoa puun juurelle, joka oli puhtaaksi lakaistu ja jossa oli tyven ympärillä raunio rannan kiviä. Joka kerta käydessään kantoivat naiset kukin kivensä asunnon isontamiseksi pyhälle käärmeelle ja karpälle, joiden tiettiin rauniossa elävän ja antimista osansa ottavan.

Vähän matkaa siitä oli toisen vanhan emäntä vainajan puu, jonka karjaa ei karhu ollut koskaan repinyt, niin oli ollut taitava taikain tekijä ja niin oli osannut pitää hyvät paimenet. Sille teki Ilpotar lupauksen vasikan nahasta, hienoimmasta ja parhaiten parkitusta, ripustamalla uudet lipokkaansa koivun oksaan, ja toiset naiset tekivät samaten.

Kolmas koivu oli ammoin sitten naimatonna kuolleen naisen muistokoivu, vanhojen Ilpojen sisaren, joka parhaat piiraat aikoinaan leipoi. Hänellä oli puunsa juurella uhripöytänä laakea kivinen paasi, johon piiraita ja sämpylöitä laskettiin kaikkien taikinain hyvästi kohota ja leipomusten hyvin onnistua.

Oli pitkä rivi puita, talouden toimissa taitaville naisille pyhitetyitä, oli eräänkin Ilpolan tyttären, nuorena kuolleen, joka oli kätevä ja kankaitten kutoja, ja hänelle uhrasivat nyt emännät oksiin ripustellen mikä päähineen, mikä esiliinan, mikä nauhan, mikä sukkaparin.

Puulta puulle kulki Ilpotar, uhria tehden ja lukujansa lukien hiljaisella hymisevällä äänellä, ja vieraat seurasivat mukana samaa tehden. Mutta kun näki vieraittensa uhreja antavan, virkkoi:

—Eihän vainajat vierailta vaatine ... tyytynevät siihen, mitä talo antaa.

Mutta vieraat pyytämään:

—Antanethan meidänkin ... ethän kadehtine, jos meitäkin muistaa, kun sinulle hyvää suo.

—Vai kadehtisinko! Enhän toki, vaikka kaikki teille antaisi eikä minulle mitään jättäisi.

—Sinulla on hyvät haltijat, sinua kuulevat, sinulle antavat, mitä tahdot, aina karjasi menestyy, aina Ilpo hyvät kaupat tekee.

—Tuoss' on minun puuni, karsimaton vielä. Sen karsivat, kun kerran kuolen.

—Ja uhrinsa uhraavat.

—Kukapa minulle...

—Jo toki kaikki sinulle, kaikkien taikain tekijälle.

—Elleivät maahan kaatane kaikkia pyhiä puita.

—Kukapahan toki pyhät puut maahan kaataisi?

—Kaatajat kirveitään hiovat. Vaarat ja vihat väijyy, mene tiedä, saako Panu iän kaiken torjutuksi. Näin, että paha pelkää, vaikkei virka. Jotakin outoa aavistelee. Kalaan lähti, mutta kohta käski tuoda sanan, jos mitä näkyisi.

—Mitä pelännee?

—Kuoli sekin vouti. Kovin on Karinkin vihoittanut. Ei hyvän edellä ollut senkään käen kuolema. Ei ole Lappiinkaan luottamista. Täällä hiipii Reidan poikakin.

—Mitä se täällä?

—Sehän oli uhrivuorella väijymässä. Panu kun kuuli, niin päivän etsi koirineen, mutta ei löytänyt. Luulen sen tästä kautta Lappiin menneen heimojaan hakemaan. Sukupuuttoon olisivat olleet hävitettävät. Lienee sen uhrivuonankin vienyt, kun ei ole kuulunut.

Paljonhan tiesi Ilpotar salaisia asioita, joita muut eivät tienneet, vielä enemmän oli tietävinään. Oli aika lähteä kotiin opittuja karjataikoja tekemään, ja naiset heittivät hyvästinsä Ilpottarelle, joka jäi vielä lehtoon, omia salauhrejaan uhraamaan, joita ei muille näyttänyt.

Pienen hiekkarantaisen lahdelman pohjukassa on pihlaja, herttainen puu, jonka kellanvalkeat kukkastertut juuri parhaillaan lemuaan levittävät. Omin käsin on Ilpotar sen siihen istuttanut ruohoiselle penkereelle ja ympärystän puhtaaksi raivannut, muistoksi pienen poikansa, joka nyt olisi iso ja reipas, jos olisi elää saanut. Tietäjää oli hän siitä toivonut, ne olivat olleet kaikki merkit, Panun vertaista—mutta kateetko lienevät kaataneet, tuntematon viha tuhonnut? Epäili Ilpotar Panun naista, epäili välistä Panua itseäänkin. Luuli toki Panun omaansa suojelevan, mutta kun Jouko syntyi, siitä rupesi, huonovoimaisesta, jälkeläistään kasvattamaan, eikä enää Ilpottaren poikaa omistanut. Usein arveli Ilpotar, miten olisi ollut varattava säilyäkseen, katui sitäkin, ettei salaa Kiesuksen nimeen kastattanut ... tiesi hänen, eikö siten olisi salavihoja välttänyt.

Ei Ilpotar kuolleeksi lastaan luullut. Siellä luuli elelevän toisessa maailmassa, joka oli tämän näköinen, siellä kasvoi, ja varttui. Sitä vartenpa ensin kuoltua kantoi uhriksi lapsen kaluja ja vaatteita ja leikkihelyjä, sitä varten suuremmaksi tultua jousia, nuolia ja kaikkia metsästysaseita; sitä rukoili itsekseen onnea antamaan ja tähän aina kyyneltensä tulvan liinaan kokosi ja liinan pihlajaan ripusti. Ei kukaan tiennyt tätä pyhättöä olevan, eikä Ilpotar sitä kenellekään ilmaissut. Ei paljon kerrallaan pyytänyt, ettei rasittaisi liioilla rukouksilla. Mutta yhtä aina pyysi, että takaisin tulisi, uutena ja ehompana entistään tähän maailmaan syntyisi.

Mutta ei ollut Panun mieli muuttunut, kylmästi kohteli ja harvoin hyvän saunan kiitokseksi halasi. Jo markkinoilta tultua oli kylmän henkäissyt, ja kun Ilpotar päästi papin sisään ja syötteli ja kun ei Ilpo saanut saunaa poltetuksi, niin siitä oli yhä kylmennyt.

Ajatuksissaan poistui Ilpotar uhrilehdoltaan rantaa kävellen. Silloin kuuli hän karjan ammuntaa toiselta puolen salmen Panulasta ja näki lehmäin tanhualla temmeltävän.

Murtui muoto Ilpon emännän, haihtuivat surulliset haaveet, hän suuttui ja sydäntyi, työnsi veneen vesille ja souti naapuriin. Mutta ennenkuin rantaan ehti ja rannasta pihaan, vilahti viimeisen vasikan häntä ulos veräjästä. Pihalla seisoi Panun emäntä piikoineen. Aina ennen oli Ilpotar ollut Panulassa karjataiat tekemässä. Nyt oli karja laskettu laitumelle ilman häntä.

—Luulin minua täällä tarvittavan niinkuin ennen,—virkkoi hän pisteliäästi. Hyvä on mieleni, että Panulankin emäntä nyt omin päin taikansa tekee.

—On uhrin uhrattu, on taitat tehty, sinun taikojasi tehoisimmat, vastasi Panun emäntä, ikäänkuin jostakin ilkkuvasti hymähtäen.

—Panuko neuvoi? kysyi Ilpotar.

Ei vastannut siihen emäntä, vaan pyörähti selin.

—Etkö noita muillekin neuvoisi?

—Itse kullakin omansa!

Orjatyttö hymähti merkittävästi, ikäänkuin ilkkuvasti, eikä Ilpotar ymmärtänyt, mitä tämä muutos merkitsi.

Panu oli määrännyt Joukon tänä kesänä karjaa paimentamaan. Ei uskonut hän sitä naisten eikä pikkupoikain varaan, sillä monet oli kateet käymässä ja monet vihat väijymässä. Piti olla aikuisempi mies metsässä mukana, joka taiat tiesi ja joka ennen kaikkea osasi nuolen sinkahuttaa, jos Lapin susi elukoita uhkasi tai ahma niitä ahdistaisi, ja joka kontiot torvellaan peloittaisi. Monet taiat hän oli tarkoin Joukolle neuvonut, karhutaiai, metsätaiat, ja neuvonut, miten eksynyt oli metsän peitosta päästettävä, luullen Joukon kaikki opetukset tarkoin mieleensä painaneen, ja käskenyt. Urpona tehdä Ilpottaren kanssa huolellisesti kaikki päästötemput.

Mutta ei ollutkaan Joukon äiti vierasta odottanut, ei Ilpotarta taikain tekijäksi. Urvon aamuna varhain, kun muut naiset Ilpolaan menivät, herätti Panulan emäntä Joukon, ja outoja asioita hänelle ilmaisi. Nyt ei tehtäisikään jumalattomia taikoja, nyt pyhitettäisiin karja niiden suurimpain suojaan, jotka yksin auttaa voivat. Sanoi sen usein salaa tehneensä, mutta nyt ei pelättäisi, kun Panu oli poissa eikä Ilpottarelle mitään ilmaistaisi. Ei ollut Panun haltijain suoja mitään niiden haltijain suojan rinnalla, jotka Panun emäntää suojelivat.

Oudostellen kuunteli ja katseli Jouko äitiään, jonka silmässä kiilti kummasti ja lihat poskipäät paloivat. Kummallinen oli äiti ollut viime aikoina. Uhripäivän jälkeen oli Jouko usein nähnyt hänen oillä metsään hiipivän ja jotakin esiliinansa alla sinne kantavan. Jotakin hän siellä kävi tapaamassa, jotakin puhuttelemassa. Äiti vei hänet nyt navettaan, asetti ovelle, vartioimaan käski ja itse katosi etäisimpään parteen, joka oli tyhjä. Siellä teki tulen jonkin kullan kiiltävän eteen, jossa oli kuin ihmisen kuva. Lankesi polvilleen, kumartui maahan saakka otsaansa lattiaan lyöden ja hoki outoja sanoja, joita ei Jouko ymmärtänyt.

—Mitä sinä, äiti, teet? kysyi Jouko.

—Jumalaani rukoulen, ainoata auttajaani, Neitsyt Maariaa emosta, hänen poikaansa pienokaista ja kaikkia pyhiä miehiä.

Hän rukoili vielä, sammutti sitten tulen, otti kuvan seinältä, otti vesiastian kuvan alta parresta ja kulki elukasta elukkaan, tehden kuva kädessä ristinmerkkejä lehmäin pään päällä ja vettä niiden selkään ripauttaen. Sen tehtyään haki hän parresta öljytuohuksen, joka vielä savusi, ja heilutti sitä joka lehmän kohdalla; meni sitten ulos ja kiersi navetan, tuohus ja kuva kädessä, kiersi kolme kertaa ja aina väliin silmiään ja rintaansa risti.

—Mitä se on? kysyi Jouko taas uudelleen.

—Sen sanon sinulle kerran, en nyt ehdi. Tämä on siunattu kuva ja pyhä, Valamosta, kaikkien kirkkojen saaresta saatu, pyhän miehen lahja. Sinne kerran lähdemme, Jouko, siellä on temppelit, jotka kultaa ja hopeaa kiiltävät, siellä kellot kilajaa ja laulu loppumaton helisee. Köyhä on Kontolan Kiesus Valamon Kiesuksen rinnalla. Siellä asuu iso Jumala, jonka vertaista ei ole Karjalan mailla, sitä minä palvelen, sillä karjani siunautan enkä muita taikoja tarvitse. Mutta älä sano isälle, tappaa minut, jos tietää.

Ihmeissään kuunteli ja katseli Jouko äitiään. Äiti päästi karjan ulos tanhualle ja tuli sitten säteilevin silmin hänen luokseen navetan ovelle ja risti hänenkin kasvonsa ja ripsahutti vettä rinnalle.

—Mennös metsään, kaitse karjaa, eivät pysty vihat eivätkä pahat silmät! Jos uskaltaisin, uskoni sinulle antaisin, vielä kerran uskaltanekin.

Mutta yht'äkkiä hän vavahti, hätäytyi ja kuiskasi:

—Ilpotar tulee! Mene, joudu karjan jälkeen. Älä hiisku kenellekään, tappavat, jos tietävät!—Ja hän kätki esiliinansa alle taikalunsa ja riensi niitä navettaan piilottamaan.

Jouko kiiruhti karjan jäljessä. Aikansa mellastettuaan ja lehtoja laukkailtuaan, Joukon mukana seurattessa koirineen, joka esti elukoita liaksi toisistaan hajautumasta, asettui karja ruohoiselle aholle syömään ja lepäämään.

Hän istahti kivellet ahon laitaan vähän matkaa polusta, joka siitä kulki. Ei pidä paimenen koskaan aivan tien viereen eikä tielle istua, oli isä häntä varoittanut. Siitä kulkee pahain henkien tie, siinä väijyvät salaisimmat vihat.

Paljon oli isä neuvonut taikoja vihain voittamiseksi, mutta ei muistanut Jouko niistä nyt ainoatakaan, ei tehnyt mieli muistellakaan, ja tekemättä jäivät ne aina, kun ei isä ollut niitä kädestä pitäen teettämässä. Oli niin paljon vihoja väijymässä, eikä tiennyt milloinkaan, mistä ne tulivat. Miten varautua, kun ei tiennyt, mitä vastaan? Ei arvannut Annikki kuolonsa laatua, Annikki, jonka kanssa ennen pieninä ollessa yhdessä paimenessa kuljettiin. Ei Kuismakaan tiennyt, miten sortuisi, ei vouti, että koskeen suistuisi. Eihän isäkään olisi ilman Karin apua karhun kynsistä pelastunut, vaikka itse oli

varautunut ja Kari ei ollut. Ei Jorma vanha taikoihin luottanut, vaan rukoilemaan aina käski. Äidillä oli eri haltijat kuin isällä ja omat taikansa, mistä lienee saanut, joiden tähden pelkäsi isän tappavan, jos tietäisi. Pappi vainosi isää, hänen tietonsa tähden ja kirosi isän; isä kirosi vastaan ja olisi polttanut, ettei toisten tietoinensa tulisi.

Ei tiennyt Jouko, mikä olisi paras kaikista, peloissaan hän kulki aina, ja aina teki mieli paeta jotakin ja jonnekin, vaan ei tiennyt mitä ja minne. Metsän siimeksessä kun jousineen ja nuolineen kulki, niin siellä tunsihe turvalliseksi ja vielä enemmän kalassa, tyynen lammen rannalla, kun istui ongella kaatuneen hongan tyvellä. Mutta paimenessa täytti kaiho mielen, siellä tuli suru rintaan, mistä lienee tullut. Siellä peloitti piennä ollessa, peloittivat karhut ja sudet, ja peloitti härkä, joka aina kulki niska jäykkänä ja silmät synkkinä, tuo suvun vanha musta suuri härkä, vanhaa uhrihärän rotua, josta kaikki uhrielukat polveutuivat. Nytkin se makasi keskellä ahoa, ei vartioituna, vaan niinkuin olisi itse vartioinut karjaa ja paimentakin ja pitänyt häntä silmällä ja jotakin mieleensä painanut sen joskus ilmaistakseen. Joukosta oli, niinkuin se olisi vastenmielisesti ja oudoksuen metsään mennyt niillä taioilla, joita äiti teki, niinkuin se sitä miettisi ja hautoisi ja Panulle jotenkuten tietää antaisi. Jos isä saa sen tietää ... jos saa tietää, että äiti papin pelasti ja että Jouko oli ollut apuna ja että Kiesuksen nimeen oli karja laitumelle laskettu ... se saa sen tietää kerran, kumma, kun ei jo tiennyt ... ja siinä ahdistuksessa ja pelossa oli Jouko elänyt, vapissut isää ja hänen askeliaan ja ollut valmis joka kerta metsään juoksemaan, kun isä jostakin saapui ja varsinkin, kun saapui taikamajaltaan pyhän vuoren niemestä. Siellä se salaisia henkiä haastatteli, siellä niiden kanssa unessa puheli, ne sen sille kertovat.

Kun vain olisi ollut jotakin taikaa, jolla olisi voinut isää vastaan varautua. Koetti Jouko kysyä arpaa, mutta ei saanut siitä selkoa. Mitäs olisi arpaseula sanonut, joka oli isän tekemä? Teki itse arpakannuksen, vaan mitäs se olisi tiennyt, kun ei ollut tietäjän taikoma? Jouko hoiti ja syötti ja juotti Reidan kallokäärmettä niinkuin oli isänsä häntä käsenyt. Sitä isä pelkäsi, pelkäsi varsinkin sen kadottavansa ... jos se karkaisi ja kuolisi, olisi siitä tuho suuri. Jos sen saisi haltuunsa, jos saisi sen kuuliaiseksi itselleen? Jos veisi sen pois ja piilottaisi jonnekin? Silloin ei isä uskaltaisi, silloin täytyisi takaisin saadakseen hyväksi herjetä. Mutta jos käärme viedessä katoaisi, luikahtaisi käsistä ja Reidan haltija pääsisi irti... Eikä Jouko uskaltanut.

Tuli taas halu paeta, lähteä, jättää kaikki, mutta minne hän menisi, ettei isän käsi ulottuisi? Jos Kontojärvelle papin suojaan? Kirovaaran tuolle puolelle ei isän valta ylettyisi, kun oli sinnepäin kirouksensa singahuttanut. Mutta ennättäisikö sinne ennenkuin saavutettaisiin? Eikö se ollut pannut mustaa härkää häntä vartioimaan? Ehkä se syöksisi jäljestä, ja sarviinsa seivästäisi?

Ja Jouko oli yhä varmempi siitä, että se tuossa makaa ja tietää hänen mielensä ja mietteensä, eikä hän uskaltanut liikahtaa, ettei se luulisi hänen pakoon lähtevän. Veri kihosi päähän, sydän jyskytti, ja metsänranta alkoi huojua kuin myrskyssä, vaikkei tuulen ääntä kuulunut.

Silloin kuuli hän ääniä aholta ja herähti haaveistaan. Metsän laitaan tuli sieltä parvi kylän poikasia juosten lehmäinsä jäljestä, jotka juuri oli laskettu laitumelle. Lehmät painuivat notkoon ahon alle, mutta pojat jäivät Joukoa huomaamatta aholle, istahtivat tien viereen eväskontteineen ja alkoivat niitä availa.

—Nyt syödään paimenen murkina, sanoi pojista muuan ja veti leipää, voita ja kalaa kivelles.

—Nyyri hoi, sinä! huudahti toinen pojista, joita oli kolme. Älä syö ennenkuin teet taian?

—Mitä varten, Leiro?

—Ka, paha menee sisääsi.

—Johan nämä on taiottu kotona.

—Mutta pitää taikoa metsässäkin. Pannaan kaikki kontit tähän kivelles ja taiotaan.

—Osaatko sinä?

Jouko näki muiden poikain poistuvan sill'aikaa, kun yksi heistä teki jotakin temppuja kiven ympärillä.

Poika otti oman veitsensä ja muiden poikain veitset, sylkäisi teriin, pisti ne maahan kiven ympärille ja loihti jotakin hiljaisella äänellä. Sitten astui hän veitsien väliin, hyppi muutamia ristiaskelia, nyhtäisi veitset maasta, nakkasi ne takaisin terälleen maahan ja huusi:—Itse kukin omansa ottakoon!

—Minkä tähden sinä noin teit?

—Ettei kävisi niinkuin Kullervolle.

—Mitenkä Kullervolle kävi?

—Veitsensä kun kiveen särki. Mutta kun tekee tämän, niin ei säry, vaikka olisi mikä kivi kakussa.

—Vaan sepä suuttui ja loihti lehmät susiksi, ja ne repivät sen emännän, joka oli leiponut kiven kakkuun.

—Ei ole näissä kakuissa kiviä.

—Olisi saattanut paha haltija pistää.

—Oletko nähnyt haltijaa milloinkaan?

—Olen toki monestikin. Kun kesäisenä yönä kauan katsoo alavalla maalla harvan metsän läpi eikä liikahda, niin siellä niitä liikkuvan näkee.

—Oletko nähnyt itseään Tapiota?

—Ei sitä näe kuin aikuiset. Ei kuulu tietäjän Joukokaan nähneen.

—Vielä se kerran näkee, kun itse tietäjäksi tulee.

—Mutta minäpä näin kerran Ahdin ... veteen pullahti selän karilta, kun ongelle soudettiin. Kun heitettiin onki järveen, niin riipaisi mennessään ja oli viedä järveen, mutta kun minä huusin:

—Heitä, hiisi, hihnaseni, veden susi, siimaseni:

niin irtautui, mutta ongen vei.

—Näitkös mimmainen se oli?

—Näinhän toki, kun kalliolta sukelsi järveen ja vedessä pullikoi.

—Mimmainen oli?

—Ei sitä osaa haltijan näköä sanoa, vaikk' olisi miten nähnyt.

Kolmas pojista oli toisten puhuessa tehnyt voileivän ja sanoi nyt suu täynnä:

—Osaan minäkin taian tehdä, joka tepsii, kun on metsään eksynyt ja alkaa peloittaa. Ota kivi suuhusi, ota keppi kumpaankin käteesi ja kulje vähän matkaa umpisilmässä.

—Ja suun täydeltä voileipää!

Toiset nauroivat.

—Aukaise sitten ensin oikea silmä ja sitten vasen ja sitten ensin vasen ja sitten oikea, niin siinä on tie.

Pojat alkoivat aukoa silmiään vuoroin oikeaa, vuoroin vasenta ja purskahtivat sitten nauramaan. Mutta yht'äkkiä he vaikenivat.

—Ei saa nauraa ääneen metsässä!

—Minkä tähden ei?

—Hss! Näetkö? Siinä on haltija, se nukkuu.

Vähän matkaa tiestä oli suuri honka kaatunut juurineen maahan. Väärät juuret olivat kuin kymmenkätinen kummitus.

—Sen alla nukkuu haltija ... ei saa uhraamatta ohi kulkea, kuiskasi Nyryri.

—Mitä uhrataan?

—Annetaan kalakukkoa ja pala voita ja piirakkaa ja ripautetaan tätä mahlaa juomiseksi.

—Minä annan tätä petäjän jälttää.

—Sille se on ahne ... välistä kuorii itsekin puita juuresta latvaan.

Pojat alkoivat uhreineen hiljaa hiipiä kuuseen päin, kun heidän koiransa haukahti vihaisesti ja he huomasivat polun päässä miehen, jonka Jouko tunsu Reidaksi.

Jouko istui yhä liikkumatonna kivellään.

—Mitä pojat hiipivät? kysyi Reita luo tullen.

—Niin, kun siinä nukkuu haltija tuossa ja sille uhrataan.

—Missä?

—Tuossapa tuossa...

—Paimeniako olette?

—Kukas sinä olet?

—Tunnettekoko sen hyvän paimenen, joka tuntee lampaansa ja joka tutaan lampailtansa?

—Emme tunne ... minkä hyvän paimenen?

—Ristuksen Kiesuksen maailman Vapahtajan.

Pojat seisoivat äänettöminä ja katselivat suurin silmin häntä, jonka puheesta eivät mitään ymmärtäneet. Sitten aikoivat he mennä.

—Älkää menkö ... istutaan tähän kivelles ... tulkaa katsomaan.

Hänellä oli laukku mukanaan, ja laukkuun oli ommeltu risti, kalkki ja sydän, papin rouvan ompelema punaisella langalla mustalle kankaalle. Se herätti poikain uteliaisuutta.

—Mitä sinulla on tuossa? kysyä tokaisivat he.

—Tässä on pyhä kirja, tulkaa katsomaan.

Pojat kapaisivat kivelles Reidan viereen. Reita otti raamatun ja aukaisi sen poikain eteen. Uteliaina ja silmät pyöreinä tutkivat he kirjailtuja lehtiä ja kuvia.

—Mitä sinä tällä teet?

—Minä luen siitä teille, kun kuunnелlette.—Reita avasi kirjansa ensi lehdet ja alkoi lukea maailman luomisesta. Pojat kuuntelivat haralla silmin, ja kun Reita oli lopettanut, virkkoi Nyyri:

—Sitäkö siinä on?

—Sitä ja vielä paljon muutakin.

Reita jatkoi lukuaan poikain maatesa mahallaan kivellä kyynäpäittänsä varassa, päät kallellaan. Joukokin oli tullut uteliaaksi ja läheni ryhmää. Kun he huomasivat hänet, huusi Nyyri:

—Tule sinäkin, Jouko, kuuntelemaan, kun se loihtee.

—Ei tämä loihtua ole, sanoi Reita. Se on Jumalan sanaa.

—Jumalako sen on sanonut?

—Jumala, suuri Jumala, kaikkivaltias ja väkevä, joka maailman loi, kuulettehan.

—Ilmatarpahan maailman loi, virkkoi Jouko oikaisten.

—Minä tiedän, miten Ilmatar teki!—ja poika loihtemaan:

—Kussa kättä käännähytti, siihen niemet siivoeli, kussa pohjasi jalalla, kalahuat kaivaeli, kussa ilman kuplistihe, siihen syöverit syventi.

—Anna, kun minä hoen!—ja toinen poika hokemaan:

—Kylin maahan kääntelihe, siihen sai sileät rannat.

Mutta silloin huusi Leiro:

—Missä lehmät on?

Ei kuulunut enää kellojakaan notkosta, jonne lehmät olivat painuneet, ja unohtaen kaiken muun lähtivät pojat jälkeen. Mennessään huusi Nyyri:

—Tule meille pihaan sitä loihtemaan!

—Tulkaa te tänne huomenna, minä olen taas täällä.

Joukokin alkoi lähteä. Mutta Reita pyysi häntä jäämään.

—Sinulle minä luen, sinun lehmäsi eivät ole menneet.

—Mitä varten sinä olet tänne tullut?

—Tulin tätä kirjaa lukemaan.

—Mikset tule taloon?

—En uskalla tulla. Isäsi vaanii minua ja tappaisi, jos tavoittaisi.

Minä luen sinulle nyt syntiinlankeemuksesta.

Ja vastausta odottamatta alkoi Reita lukea Joukolle lukua syntiinlankeemuksesta. Jouko katseli häntä hänen lukiessaan ja kuunteli vain toisella korvalla, ajatusten kulkiessa toisia teitä. Tuo se on nyt sen Reidan poika, ajatteli hän ... sen poika, jonka isän henki on haltijana taikamajan käärmeessä, tuon isän pääkallossa, jonne minä sitä juotan ... tänä iltanakin menen vastalypsettyä maitoa viemään. Se ei sitä tiedä ... vai tietäisikö...

Yht'äkkiä säpsähti Jouko. Sehän sanelee käärmeestä, jostakin käärmeestä, joka osasi puhua.

Nyt kuuli hän kaikki, ja joka sana painui hänen mieleensä: »Ja Herra Jumala sanoi käärmeelle: ettäs tämän teit, kirottu ole sinä kaikesta karjasta ja kaikista eläimistä maalla: sinun pitää käymän vatsallas ja syömän maata kaiken elinaikasi. Ja minä panen vainon sinun ja vaimon siemenen välille; sen pitää rikki polkeman sinun pääsi, ja sinä olet pistävä häntä kantapäähän».

—Minkä tähden sen piti rikki polkeman käärmeen pää? kysyi Jouko.

—Sentähden, että käärmeen kautta on kaikki paha maailmaan tullut. Kun käärmeen pään on rikki polkenut, niin on kaikki kirous maailmasta kadonnut.

—Isä on sanonut, ettei saa käärmettä tappaa.

—Isäsi on noita ja velho, joka pahoja henkiä palvelee.

—Käärmeessä asuu haltijan henki, sentähden ei sitä saa tappaa.

—Mutta kuulitko, miten pyhä Jumala sanoo: »Minä panen vainon sinun ja vaimon siemenen välille». Joka kerta, kun käärmeen tapat, tapat pahan haltijan.

—Minä en tapa! sanoi Jouko.

—Minä tapan kaikkialla, missä tapaan.

—Mutta *sitä* käärmettä et uskaltaisi tappaa.

—Mitä käärmettä?

—Nyt minä menen, sanoi Jouko hätäisesti.

Iso musta härkä oli noussut ylös makuultaan, raapi jalallaan maata, heitti multaa sarvillaan ja lähti karjan jäljessä metsään painumaan. Jouko oli varma siitä, että nyt se lähtee sanaa viemään.

—Etkö antaisi minulle ruokaa? pyysi Reita.

—En anna, sinä olet isän kiroissa.

—Ei minuun hänen kironsa pysty.

—Mutta minuun pystyy.

—Ei pystyisi sinuunkaan, kun oikean uskon omistaisit ja Ristuksen Kiesuksen suojaan antautuisit ja tämän kirjan tietoja kuuntelisit.

—Senkö salatietoja? kysyi Jouko epäröiden. Onko sinulla ne?

—Kaikki, jotka tahtovat, voivat ne oppia.

Jouko katseli kirjaa ja Reitaa. Sitten otti hän kontistaan leivän ja antoi sen Reidalle.

—Tullet tänne taas huomenna, niin luen lisää, sanoi Reita.

Jouko poistui mitään vastaamatta. Ajatuksissaan astui hän lehmäin jäljessä, aina silmällä pitäen suurta härkää. Ennenkuin hän auringon mailleen painuessa astui pihaveräjästä sisään, kuulosti hän, oliko isä tullut kalasta. Ei ollut tullut, ja vasta sitten uskalsi hän itse tulla.

Kauan hän mietti, veisikö sinä iltana lypsylämpöset kallokäärmeelle taikamajalla; eikä sitten vienytkään. Oli, niinkuin ei olisi tohtinut.

XXXVI.

Vastustamattomasti veti Joukoa puoleensa Reita ja hänen kirjansa. Yönsä hän sitä makuuaittansa ylisillä mietti—keväisen yön, kun hyttyset ulkona surisevat, räähkä narisee, koski kaukana kohisee—ja kun västäräkki päivän valjetessa tuohikatolle hypähti ja malkoa myöten juosta rapisti, niin heräsi hän herkästä unenhorroksestaan ja odotti levottomasti lypsyn loppumista, metsään päästäkseen eiliselle aholle.

Lähtiessä sanoi äiti:

—Kun nähnet vieraan miehen metsässä, anna tämä kannikka ja nämä piiraat,—ja hän pisti ne vyöliinansa alta Joukon kouraan.

—Jo eilen näin.

—Vaan et sanone kenellekään. Ei ole sen tieto paras tieto, mutta parempi on kuin Panun. En minä hänen uskostaan, mutta Annikin on veikko. Suultaan yöllä suosta löysin ... sitä paha heittää.

—Mikä paha?

—Heittää ja kiemurteluttaa kuin käärmettä ... niinkuin hänen isäänsäkin.

—Heittikö sitäkin kuin käärmettä?

—Ja sitten jäykistyi kuin olisi kuollut. Kun olisi joku, joka sen poloisen siitä päästäisi.

Yhä sekavammin vaeltelivat Joukon ajatukset. Se siitä vain hänen mieleensä selvisi, että Reita on käärmeen kiroissa ... että hänellä itsellään on käärme Reidan isän kallossa ... että hän sitä siellä vankinaan pitää eikä päästä ja että Reita tahtoo kaikki käärmeet tappaa.

Hän ajaa karjan samalle aholle, jossa eilen oli Reidan kanssa. Reita ei ole siellä, eikä karja pysähdy. Hänen täytyy seurata karjan mukana, mutta kun karja pysähtyy toiselle aholle ja asettuu sinne syömään, heittää Jouko konttinsa kivelle ja rientää juoksujalassa katsomaan, joko Reita olisi tullut. Ei ole tullut, ja Joukon täytyy palata karjan luo.

Kaiken päivää kulkevat lehmät salolla viimekesäisiä syönnöspaikkojaan katsomassa. Vasta illemmalla kääntyvät kotimatalle, ja Jouko rientää edeltäpäin, sillä karjan ura kulkee ahon kautta.

Reita istuu kivellä ja odottaa. Säteilevin kasvoin ottaa hän vastaan Joukon. Paimenpojat ovat olleet täällä, kertoo hän. He ovat puolen päivää yhdessä tätä kirjaa tutkineet, tämä on Lasten Paras Tavara, se, minkä eilen näit, oli Pyhä Raamattu, hän on heille näitä merkkejä neuvonut, jo ovat muutamia oppineet, ja kun vielä tulevat, niin kohta osaavat itse selon ottaa. Ja on hän muitakin opettanut, on käynyt taloissa naisten luona, kun miehet ovat poissa.

—Lue sinäkin! kehoittaa hän.

—Isä voi tulla kotiin milloin hyvänsä, sanoo Jouko.

Mutta Reita ei sitä kuule. Hän on ottanut laukustaan kirjan, pienemmän kuin sen, mikä hänellä eilen oli, hän avaa sen Joukon eteen ja sanoo:

—Tule oppimaan sinäkin, opetan sinulle nyt Herran rukouksen... »Isä meidän, joka olet taivaissa»...

Ja Reita luki kerran alkuun päästyään rukouksen loppuun asti.

—Missä varauksessa se auttaa tuo loihtu?

—Ei se ole mikään loihdu, se on rukous, ja se auttaa kaikkia pahoja vastaan.

—Auttaako käärmeenkin vihoja vastaan?

—Kaikkia vastaan auttaa.

—Eipähän sinuakaan auta, kun joka yö paha heittää.

—Ei minua paha heitä. Pyhä Henki minut tainnoksiin heittää, ja Jumala puhuu suuni kautta.

—Mitä se puhuu?

—Itse en tiedä, mutta muut sanovat, että tuhoa Panulle puhun.

—Et taida isälle mitään.

—Vielä kerran taidan.

—Hänellä on käärme hallussaan, jossa asuu isäsi henki. Minä ruokin sitä, ja niin kauan eivät pysty isään mitkään vihat, mutta niin kauan se sinua heittää. Se on se käärme.

Reita kävi yht'äkkiä totiseksi ja kalpeaksi. Häntä puistatti kuin horkassa, himmeä kalvo vilahti hänen silmässään ja hän kouristi kiveä, josta sammal irtautui. Mutta kohta meni ohi, hän tointui ja virkkoi vielä vähän vapisten ja ikäänkuin puolustautuen ja itseään vakuuttaen Joukolle:

—Missä on se käärme? Ei se minussa ole ... ei minussa ole käärmettä.—
Missä se on? sanoi hän melkein tiuskaten.

—En minä sano! sanoi Jouko yhtä tiukasti.—En saa sanoa, lisäsi hän heikommin.

—Tapa se käärme!

—En tapa!

—Jos lie hyvinkin käärme ... isäsi nostama ... se minua vaivaa ja koko sukuani.

Reita tavoitti sydänalaansa.

—Koskeeko sinuun? kysyi Jouko.

—En minä silloin mitään tiedä, mutta ennenkuin se tulee ja kun on ohi, niin kouristaa niin pahasti...

—En minä sille eilen mitään vienyt, sanoi Jouko.

Reita on ottanut kirjan ja alkaa sitä lukea ääneensä hymisten.

—Nyt se herkesi, sanoo hän lakattuaan. Tätä kun luen ja näin painan sydänalaani...

—Se auttaa käärmeen vihoja vastaan?

—Kaikkia vastaan auttaa.

—Anna minulle se! huudahti Jouko yht'äkkiä.

—En tätä anna, tämän on pappi minulle antanut ... mutta tämän saat ... se on yhtä hyvä.

Hän antoi laukustaan Joukolle yhden niitä pieniä Aapisia, joita hänellä oli useampia ja jotka oli saanut mukaansa pakanoille annettavaksi.

Jouko ymmärtää hyvin, ettei hän tahdo isoa taikakalua antaa, niinkuin ei isäkään anna suurta kannustaan. Mutta pienempiä antaa, joita sitä varten valmistaa.

—Onko tämä loihdittu? Lienehän loihdittu, kun olet papilta saanut.

—Ei ole loihdittu, vaan siunattu on ... pyhä kirja.

Jouko katselee kirjaa ja kääntelee käsissään. Silloin kuulee hän liikettä takanaan, ja kun hän käännähtää, näkee hän karjan ahon laidassa metsän rannassa. Härkä on etunenässä, ja suurin silmin ja sieraimin ja korvat pörhöillä ne katselevat häntä.

Hän sukaisee kirjan nopeasti povelleen, hänen suustaan pääsee kirkaiseva huudahdus—silloin härkä hätkähtää ja karkaa pelästyksissään muun karjan seuraamana juoksujalassa kotiin päin. Jouko rientää jäljestä, tuntee rinnassaan eri voimaa, josta ei ole ennen koskaan tiennyt, uskoo, että nyt se ei musta

härkä uskallakaan, nyt on hänellä se taikakalu, ettei hänelle mikään mitään mahda, ei pelkää isäänsäkään ... olkoon kotona, jos on ... en mitään pelkää!

Ja kun hän on aina kaikkia pelännyt, yöllä ja päivällä vapissut taikojen voimaa, niiden tekoa ja tekemättömyyttä, niin tuntee hän nyt vapautuksen, joka huumaa, ja hän ajaa karjan isolla melulla pihaan. Veräjällä hän hotaisee mustaa härkää vielä seipäälläkin selkään, niin että se pakenee tarhan perälle.

—Ka, kun uhrihärkää uskaltaa ... jos suuttuisi ja puski! virkkaa orjatyttö.

—En pelkää! huutaa Jouko kuin raivoissaan. Nyt en pelkää mitään, nyt se ei enää uskalla!

Oudoksuen häntä hänen äitinsä katselee.

Mutta Jouko rientää saman voiman ja uskalluksen kantamana uhrivuorelle päin. Hän juoksee niityn yli, poikkeaa polulle, jonka ainoastaan hän ja hänen isänsä tuntee ja joka vie vuoren syrjää ja järven rantaa pitkin taikamajalle niemen nenään. Tavallisia tulotaikoja tekemättä, joita hän isän käskystä ei koskaan ennen ole laiminlyönyt ovea avatessaan ja sisään astuessaan, työntää hän oven auki, hyppää kynnyksen yli ja seisoo keskellä taikamajan lattiaa. Vanhan Reidan vaatteet riippuvat nurkassa, hän levähyttää auki kauhtanan helmet, ja pääkallo irvistää häntä vastaan. Samassa pistää käärme päänsä vasemmasta silmästä ja loirahtaa lattialle nälkäisenä suutaan aukoen ja kieltään kierrellen Joukoa kohti, puoli ruumista pystyssä. Joukolla on vielä kädessään seipään pää, jolla mustaa härkää iski, se hujauttaa ilmassa ja sattuu orteen, josta karisee maahan taikakaluja... Jouko iskee toisen kerran käärmeen päätä kohti, keppi sattuu, ja pää menee murskaksi.

—Tapoinhan! huudahtaa hän.

Häntäpuoli vielä kiemurtelee, Jouko polkee kantapänsä niskaan, tarttuu pyrstöön ja heittää ruumiin huoneen nurkkaan, jossa Panun suuri arpakannus riippuu.

Kannuksen nahkakalvo kumahtaa. Jouko ei älyä, mikä äänen synnyttää, se kuului kuin seinän takaa, kuului kuin maan alta ... ja hurjana pelosta, luullen tapetun haltijan äänen kuulleensa, karkaa hän ulos taikamajasta.

Hän luulee itseään takaa ajettavan ja juoksee niemen kärkeen; siellä on vesi vastassa. Hän kääntyy yhä hurjemmin paeten sille tielle, josta oli tullut; sieltä voi tulla isä vastaan. Silloin karkaa hän ylös vuorelle polkua myöten, joka vie taikamajalta uhripaikalle. Vastamäkeä karkaa hän pitkin askelin painaen kirjaa rintaansa vasten. Hän luulee käärmeiden kintereillään tulevan ja ajavan häntä, tuntee kipua kantapäössään, luulee siihen pureutuneen sen, jota kantapäössään polki ... pudistaa jalkaansa, on saavinaan sen irti ja rientää uudelleen eteenpäin päästäkseen pyhälle vuorelle, haltijan suojaan, mutta eksyy tiellä, ei tulekaan kukkulalle, vaan jyrkkää kalliota vastaan ... ei pääse eteenpäin, kääntyy takaisin, eksyy metsään eikä tiedä enää, missä on, ennenkuin on taas taikamajan edessä, jonka ovi kamalasti ammottaa häntä vastaan ja kallot irvistävät. Uudelleen syöksee Jouko pakoon ja herää vasta hölmäyksistään, kun on kotonaan Panulan pihassa ja kuulee huutoa ja hälinää.

Pihamaalla seisoo ryhmä naisia, kehässä. Heidän keskessään on Reita maassa selällään, hän huitoo käsillään, heittelee ruumistaan ja huutaa ja kirkuu sekavia sanoja.

—Käärme! käärme! käärme! huutaa hän.—Ja Herra Jumala sanoo: kirottu olet sinä, ettäs tämän teit!... Se puree ja jäytää ja syö minua ... auta, Herra Kiesus, auta! ... josta on kaikki paha maailmaan tullut ... auta armias! Voi, kun koskee ... köyhyys, kurjuus, sairaus ja synti suuri.

—Mitä se sanoo? kysyy joku.

—Sillä on käärme sisässään, näetkö, kuinka se sydämen alla pullistelee? sanoo Panun emäntä.

—Eikö ole tietäjää, joka tuon kurjan pahasta päästäisi?

—Sinun pitää tappaman ja rikki polkeman ... helvettiin te menette ... tuliseen pätsiin, jossa on oleva itku ja hammasten kiristys ... tulella minä Panun poltan ja hänen huoneensa, sanoo Herra. Kirodot olkoot kaikki, jotka ... ei armoa yhtään, ei armoa, ei armoa!

—Ei armoa! ei armoa! uikuttavat naiset, ja muutamat kaatuvat kasvoilleen maahan.

—Kiesukseen turvatkaa! huutaa Reita silloin kimakalla äänellä ja levittää käsiään.—Kiesus auttaa! Kiesus auttaa!—Taivaaseen! Taivaaseen! Siellä enkelit ja kerupiimit ja harput ja kanteleet ja iankaikkinen autuus! Ei kuolemaa, ei kipua, iankaikkinen elämä!

Hänen kasvonsa näyttävät kirkastuvan, hänen silmänsä selviävät, hän hymyilee ja puhuu väliin

hiljaisella ja sopottavalla, väliin riemusta vapisevalla äänellä.

Naiset heltyvät, huudahtelevat ilosta, käyvät toisiaan kaulaan.

—Ei kuolemaa, ei kipua! Voi, mitä lupaa!

Jouko on lähestynyt ryhmää ja seisoo Reidan edessä. Reita taas raivostuu, häntä alkaa kouristaa ja heitellä ja suonta vetää niin, että pää ja kantapäät vain ovat maassa, muu ruumis luokkina. Siitä nakkaa hänet istualleen, hän puristaa kädet rinnan yli, levittää niitä, suu vaahtoaa ja hän huutaa:

—Pois, sinä! Pois, sinä! Et tapa käärmettä kiusaat ja kidutat!
Kirottu sinä, noidan sikiö, joka et tapa!

Taas retkahtaa Reita selälleen, menee äänettömäksi, on kuin kuollut.

Silloin pääsee parkaisu Joukon suusta, hän hoipertuu maahan ja alkaa huutaa:

—Minä tapoin, minä tapoin!

—Joukoa heittää!—Joukoakin heittää! voivottavat naiset. Jouko lankesi loveen! Nyt se meni siihenkin!

—Reita herää! huutavat toiset.

Reita oli noussut istualleen ja katseli oudostellen ympärilleen. Mutta kun hän yritti nousta, horjui hän. Panun emäntä käskee naisten saattaa hänet aittaan vuoteelle. Mutta itse kantoi hän Joukon, joka oli vaiennut ja jäykistynyt kuin korento, toisten naisten kanssa toisen aitan luhtiin, jossa oli Joukon makuusija. Koko yön hourasi Jouko ja puhui käärmeestä ja mustasta härästä.

Mutta kun Ilpotar, joka oli rientänyt järven yli ottamaan selkoa oudosta melusta Panulan pihalla, oli kuollut, mitä siellä oli tapahtunut, lähti hän niiltä jaloiltaan soutamaan sanaa Panulle, joka oli järven saarella kalassa.

XXXVII.

Herättyään kouristuksistaan lepää Jouko toiseen iltaan saakka heikkona, velttona ja liikkumatonna vuoteellaan aittansa luhdissa täyteen tajuunsa tointumatta. Uupunein ja unteloin silmin hän kattoon tuijottaa käsittämättä, mitä on tapahtunut. Katon ruoteita ja tuohia ja niiden välitse kuultavaa päivää katsellessaan on hänestä, niinkuin hän näkisi näkyä koko ajan. Hän ummistaa silmänsä ja odottaa unta, mutta silloin alkaa polttavien luomien alla ilmestyä hänen eteensä päällekkäin, poikittain, sisäkkäin ja sekaisin tapahtumat ja ajatukset: pikku pojat aholla, suuri musta härkä ... sitten käärme pää pystyssä ... tappoiko hän sen, vai untako se oli? ... kaikki menee mullin mallin ... koko pyhä vuori horjuu, ja uhrikoivu kaatuu ... huutavia naisia ... ja taas käärmeitä ... häntä kannetaan .. hän avaa silmänsä eikä taas näe mitään, eikä muista, mitä äsken näki ... ei pääse selville, missä hän nyt on ... ummistaa taas silmänsä siitä päästäkseen. Se uudistuu yhä uudelleen.

Silloin kuuluu naraus niinkuin oven naraus ja hiipiviä askelia jostakin alhaalta. Parahiksi saa Jouko mieleensä selvyuden siitä, että hän on omassa aitassaan ja joku liikkuu alasillalla, kun hän näkee lattian läpi kohoavan tukan, kasvot, parran, kaulan, rinnan ja mustain terävään silmien pysähtyvän häntä tarkastamaan. Se on joku, jonka hän tietää, kuka se on, vaikei saa siitä selkoa. Mutta kun viimein tuntee isäkseen, jähmettyy veri sydämessä, hän huutaa, mutta ei saa sanaa suustaan, hän on kuin painajaisen alla, tuijottaa silmät ulkona päästä, ja pakkautuu kauemmas nurkkaan, jossa makasi.

Hän kuulee isänsä kuiskaavan:

—Se on vielä haltijain lumoissa ... älä pelkää isääsi, Jouko, pysy lovessa niin kauan kuin henki pitää.

Jouko hypähtää pystyyn ja tointuu samassa.

—Näitkö mitä? kysyy Panu.

—Mitä isä tahtoo?

Jouko vapisee kiireestä kantapäähän ... nyt se on saanut kaikki tietää.
Mutta isä sanookin ystävällisesti:

—Pue yllesi puhtaimpasi paita ja ota ne ennen pitämättömät päällysvaatteesi ja tule minun jäljestäni uhrivuoren veräjälle. Kulje niin, ettei kukaan näe. Jos sattuisi olemaan joku näkijä tai kysyjä, niin varo sanomasta, minne menet.

Jouko tuntee täytyvänsä totella. Jos ei isä vielä sitä tiedä, niin saa se sen kerran tietää ... tehköön, mitä tahtoo. Ja hän tekee niinkuin isä käski, ja muuttaa vaatteensa. Isä käski tulemaan uhrivuoren veräjälle. Siellä se sen tekee, minkä tekee. Pistää Jouko kuitenkin Reidan antaman kirjan povelleen, jonka se oli sanonut kaikesta varjelevan. Kun muistaisi sen loihdun, jonka se luki, mutta se on unohtunut.

Isänsä käskyä totellen hiipii hän huoneiden taitse, mutta kun hän aikoo aittojen ohi, huomaa hän Reidan kynnyksellä istumassa.

—Minne menet, Jouko? kysyy Reita.

—Jos äiti kysyy, niin sano, että isä tuli ja vei vuorelle.

—Jos hätä tulee mikä, niin sano: »Auta, Kiesus armias!» ja purista kirjaa rintaasi vasten, jonka sait. Minulla on nyt niin hyvä olla. Tuntuu kuin ei enää heittäisikään. Sinä tapoit sen.

Jouko kiiruhti pois. Reita katseli hänen jälkeensä, näki Panun veräjällä odottavan, tarttuvan Joukoa käteen ja menevän hänen kanssaan niityn poikki. Hän pistäytyi aittaan, sukaisi vaatteita ylleen ja hiipi jälkeen.

* * * * *

Mutta kun Panu on Joukon kanssa saapunut metsän rintaan, puhuu hän pojalleen näin:

—Kuulin, että olet loveen langennut. Hyväksi kävi mieleni, sillä nyt olet tietäjäksi valmis, ja suuremmat ovat lahjasi kuin minun. Reitain tieto on sinuun tarttunut, tieto kaikista suurin, kun haltija suusi kautta puhuu. Ei nyt mikään siirrä Panun suvusta tietäjän taitoa. Entiset on kaikki taidot hallussamme ja nyt on uuttakin voimaa annettu. Ei nyt tarvitse Lappia pelätä, ei pappi enää mitään mahda, eikä Karin viha mihinkään tunnu. Mutta se on vain vielä vaara tarjona, vaara suuri se, että sinuun Reidan haltija hänen poikansa kautta kulkiessaan toi Kiesuksen väijyviä vihoja tullessaan. Se on pois peloitettava, erotettava sinusta ainiaaksi. En ole sinua ennen tietäjäksi kastanut, nyt sen teen, nyt on aika tullut ... ja silloin eivät sinuun pysty kynnet, kuinka terävät lienevät, vaan itsellesi kasvaa kyvyn kynsi, jolla kaikki kouristat. Loveen lankesit, kohta olet isääsi isompi.

—En minä ole loveen langennut.

—Et tiedä vielä itse, mutta kyllä siitä selviät. Tietäjäksi olet kohta valmis, kaikki on alkutaiat tehty siksi tullaksesi. Viimeiset vain vielä tekemättä, lukko kiinni vääntämättä.

—Anna, isä, minun mennä kotiin, minua väsyttää.

—Ei nyt kotiin, nyt on hetki tullut ja aika otollinen.

—Ei ole minusta tietäjäksi, isä.

—Ei ole toista maailmassa tietäjäksi niin valmiiksi varattua kuin sinä. Äitisi kohdussa sinusta jo tietäjä tehtiin. Ennenkuin synnyitkään, seisotin äitiäsi kolmena torstaina ennen auringon nousua paljaan taivaan alla kasvot pohjoiseen päin käännettyinä ja syötin hänelle koirasriekon aivoja. Se on lumoamaton eläin, siihen eivät pysty mitkään kirot, ja se näkee kaikenlaisia haltijoita ja niiden kanssa haastelee. Siitä sait tarkan ampujansilmän. Et syntynyt hammas suussa niinkuin olin toivonut, olit heikko ja huono, niin että kuolevaksi katsottiin—äitisi peruja—mutta silmäsi oli kirkas—isäsi peruja, suuren ja vanhan Panujen suvun—niin vein minä sinut, ennenkuin olit kolmen yön vanhaksi tullut ja ennenkuin olit nimen saanut, kosken partaalle ja otin vaahtoa pyörteestä, joka pyörii myötäpäivään, ja ripautin koivun vitsalla vettä selkääsi ja päähäsi ja loihdin näin— sanon, että muistaisit, kun kerran tietosi pojallasi perinnöksi jätät— loihdin näin:

—Koskesta kovimmat miehet, väeksi vähän urohon, miehen pienen miehuueksi.

He kulkivat tavallista tietään taikamajalle, eikä Jouko älynnyt muuta, kuin että nyt he sinne menevät ja nyt saa isä tietää, että hän on käärmeen tappanut. Oli yö, iltayö, ja rusko näkyi vielä taivaalla, punaten synkkien pilvien reunaa. Ilma oli lämmin ja hikevä, ja ukkosta oli ilmassa. Joukoa hiotti ja raukaisi niin, että vaivoin pysyi isän jäljessä.

—Ja että sinusta näkijä tulisi, joka tietää asiat edeltäpäin ja aavistaa, mitä tapahtuu, ja arvaa ihmisten mielet ja asiat, kun tulevat kysymään, niin otin kolme kiven sirua tuolta uhrikallion takaa, jonne ei

aurinko koskaan paista ja jossa on ikuinen märkyys kesänsä talvensa pyhän lähteen vedestä; ja otin kolme muurahaisen lehmää ja panin ne päänalaisesi sisään yhdeksi yöksi. Ei ole vielä tehonut, mutta taika itää, itää kuin siemen; odottanet aikasi, suuri tietäjä sinusta sukeutuu, sukusi kunnia ja heimosi mahti.

—Muistanetko kaikki, mitä olen sinulle opettanut? virkkoi taas Panu hetken kuluttua. Olen opettanut sinun arpa ymmärtämään, pyhän kannuksen ongelmoita selittämään ... muistanetko, mitä olen opettanut? Miten tehdään taika, kun on karhua vastaan varauduttava? Neuvoin sinulle sen talvella.

Jouko ei jaksa muistaa eikä virka mitään.

—Ei sillä niin väliä, jos et kaikkia muistakaan, kunhan tiedät sen, mikä on missäkin taiassa tärkeintä ja mitä ei saa jättää tekemättä. Niitä olen neuvonut ja neuvon vasta enemmän ... vielähän ehditään. Ei teekään oikea taikuri kahta kertaa taikaa samalla lailla, kunhan ne kolme päätempua tekee. Paha haltija oppii väistämään, niinkuin vanha metso oppii ansaa liisimään, sentähden on uusittava. Kun tauteja parannat, mitä silloin teet...? Entä kun varkaan käden kautta kadonnutta haet?... Et muista, vielä ehdit, olenhan opettamassa. Mielesi nyt muualla vaeltaa.

He tulivat taikamajalle, jonka ovi oli auki Panun kummaksi.

—Kuka täällä on käynyt?

—Lienee tuuli avannut, virkkoi Jouko.

Panu astui sisään ja näki lattialla taikakaluja, jotka olivat orrelta pudonneet.

—Ei vain liene se Kari? sanoi hän, ja hänen silmänsä välähtivät. Mutta sitten hän sanoi:

—Sinut on Reita vainajan vaatteissa tietäjäksi kastettava.

Mutta kun hän kohotti Reidan kauhtanan lievettä, hätkähti hän ja huudahti:

—Missä on käärme?

Mutta samassa hänen kasvonsa kirkastuivat:

—Mitä minä kyselen! Sinussahan se on! On telminyt täällä lähtiessään ja oven auki heittänyt. Henkensä lähtöä temmelsi... Ennen oli käärmeessä Reidan henki ja on nyt Sinussa; mitäs olisi täällä, kun on sinussa!

—Käärmekö minussa?

—Reidan henki on sinussa! Se sinuun meni silloin, kun loveen lankesit.

Ei se silloin ollut mennyt, ennen oli jo mennyt, Jouko tiesi, milloin oli mennyt. Silloin oli paha henki häneen mennyt, kun hän käärmeen tappoi. Hän alkoi vapista, häntä pyörrytti, sydänalaa etoi, mutta kun hän sitä kädellään tapasi, tunsi hän kirjan ja samassa helpotti.

—Sinussa se on ... pidä varasi, ettei pääse ... pyrki, vaan ei päässyt,—puhui Panu, joka oli huomannut kouristuksen oireet. Joudutaan täältä. Heitä pois hattusi ja riisu vaatteesi! käski hän sitten ja otti nurkan naulasta Reidan lakin ja kauhtanan.—Riisu ihokkaasikin!

Jouko riisui muut vaatteensa, mutta jätti ihokkaan, jonka alle kirja oli kätkeyty.

Sitten käski Panu hänen pukeutumaan Reidan vaatteihin ja auttoi niitä hänen ylleen. Jouko vähän esteli, mutta totteli kuitenkin.

—Ne pitää sinulla olla ylläsi—kun on sen ydin sisässäsi, niin olkoon kuorikin, muuten voisi luikahtaa pois, eikä tiedä, mihin menisi.

Kun Jouko on saanut ylleen vaatteet, ottaa Panu kannuksen nurkasta, heittää sen hinnasta olalleen, pistää Reidan pääkallon kainaloonsa ja lähtee nopeasti ulos majasta, sulkien oven huolellisesti jälkeensä.

—Tänne mennään! virkkaa hän ja lähtee nousemaan vuoripolkua ylös uhrivuorelle.

Yhä raskaammaksi ja hikevämmäksi on käynyt ilma. Ukkosta ja sadetta piilevät linnut ovat vaiti, eikä kuulu muuta kuin kuikan huuto jostakin kaukaa suurilta seliltä. On kuitenkin outoa suhinää ilmassa ja puissa, joiden latvat aiheettomasti humahtavat, ja kaukana jossakin myrähtelee lähenevä ukkonen.

—Joudutaan! kiirehtii Panu, kun väsymys viivyttää Joukoa. On jouduttava ennenkuin Ukko saapuu. Se

odottaa meitä, mutta saattaa kyllästyä ja tulla ennen aikojaan. Kun salama leimahtaa ja ensi kerran vettä ripahuttaa, silloin tietäjä kasteensa saakoon.

Jouko on vähitellen menettänyt tietonsa siitä, missä on ja mitä tapahtuu, on eksynyt itsestään, näkee kulkevansa vaatteissa, jotka eivät ole hänen ... ei tunne omaa jalkainsa liikettä eikä osaa omistaa omaksi näkemäkseen, mitä silmään sattuu.

Kuitenkin näkee hän nousevansa vuorelle, näkee ison koivun, jonka alla lähde välkkyi, näkee haltijan kuvan ojennettuine käsineen ja sen edessä uhrikivet. Isä vie hänet haltijan kuvan eteen, langettaa hänet polvilleen ja lankeaa itse hänen viereensä, rukoilee, kumartele ja loihtii. Isällä on pääkallo kädessään, hän asettaa sen uhrikivelle eteensä ja kiertää kiveä ja Joukoa ja pyhää puuta. Kaiken sen näkee Jouko saamatta sitä itselleen selvitettyksi. Tuntuu vain niinkuin olisi jotakin hänen tähtensä tekeillä. Hän näkee pääkallon edessään kivellä, kummastelee, miksi se siinä on, miksi se hänelle irvistää ja eikö käärme kohta ilmesty sen silmän kolosta?

Nyt ottaa isä kallon käteensä ja menee koivun taa, kumartuu ja ottaa siihen vettä lähteestä. Nyt isä pyörii kantapäillään, nyt ruiskuu vettä ilmaan, ylös puuhun, haltijan kuvan päälle ja yht'äkkiä ruiskahtaa sitä Joukon silmille ja hän hypähtää syrjään uutta ruiskausta pakoon.

Onko hän uhrieläin? Miksi sidotaan häneltä silmät? Miksi hän ei näe mitään? Tapetaanko hänet?

—Olet jumalalle otollinen! kuuluu isä sanovan.

Hänen kaulaansa ripustetaan jotakin—jotakin kumahtaa hänen edessään, hänelle pistetään jotakin kumpaankin käteen ja käsketään lyödä. Hän lyö, ja hän kumahtaa kuin olisi itse ontto kannus.

Nyt älyää hän, että se on kannus, jonka isä on ripustanut hänen kaulaansa ja käskää sitä päristää. Hän kuulee isän kysyvän kumealla äänellä:

—Lupaatko taistella henkeesi ja vereesi Kiesusta vastaan ja tappaa hänen tietäjänsä, missä hänet tavannet?

Ei saa Jouko vastausta annetuksi.

—Lyö, jos luvannet; lyö, jos luvannet! huutaa isän ääni.

Jouko lyö ja isä loihtii:

—Annan sulle suuret lahjat, kaikki taitat, tiedot neuvon, salaiset sanani annan, edessä ison Jumalan, pyhän vuoren viertehellä, tullos suureks tietäjäksi, mahtajaksi mainioksi. Valan vettä, viisautta päästä velhon voimallisen, kallosesta kuulun noidan, tullos vielä viisahammaks, kasvaosi kovemmaksi, ettei pystyis papin loihtu, taitat Kiesuksen tehoisi.

Jouko tuntee vettä päähänsä valettavan, häntä taotaan päähän ja selkään ja hartioihin, hänen silmänsä säkenöivät, hän luulee näkevänsä tulisia käärmeitä ympärillään sähköisten kiemurtelevan.

—Iske tulta, ilman ukko, salamoita, suuri äijä, tule tänne toistajaksi, kummiks näihin kastehisin.

Hänen silmissään salamoi, ja hänen päänsä päällä jyrähtää ... hän riuhtaisee kääreen kasvoiltaan, näkee isänsä seisovan edessään pääkallo kädessä, syöksee vastaan, tempaa kallon hänen kädestään ja heittää sen metsään, repäisee kannuksen kaulastaan ja potkaisee sen menemään ... kumahtaen kimpoo se seipäaseen ja puhkeaa ... riistää vaatteet yltään ja parkaisee:

—Auta, Kiesus armias!—ja syöksee muutamilla pitkillä hyppäyksillä alas vaaran laelta uhrikentän ympärillä olevaan pensaikkoon ja sinne katoo.

Panu ensin hölmistyy eikä ymmärrä, mikä Joukon tuli. Sitten juoksee hän jälkeen, mutta ei näe häntä missään. Hän huutaa häntä, mutta ei saa vastausta.

—Mikä siihen meni? Mitä se huusi? Huusiko Kiesusta? Huusi kuin olisi avukseen huutanut...

Hän etsii etäämpää vuoren rinteeltä, mutta ei löydä, juoksee jo yhä kiihkeämmin sikin sokin metsässä, vaan ei näy jälkeäkään Joukosta. Hän rientää takaisin vuorelle ja näkee särjetyn rummun, rikki revityt Reidan vaatteet.

—Haltijako sen vei? Käsistä vei!

Silloin löytää hän maasta kirjan, joka oli Joukon povesta pudonnut, ja tuntee sen heti Kiesuksen tietäjän taikakirjaksi. Mutta miten se on tähän tullut? Onko se ollut Joukon hallussa? Sitä vartenko se ei

kaikkia vaatteitaan riisunut?

Ja taas muistaa hän Joukon huudahduksen: »Auta, Kiesus armias!»—ja hänelle alkaa selvitä, mitä on tapahtunut.

Juuri kun oli tietäjäksi tulemaisillaan, velhoksi valmistumaisillaan!

Viha, kiukku ja pettymys käpristää kokoon Panun ruumiin. Hammasta purren, nyrkkiä puristaen, maahan kyyristyen ja siitä ylös ponnahtaen syöksee hän suustaan kirouksen, niin kimeän, että näkee omain silmäinsäkin säkeniä syytävän. Hän sadattelee syntymistään, sadattelee kaikkia haltijoitaan, jotka eivät mitään mahda, vaan antavat omalla uhrivuorellaankin vieraalle velholle vallan.

—Sinä Reidan salasuojelija ... sinä Kiesuksen kätyri...

Ei saa hän ääntä kiukultaan ... raastaa palasiksi kirjan ja heittää lehdet haltijan kuvan silmille, sylkäisten jälkeen ... tempaa rummun ja nujertaa sen murskaksi uhripaateen ... saa taas sanat suuhunsa ja huutaa:

—Kirottu sinä, kelvoton ... epäsikiö ... isäsi häpäisijä ... sukusi saasta ... sinne sinut manoan ... vuoren rautaisen rakohon, kahen kallion välihin ... kiru siellä kiusajainen ... paru siellä painajainen ... vuoren rotkoissa syvissä ... jost' et pääse päivinäsi, selkene sinä ikänä!

Saatuaan ilmaa keuhkoihinsa juoksee hän taas sinne päin, mihin Jouko oli paennut, hyppää kivelle ja kiljuu:

—Tuonne sun manoan ... kosken kuohuhun kovahan... Kivi on keskellä jokea, rautavanne ympärillä ... umpilukolla lukittu. Siinä on sija sinulle, jost' et pääse päivinäsi, selviä sinä ikänä ... kenenkänä laskemalla ... et sanalla suurimmalla ... et edes oman isäsi!

Hänen suunsa vaahtosi, tukka seisoj pystyssä, silmät tuijottivat metsän sisään, ja tietäjä vapisi vihansa hengen käsissä niinkuin nuo puut, joita sadekuuron kanssa tuleva ukkostuuli vimmatusti puisteli.

Hän alkoi väsyä vimmaansa, peloitti jo ukkonenkin, joka kietoi koko vaaran laen tuuleen, sateeseen ja salamoihin. Raskaasti hengittäen vaipui hän kivelle, veden valuessa alas täydeltä taivaalta.

Oliko hän poikansa kironnut? Oliko umpilukkoon kironnut? Ehkei se ollutkaan Kiesuksen hallussa? Ehkä oli oma haltijansa sitä heittänyt?

Panulle tuli hätä, hätä siitä, että oli lapsensa umpilukkoon loihtinut. Nyt se ei koskaan pääse siitä irti, nyt se on kaikeksi iäkseen kirottu!

Vielä kerran lähti hän etsimään ja vuorta kiertämään.

Kun saisi käsiinsä, koettaisi kirojen kahleet katkaista, koettaisi haltijat lepyttää, uhraisi kaikki parhaansa, vaikka omaa vertaan vuodattaisi.

—Jouko! huusi hän.—Tule pois, Jouko, älä pelkää! houkutteli hän.

Jouko makasi hiiskumatonna kahden kiven välissä tuuhean näreikön sisässä, aivan lähellä uhripaikkaa vuoren rinteellä, johon oli kaatunut ja jäänyt siihen makaamaan. Mielipuolena pelosta kuuli hän isänsä kirouksen, isänsä peruuttamattomat sanat, joiden alta ei kukaan enää kykenisi häntä päästämään. —»Auta, Kiesus armias, armias!» supisi hän vain.

Siitä hänet Reita päivemmällä löysi ja otti mukaansa.

Kun Panu tuli kotiin—turhaan Joukoa etsittyään ja kerättyään sitten kirjan lehdet ja kannuksen ja Reidan vaatteet ja ne taikamajaan vietyään, josta löysi tapetun käärmeen ja sen Joukon teoksi arvasi—oli jo ilta käsissä, ja lehmät ammuivat tarhan edessä. Emäntää ei näkynyt kotona. Orjatyttö tiesi kertoa, että hän aamulla ennen auringon nousua oli noussut ylös, pukeutunut ylleen ja kiirehtinyt pois, minne lienee mennyt, oli tainnut joku oveenkin kolkuttaa ja hiljaista supatustakin muisteli hän ulkoa kuulleensa. Kun tyttö katsahti ulos ovesta, näki hän kahden hengen soutaman venheen poistuvan kiireesti rannasta ja uhrivuoren suojaan katoavan. Lieneekö ollut emäntä veneessä ... sillä tiellään tuo oli vieläkin.

Panun kiukku, joka vain hetkeksi oli lauhtunut ja turhasta etsinnästä taas vähitellen noussut entiseen voimaansa, kääntyi nyt emäntää odotellessa häntä kohtaan. Saapui siihen Ilpotarkin ja sai tietää, mitä oli tapahtunut. Kertoi Panu hänelle asian, odottaen saavansa vahvistusta toivoonsa, ettei Jouko ollut

umpikiroihiin kirottu, että kirous jotenkuten oli kilpistynyt takaisin, että jotakin oli laiminlyöty ja että hän vielä tulee takaisin. Mutta Ilpotar virkkoi kuin ilkkuen:

—Olisit minua uskonut, kun jo synnyttyään sanoin, ettei ole pojasta tietäjäksi ... turhaan häntä kasvattelit. Ei naisestasi noidan äidiksi. Heikot olivat hänen verensä ... sinne nyt menivät molemmat... Eläisi nyt poika toisen naisen...

—Eihän ollut siinä edes eläjätä ... kuoli kuin kärpänen, vastasi Panu halveksivasti.

—Kuinka lienee kuollut ... tappoivat ennen vanhain tietäjain toivotuksetkin, mitä nykyisten tehnevät?

—Sitä aina puhut! kivahti Panu. Vaan sen sanon, että vaikk' olisi elänytkin, ei olisi ikänä tietäjää tehty! Ei siirretä suvusta toiseen Panujen tietoja, se tiedä!

—Pakosta se nyt siirtyy, kenelle siirtynee!

Panu nousi tuvan pöydän päästä, jossa oli istunut, niin kiivaasti kuin olisi vieraan aikonut ulos käskeä.

Silloin aukeni ovi, ja emäntä tuli sisään. Hän oli märkä ja saveutunut, tukka riippui pitkinä suortuvina kaulalla ja poskilla.

—Missä olet ollut? jyrähti Panu.

—Olinpa, missä olin ... mitä se sinuun!

Ensi kerran kuuli Panu vaimoltaan semmoisen sanan ja semmoisella äänellä. Hän hyökkäsi häntä vastaan, käsi ojona. Mutta emäntä huusi, astuen puolestaan hänkin Panua vastaan, huusi ihan hänen suunsa sisään:

—Poikaasi olin saattamassa!

—Joukoa?

—Joukoa, jonka olet hulluksi kironnut, umpikiroihiin kironnut. Reita tuli sanaa tuomaan. Poika houri ja höpisi. Ei tuntenut äitiäänkään. Käärmeen sanoi sisäänsä menneen, isänsä sanoi sen sinne ajaneen.

—Missä hän on? Mikset tuonut häntä tänne?

—Mikset tuonut? Ettäkö olisit vielä tappanut?—Enkä saanut tulemaankaan. Reidan matkaan lähti, papin luo sanoi menevänsä käärmettä ajattamaan.

—Mitä tietä menivät?

—Kysy arvaltasi, se tiennee.

—Pahat henget kimppuusi!

Emäntä nauroi:

—Ja minä viisi hengistäsi, haltijoistasi! Itselläni on paremmat! Niiden suojaan jos poikaasi kasvatin, ei olisi nyt sillä jäljellä, onneton. Miksen omaan uskooni neuvonut?—ja hän vaipui epätoivoisena penkille, kädet helmassa.

—Mihin uskoosi?

—Ainoaan oikeaan ja autuaaksi tekevään! Kastettu olen! huusi hän. Kastettu Valamon luostarissa! Sinne menen ja sinne vien Joukon, siellä parantavat! Siellä kirosi peruutetaan!

—Valehtelet siinä!

—Vai valehtelen! Katso tätä!—ja hän repäisi vaatteensa auki ja tempasi rinnaltaan ristin ja ojensi sen Panun eteen. En pelkää sinua! En ole milloinkaan pelännyt! Pappiakin autoin! Ruokaa lähetin! Kiitä minua siitä, ettei palanut Reitalan aholla. Vai olenko milloinkaan taikojasi tehnyt? Vai olenko pakanallisia uhrejasi uhrannut? Neitsyt Maarian nimeen—(hän risti silmänsä)—ja hänen poikansa Jeesuksen Kristuksen nimeen—(hän risti taas silmänsä)—olen karjan siunannut. Heitä olen palvellut, heille pyhää tuohusta polttanut, salaa olen sinulta pyhimyksiä palvellut, mene navettaan, niin näet!

Raivoissaan riisti Panu ristin hänen kourastaan, heittäen hänet samalla tuvan lattiaa pitkin karsinaan menemään.

Mutta kuin villitty kimposi emäntä sieltä ylös ja huusi ulos ilmoille vuosikausia pidätetyt

kärsimyksensä:

—Tapa minut! huusi hän Panun edessä terhentäen, tapa, niinkuin Annikin tapoit. Niinkuin Reidan tapoit! Niinkuin Joukon tapoit! Orjanasi olet pitänyt! Väkinen minut sinulle naitettiin! Paljon pyysit, et mitään saanut, et rahtuista rahoa, petyit kaupoissasi! Valamon kirkonkelloissa kelluu myötäjäiseni, ota sieltä, jos yletät!

Siihen katkesi emännän ilkkuna. Surkeasti uikahtaen vaipui hän hengetönnä lattialle saatuaan sydänalaan potkauksen Panun kengän kärjestä.

—Kuoliko se? kysyi Ilpotar. Räähkää, miten rääkkyi. Nyt siitäkin pääsit!—Eikä Ilpotar saanut ilon salamaa silmistään sammumaan. Mutta Panu karjaisi hänelle:

—Pois täältä, portto! Inhotat minua, epäsiikö sinäkin! Itkisit, et ilkkuisi!—ja heitti hänet ovesta ulos, niin että etehisen irtonaiset siltapalkit kolisivat.

XXXVIII.

Panu on matkalla Kontojärven markkinoille. Yksin hiihtää hän järven selkiä, viilettää hietaisia harjuja ja halkaisee suuria soita. Ei ole nyt miehiä mukana, ei ahkioita, ei nahkoja. Kun suurimmilla aukeilla taakseen katsahtaa, näkee hän ainoan seuralaisensa, vanhan Ilpon nyykkäisevän jäljessään.

Ei ole muilla miehillä ollut tänä vuonna asiata markkinoille. Ei tarvita heitä ahkioita vetämään, ei avuksi kauppaa tekemään. Huono on ollut riistasyksy, ja ihmeeksi vain orava varpua juoksi, vielä ihmeemmäksi pyy viidassa vihelsi ja teiriparvi koivun latvassa kukerti. Ei ole ainoatakaan karhua kierroksessa kevättalvella tapettavaksi, eivät ole ahmat, eivät ilvekset, eivät hirvet syyslumelle jälkiä jättäneet.

Minne on kadonnut riista?

Lappi on viljan vienyt, reitalaiset menivät ja veivät mennessään.

Panun syyksi on kaikki pantu. Mitäs karkoitti, mitäs syyttömiä ahdisti! Niinhän tiesi vanha taika, että paha perii, jos heidät sukupuuttoon hävität.

Tietäjä on Panu olevinaan, sen verran ymmärtää. Siin' on nyt kuninkaan metsästäjä!

Niin nurisevat miehet, kun toisensa tapaavat metsäpolulla ja reppu on tyhjä. Niin nurkuvat nuotta-apajallakin, kun tyhjän vesiperän nostavat, sillä huono oli ollut kalavuosi jo uhrikesänä, kun Jouko Kontojärvelle katosi, mutta vielä huonompi sitä seuraavana. Toteen oli käynyt Reidan miehen ennustus.

Toteen oli käynyt—täytyi Panunkin itselleen myöntää, ja monta muuta onnettomuutta oli tullut lisäksi. Joukon paettua ja emännän tapettuaan oli Panu kuin pahasti säikähtänyt otus, joka pelkää joka hetki vainolaisen käsiin joutuvansa eikä tiedä, mistä päin vihamies uhkaa. Liikkumatta mihinkään ja osaamatta mihinkään ryhtyä pysyi hän kotonaan jokaista outoa ääntä vavahtaen, säpsähti tuulenhengen humauksia vanhassa karsikkokuusessa, säikähtäen laiturilta tulevain lehmän ammahduksia ja ollen kuulevinaan käen kukunnassa ja palokärjen vihellyksessä ilkkumista ja ivaa. Kaksi vainolaista hän oli tuntevinaan päänsä päällä vaakkumassa: papin vaino yhtäältä uhkasi, Lapin vaino toisaalta. Kun yöllä silmänsä ummisti ja nukahti, oli kuulevinaan, milloin kirkonkellon ilmassa soivan, milloin Lapin noitien päänsä päällitse suhahtavan ja räähkämiehen metsän rannasta ilkkuen nauravan.

Se ilkkui hänelle kaikkien hänen hankkeittensa hukkaa: turhaan hän oli vanhan Reidan tuhonnut mitään voittamatta, turhaan hän oli kirkon kironnut, turhaan Lapin heimon karkoittanut, turhaan Annikin uhrannut ja monet uhri-elukat teurastanut. Nousi Reita poikansa haamussa haudastaan, vouti, mahtava ystävä, oli surmansa saanut, Kari väijyi hänenkin henkeään, tiesi, mitä pauloja Lappi punoi, ja pappi oli pojan vienyt, temmannut kuin Ukon pilvessä ilmojen kautta omalta uhrivuorelta. Irti oli päässyt Reidan paha haltija, jota ei koskaan ollut saanut oikein kesytetyksi, se se oli sen kiukun ja kiivastuksen silloin rintaan ajanut ja oman naisen surmaamaan saanut, ja lienee kaikki muutkin Lapin henget riistan kimppuun kiihoittanut ja sen näiltä mailta karkoittanut.

Ei tiennyt Panu, mistä apua etsisi, ei ollut taikaa, ei loihua, ei lumousta, jolla kaikki nämä vihat voitaisi. Kaikkia varauksia oli jo koettanut, ei osannut uutta ainoatakaan. Kysyi kysymästä päästyäänkin kannuksen mieltä, kysyi arvalta neuvoa, mutta ei helähtänyt paikattu kalvo, epäselvän

äänen antoi vanhain Panujen ennen niin tarkka taikakalu, poissa oli siitä voima, ja älytönnä töksähteli sammakko sinne tänne selvää antamatta.

Nälkä uhkasi Karjalaa, ja kaikki siitä Panua syyttivät. Huonosti oli kaskenkin käynyt. Uhrien aikana viime keväänä oli sitä koetettu polttaa, mutta satanut oli kaikkina uhrpäivinä taivaan täydeltä, ei oltu saatu uhrilihojakaan keitettyksi, ja vähän vain oli kärventynyt kaski, oksat ja havuneulat hiukan palaneet, mutta rungot jääneet siihen sikin sokin makaamaan. Ja se oli miesten mielestä merkki ja osoitus, että kaskeakin kaatamalla oli haltijat vihoitettu. Mitäs uhripäivänä hakattiin, mitäs Tapion tanhuvia syyttä suotta maahan kaadettiin! Siinä nyt nähtiin, ja sitä se käen kuolema ennusti! Jormapahan oli oikeassa, kun varoitti.

Nämä kaikki mielessään nyt, niinkuin ainakin, hiihti Panu samoja matkoja, joita ennenkin oli iloisessa hilpeässä miesjoukossa hiihtänyt, mutta ei kuulunut nyt Kuisman lauluja, ei urhojen pajatusta, ei ollut Jouko jälkijoukossa, josta häntä aina lempeällä silmällä etsi.

Ilpo siellä vain väännätteli, kutsumatta, asiatta oli mukaan lähtenyt. Tultuaan Kirovaaran juurelle päätti Panu häntä odottaa, itsekin vähän levähtääkseen.

Huohottaen tuli Ilpo ja kun saapui lepopaikalle, haki kaatuneen rungon ja siihen istahti. Kovin valui hiki ryppyistä otsaa myöten, ja väsynyt oli ilme silmissä. Paljon oli ollut huolta Ilpollakin viime aikoina. Kaikki Panun huolet ja kaikki moitteet, mitkä häntä kohtasivat, hän omaan poveensa painoi. Mutta enimmänsä kaikkesta hän sitä pahoitteli, että Ilpotar, joka aina ennen piti Panun puolta, nyt häntä moitti ja panetteli kilvan muun heimon kanssa. Ei uskaltanut hän siitä Panulle puhua, pelkäsi siitä häneenkin pahastuvan ja koetti itse olla sitä hartaampi ja nöyrempi. Mutta aina sattui väärään paikkaan Ilpon osanotto, aina olivat neuvot nurinpuoliset.

—Siinä on Kirovaara,—virkkoi hän, ylös vuoren rinnettä silmäten. Siellä tuonoissa talvena kirkon väen kiroisit. Taisit tehdä pahasti, kun kiroisit. Takaisin kirot kimposi.

Sitä Panu itsekin ajatteli. Mutta ei tahtonut sitä toisen suusta kuulla, astui suksilleen ja lähti painamaan eteenpäin.

Hiihtäessään sitä suota, jossa Jouko viime kerralla markkinoilta palatessa oli tielle uupunut ja tainnoksissa hangelta tavattu, päätti Panu mielessään, että poika jo silloin oli papin valtaan joutunut, että oli jo kirkolla kiro tarttunut ja siitä siemenenä itänyt. Jos olisi varaus voimakas ollut, jos olisit sen taiat ja temput ja sen nostamain vihojen synnyt tiennyt, ei olisi haltuunsa saanut. Mutta ei olisi ehkä sittenkään mitään mahtanut, jos ei olisi kiivaudessa kirotuksi tullut. Ei saanut sitä enää koskaan takaisin. Mutta olkoon, parempi, että ajoissa mätä oksa katkesi ennenkuin suureksi sukeusi ja koko heimon turmeli.

Jo oli turmellutkin. Tieto siitä, että pappi oli tietäjän oman pojan vienyt, ei ollut salassa pysynyt. Viime markkinoilla olivat miehet nähneet sen hulluna kuljeksivan ja isäänsä uhkailevan. Monenlaista arvelua ja arvostelua siitä kuului. Kömpelöksi tuomitsivat tietäjän, joka omaan poikaansa taikanuolensa satutti. Paljon olivat naiset emännänkin kuolemasta ulinaa pitäneet. Ja kesällä, kun kaikki miehet kalassa olivat, oli heitä lauma kirkolla käynyt pappia kuulemassa. Peittelemättä siitä Ilpotar Panulle kertoi, ilkkuen vielä, että on se yhtä hyvä tietäjä kuin sinäkin. Paremmat on uhritemput, juhlallisemmat menot, eikä aja naisiakaan uhripöydältä. Eivätkä uhkauksista huolineet. Olivat kuin lumoissa. Kuritutti Panu miehillä naisiaan, mutta he yltyivät vain siitä. Syyn kyllä tiesi Panu. Ja kirvelemällä kirveli tätä ajatellessaan hänen mieltään se, mikä niin usein ennenkin, että ollenkaan oli päästänyt puhumaan papin—silloin olivat lumot päässeet naisten veriin, ja silloin se oli virsillään heidän mielensä puoleensa viehättänyt. Salaiset oli sillä silmäykset, tehoisat taikansa, mitkä lienevät olleet, ja tuho oli tulossa, jos ei niiden perille pääsisi. Ei siihen kirot pystyneet eikä pilkka purrut.

Ja ikäänkuin vastaukseksi ja vahvistukseksi näille Panun omille ajatuksille virkkoi Ilpo, kun olivat tulleet sille paikalle, missä miehet tuonoissa talvena olivat yönuotiotaan pitäneet ja Kuisma jäniksen kolkannut:

—Ei olisi ollut ammuttava se jänis ... ehkä oli sen papin jänis ... eikä sillä häntä pilkattava. Siitä pääsi heti alussa yltyämään.

Mutta ei tahtonut Panu muiden kuullen mitään omaksi syykseen myöntää eikä omaa heikkouttaan tunnustaa. Ja hän sanoi Ilpolle:

—Herkeä noita ruikuttelemasta. Tiesin, mitä tein ... kun olisit sinäkin tehtäväsi tehnyt.

—Enhän arvannut tulen keskestä elävänä pääsevän.

—Et arvannut, kun saamaton olet, vaikka aina hoppuat ja hätiköit.

—Kun käskenet, niin vieläkin koetan ... vaikka oma henkeni menköön.

—Ja minun päähäni siitä syy syöstäisiin, ja koko markkinakansa niskaamme! Pysynet aloillasi!

Hääri Ilpo siinä nuotiota laittaen, unohti Panun pahan tuulen ja puhui ääneen ajatuksensa:

—Pahan edellä sen poikasikin kiroisit ja vaimosi...—Mutta kun hän näki Panun silmän leimahtavan nuotion takaa, jonka ääressä hän mietteisiinsä vaipuneena pää polvien varassa istui, peruutti hän puheensa:—Lienet tiennyt, mitä teit ... parhaasi teit ... niinhän oli tehtäväkin.—ja kun Panun mustan välkkyvä silmä häntä yhä seuraili, lisäsi hän:—Eivät sinulle mitään mahda ... vielä kaikki vihat voitat, voitat varmaan...— ja vasta sitten pääsi hän Panun katseen lumoista, jota ei voinut kestää enemmän kuin eläin ihmisen silmää.

Levätä olisi tahtonut Ilpo uuvuttavan hiihdon jälkeen, mutta kauan ei antanut Panu nukkua, kun ajoi jo ylös ja lähti taipaleelle, vaikkei vielä aamuruskokaan kuumottanut. Kohta haihtui Ilpo isännästään pimeässä ja sai yksin hiihtää haroa Kontojärveä kohti, jonne hänellä ei ollut mitään asiata, olihan vain lähtenyt, kun tiesi Panun lähtevän.

Mutta Panu oli, kirkonkylään hiihdettyään ja piilotettuaan suksensa harjun alle näreikköön lumen sisään, lähtenyt vakoilemaan, mitä siellä tapahtui.

Vaikka markkinaväki vielä oli yötiloillaan, näki hän, että niitä oli isot laumat jo aattona tullut. Rekiä, pulkkia, ahkioita ja suksia oli sekä talojen pihoilla että nuotioiden ympärillä ja joka haaralta kilisi hevosten kelloja ja porojen tiukuja. Panu tarkasteli rekiä ja pulkkia, jotka olivat nahkoja kukkuranaan. Rekien ja pulkkien muodoista osasi hän heti päättää, miltä ilmoilta ne olivat tulleet. Suven ja lännen ilmoilta oli jo suuri joukko, josta ennen tavallisesti oli ollut vain nimeksi, mutta Pohjanmaalta, Vienasta ja etenkin Lapista oli suurin osa. Ei ollut vilja metsistä kadonnut, muita oli vain maailmoita kierrellyt.

Erästä metsiköstä tuikki sammuvan nuotion tuli ja lähemmä hiipien näki Panu sen valossa muutamia miehiä peskit korvilla lumessa. Hän tarkasti pulkkia ja peräytyi äkkiä takaisin. Samassa karkasi koira haukkuen häntä kohti ja seurasi häntä pitkän matkaa jälle.

—Siit, Panu! kuuli hän huudettavan ja tunsi reitalaisen äänen, niinkuin oli jo tuntenut koiran, jolle hänen häpeäkseen oli hänen nimensä annettu, ja joka heti oli isäntänsä vihamiehen vainunnut.

Päästäkseen Panun käsistä kulki Panu voudin nientä kohden, jossa oli hänen entinen taikasaunansa, missä ennen avun tarvitsevia otti vastaan. Mutta ei tuntenut hän paikkoja entisiksi. Kaskeksi oli hakattu entinen haltijain pyhättö, ei ollut yhtä puuta jätetty, ja hävitetty oli sauna. Kiuasta vain kohosi vähän lumen sisästä, ja kun Panu jalallaan kopeloi sen ympärystä, nousi lumesta palanen hiiltynyttä seinähirttä.

Tiesi Panu kysymättä, kenen työtä oli tämä. Mutta ei olisi entisen voudin eläessä noin tehty. Papin ystävä oli uusi vouti.

Hän hiipi voudin talon lauta-aidan taustaa ja tuli portille, jota entisen voudin aikana äkäiset kahlekoirat vartioivat. Nyt ei ollut koiria eikä vartijoita, piha oli tyhjä, ja hiljaisessa talossa nukuttiin. Enempää ei Panu nähnyt, mutta jo siitä, minkä oli nähnyt, päätti, ettei olisi ystäväksi uudesta voudista eikä olisi asiata sen miehen puheille pyrkiä.

Hän lähti pappilaan päin. Siellä jo valvottiin, mutta pihalla ei näyttänyt olevan ketään. Hän teki kierroksen huoneiden ympäri ja lähenei metsän puolelta tuvan seinämää. Painaen kasvonsa ikkunaan näki hän papin pöydän päässä, ja lattialla seisoivat parvi poikia, joille hän puhui. Niitä valmistettiin kasteeseen, se oli sama toimitus, jonka Jouko oli nähnyt vakoilemassa ollessaan ja josta hän oli isälleen kertonut. Poikain takana uunin pankon edessä seisoivat joku selin ikkunaan ja sytytti pärettä liedestä; kun hän oli saanut tulen päreeseen ja kääntänyt panemaan sitä pihtiin pankon nurkassa, tunsi Panu poikansa. Kasvojen ilmeestä ja silmäin kiillosta näki Panu heti hänet mielipuoleksi. Hän supatteli jotakin ja naurahteli; ja kun pappi mainitsi Jeesuksen nimen, kumarsi hän niinkuin pojatkin. Mutta yht'äkkiä sattuivat hänen silmänsä ikkunaan, josta Panun silmä väijyi tupaan. Hän kävi levottomaksi, pälyi ympärilleen, mutta tempasi sitten palavan päreen ja syöksi ovelle ja siitä ulos huutaen:

—Pois pahahenki! Pois karvaturpa! Pois pahasilmä!

Panu on hypännyt pois ikkunasta ja näkee aidan taa kyyristyneenä Joukon juoksevan tuvan ympäri. Pappi tulee häntä kieltämään, ja Jouko selittää nähneensä pahan silmän, joka ikkunasta katseli. Mutta Panu hiipi pois kuin kettu, joka on tavattu pihanurkkia nuuskimasta.

Markkinaväki alkaa heräillä unestaan. Hiukan jo ruskottaa eteläinen taivaanranta, mutta vielä on pitkältä päivään.

—Lapin koirat minua terhentää ... oma poikani pahanahenkenä perästä ajaa!

Masennuksissaan seisoi Panu siinä, mihin oli suksensa kätkenyt ja mielti jo lähteäksensä. Jouko hänet näkisi ja tuntisi ja väelle osoitteleisi.

Silloin hän näki tulien kirkosta tuikkavan. Hän hiipi sinne ja huomasi, että kirkon seinissä oli luukkujen sijasta lasit, ja Reita kulki lasilta lasille toisen miehen kanssa kynttilöitä sytytellen. Kirkon oven edessä ja sen ympärillä seisoi jo mustanaan markkinakansaa.

Panu pistihe joukkoon ja kätkeytyi toisten suojaan kuulostaakseen heidän puhettaan. Ne puhuivat uusista kirkon ikkunoista, jotka oli viime kesänä tehty. Nyt oli siellä hyvä olla, kun ei tuullut eikä satanut sisään ja sai tuolla lailla sytyttää kynttilät, että voi alkaa aamumessun jo pimeään aikaan. Juhlallista ja komeaa oli miehistä, kun tulet kirkossa paloivat—ja kuninkaan itsensä lahja kuului olevan. Oli panettanut uudet lasit omaan kirkkoonsa ja nämä tänne lähettänyt uuden voudin mukana.

Eri miestä näkyi tämä uusi vouti olevan, eri miestä kuin entinen. Saivat siltä rauhan naiset, ja ystävää oli ja sovussa eli papin kanssa.

—Ei tästä saa Korpivaaran Panu puolusmiestä. Kohta tultuaan kuulutti, että jokainen, joka tahtoo, saa kiinni ottaa velhon, koska on poikansa hulluksi noitunut ja vaimonsa tappanut ja pappia koettanut elävältä polttaa, ja sata riksiä saa siitä palkintoa se, joka ottaa kiinni. Mutta kukapa häntä kiinni ottamaan, velhoa, mene tiedä, mitkä vihat viskaisi?

—Sen vihoista! Ei mitään taida, kun ei pelkää! kuuli Panu toisen äänen joukosta sanovan.

—Täällä kun sattuisi kiinni saamaan, kirkon luona, ei mitään mahtaisi, mutta ei ole hyvä kotiinsa mennä.

—Papin kanssa kun menee, niin minkäpä tehnee?

—Vaikka synkässä metsässä vastaani tulkoon!

—Kerran se kelmi kiinni pannaan!

Ne olivat nuorten miesten ääniä...

Silloin kalahti kello kirkon tornissa julistaen ikäänkuin vahvistuksen uhkauksiin. Ovet avattiin, ja väkeä tunki sisään niin paljon kuin sinne mahtui. Toiset jäivät ulos papin ja voudin tuloa odottamaan. Panu oli asettanut väkijoukon taa rappujen viereen, kirkon ovesta tulevan valon varjoon. Siinä ei kukaan häntä huomannut, mutta hän näki voudin ajavan rappujen eteen, nousevan reestä ja menevän kirkkoon. Pienenlääntä, keski-ikäinen mies oli vouti, ei ylpeillen tullut, vaan kehoitti suopeasti ja siivosti väkeä antamaan tietä. Kohta sen jälkeen soi taas kirkonkello, ja pappi tuli astuen kirkkoon. Äskeiset pojat ja parvi miehiä ja naisia seurasivat häntä. Naisten joukosta tunsu Panu joitakuita oman heimonsa naisia ja Ilpottaren. Ne tunkivat kaikki papin kanssa kirkkoon ja pääsivät sinne hänen jäljessään.

Joukokin ilmaantui kirkon rappujen eteen. Ei ollut hänellä enää entisiä vaatteitaan, Karjalan kuosiin tehtyjä, vaan kontolainen oli karvalakki ja turkin reuhka.

—Jouko hoi! huusi joku poikajoukosta. Mutta Jouko ei ollut kuulevinaan.—Etkö sinä kuule, Jouko? huudettiin taas.

—En ole Jouko! kivahti hän.

—Mikäs sinä olet?

—Henrikiksi olen kastettu!

—Etkä ole kastettu, pakanahan sinä olet!

—Ristitty olen nimeen Isän ja Pojan ja Pyhänhengen ammen!

—Isäsikö kastoi?

—Pappipahan! En pelkää, älä luulekaan, Panu on pahanniminen, kiersilmä karjalainen ... hui, hai, minä hyppäsin ... risti, raamattu ja aapinen ... isä meidän, joka olet taivaassa ... Ristin-Kiesus Maarian poika, en pelkää pahoja enkä piruja ... sinun pitää rikki polkeman käärmeen pää.

—Sinullahan on käärme sisässäsi?

—Älä valehtelee ... kirja on rinnallani, niin ei mitään mahda ... älkää tekään pelätkö ... sanokaa kolme kertaa: uskon, uskon, ja uskon! Se sana auttaa, kun kumarrat.

—Isäsi tulee ottamaan!

—Älä peloittele! Se kirosi umpilukkoon, mutta pappi aukaisi.

—Olkaa hiljaa! kielsi joku.

—Nyt ne veisaa!

Kaikki yhtyivät virteen, joka oli aloitettu kirkossa.

Panu oli kuullut ja nähnyt tarpeekseen ja vetäytyi pois kirkon seinän suojaan, hiipi siitä suksiensa piilopaikkaan ja iski ne jalkoihinsa kotiinsa lähteäkseen. Ei tahtonut hän päivän valkenemista odottaa, ei ollut hänellä täällä kauppoja tehtävänä, palkinto oli hänen päästään julistettu.

Hänen tiensä kulki kirkon peräitse ja hän pysähtyi hetkeksi vielä kuulostamaan. Virren veisuu oli lakannut, ja pappi saarnasi.

—Velhot ja tietäjät! ... kuuli hän Martti-papin saarnaavan... Kukistakaamme, kiinni ottakaamme!—enempää ei Panu pysähtynyt kuulemaan.

Ei ollut vielä aamu valjennut, kun Panu liukui pois Kontolan kirkonkylästä, jossa hänen esi-isänsä ennen vanhaan olivat isäntinä hallinneet ja jossa hän itse oli ylinnä miehenä markkinoilla liikkunut, mutta jossa hän ei nyt uskaltanut päivän koittoa odottaa, peläten satapäisen markkinaväen käyvän kimppuunsa, niinkuin koiralauma käy ketun kimppuun.

Mutta vielä on saloja ketun juosta, ja vielä on sudella luolansa! Ja kavahtakoot kanojaan!

Julmat tuumat mielessä myllersi, mutta ei ollut itselläkään vielä selvillä mitkä.

Ei ollut kotiin tulo Korpijärven tietäjän entisensä lainen. Ei ollut soihtuja hulmuamassa, ei katettu pitopöytä odottamassa, eivät lämpimät kädet turkkia riisumassa. Orjatyttö löylyn löi, ja yksin söi Panu kuivanutta kalaa ja jäähtynyttä huttua.

Mutta kun kylän miehet aamulla kuulivat, että Panu oli palannut markkinoilta, tulivat he tietämään, mitä oli tehnyt nälänhädän häätämiseksi. Oliko eloja ostanut etelän pohatoilta? Saataisiinko pian lähteä noutamaan?

Ei ollut mitään tehnyt, ei ollut ostanut; ei ollut, millä osti, ei, millä vaihtoi. Silloin kiivastuivat kiusautuneet miehet ja alkoivat Panua sadatella:

—Sinun tähtesi tässä nälkää näemme ... sinä vihoitit omat jumalat ja vieraat ... kaiken karjankin uhrielukoiksi omistit ja kaiken maailman syötäväksi tapatit. Eikä sinulla nyt sitä tointa, että eloa ostanut olisit!

—Itse ostakaa! On minulla oma tarpeeni!

—Ja millä ostamme? Kato on kaikesta, kato riistasta, kato kalasta!

—On Panulla rahaa, vaikka ei anna!

—Ottakaa, mitä on!

Miehet uskoivat, ettei ollut, sillä ei Panu tavaraansa piilottanut. Mutta kun aina olivat tottuneet siihen, että Panun täytyi auttaa, virkkoivat:

—Kun ei kyyne Panu apua antamaan, niin haemme muualta, miehet. Kontolan kirkolla on, ja sieltä annetaan.

—Sieltä ovat jo akkanne ottamassa, vastasi Panu pilkallisesti.

—Sinne menemme miehetkin!

He olivat jo ovella, kun Panu huusi heidät takaisin.

—Rahaa saanette! Vielä riittänee haltijain aarre tämän talven varalle. Teille kelvottomille haltijain uhrimaljan tyhjennän.

Hän otti tuvan nurkasta kaapista haltijan hopeaisen uhrimaljan, joka oli täynnä hopearahoja, ja tyhjensi sen pöydälle:

—Ottakaa siitä, kun iljennette!

Miehet katselivat epäillen toisiaan.

—Mutta jos haltija suuttuu? kysyi eräs.

—En minä ota syytä niskaani! epäröi toinen.

—Mutta minä otan! sanoi Panu.

—Sinä kun ottanet... Ja miehet täyttivät taskunsa.

Ylenkatseen ilme silmissä katseli Panu heidän jälkeensä. Mutta kun hän näki tyhjän maljan kumollaan pöydällä, vavahti hänen rinnassaan.

Hän puolustelihe sillä, että täytyihän hänen, täytyi haltijankin vuoksi, muuten olisivat menneet.

Mutta vielä hän haltijan aarteen kaksinkertaisena takaisin kiskoo. Ja olihan sitä ennenkin lainattu, esi-isäin aikana. Kasken hän ensi keväänä polttaa ja sillä maksaa, jos ei muuten voi. Siihen mennessä hän tinaa ja vaskea hopeana ja kultana haltijan eteen vuolee. Ei se sitä huomaa.

Mutta jos se sen huomaa, jos saa tietää, että typö tyhjä on maljansa?

Silloin saa Karjalan kansa väistyä Korpivaaran vaiheilta niinkuin oli saanut väistyä Kontojärveltäkin, kohta kun haltijan aarre sieltä hävitettiin—niin ennusti vanha tarina.

Mutta olihan toinenkin ennustus, joka tiesi, että kun heimo suureen hätään joutuu eikä muu auta, niin uhratkoon tietäjä viimeisen uhriharän, niin eivät mitkään vihat vaikuta. Ja vielä oli se viimeinen musta, suuri härkä uhraamatta.

Ja ehkä koittaisivat vielä ajatkin paremmat...

XXXIX.

Jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina ennen juhannusta istui joukko Kontojärven pitäjän reippaimpia nuoria miehiä pappilan vanhassa tuvassa katetun ateriapöydän ympärillä. Kaikki olivat aseilla ja matkatamineilla varustetut. Viinet ja jouset riippuivat olalla, vyöhystässä kirveet ja puukot, nurkassa oli pystypino keihäitä ja keskellä lattiaa rykelmä eväillä täytettyjä kontteja. Pöydän päässä istui Martinus Olai, hänkin matkavaatteissa ja aseissa. Vastapäätä häntä toisessa päässä pöytää istui Kari.

—Syökää, miehet! kehoitti pappi miehiään. Pitkä on matka ja hankala taival. Ei ole levosta eikä ruokailuista matkalla.

Mutta jo olivat miehet osansa ottaneet. Kun pappi oli ruokaluvun lukenut, jota kaikki muut paitsi Kari kädet ristissä kuuntelivat, nousivat miehet pöydästä.

—Näin olemme Karin kanssa miettineet, ilmoitti Martinus Olai ruualta noustua. Jakaudumme kahteen osaan. Toinen joukko sauvoo venheet, kaksi tai kolme miestä venheessään, Korpikosken niskaan Korpijärven päähän ja ottavat venheisiin lisä-eväitä. Toinen joukko meistä kulkee Karin opastamana maitse samaan paikkaan, missä yhdymme ja jatkamme matkaa venheillä Korpijärven yli Panulan kylään.

—Teemme niin!

Nuoret miehet olivat innoissaan lähtemään. Alussa olivat pitäjän vanhat miehet olleet vastaan retkeä, jota pappi saarnasi. Mutta kun hän nuorten miesten puoleen kääntyi, sai hän mielet liikkeelle, ja kun lähtö tuli, tarjoutui heitä mukaan enemmän kuin voitiin ottaa. Kauan oli siitä, kun oli sotaa käyty, mutta vanhat tarinat elivät ja mieliä palamaan panivat.

—Saipahan kerran tämäkin poika sotaan lähteä! huudahti nuorista miehistä muuan aseitaan tarkastaen.—Tuolla tapparalla...!—ja hän välähytti kirveensä terää.

Mutta silloin taas täytyi Martti-papin teroittaa matkansa tarkoitusta ja mitä varten oli tähän retkeen ryhtynyt.

Ei hän tahdo väkivaltaa käyttää, jos Panu hyvällä suostuu alistumaan ja mielisuosiolla pakanallisista menoistaan luopumaan. Ei ole lupa kenenkään verta vuodattaa, jos eivät ole siihen henkensä

puolustukseksi pakotetut. Mutta epäjumalain kuvat ja heidän haltijainsa puut hän tahtoo hävittää ja maahan hakata.

—Sitä varten tämän kirveeni kupeelleni sidon, ja suokoon Jumala, ettei minun sitä tarvitsisi ketään kanssaihmistäni vastaan kohottaa. Jos ei vastarintaa tee, saakoon Panukin rauhan, ja olkoon armo hänelläkin. En tahdo ihmisten kosta, vaan Jumalan kunniaa ja että hänen tahtonsa täytettäisiin ja hänen valtakuntansa voima tunnustettaisiin.

Kari loi pitkän tutkivan silmäyksen pastoriin, aikoi sanoa jotakin, mutta vaikenen kuitenkin.

Mutta Reita virkkoi:

—Vanginemme velhon ja murhamiehen.

—Mutta emme tutkimatta tuomitse! vastasi pappi. Se on voudinkin käsky!

Hän määräsi miehet viemään tavarat venheisiin ja poistui itse sill'aikaa heittämään viimeiset hyvästit vaimolleen.

Itkettynein silmin, mutta kuitenkin tyynen näköisenä kävi Anna-rouva hänen kaulaansa:

—Lupaa minulle, ettet kosta pahaa pahalla ... ole hänelle jalo ja lempeä, vaikka hän onkin sinulle pahaa aikonut. Lupaatko?

—Olisit kuullut, mitä äsken miehille puhuin ... aivan niinkuin sinun suustasi.

—Sitten olen rauhallinen. Enkä tiedä, miksi niin on, mutta nyt ei minua enää peloita jäädä yksin niinkuin ennen, sitten kun Jumala kuuli rukoukseni. Minä täällä istun ja odotan ja kudon ja ompelen. Tules tänne!

Ja hän vei miehensä piirongin luo, avasi laatikon ja näytti hänelle kapalokääröjä, jotka oli pinonnut laatikon nurkkaan; toisessa nurkassa oli lapsen vaatteita: myssyjä, sukkia ja paitoja.

—Minun on nyt niin vaikea lähteä ja jättää sinut.

—Mene nyt vain, ja Herra olkoon kanssasi.

—Jos sinulle jotakin tapahtuu?

—Ei minulle mitään ... minullakin on nyt suojelijani niinkuin sinulla.

Ja erotessa antoi Anna-rouva miehelleen valkoisen, kuvilla kirjailemansa liinan, jonka hän saisi ensimmäiselle pystyttämälleen Jumalan alttarikivelle levittää.

Miehet odottivat pihalla kontit selässä, valmiina lähtemään. Veräjän suussa istui Kari äänetönnä, synkkänä ja alakuloisena niinkuin ainakin. Kun hän näki papin tulevan ulos, vihelsi hän koiraansa, joka hänellä aina oli mukanaan, heitti keihäänsä olalleen ja lähti liikkeelle. Kuultuaan papin aikomasta retkestä Panua vastaan oli hän itse tullut tarjoutumaan oppaaksi, ja hänen neuvostaan oli retki päätetty juuri nyt tehtäväksi, jolloin Panulassa toimitettiin tavanmukaiset kevätuhrit.

Hankala ja vaivalloinen oli kesäinen tie läpi soiden ja korprien ja yli jyrkkien vaarojen. Kuljettuaan yön ja päivän saapuivat miehet toisena iltana Kirovaaran juurelle ja yöpyivät siihen. Vaikka nousu vaaralle oli vaivalloinen, eivät malttaneet olla sen laelle kiipeämättä, sillä siitä tettiin näkyvän Kontojärven kirkon ja toisaalta Uhrivaaran. Siinähan oli Panu kirkon kironnut, ja siinä se muka oli kumolleen hänen eteensä keikahtanut.

—Hän meidät kirosi, me hänet siunaamme!—ja saman kiven päältä, josta Panu oli länteen kironnut, luki pappi rukouksen itään, mistä pyhän Uhrivuoren laki kesäisen aamun paisteessa häämöitti, luki Isämeidän rukouksen ja Herran siunauksen, ja hänen miehensä seisivat avopäin ympärillä.

Mutta miesten silmät seurailivat järvien ranteita ja jokien varsia ja vaarojen rinteitä, ja kun pappi oli lopettanut ja lähdettiin liikkeelle, virkkoi heistä muuan:

—Jo on niittyjä, jo on kaskimaita!

—Ne ovat meidän! Ja minä en palaja ennenkuin olen kasken kaatanut. Siemenet on kukkarossa ... tällä retkellä hakkaan, poltan, vierrän ja kylvän, nuo rinteet kasvavat, vaikka puhtaaseen, ruopimattomaan soraan ripauttakoon.

Sama tuntui olevan muidenkin mieli, ja matkan kuluessa sai Olai heidän puheistaan selville sen, mitä eivät lähtiessään olleet ilmaisseet, että useimpain määränä olikin matkalle lähtiessä ollut kaskimaiden

anastaminen ja kaskien kaataminen, ja he olivat siihen luvankin uudelta voudilta hankkineet.

—Se kuuluu olevan kuninkaastakin mieleen, että metsiin halmeita tehdään, vaikka se entinen vouti petti Savon miehiä ja petti kuningasta, kun karjalaisten puolta piti. Mutta nyt kuuluu Panulan velhokin suuren suunnattoman kaskan kaataneen, mutta ei ole saanut palamaan.

—Mikä siinä oli, kun ei palamaan saanut?

—Heti hakattua joutui kiroihin kaski. Outo mies oli käen kaskan päältä ampunut, juuri kun onnea kukkui.

—On siinä pitänyt olla tarkka silmä ja varma käsi, kun ammuvas nuoli käen sydäimestä läpi korpikuusen latvaan!

—Liekö ollut oikea mies ... metsänhaltija lie ollut, joka salojensa kaadantaa kadehtien ampui onnen linnun.

Kari oli hiljentänyt kävelyään miesten tarinoidessa, mutta kun puheet muihin asioihin kääntyivät, kiinnitti hän taas kulkuaan, pysyen aina jonkin matkaa edellä opastettavistaan.

Kolmannen päivän iltana saapui matkue Panukosken niskaan. Yövyttiin siihen ja odotettiin seuraava päivä puolille päivin venhemiesten tuloa. Siitä astuttiin venheisiin, soudettiin se päivä pitkää Korpijärveä ja laskettiin illalla maihin Reitalan ahon alle. Saarien lomitse hiljaa soudellen oli päästy kenenkään huomaamatta aivan vastapäätä Uhrivuorta. Venheet vedettiin maihin, kätettiin rantametsän suojaan ja yö vietettiin niiden alla.

Mutta Kari oli lähtenyt yöksi tiedustelemaan ja vakoilemaan. Saavuttuaan kertoi hän, että oli tultu parahiksi uhripäivän aattona ja että huomenna olisi ensimmäinen suuri uhripäivä. Uhrkansaa oli kyllä saapunut, mutta tavallista vähemmän. Ei ollut tänä vuonna mitä uhrata, sillä tapettu oli talvella ruuaksi kaikki elukat.

Karin mielestä olisi nyt heti kohta, kun kylässä vielä nukuttiin, soudettava uhrivaaran alle, noustava maihin ja hiivittävä vaaran laelle. Siellä oli Panu vangittava. Vastarinnasta ei olisi isoa pelkoa, sillä aseettomina menivät miehet uhripaikalle. Siltä varalta, etteivät Panua hyvällä jättäisi, vaan lähtisivät kylästä aseitaan noutamaan, tuli miehistä toisten olla vuoren ja kylän välisellä kannaksella estämässä heitä sitä kautta talojen ja aseittensa turviin pääsemästä. Sitä varten, että sittenkin pääsisivät läpi murtautumaan, oli yhden tai parin miehen piilouduttava Panulaan ja pistettävä kostoksi talo tuleen, jos merkin saisivat.

—Reita on luvannut taloon piiloutua, lopetti Kari.

—Reita! huudahti pastori moittien ja kummastellen.

—Olisihan se meidätkin polttanut,—puolusteli Reita.

—Ei se ole kristillistä, eikä murhapoltto sovi niille, jotka tulevat evankeliumia tuoden.—Ja kääntyen Karin puoleen sanoi hän:— Uhrivuorelle menemme ja siellä hänet vangitsemme, mutta emme väijyen hänen kimppuunsa käy. Suoraan astumme esiin ja pahantekijän ja velhon tilille teoistaan vaadimme.

—Tee niinkuin tahdot ... sinun on karhusi kierroksessa, ja vasta kun siitä ulos murtautuu, on muilla aika ajoon lähteä omalla laillaan,— vastasi Kari.

Piilopaikkaan Reitalan aholle näkyi selvään kaikki, mitä Panulan pihassa toisella puolen saunaa tapahtui. Näkyi, kuinka uhrikansa sinne vähitellen kokoontui, kuului laulua ja soittoa, ja jono lähti liikkeelle vuorta kohti ja sinne sen rinnettä kiipesi. Silloin työnnettiin venheet vesille ja soudettiin nopeasti Panulan rantaan.

Panulan piha oli täynnä naisia ja lapsia, jotka uteliaina ja ihmeissään katselivat outoja tulijoita.

Tultuaan miestensä kanssa keskelle pihamaata virkkoi Martti-pappi:

—Herran Jeesuksen rakkautta ja Isän Jumalan rauhaa toivotan teille kaikille!

—Rauha sinulle itsellesi! vastattiin naisten joukosta.

—Miksi olette täällä ettekä tuolla uhrivuorella? kysyi hän.

—Eivät saa naiset tänä vuonna uhrivuorelle nousta,—vastasi Ilpotar. Niin on määrännyt mainio tietäjä ... arpako lienee sen sanonut, vai itsekö lienee keksinyt? Meistä saasta tarttuisi, ja meistä haltijan vihat viskautuisi. Se on meille rangaistukseksi, kun kävimme sinua Kontojärvellä kuulemassa. Uhriamme

tarjosimme, mutta eivät kelvanneet akkain uhrit. Eivät miestenkään uhrit muut kuin hänen omansa. Mustan vanhan härkensä haltijalleen vei.

—Seuratkaa minua, vaimot ja lapset, niin pääsette uhrista osallisiksi. Jeesuksen Kristuksen uhripöydälle ovat kaikki yhtä tervetulleet, miehet niinkuin naisetkin.

Hän aloitti virren. Reita oli löytänyt pihalta vanhan kanteleen ja alkoi sillä säestää. Kaikki papin miehet yhtyivät virteen, tapailivat sitä naisetkin, ja kohta oli koko jono liikkeellä uhrivuorelle.

—Ei mennä! epäröivät naisista muutamat uhriveräjällä ja alkoivat kääntyä takaisin.

—Nyt mennään! huusi Ilpotar ja astui ravakasti edelle.

XL.

Musta uhrihärkä seisoo nuoriin sidottuna ja pää jalkain väliin vedettynä, niska kyömyssä, silmät jurosti palaen ja sieraimet tuon tuostakin päristäen kahtaalle hajautuvan patsaan tuimaa sisua—vanha härkä, monen uhrimullikan kantaisä, jota on kauan säästetty, mutta joka nyt oli päätetty uhrata kaikkien tuhojen torjumiseksi.

Panu seisoo valmiina iskeäkseen kirveen härän otsaan, ympärillä seisovat miehet kehässä, kaikkien huomio on kiinnittynyt toimitukseen, kirves jo välähtää noustakseen, kun törmän alta, puiden lomitse astuu esiin Kontolan pappi ja hänen jäljessään muut aseelliset miehet synkkänä jonona.

Panun kirves laskeutuu hitaasti alas, toinen käsi tapaa härkää sarvien välistä ja jää siihen. Hämmästyen ja odottamatonta ilmestystä oudostuen hän ei saa sanaa suustaan, seisoo lyhyen hetken kuin kivettyneenä, jolloin pappi käy lähemmä ja laskee kätensä härän lanteelle.

—Mitä tahdot? kysyy Panu silloin tuimasti, vaikka hänen äänensä vähän vavahtaa.

—Tietänet kysymättäsikin, mitä tahdon, vastaa pappi rauhallisesti ja varmasti. Kiellän sinua uhriasi toimittamasta ja tulen vaatimaan sinua tilille teoistasi.

—Uhrini toimitan enkä ole sinulle velkapää tekemään tiliä teoistani. Irroita kätesi haltijan pyhitetystä uhrista!

Panu heilauttaa kirvestään.

—Laske maahan kirveesi! käski Martinus Olai.

—Pois täältä ensin! Pois kutsumaton pyhältä vuorelta!—Pois kätesi siitä haltijan uhria saastuttamasta!

Panu teki liikkeen sysätäkseen papin härän äärestä. Mutta kun Olai tynesti ja hätäilemättä ja varmasti vihollistaan silmäten irroitti kirveen huotrastaan ja antoi sen riippua kädessään kupeellaan, peräytyi Panu. Papin miehet olivat astuneet esiin ja asettuneet puolikehäksi hänen ympärilleen; Panun miehet olivat sitä mukaa vetäytyneet hänen puoleensa ja seisovat hänen takanaan. Heitä oli monta vertaa enemmän, mutta he olivat aseettomia.

—Kuule minua, Panu, en tahdo mitään paha sinulle enkä miehillesi!

—Mitäs sitten tahdot?

Pappi osoitti kirveensä hamaralla epäjumalan kuvaa ja pyhää puuta ja virkkoi:

—Tahdon syöstä maahan tuon saastaisen kuvan, jonka olet tuohon pystyttänyt ... tahdon kaataa kumoon tuon puun ja tuon tulen sammuttaa. Sinut itsesi kutsun kuninkaan käskynhaltijan nimessä vastaamaan murhasta, murhan yrityksestä ja velhoudesta. Ettei viatonta verta vuotaisi, kehoitan sinua olemaan vastarintaan rupeamatta, joka ei sinua mitään hyödyttäisi, sillä sinä näet, että miehesi ovat aseettomat.

Nyt vasta huomasi Panu, että hän oli yksin aseellinen ja että kaikki hänen miehensä olivat aseita vailla. Mutta hänen verivihollisensa oli hänen kätensä saavutettavissa, olisi siinä vain lyhyen hetken niinkuin kokko, joka tuokioksi pysähtyy yhteen kohti ilmaan ennenkuin saaliiseensa sieltä iskee—ja

hänen kirveensä tavoitti papin päätä kohti. Mutta lumottu oli ase ja lumottu käsi, joka sitä heilautti ... varren lyhenti vieras velho, oman kirveensä varren pitensi eikä terä ylettynytkään uppoamaan silmien väliin otsaan niinkuin oli tähdätty, vaan terä terään sattui, tulta iski ... ja ennenkuin Panu ehti uudelleen, hujahti papin kirves ja katkaisi nuoran, jolla härkä oli sidottu.

Härkä ryntäsi eteenpäin, heitti kumoon Panun, hajoitti miesryhmän hänen takanaan ja karkasi metsään.

—Sitokaa hänet! huusi pappi.

Ja ennenkuin Panu ehti tointua härän sarvista saamastaan iskusta, olivat Kari ja Reita ja pari muuta miestä hänen kimpussa ja väänsivät kirveen hänen kourastaan. Pappi karkasi kuvan kimppuun ja syöksi maahan sen yhdellä ainoalla iskulla, sirotti palavat puut uhripaadelta ympärilleen, potkaisi sitten hahlapuun kumoon, jolloin vesi isosta uhrikattilasta kaatui tuleen ja puhalsi poroa ja höyryä sakeana pilvenä ilmaan.

Panun miehet eivät tointuneet liikahtamaankaan ennenkuin kaikki oli tapahtunut ja Panu aseellisten miesten keskuksä rautaisten kourien pideltävänä.

—Auttakaa, miehet! kiljui hän, koettaen turhaan riuhtaista itseään irti. Käykää päälle! Tulkaa tänne!

Ilpo ja muutamat muut tempasivat käteensä, mitä sattuiivat saamaan, kiviä ja keppejä, mutta väistyivät ojona olevien karhukeihästen edestä.

—Heittäkää kivillä! huusi Panu.

Pappi oli hypännyt uhripaadelle ja huusi savun seasta kirvestään välähyttäen.

—Pysykää aloillanne! Ken kohottaa kätensä, saa nuolen rintaansa. Turha on teidän aseettomien miesten käydä meitä vastustamaan!

—Rientäkää kylään ja noutakaa aseenne! käsä Panu. Onhan teitä toista vertaa enemmän miehiä!

—Sulkekaa tie siellä! komensi Olai. Joka astuu askelenkaan, hänet hukka perii!

—Voi teitä kurjia raukkoja! kähisi Panu nähdessään, etteivät hölmistyneet miehet mihinkään ryhtyneet, ja koetti vielä kerran ponnistautua irti.

—Älkää päästäkö häntä!

—Kyllä pysyy! vastasi Kari ilahtuen.—Nyt pysyt!

Silloin astui pappi alas uhrikiveltä, heitti pois kirveensä ja meni miehiä kohti, jotka olivat vetäytyneet loitommalle pyhän koivun alle ja sen taa.

—Tulkaa lähemmä! sanoi hän lempeästi.—Ja naisille, jotka olivat puiden välistä tapausten menoa seuranneet, huusi hän:—Käykää tänne, vaimot, tahdon puhua teillekin!

—Pois naiset pyhästä uhritarhasta! huusi Panu.

—Nyt olen minä täällä käskemässä ... älkää pelätkö!

—Mennään, kun saadaan! virkkoi Ilpotar ja astui häpeämättä uhrikentän yli. Muut naiset hiipivät puiden taitse miestensä taa.

Silloin astui miesjoukosta esiin Jorma:

—Mitä meiltä tahdot? kysyi hän. Miksi meitä vastaan vihamiehenä karkaat ja uhrivuorta häpäiset?

—En teiltä mitään tahdo ... enkä *teidän* vihamiehenänne tule. Tuon noidan ja murhamiehen vihamies olen, mutta teidän olen ystävä ja teille rauhan sanoman julistan. Hän teitä villitsee ja oikean Jumalan luo tulemasta estää. Hän on teille puujumalan pystyttänyt ja sille uhraamaan pakottanut. Nyt on se kummitus kukistettu ja hänen uhritulensa sammutettu. Teidän tähtenne olen sen tehnyt, ettette helvettiin joutuisi ja siellä palaisi. Sillä se on perkeleen kuva ja helvetin tuli. Ei teidän häntä pelätä tarvitse, ei hän teille enää mitään voi. Eivätkä haltijatkaan, joita palvellette olette, mitään mahda, kun heti kohta heidät kirootte ja Jeesuksen Kristuksen armoon turvaatte.

—Emme hyviä haltijoitamme kirootte, vastasi Jorma.

—Uusi Jumala omistakaa!—sanoi Olai,—yksi ja ainoa, josta teille jo paljon puhunut olen ja josta tahdon teille kohta enemmän kertoa ... suuri on hän ja laupias ja kaikkivaltias, joka teille ajallisen ja

iankaikkisen onnen on antava. Tulkaa tänne lähemmä!

Ja vasten tahtoaan, tietämättä miksi, totellen ainoastaan hänen silmäinsä luontia ja äänensä houkuttelua, astuivat miehet muutamia askelia lähemmä, piiriään pienentäen.

—Älkää kuulko häntä! huusi silloin Panu papin miesten keskestä. Älkää jättäkö isäinne jumalia! Älkää salliko hänen häväistä haltijoita, joita palvelleet olemme. Tuho teille, jos sen teette! Kiesusta se teille tarjoo kuin saksa parempia tavaroitaan. Ei tule Kiesuksesta mitään hyvää. Ei muuta kuin rasituksia ja raskaita veroja!

—Itse sinä kansaa uhrilla rasitat! vastasi Jorma.

Mutta Panu huusi:

—Parastanne olen aina tarkoittanut, teille metsän otukset eteenne ajanut, teille kaupat käynyt, teitä tiedoillani, taidoillani auttanut! Hyväntekijänne olen!

—Sortajamme olet ollut, nylkijämme, pettäjämme! virkkoi Kari hänen takanaan.

Panu nyhtäisihe eteenpäin ja tempasi pitelijänsä mukanaan puun alle. Hän seiso nyt miestensä edessä, papin ja heidän väliin asettuen, ikäänkuin estääkseen heitä hänen haltuunsa joutumasta.

—Kaikki omani saatte! huusi hän... Varokaa itseänne! Se loihtii ja lumoo teidätkin ... naiset jo lumosi ja vielä miesten mieletkin kääntää. Vieras se on teille, velho ja viettelijä, minä olen kanssanne samaa sukua ja heimoa ... pois hänet ajakaa ja minut vapauttakaa! Jos minut hänen käsiinsä jättänette, kaikkien haltijain vihat teitä kohtaan kääntyköön!

—Itse olet haltijoita vihoittanut ja Tapion kiukkuun kansaa kohti yllyttänyt! vastataan hänelle.

—Aina olen metsän väkeä teille lepytellyt!

—Entäs kun aarteensa tyhjensit?

—Heimon hyväksi sen tyhjensin!

—Itse olet enimmänsä osan pitänyt!

—Kaikki saa Tapio omansa takaisin!

—Entä kun hänen ilveksensä ammuin pyhäältä vuorelta?

—En ole hänen ilveksiään ampunut!

—Kari tietää, hän puhukoon.

—Niin on kuin Jorma sanoo!

Kari kertoi, miten he Jorman kanssa olivat ilvestä ajaneet ja sen Panun ampumana pyhäältä vuorelta tavanneet.

—Semmoinen olet! lopetti hän.

—Tiesin, mitä tein,—vastasi Panu päätään nostaen. Haltijalta luvan hankin, haltijain tahdon tiesin. Minä kaikki tiedän, te ette mitänä. Ette omaa tuhoanne pelätä tiedä.

—Älä kehu tiedoillasi, vastasi pappi, astuen hänen eteensä. Et mitänä tiedä, vaikka kehut. Tiesitkö voudin koskeen suistuvan, kun sen suden suuhun Annikin syöksit?... Tiesitkö, kenen kiroisit, kun kirkon kiroisit?... Et omaa vaimoasi kristityksi tiennyt ... et tiennyt, ketä omasta pojastasi kasvatit, kun olit tietäjäksi kasvattavinas... Et tiedä vielääkään, kuka väärään viisautesi ohjasi. Tietäjä luulet olevasi, mutta on sinua parempi tietäjä, joka on hankkeesi häpeään saattanut.

Panu luuli, että pappi itsestään puhui ja saman luulon luki hän omiensa silmistä. Hänen katseensa arkiutui, hän räpytti luomiaan ja hänen jäsentensä pinnistys laukesi. Hän aikoi sanoa jotakin, mutta tunsin sanainsa voiman yht'äkkiä laimenneen. Tuon työtä se oli kaikki ... se se oli kaikki tiennyt ja tahtonut...

—Petturi olet, valehtelija, itsesi kehuja, et muuta mitänä! jatkoi pappi. Ja kääntyen hänen miestensä puoleen—Semmoista olette kuin esivaltaa totelleet, sen neuvoja kuin Jumalan tahtoa seuranneet. Jo on aika, että hylkääte hänet ja hänen oppinsa!

Miehet eivät mitään virkkaneet, mutta kysyvin silmin kaikki Panuun katsoivat.

—Ei teidän tarvitse hänen kostoaan pelätä, ei hänen silmänsä kiiltoa kammoa. Voimaton hän on oikean Jumalan edessä seisossaan ja hänen tuomiolle tullessaan.—Ja Panun puoleen kääntyen:—Lopussa ovat loitsusi, Panu, tehottomat taikasi. Olet rangaistuksesi ansainnut ja tuomiosi on valmis. Mutta en tahdo sinua Turkuun velhona poltettavaksi lähettää, jos kadut ja käännyt. Kiroo haltijasi, taikasi ja entinen menosi niinkuin kerran kirkon kirosit. Kun loihduistasi tämän puusi alla nyt luopua luvannet, kun sanonet näille, joita pakanuuden pimeydessä kuljettanut olet, että minua seuraavat, ja kun käskenet heitä tämän uhripuun maahan hakkaamaan, annan sinulle armon, sillä armon Jumala on Jeesus Kristus.

Mutta silloin kohensihe Panu taas ja virkkoi:

—En armoistasi minä. Enkä haltijoitani kiroo. Vaikkakin minut tuhonnet, elävät tietoni ja taikani... Haltijana henkeni kuoltuani kiertää. En käske haltijan puuta kaatamaan. Haltija puunsa asunnokseen tarvitsee. Sen alla on hyvä ollakseen. Pystyssä puu parempi kuin pitkällään.

Silloin tempasi pappi maasta kirveensä ja iski sen pyhän puun kylkeen. Naiset parahtivat, ja miehet hypähtivät pelästyneinä puun alta. Jorma huusi:

—Älä iske pyhää puuta! Ukon tuli sinut polttakoon!—ja hän kohotti vapisevat kätensä taivasta kohti.

—Tänne miehiä lisää! huusi pappi, ja kohta lenteli koivun kyljestä lastuja kahden kolmen kirveen iskuista, sinkoillen Jorman, Panun ja hänen miestensä silmille. Latva tutisi, runko ja oksat vavahtelivat niinkuin horkka olisi puuta puistanut, ja kohta kaatui se ensin parahtaen ja sitten isoa rytinää pitäen pitkäkseen maahan, vetäen ympärillä olevaa metsää mukanaan.

—Siinä on nyt haltijasi asunto!

Jorma naurahti:

—Ei haltija yhden puun varassa ... monet ovat vuorella puut! Yhden alta ajoit, toisen alle asetaikse. Jos olisi siinä vielä ollut, olisi tuli taivaasta sinut polttanut.

—Vuori palaa! huudettiin silloin loitompaa, jonne naisia oli paennut puun kaatumista pakoon..

Tuntui savua ja palavan pihkan kärskyä ilmassa, kuului ritinää, räiskettä, alkoi näkyä liekkejä runkojen välistä ja yht'äkkiä kurahti kulo kuuseen, hypäten siitä salaman nopeudella toiseen ja kolmanteen.

—Jo tuollakin palaa! Ympäriinsä palaa! Koko vuori palaa!

Kuivaan kvisammaleeseen, kanervaan, katajikkoon ja havupuihin tarttunut tuli, joka oli syttynyt uhripaadesta metsään heitetyistä kekäleistä, levisi nopeasti ja ajoi savua uhripaikalle. Huutaen ja parkuen karkasivat naiset tulta pakoon, miehet riensivät tulta kohti, sekä papin miehet että Panun miehet, näkivät, että sammuttaminen oli mahdotonta ja kiiruhtivat kohta kaikki alas vuorelta palamasta pelastuakseen.

Pappikin seurasi mukana, täytyen hänenkin rientää ulos savun seasta.

Häntä sysättiin takaa ja hän oli kaatua kumoon jonkun ohitse karkaavan edestä. Se oli Panu, joka kahden kesken Karin kanssa jääneenä oli ryöstäytynyt irti. Samassa karkasi Karikin jäljestä huutaen, että ottaisivat Panun kiinni. Mutta ei kukaan joutunut tulen tieltä paetessaan häntä auttamaan, ja Panu oli kadonnut jäljettömiin samoin kuin Karikin.

Kun kuloa pakenevat niityn yli juostuaan olivat kokoontuneet vuorta vastapäätä olevalle kalliolle, jonka alla Panulan talo oli, näkivät he koko vuoren yhtenä ainoana tulipatsaana, jättiläiskokkona, joka suitsusi savua ja kipinöitä ja lennätteli hiiltyneitä puitten oksia kauas sekä niitylle että järveen, johon ne sähisten putoilivat. Metsälintuja lensi rääkkyen ilmassa, jäniksiä laukkasi laumoittain niityn poikki, kettuja, ahmoja ja ilveksiä yritteli samaa tietä, mutta ihmisiä pelästyen heittäytyivät ne järveen ja uivat yli toiselle rannalle. Ei kukaan uskaltanut eikä ehtinyt ahdistaa metsänhaltijan elätteläimiä. Mutta mustaa uhrihärkää ei näkynyt tulevaksi. Sen oli haltija viimeisenä uhrinaan ottanut.

Yhä suuremmaksi yltyi palo, nieli ensin kuivat havumetsät kostealehtisiä lehtoja kierrellen, mutta ahmasi viimein nekin, laskeutui yhä alemma, hyökkäsi yli avopäiden kallioiden yhä kehäänsä laajentaen ja sen keskustaa, vuoren huippua, yhä sakeampaan savuun kietoen.

—On siinä kaski! virkkoi joku papin miehistä.

—Palaapahan se, vaikkei Panun kaski palanut.

—Se on sinä, kuka sytytti.

—Panu tulen manasi ... toista polttamaan kirosi, omat alueensa sytytti.

—Voi, kun olisi totellut, ei olisi pyhä vuori palanut! ruikutti joku naisista.

He olivat lapsineen turvautuneet pappiin ja juosseet hänen mukanaan Panulan pihan läpi. Nyt seisoiivat he kuin säikähtyneet lampaat kallion alla hänen jalkainsa juuressa. Pitkänä, mahtavana, ylikuonnollisena olentona seisoi hän heidän edessään keihääseensä nojaten, kasvoissa tuima, tuomitseva ilme.

Nyt oli koko vuori tulella alhaalta ylös asti, ja mustana ja paksuna kuin ukkospilvi seisoi savu taivaalla tyynessä ilmassa. Välistä peittyi aurinko kokonaan sen taa, niin että musta varjo kattoi maan, välistä paistoi se savupilvien hienotessa milloin punaisena, milloin keltaisena kiekkona niiden lomasta.

Naiset alkoivat itkeä ja valittaa, ja silmiään peittäen nyykähtivät heistä jo toiset maahan, polvilleen langeten.

Miehiä seisoi ryhmä vähän loitompana, ja he näkyivät jotakin neuvoa pitävän. Sitten vetäytyivät hekin lähemmä, ja Ilpo astui papin eteen. Vavisten hän virkkoi:

—Pyörtänet sanasi ... luulevat Panun palaneen, kun ei näy ... en tiedä, on saattanut lintuna pakoon lentää ... mutta ei tiedä hänen tulojaan. Eivät enää osaa hänen kostojaan pelätä ... ruvennet sinä tietäjän töille...

—Mitä puhut?

—Lue loihtu ... tee taikasi ... sammuta tuli ... estä edemmäksi leviämästä.

—Rukoile Jumalaasi puolestamme!

—Tuli palaa niin kauan kuin tahtoo—vastasi pappi totisena, mieli juhlallisena komeasta palosta, joka häntäkin kammotti.—Jumala sen aikanaan sammuttaa.

—Saaos sammumaan ... suuret lahjat sinulle tuomme ... pois peloitit omat haltijamme... Eivät ikinä takaisin tule ... sinun Jumalasi mahtavampi ... pyhän vuoren poltti ... älä anna enää talojamme polttaa ... teemme, mitä tahdot.

—Eivät talonne pala ... pidämme vartiota, etteivät pala. Rukoilkaamme yhdessä. Langetkaamme polvillemme!

Hän lankesi polvilleen, ja muut seurasivat mukana, mutta kun hän alkoi rukouksensa, kuului huuto:

—Panula palaa!

Savua nousi Panulan pihasta, ja kun pappi riensi sinne miehineen, näkivät he Karin heinähangolla heittelevän ympärilleen palavia kaislavuoteita, jotka oli päiväksi kannettu pirtin seinämälle. Hän heitti niitä tuvan katolle, aittain katoille ja kiidätti viimeiset saunan katolle. Kuivat tuohikatot hulmahtivat tuleen silmänräpäyksessä.

—Miksi teit tämän? kysyi pappi.

—Koston täyttämiseksi,—vastasi Karl kiiluvin silmin. Tulloon nyt takaisin tietäjä, tuhkana hänen tanhuansa pölisee!

Ennen iltaa oli Panula porona ja pyhä vuori mustana, suitsuavana rauniona.

XLI.

Useita päiviä peräkkäin saarnasi Martinus Olai kansalle kukkulalla, joka on yläpuolella entistä Panulaa. Kukkulan laella on tasainen kenttä kuin lattia, ja sen laitaan on hirsistä alttari kyhätty, jonka päälle on valkoinen liina levitetty. Liinan päällä, johon papin rouva on ristin kuvan ommellut, on kastemalja ja rippikalut ja raamattu. Sen edessä seisoo pappi ja puhuu levähtämättä aamusta iltaan, vastapäätä suitsuavaa vuorta. Iso on hänen äänensä ja kuuluu kauas ympäristöön, yli palaneen Panulan aina toiselle puolen salmen Ilpolan pihalle. Ei pääse kansa, joka oudon palon huomattuaan on rientänyt kaukaisistakin kylistä siitä selkoa ottamaan, hänen äänensä kuuluvilta. Jo metsiin tulevat vastaan virret,

joita puheen lomaan veisataan, ja järven selälle kaikuu soutajia vastaan saarnaajan sanat.

Ensin he uteliaina kauempaa kuuntelevat, sitten lähennellen ja viimein ympärille asettuen häntä hartaasti seuraavat.

Hän puhuu heille suuresta Jumalastaan, joka on maailman luonut ja kaikki, mitä siinä on. Hän puhuu paratiisista ja ensimmäisistä ihmisistä ja heidän lankeemuksestaan. Hän puhuu Hänen Pojastaan, joka oli ihmisten pahain töiden sovittamiseksi ja Isänsä vihan lepyttämiseksi itsensä uhrannut ja tehnyt kaikki muut uhrin tarpeettomiksi, joka oli manalaan mennyt ja kaikki pahat haltijat ja henget ja perkeleet sinne sitonut. Hän puhuu maailman lopusta, jolloin koko maailma on tulessa palava niinkuin tuo uhrivuori, ja viimeisestä tuomiosta, jolloin kaikki kuolleet haudoistaan herätetään ja iankaikkisen Jumalan kasvojen eteen asetetaan. Ne, jotka ovat kristityiksi tulleet, voivat silloin autuaiksi ja taivaan iloista osallisiksi tulla, mutta kaikki pakanat ja epäjumalain palvelijat hän syöksee iankaikkiseen kadotukseen, palavaan helvetin tulipätsiin, jossa on oleva itku ja hammasten kiristys. Mutta ei Jumala, joka heitäkin täällä erämaiden keskellä on ajatellut, ole tahtonut heitä iankaikkisesti kadottaa. Sentähden on hän lähettänyt hänet tänne heitä lapsiksensa tekemään ja pyhän kasteensa kautta taivaan valtakunnasta osallisiksi saattamaan. Uudet nimet hän on heille antava, uuden mielen ja uuden sydämen ja pesevä pois heistä vanhan saastan. Tulkaa tänne hänen kastettavikseen!

Ei kukaan vielä tullut, eivät mitään virkkaneet, kuuntelivat äänettöminä ja poistuivat verkalleen. Mutta keskenään puhelivat miehet siitä, mitä olivat kuulleet.

Hyvät sillä tuntui olevan jumalat ... laajat tiedot oli sillä tietäjällä, laajemmat kuin Panulla. Lieneekö enää omista haltijoista apua ... pois oli ne peloittanut, ei oltu osattu uhrivuorta palamasta estää ... suuttuneet jo iäksi lienevät. Ei osattu lepytellä, kun ei oltu ennen opittu. Tietäjän toimenä oli aina ollut haltijain hoito. Mutta nyt oli Panu niillä teillään ... lie palanut tai lienee pakosalla. Jos tulisikin takaisin, ei pappi sitä rauhaan jättäisi. Ei ollut Panusta enää tietäjäksi. Ei rauhattomuus lopu ennenkuin on Panu hänen käsissään. Ei ollut pojastaankaan eikä muille ollut tietojaan neuvonut.

Pahoin oli Panu monen asian tehnyt. Pahoin teki, kun kirkon kirosi—väärin oli hänen arpansa neuvonut, kun vihan tielle neuvoi—kun viinalla haltijata juotti: nyt se hänen oman talonsa poroksi poltti—ei olisi pitänyt Annikkia voudille antaa—ja aina hän isoja uhreja vaati. Tuhoksi oli ollut Karjalan kansalle hänen tietonsa! Uusittavat lienevät jumalat, toisiin tietoihin ja toisiin tietäjiin pitänee turvautua... Olisiko tuo pahaksi, jos papin kastaa antaisi? Jos ei ylen hyväksi, niin ei perin pahaksikaan. Hyvästihän Kontojärvellä elettiin, ei puutteista tiedetty, oiva oli heillä jumala, tietäjä ylen etevä. Ei uhria kysynyt, ei riistasta eikä kaupan saaliistakaan sille osaansa vaatinut. Olisiko kasteen ansiota kaikki tuo?

Ja siitä naiset pappia kiittämään. Missä tapasitte miehen, joka juhlallisemmin puheli, joka ryhdikkäämmin astui, joka hellemmin haastatteli, kun kahden kesken hänen puheilleen menit? Ei lehdoissa uhriaan uhrannut, tuvan oli haltijalleen teettänyt, ison ja avaran, ei sieltä naisiakaan ajanut, salli kaikkien uhripöytänsä eteen astua. Tuvan semmoisen ehkä tännekin teettäisi, siin' olisi haltijan hyvä olla kesänsä talvensa, ei hänen tarvitsisi puissa piileksiä, ei lumen alla värjötellä, aina olisi saapusalla, ja missä haltija viihtyy, siinä on hyvä olla hallittavainkin.

Mentiin taas aamulla varhain kuulemaan saarnaa Panulan kukkulalla. Uusia ihmeitä puhui hän jumalastaan. Kaikki tiesi ja kaikki taisi se, kaikkia näkymättömällä kädellä johti. Ei pudonnut varpunenkaan oksalta hänen tietämättään. Pilvien ja tähtitarhain takana istui ja hallitsi maita ja taivaita. Sieltä pani auringon nousemaan ja sen laskemaan laitto, siellä pilviä piteli, siellä tuulet ja sateet synnytti. Eikä ketään toistaan parempana pitänyt, rikkaan rukous oli hänelle yhtä otollinen kuin köyhän, lesken ropo yhtä rakas kuin pohatan uhri, antoi paistaa päivänsä niin hyville kuin huonoillekin.

—Tulkaa, tunnustakaa tämä Jumala, omistakaa hänet, kun vielä aika on, itsenne hänen lapsiksensa kastattakaa! Ei hän ketään pakota, ei ketään käskemällä käske. Mutta ei tiedä kukaan, milloin on ohitse hänen armonsa aika, milloin hänen pitkämielisyytensä päättyy. Ja silloin lyö hän kiinni armonsa oven, ja silloin kuuroille korville kolkutatatte. Ystävänä hän minut lähetti, en miekkaan enkä keihäaseen tarttunut, mutta kerran vielä hän vainolaisen luoksenne lähettää, pois täältä teidät korpiin karkoittaa, tulella ja miekalla ajaa; niinkuin ajoitte te Lapin miehet. Markkinatien teiltä kuningas silloin sulkee, markkinarauhan mitättömäksi julistaa, ja missä kulkenette, ojona on aina hänen kätensä teitä kurittaakseen. Kavahtakaa teitänne! Miettinette tarkoin, mitä olen sanonut! Huomenna mielenne ilmoittanette.

Eilen päätti hän virrellä puheensa, siunasi ja rukoili, ja lempeä oli ilme hänen silmissään. Nyt lopetti lyhyeen, tylästi astui alttarinsa edestä ja rypyssä oli hänen otsansa.

Miettivät taas miehet, totisina tuumivat, mutta kuta enemmän miettivät, sitä epävarmemmiksi

kävivät. Ilpo kysyi arpaa, kotikannusta saunassaan tiedusteli, mutta ei arpa mitänä tiennyt; palanut oli iso kannus, joka koko heimon asioissa neuvoja antoi, ja vapisi arpojan käsi. Poissa oli oikea arpoja. Ja mitäpä arvastakaan, valetta oli Panullekin ladellut...

Lähetettiin Jorman majalle miehiä neuvoa kysymään. Vanhahan oli äijä, honkia horisi, aina sitä Väinöään vatvoi, mutta paljon oli nähnyt, paljon kuullut ja monia mielessään miettinyt.

Tuli Jorma miesten neuvotteluun Ilpolan tanhualle ja näin puheli:

—Kun mieltäni kysytte, mieleni sanon. Ei ole usein Jormaa kysytty, viimeisen kerran nyt puhun. Varoitin vihan tielle lähtemästä, kielsin kiroten kulkemasta. Nyt kävi niinkuin käyvän ennustin. Toteutui Lapin miehen ennustus. Ei olisi pitänyt köyhän miehen majoja polttaa. Kukistettu on Panun tieto. Valetieto oli Panun tieto. Vihoitti omat jumalat ja vihoitti vieraat. Sotaa kylvi, sotaa niitti. Vainon vakoa kynti, vaino kasvoi, ja viha versoi. Pakosalla on itse, ja pakoteillä ovat hyvät haltijat. En luule näille maille takaisin tulevan. Ei tule Tapio kuloisille kankaille, ei Mielikki maille mehuttomille. Palanut on pyhä lehto, Tapion karjan suoja, ja Kontolan miehet täällä jo kaskimaita katselevat. Noin näin nykyiset asiat, vieläkö muita kysynette?

—Sano, käymmekö kastettaviksi?

—Käydä täytynee, kun esivalta pakon panee. Sama teille lienee luopioille, kenen jumalia palvelette. Väinön tiedon hylkäsitte, ainoan oikean annoitte ylö. Papin tieto toki parempi kuin Panun tieto. Ei puujumalia palvele, ei tyhmiä taikoja tekemään käske, ylähissä taivahissa hänen taattonsa asuvi. Hyvä on hänen virtensä, vaikkei Väinön virsien veroinen, teille välttäne. Tehnette niinkuin käskenee.

—Entäs sinä, Jorma?

—Minä en Väinöä kenenkään Kiesuksiin vaihda. Mutta en vastarintaankaan vanha kykene. Teen niin kuin Väinö teki. Näin teki Väinö: Kun Marjatan poika hänen mailleen tuli, purteensa astui, pois purjehti. Pois lähdin minäkin. Pois korpiin painun, on siellä kalaisia vesiä, joita ei vieras ole pilannut niinkuin nämä vedet pilaa, on siellä ansamaita, jonne loukkuni viritän, on kukkuloita ja vaaroja, joilla haltijalle uudet puut pyhitän. On kesää vielä kulkeakseni. Astun venheeseen, suvannot soudan, kosket sauvon, selät lehtipurjeessa viilettelen, kannakset kaitaiset yli kiskon. Haen hiljaisen poukaman, kuusen alle majani kyhäisen, siellä kanneltani soittelen, siellä laulujani laulelen, ja kun kuolen, on taivaani minullakin. Tahdotteko kuulla laulua Jorman taivaasta?

—Tahdomme, laula, laula?

Oli unohdettu pappi, Panu, palanut uhrivuori, kaikki tänaikaiset pulat, ja heruvin silmin ja hymyisin suin kuuntelivat miehet, kun Jorma lauloi:

—Lähin kerran kulkemahan, henki heikko heilumahan, parempihin pääsemähän, lähti polku pensastosta, ura kaita urkenevi. Kulin päivän korpimaita, rämehiä rämmiskelin, ahomaita toisen astuin, kuleskelin kannokoita, kolmannen keveitä maita, vuorten harjoja vaelsin. Luon ma silmän luotehesen, poikki maiden pohjoisehen. Paistavi aurinko ahoille, kankaisille kaskimaille, vaaralle iki-isolle, hohti huonehet aholla, loisti linna laitehilla, päädyt pilviä pitivät, ukset kulta kuumottivat. Päättelin taivaaksi Tapion, asunnoksi autuaitten.

Miten sinne päästäkseni, kuink' ylitse yltääkseni? Suo oli suunnaton välissä, rimpi rannaton edessä, vaanp' oli sujakat sukset, alla kuusen uuet kalhut, sujuivat sujumatta, ponnahtivat polkematta yli vetkien vesien, sivu märkien mätästen. Siitä arvata osasin, ett' oli sukset Luojan luomat vanhan vaarin veistelemät.

Yli suon on saatuani, märän poikki päästyäni, salot välkkyivät verassa, silkissä metsät siinti, kuuset kullassa kuhotti. Vaikk' oli syksy lähtiessä, tääll' oli lehessä lehto, koivut hiiren korvasella. Metsä haiskahti me'elle, simalle salo sininen, linnut lauloivat lehoissa, satakielet soittelivat; kepeästi jalka keikkui, virsu vaivatta kohosi, tie oli tuomin istutettu, kuja koivuon kaunistettu.

Siitä pää'yimme pihalle, kävin kullan kartanolle. Oli pihlaja pihalla, tuvan eessä täysi tammi, käki kukkui pihlajassa, toinen tammessa helisti.

Isäntä kukunnan kuuli, talon Äijä äänen tunsu, tiesi vierahan tulevan, kaukalaisen kerkiävän. Jopa vastahan tulevi, kynnykselle kepsahtavi. Pitkä on Tapion takki, valkopartaisen vakavan; käski käymähän tupahan, asuntoonsa astumahan.

Tuop' oli tammesta rakettu, uuni koko kalliosta, pöytä suuri seinämällä voilla, vehnällä katettu, parahilla piirakoilla, makoisilla mansikoilla.

Tuo olutta Aino-neiti, kantavi sulo simoa, käski juua jaksamahan, yllin kyllin ottamahan.

Vaan jo Äijä äännähtävi, vaari vanha virkahtavi:

»Terve sulle tultuasi, hyvä päivä päästyäsi! Tulevasi tiettiin, kylä lämmin laitettiin.»

Se oli tyttö Tellervoinen, vastat orrelta vetäisi, saattoi saunahan samassa. Saun' on suojassa sijassa, alla kuusen kukkalatvan, humisevan hongan alla; lähde kylmä lattiassa, toinen kuuma karsinassa, lautehet lasista tehty, poslinalla penkit pantu. Löipä löylyn löyhäytti, tupsahutti tuoksuvaisten, hieroi hellällä käellä, voiti hajuvoitehilla, valoi veellä lämpimällä, haalealla huljutteli, antoi paiat palttinaiset, sitoi vyöllä villaisella— suuta suikkasi lopuksi.

Siit' on saanut saunatuksi, ukko rähjän reilatuksi. Ukko on kuin uusi miesi, on kuni keväällä koivu, noron notkea närönen, tunki suonet suorituiksi, jäsenensä joustaviksi. Rinta riemua remahti, veret voimoa vavahti.

Tuosta tultua tupahan, jo on koolla kaikki kansa, aterjalla autuahat. Siin' on vanha Väinämöinen, laulaja iänikuinen, siinä seppo Ilmarinen, ylen taitava takoja, takomassa taivahassa, sekä lieto Lemminkäinen, kanssa kaunis Kaukomieli, viel' on kurja Kullervokin, kaikki on Kalevan kansa. Ei lopu leipä lestityinen, vaikka kuinka leikkoaisi, voi vähene vakkasista, vaikka kuinka viilettäisi. syötettynä, juotettuna Väinö virren veisoavi, sormin kannelta kokevi kiitokseksi kaunihiksi talon oivan antimista, Luojan lahjoista hyvistä.

Kun on laulu loppununna, veisattuna virsi kaunis, viepi vaaran viertehelle, kulettavi kukkulalle, sanovi sanalla tällä, lausuu tällä lausehella:

»Talo tässä on silloin tehty, kun on taivaskin taottu, tuoss' on pellot perkattuna kyntämättä kasvamahan. Tuoll' on salo saalihinen, aina runsas riistakorpi, erä tuomatta tulevi, ajamatta antauvi, kosket kuohuvat lohia, suuret virrat säynehiä, kilvan pyrkivät patahan tulevi lintu liikkumatta, kala jalan kapsamatta. Täällä ei laske luojan päivä, alene ei aurinkoinen, ain' on kesä kestävässä, aina armahin juhannus; lakastu ei lehti puusta, kummut kukkivat iäti. Hyvä täällä on ollaksesi, armas aikaellaksesi: lapset lapsina pysyvät, nuoret neiot neitosina, ukot ukkoina elävät, eivät vanhene enempi kaikki onnessa asuvat, iloiten ikänsä kaiken; ollos terve tultuasi, sa'at vuodet viipyllös!»

Vuoli lastun veitsellänsä, jopa aitta ilmaiseksi; siihen käski käyäkseni, ottoakseni omaksi.

Siin' oli aitta siisti huone, kaikkein armahin asunto kesäöinä kellehtiä; sirkka seinässä siritti, pääskyn pojat pää'yn alla, hiljaa tuulonen humisi, leyhytteli lännen henki.

On nyt ukon oiva olla, armas äijyen asua, ei ole huolta huomisesta, ei suruja syömen alla eikä maisia mureita; ilo mielessä asuvi, tyyni riemu rinnassansa taaton suuressa talossa, asunnoissa autuaitten.

—Minä lähden mukaasi, Jorma! huudahti Kari, kun Jorma oli laulunsa lopettanut.

—Lähdemme, Kari, ja äitisi mukaamme otamme!

—Ottakaa minutkin!

—Minäkin tulen!

—Minä myöskin lähden! huudettiin useilta eri tahoilta.

—Otamme, ken tulla tahtonee ... siellä on hyvä ollaksemme! virkkoi Jorma omasta laulustaan lämminneenä, niin että ylös istualtaan hypähti.

Useita nuoria, herkkämielisiä miehiä tarjoutui heti kohta lähtemään.

—Heti matkalle! Aseet ja tavarat kokoon ja kohta taipalelle!

—Lähdemme, ja hyvät haltijat Jorma mukaamme houkuttelee ... pahat tänne jääkööt!

—Huomenna taipalelle, kun tulla tahtonette! Minulla on jo venheeni valmiina!

Silloin kuului Ilpotar ylenkatseellisesti kysyvän:

—Joko heitätte talonne ja tavaranne? Laulajan loruja, ukko houkon hourehia!

Haihtui kesäöinen mielten hurmaus yhtä pian kuin oli tullutkin. Mielettöntä oli Jorman puhe, päätöntä

koko heimon lähteä hänen jäljessään korpeen kuolemaan ja paleltumaan. Noloina poistuivat neuvottelusta miehet eivätkä mitään yhteisesti päättää osanneet. Jorma yksin ja Kari äitineen katosivat niiltä mailta ja veivät Väinön viisauden mennessään.

Mutta seuraavana aamuna kokoontuivat taas kaikki papin kalliolle näkemään ja kuulemaan, mitä muut tekisivät. Ja kun pappi heitä kehoitteli lähemmä tulemaan, niin siirtyivät askeleen ja kaksi kerrallaan, ja yhä ahtaammaksi kävi kehä ja yhä paksummaksi kasvoi. Ja kun hän heidän keskellään seisten tervehti heitä kuin kasteelle tulleita, ei kukaan vastaan pannut. Ja kun hän kysyi:

—Uskotteko yhden Jumalan päälle, Isän kaikkivaltiaan, taivaan ja maan Luojan?—niin vastasivat he toinen toisensa mukana:

—Uskomme!

—Uskotteko Jeesuksen Kristuksen päälle, Hänen ainoan Poikansa, meidän Herramme, joka sikisi Pyhästä Hengestä, syntyi neitseestä Mariasta, piinattiin Pontius Pilatuksen alla, ristiinnaulittiin, kuolettiin ja haudattiin, astui alas helvettiin, kolmantena päivänä nousi ylös kuolleista, astui ylös taivaaseen, istuu Isän Jumalan oikealla kädellä, sieltä on tuleva tuomitsemaan eläviä ja kuolleita?—Sanokaa: uskomme!

—Uskomme! Uskomme, kun sanot!

—Uskotteko Pyhän Hengen päälle; yhden pyhän kristillisen seurakunnan, pyhain ihmisten yhteyden ja iankaikkisen elämän?

—Uskomme! vastasivat nyt kaikki yhteen ääneen, kerran siitä sanasta selville päästyään ja ikäänkuin peläten, että sen toiset toisia ennen omistaa ehtisivät.

—Ja tahdotteko kastetta tämän uskontunnustuksen päälle?

—Tahdomme.—Tahdommehan!

Ensin yksitellen, sitten ryhmittäin astuivat he esille kastetta saamaan, ja yhä suuremmalla voimalla veti puoleensa juhlallinen toimitus niitakin, jotka vielä vitkastelivat.

Ensimmäisenä tuli Ilpotar, papin eteen polvistuen. Viimeisenä kastettiin Ilpokin, vaimonsa esiin työntämänä. Ja ennenkuin päivä mailleen painui, olivat kaikki Panun heimon läsnäolevat miehet, vaimot ja lapset saaneet uudet nimensä, mikä Pietarin, mikä Paavalin, mikä Antreaksen, mikä Matheuksen, mikä Marian, Katariinan, Magdaleenan ... Luukkaan, Johanneksen, Timoteuksen—joita eivät kaikkia itsekään saaneet muistiinsa tarttumaan.

Mutta kun Martin Olai oli toimituksensa lopettanut ja rukouksen pitänyt, kääntyi hän kastettujensa puoleen ja puhui heille:

—Kiittäkää Jumalaa, joka teidän mielenne valaisi, jotka pimeydessä vaelsitte, kiittäkää kaikkivaltiasta, joka viritti uuden valkeuden teitä lämmittämään. Älkääkää surko sitä, että uhrivuoreenne paloi ja pahan tietäjänne talo meni poroksi. Sijaan kasvaa tuonne mustien honkien sijalle vihreä lehto. Tähän, tälle kukkulalle, jossa nyt seisomme, rakennamme uudelle Herrallenne huoneen, jonka kellojen soidessa entiset pahat haltijanne kauas kaikkooavat. Siinä te uutta Jumalaa palvelette ja hänelle kiitostanne kannatte. Kivi tämä, jonka ääressä olette kasteen pyhän sakramenten saaneet, olkoon perustus uuden Herran huoneen, jota Korpijärven kappeliksi kutsuttakoon. Tuohon, missä tietäjän talo ennen oli, siihen pappilan teemme, jossa keskuudessanne asukoon paimenenne. Usein tulen minä tänne teitä tervehtimään, teitä neuvomaan ja opettamaan. Jätän teille siksi aikaa opettajaksenne ja neuvonantajaksenne Reidan, joka teille pyhää kirjaa lukee ja lapsianne lukemaan opettaa ja teille ihania virsiä veisaa. Ei ole hän vierasta verta eikä outoa heimoa. Oma sukuanne on, veljenne on, jonka retket Jumala ihmeellisesti johti ja jonka mielen hän valaisi, että teitäkin valaista voisi. Viisaasti luuli Panu tehneensä, kun hänen isänsä tuhosi ja hänen talonsa poltti. Nyt ovat hänen hankkeensa häpeään tulleet, nyt on poika isän sijalle asetettu. Ihmeelliset ovat Herran tiet. Olkoon hän oppaanne salatuilla teillä, niinkuin hänen isänsä oli ennen, mutta oikeampaan opastakoon hän teitä, ainoan oikean Jumalan tuntemiseen, joka on Herra Isä Jumala ja hänen poikansa Jeesus Kristus. Astu esiin, Reita, ja virtesi viritä!

Reita astui esiin ja aloitti virren, jonka jo kerran oli Panulan tuvassa veisannut ja joka oli tuttu monelle.

Tyyni oli ilta, juhannusilta. Kirkkaana ja rauhallisena kimmelteli järven pinta, lempeänä muhoili metsä, sovinnolliselta näytti synkkä kuusinen korpikin. Niin oli, kuin olisi se virttä kuunnellut, ihastellen sitä kuunnellut.

Ja kun kirkkokalliolta kastettu kansa poistui, niin siltä tuntui mielessä monenkin kuin eivät vanhat haltijat ehkä olleetkaan vihastuneet. Ehkeivät vanhat jumalat uusia vierokaan, eivätkä uudet vanhoja vainoamaan käy? Ehkä sopivat Isä, Poika ja Pyhä Henki yksillä saloilla asumaan kera Tapion, Mielikin ja Nyyrikkipojan, jos hyvänä molempia pidetään. Sitäkö sovintoa kukkuivat käköset, sitäkö linnut visertivät?

Ja tämä ajatus täytti miesten mieltävain mielen:—Tänne tulemme, täällä uutta Kiesusta kumarramme ja häntä hyvitämme, kotona vanhoja haltijoitamme palvelemme, pahastumasta estämme!

Ei siitä toinen toiselleen virkkanut, kukin sen omana aatteenaan niin mielessään päätti ja salaisuutenaan säilyttää aikoi. Mutta miehestä mieheen ja mielestä mieleen se aate kukki. Ja ennenkuin Ilpotar toimituksen loputtua ja papin poistuttua kotiinsa lähti, hiipi hän kivialttarin luo ja sen päällä olevasta liinasta kaistaleen salaa leikkasi, otti kivipulloseen kastemaljasta vettä, kätki ne esiliinansa alle ja vei uhriksi kotohaltijalleen omaan uhrilehtoonsa, mieli hyvänä siitä, että hänellä nyt oli taikakalu, joka varmaankin kaikista pahoista suojeli.

Hyvillä mielin viileteli Martti-pappi miehineen alas koskia kotikirkkoa kohti, yksi mies airoissa ja toinen perässä, itse keskellä venettä istuen kaislavuoteella. Kaikki muut miehet olivat venheineen jääneet Korpijärvelle kaskia kaatamaan ja kalastamaan. Reitakin oli jäänyt uuteen toimeensa ja valvomaan rukoushuoneen perustuksen panoa.

Hyrskyen kiiteli venhe koskesta toiseen, ja nopeasti kului taival virtavissa suvannoissa. Yötä päivää riennettiin ja hyvän sanomain saatanta kulkua kevensi ja kiirehti. Olihan kaikki käynyt paremmin kuin oli alussa toivoa osattu. Ei vainotieltä tuhon tekijöinä palattu, ei ollut tarvinnut verta vuodatella, vaikka aseissa lähdettiin. Rauhan työ oli suoritettu, ja niin oli onni asettanut, ettei Panuakaan tarvinnut varmaan kuolemaan kuljettaa. Ei ollut kukaan nähnyt häntä, lieneekö palanut vai pelastunut. Kummin tahansa, Jumala itse oli hänet huostaansa ottanut, lieneekö tuominnut vai vapauttanut. Itsehän parhaiten tiesi. Ja iloista oli oleva kotona odottavalle kertoa, kun kysyy, pelokas ilme silmissään tulee ovella vastaan:—Hyvin kävi, niin hyvin kaikki kuin itse olisit ollut mukana!

Oli kai se pelännyt, oli kai unettomiakin öitä valvonut, vaikka vakuutti olevansa rauhallinen. Mutta nyt loppui ikävä. Hän oli tehtävänsä tehnyt, ehkä kohtakin palataan pois, haetaan toiseen paikkaan. Hän oli alun pannut, jatkakoot muut.

Jo hyrskyi venhe Kontokosken kuohuissa, läikähti vähän vaahtoista vettä sisään vouti vainajan padon päässä, rusahti venhe, ja varpelaidat longahtivat, mutta notkeana nuolena sujahti pursi suvantoon—ja siinä oli kirkko ahteella ja tuolla pappilan ikkunat illan auringossa rusottaen!

Eivät näe vielä kotona, eivät vielä niin pian odottaa arvaa, vai ovatko aikansa odottaneet ja hetkeksi lakanneet?

—Puhalla luikkuusi, perämies! sanoi pappi ja tarttui itsekin airoihin pikemmin järven yli joutuakseen. Perämies puhalsi pitkän iloisen huilauksen.

—Jouko siellä rantaan juosta kouhottaa! sanoi hän.

Ennenkuin venhe rantaankaan pääsi, huusi Jouko:

—Paha kävi pappilassa ... takaa ajoin, mutta en saanut kiinni. Ei sitä saa. Ei saa kääremättä kiinni kivikossa. Olisin polkenut rikki hänen päänsä ... en olisi pelännyt ... ei minun tarvitse pelätä...

Mutta outoja aavistaen riensi Martti pihaan. Tuvan ovella tuli piikatytty vastaan, silmät itkettyneinä, tukka hajallaan, esiliinansa purren. Papin nähtyään lyykähti hän kynnykselle ja purskahti äänekkääseen itkuun.

—Missä rouva on?

—Älkää menkö ... ei ole enää...

Enempää ei tyttö saanut sanotuksi.

Kun Martinus Olai astui sisään, näki hän vaimonsa laudalla lakanan alla, kädet suorina kupeilla, silmät ainaisessa unessa.

Kun tyttö sai puheensa takaisin, kertoi hän:

—Eilen aamulla lähti noustuaan jaloittelemaan ... kirkolle päin meni ... niin toi Rampa-Riitan äiti sanan, että rouva kuolee... Minä sinne juoksemaan, niin oli harjun rinteeseen lyykähtänyt polulle, joka lähtee viemään suurille saloille ... ruikutti ja sydänalaansa piteli ... minä juoksin miehiä hakemaan ja

kannettiin kotiin. Sitten se kuoli auringon laskun aikaan. Voudin naiset lakanan alle panivat. En tiedä, mikä lienee tapahtunut...

—Minä tiedän!—kuului ääni ulkoa ikkunan alta.

Se oli Rampa-Riitan äiti. Kasvot kiukusta harmaina ja silmät vihan tulta liekehtien kertoi hän:

—Näin, kun lähti, tuolta väijyin, vein sanan metsään, kun se ei uskaltanut kylään tulla ... nälissään oli, kun ei ollut syönyt kolmeen päivään ... ja ruokaa vein ja sanoin. »Nyt juokse! nyt kosta!» Neuvoin, minne mennä, ja riensin itse jäljestä. Siellä se kävelee kirkolle ja istuu lepäämään rappusille ... se tulee polkua myöten ja myhäilee itsekseen, mitä lie myhäillyt. Silloin hyppää Panu metsästä...

—Panu!

—Panupa tietenkin ... ja lyö käsiään yhteen ja karjaisee ... siihen lyykähti eikä siitä noussut. Siellä on nyt, missä Riittakin.

—Käärme se oli ... takaa ajoin, mutta en saanut kiinni,—höpisi Jouko.

Mutta hiljaa vaikeroiden vaipui Martinus Olai pöytänsä vastaan ja purskahti hillittömään itkuun.

XLII.

Kaksi miestä hiihtää ja hiihtää suurta ääretöntä aappaa valjun tähtiyön valossa. Väliin vetäytyy taivas hienoon pilveen, väliin kirkastuu pohjola, revontulet liekehtivät ja loimottavat, himmeitä varjoja lumelle luoden. Uupuneesti hiihtävät miehet niinkuin jo olisivat viikon hiihtäneet ja toisen viikon taival vielä olisi hiihtämättä.

Kaksi viikkoa ovat he jo hiihtäneet yhtä suoraa latua Lappia kohti. Parrat ovat jäässä, tukka kuurassa, hartiat valkeina.

Epäselvä on ahkion latu, viiman umpeen pyryttämä, jota noudattavat.

—Eihän se tulekaan joen pohja,—virkkää jälkimmäinen mies raukealla äänellä.

—Tuolla luulen olevan, missä metsän reunaa kuumottaa.

Monesti on näköhäiriö heitä pettänyt, mutta siinä se nyt tällä kertaa kuitenkin on joen pohja.

—Jos istahdettaisiin tuonne kiven suojaan, Panu? virkkoi taas jälkimmäinen mies.—Kovin painaa kontin viileke olkapäättäni. Onhan vielä yötä hiihtää.

—On yötä, on yötä, ei mitään muuta kuin yötä. Kolmeen päivään ei ole enää nähty auringon nousevan.

—Nousseeko meille enää milloinkaan...

He hiihtävät rannalla olevan kiviröykkiön luo, heittävät taakat olaltaan ja istahtavat kukin kivelleen.

—Kohtahan sanoivat tuolla lappalaiskylässä perillä oltavan. Tätä joen pohjaa kun hiihdetään, niin alkaa koski kohista. Kosken kahden puolen vaarat kohoavat, siinä on kylä, ja siinä se asuu.

—Niinhän neuvoivat.

—Siinä se asui jo silloin, kun Reita, vanha Reita, kävi täältä salatiedot saamassa.

—Luuletko *sinä* saavasi?

—Saadani täytyy. Rahan ahne on Lapin noita.

—Mistä rahoja sait?

—Eivät osanneet, Ilpo, aarrettani löytää haltijain vuorelta, vaikka lehdon polttivat ja taikamajani ja taloni.

—Missä ne olivat? Kontolan miehet kovin etsivät ja minultakin kyselivät ... puolet olisivat luvanneet.

—Siellähän olivat taikamajan nurkassa, Reidan vaatteiden alla maan sisässä. Olin palaa pelastamaan juostessani. Olin hukkoa, kun yli salmen uin.

—Uhrirahat otit? Et sano, minne kätkit?

—En sano.

—Oliko niitä paljon?

—Oliko paljon! Vielä on Panulla kahmaloittain hopeaa ja kultaa, vaikka menisin Venäjälle ja itselleni sotajoukon pestaisin. Ei sieltä miehet loppu ja halusta tulevat. Vielä kerran kirkko savuaa ja papin maksa höyryää. Vielä katuvat, jotka minut pettivät.

—Ethän omaa heimoasi vastaan?

Panu ei siihen vastannut, vaan virkkoi:

—Poltti taloni ja poltti pyhän vuoren ... olisi minutkin polttanut.
Pahasti petitte minut.

—Olisi lähdettykin rajan taa ennemmin kuin tänne. Sieltä sinulle apu pikemmin.

—Mahtava on Venäjän tsaari ... mutta ei ole vielä aika ... ensin on muita keinoja koetettava.

—Luuletko osaavan neuvoa?

—Jos ei se osanne, niin ei kukaan.

Ilpo solahuttihe lumeen ja koetti laittautua pitkäkseen.

—Älä nuku, kohta lähdemme,—sanoi Panu.

—Raukaisee niin, vanhuus jo vaivaa, ei ole ollut enää koko talvena entisiä voimia.

—Mitäs menit kastattamaan itseäsi, siitä sen sait rietan ruumiiseesi.

—Pesinhän pois kasteen ... pahasti oli tehty, lumotuksi saivat... Nyt ne taas ulvoo.

Kuului pitkä suden ulvahdus niinkuin jostakin korkealta ilmasta.

—Sudet ulvoo tunturilla, nyt ei olla enää kaukana, sen juurella on Lapin kylä.

Panu nousi suksilleen ja lähti joen jäätä hiihtämään, jättäen tavallisuuden mukaan Ilpon jäljestä tulemaan niin hyvin kuin taisi. Susia peläten ponnisti Ilpo perässä, minkä kykeni.

Ei noussut päivä sinäkään aamuna, vähän vain kajasti piilevän auringon rusko etelän ilmoilta. Kuului kosken kohina, ja latu nousi pian ahteelle. Siitä näki Panu edessään korkean tunturin hämmöttävän. Tunturin juurella kosken niskassa oli lappalaiskylä, josta tupruili savuja suippopäisistä kotarakennuksista ja kuului yhä kiihkenevää koirain haukuntaa ja ulvontaa.

Siinä on paikka, johon Panu on pyrkinyt, siinä kylässä asuu mainio Lapin noita, suurin kaikista tietäjistä. Siltä hän on saava ne sanat, ne tiedot ja taiat, joiden avulla vielä Kontolan noidan kukistaa ja oman heimon petoksen palkitsee.

Aarteensa säilöön saatuaan ja papin rouvan kuoliaaksi peloitettuaan oli hän kesän metsässä elänyt ja syksyn kalamajoissa asunut uusia tuumia hautoen. Puoli kosta oli jo suoritettu, toinen puoli vielä tekemättä. Oli aikonut kirkon polttaa ja pappilan, mutta takaa ajoivat voudin miehet, ja pois piti lähteä. Ilpon oli hän tavannut ja saanut kuulla kaikki, mitä oli tapahtunut. Kutsutti hän heimon miehet kokoukseen. Jotkut tulivat, useimmat jäivät pois. Tartutaan aseihin kaikki Karjalan kansa! yllytti Panu. Mennään miehissä Kontolaan, sytytetään kylä ja kirkko, surmataan pappi ja uusi vouti, hänen ystävänsä. Mutta eivät ruvenneet vastarintaan, pelkäsivät enemmän pappia kuin Panua. Uhkaili Panu, mutta eivät olleet uhkauksista milläänkään. Oli iso palkintokin Panun päästä julistettu, sata riksiä, Kontolan kirkossa kuulutettu ja Reidan toimesta siitä saloillemkin tieto levinnyt. Pois täytyi laittautua, ja Lappiin lähti Panu ensi lumien langettua hiihtämään. Sieltä hän ne saa myrkkytaiat, salatiedot, jotka Kontolan velhoon pystyvät, sieltä vihat viimeiset ostaa, joilla ensin papin tuho, sitten Reidan menettäjä ja viimein voudin. Ei silloin muiden apuja tarvita, itse kostonsa täyttää. Ellei anna tietojaan Lapin noita, elleivät tehoa ne, joita antaa, vielä on idän keino koettamatta.

Hän odotti Ilpoa hänen kanssaan kylään mennäkseen.

Jo olivat koirat kaukaa heitä vainunneet, yhä kiihtyi haukunta ja rähinä, kuta lähemmä tulivat. Miehet, lapset ja naiset pihalle pullahtivat, kuului kimeä, käskevä vihellys, koirat vaikenivat, ja murinaksi muuttui haukunta.

Satakunta henkeä seisoivat ja huusi ja hälsäsi viittilöiden lumessa majojen edustalla. Panu kävi rohkeasti heitä vastaan ja kysyi, missä majassa Lompsalo asui. Hän tahtoi heti päästä tietäjän puheille.

Ei kukaan vastannut, mutta sen sijaan sateli kysymyksiä hänelle itselleen. Mistä on? Kuka on? Kuka on tuo toinen? Mitä on kontissa? Onko Lapin kävijä? Verojako tuli vaatimaan? Oletko pirkkalainen, oletko pirkkalainen?

Niitä kihisi kuin muurahaisia ympärillä, ne tunnustelivat heidän vaatteitaan ja suksiaan ja konttejaan. Ja kun Panu sanoi, ettei hän ollut Lapin kävijä, ei verojen kantaja, alkoivat he kiskoa häntä kukin kотаansa ja nauroivat vain, kun hän heitä hätästi luotaan.

Panu ei tiennyt oikein, tekivätkö ne kiusaa vai osoittivatko ne ystävyystään. Mutta vastenmielisiä ne olivat hänestä, inhoittivat häntä, olivat kuin sammakoita, saastaisia limaskaisia olennoita, joita teki mieli potkaista, mutta joita ei kuitenkaan olisi voinut jalallaan koskettaa, joitakin ihmisten epäsiikioita, ääni kuin naisilla. Niiden tihruiset silmät kiiluivat viekkaasti ja salaperäisesti, vaikka nauroivat. Tässä joen ahteella, mustan, kuohuvan joen partaalla, joka lumisien rantojen keskellä vyöryi, olivat ne puolihämärässä hääriessään kuin joitakin rauhattomia henkiä, pahoja henkiä, Tuonelaan tulleita. Oliko hänkin tullut Tuonelaan sanoja saamaan?

Väsytys ja nälkä toi mieleen noita kuvia, hän pudisti ne pois, hätästi nenäkkäimmät ympäriltään ja käski neuvomaan itsensä tietäjän kотаan.

Tietäjän kота oli keskellä kylää, muita kookkaampi. Kun Panu astui sisään, näki hän keskellä kотаa heikon tulen, ja muu osa kотаa oli pimeä. Tulen takaa pisti häntä vastaan kaksi terävää silmää niinkuin pensaakaan takaa väijyvän pedon. Hänen silmänsä väisti kiiltoa, mutta keksi, minne vain katsoi, uusia samanlaisia silmiä kodan seinämiltä. Tietäjä itse istui tulen takana vastapäätä ovea ja kahden puolen häntä hänen seurueensa.

Ennenkuin Panu ennätti mitään virkkaa, kuului ukon ääni tulen takaa kysyvän:

—Vai tuli Karjalan Panu Lapin tietäjältä neuvoa kysymään?

—Mistä minut tunnet? kysyi Panu hämmästyen.

—Tiedän asiasikin. Tietoja hakemaan tulit. Omasi lopuivat.

—Lieneekö sinussa antajata?

—Tiedän tuonkin, mihin niitä tarvitset. Mutta istukaa, vieraat, ja nauttikaa, mitä maja matala tarjota taitaa.

Panu ja Ilpo istuutuivat poronahkalle tulen ääreen, ja kun he olivat pahimman nälkensä sammuttaneet, jota tehdessä tietäjä kyseli heiltä matkan tapahtumia, virkkoi hän:

—Tiedän asiasi, tiedän, mitä varten tulit. Mutta kertonet kuitenkin tarkalleen, mitä tahdot.

Panu kertoi asiansa ja mitä varten oli tullut.

—Mitäpä uhriksi haltijalle tehnet?

—Liekö viisikymmentä riksiä vähän?

—Iso on asiasi, paljon on tarvis tiedustella, pitkät taipaleet henkeni kulkea täytyy... Kun sata luvannet, niin paremman vastauksen haltija antaa.

—Sata on oman pääni hinta.

—Siihen haltija tyytyy. Kun päivän kilo katoa ja revontulet taivaalla syttyvät, silloin saanemme lähteä haltijaa kysymään.

Panu ja Ilpo vietiin toiseen majaan, ja pian vaipuivat uupuneet miehet uneen. Kun Panu herätettiin ja hän kutsuttuna tietäjän majaan astui ulos, liekehti revontulien loimo yli koko pohjoisen taivaan, ja tulikielet nuoleksivat taivaan kantta, välistä etelänkin ilmoille ulottuen. Ei kuulunut muita ääniä kuin kosken kohina, kaikki olivat äänettöminä majoissaan, tuletkin olivat niissä sammutetut eivätkä koiratkaan häirinneet hiljaisuutta haukunnallaan. Oli niinkuin olisi tietäjä koko maailman nukuttanut houkutelukseen henget liikkeelle. Panu koetti arvailla, mikä aika päivästä nyt oli, mutta ei päässyt siitä

selville. Saattoi olla yhtä hyvin ilta kuin keskiyö tai aamu.

Tuli paloi keskellä tietäjän majaa niinkuin äskenkin. Tulen takaa kiiluivat samat silmät ja samat silmät seinämiltä. Mutta nyt oli tietäjä puettu juhlaatteisiinsa, uuteen punaisilla nauhoilla ja helyillä ja poronkelloilla koristettuun peskiin. Edessään oli hänellä suuri arpakannus, ja hänen apulaisillaan oli kullakin jalkojensa välissä omansa, pienemmät. Kun Panu oli asettunut äskeiselle paikalle peurannahkalle, oven ja tulisijan väliin, nousi vanha tietäjä seisoalleen, kutsui kaksi miestä avukseen ja nosti kannuksen tulen päälle. Se oli suuri ja komea ja pohja leveä kuin tynnyrin pohja täynnä samaan tapaan tehtyjä kuvioita kuin Panulla oli omassakin kannuksessaan, mutta sitä mukaa suurempia kuin oli kannuskin. Jotkut merkit Panu luki ja selitti, mutta suurin osa oli hänelle outoja ja ihmeellisiä. Ja vähäpätöiseltä, mitättömältä, lapselliselta näytti hänestä hänen oma taikakalunsa tämän rinnalla. Tuommainen se jotakin tiesi.

Kannus kumahti, ja ääni pullahti siitä kuin maanalainen, kaukainen ukkonen. Toiset pienemmät kannukset säestivät keveämmällä kuminalla ja nopeampaan tahtiin, odottaessaan ison kannuksen ääntä, joka tuli aina vähän pitemmän väliajan kuluttua. Vähitellen tiheni ison kannuksenkin tahti, ja sitä mukaa pyrkivät pienet perässä. Joka kerta, kun tietäjä kannukseensa kosketti, värähti hänen ruumiinsa, ja hän heitti päätään; siitä laskeutui liikunta hartioihin, rintaan ja jalkoihin, ja viimein värähteli koko hänen ruumiinsa yhä kiihtyvän tahdin mukaan. Yht'äkkiä heitti hän ilmaan kapulansa, hänen vieressään oleva mies tapasi sen lennosta ja jatkoi pörrytystä. Tietäjä päästi suustaan pitkän valittavan ulvahduksen, johon pienten kannusten päristäjät yhtyivät, lakaten siksi aikaa päristämästä. Hän seisoi nyt vapain käsin, pää, vartalo ja jäsenet tutisivat yhä kiivaammin, ulvahdukset tulivat yhä tiheämmin, hän teki liikkeitä kuin olisi milloin lumessa paarustanut, milloin suksilla hiihtänyt, milloin porolla ajanut, milloin vettä uinut. Kannusten pärinä ja miesten joikuminen säesteli tietäjän liikkeitä. Panu ja Ilpo, jotka henkeään pidätellen seurasivat toimitusta, kuulivat miehen, joka oli heidän taakseen asettunut, kuiskaavan:—»Nyt se lähti haltijan luo ... nyt se hankia paarustaa ... nyt se sai sukset haltijalta ... nyt lähetti haltija poronsa vastaan ... nyt tuli joki eteen ... yli pääsee, yli pääsee...»

Pörrytys kiihtyi, joikuminen muuttui kiljunnaksi, tietäjä teki liikkeitä kuin lentääkseen, koko hänen ruumiinsa tutisi, ja hänen silmänsä säihkyivät puolihämärässä.—»Nyt se viimeisen taipaleen kokkona lentää ... tunturin laelle lentää ... nyt se tuiskahti alas, rotkosta sisään ... Tuonelaan.»

Kaikki kannukset, suuri ja pienet, pomahtivat pörryttimien yhteisestä iskusta ja vaikenivat siihen, kun tietäjä, niinkuin lennosta ammuttu lintu, kaatui suulleen maahan ja jäi siinä kädet hajallaan liikkumaton lepäämään.

Syntyi hiljaisuus, ei kuulunut hiiskaustakaan, koski vain seinän takana kohisi, se oli niinkuin olisi haltija haastellut.

—Nyt se on Tuonelassa ... nyt se sitä neuvoo.

Panun oli vallannut pelko, hän oli kuin pyhässä paikassa, hänen kätensä vapisivat, ja parta tutisi. Hän istui kuin syytetty tuomiotaan odottaen ... nyt ne haltijat hänen asiastaan haastelevat ... jos vainajat vimmastuivat, jos yht'äkkiä kaikki hänen kimppuunsa karkaavat ... jos tuo tullessaan tietäjä sieltä kaikki pahain laumat. Odotusta kesti, kauan hän viipyi, miehet kodassa istuivat hievahtamatta paikoillaan kuin kivipatsaat, silmät liikkumattomina kuin lasihelmet häneen tuijottaen... Lapsekkaat ovat hänen loihunsa näiden loihujen rinnalla, vähäiset voimansa, tyhmit taikansa ja leikkikalut kannuksensa.

Koira ulvahti majan seinän takana, tainnoksissa makaava tietäjä vavahti, heräsi vähitellen ja nousi pienten kannusten hiljaa rummuttaessa istualleen. Hänen vähän aikaa äänetönnä istuttuaan kysyi Panun ja Ilpon takana istuva mies:

—Mitä näit matkoillasi? Mitä kuulit kulkiessasi?

Ummistaen silmänsä ikäänkuin muistellakseen, mitä oli nähnyt, virkkoi tietäjä hetken kuluttua harvaksen ja vielä kuin houreissaan puhuen:

—Näin tekosi pahat, Panu, kuulin syyttäjäsi ... vihaa sinulle vainajat, hukkaa haltijat ... vanha mies, jonka takaa iskien tuhosit, tiennetkö, kuka on ... turvaton orjatyttö, joka koskeen karkasi ... vanha vaimo, jonka kuoliaaksi kolhit ... tiennetkö, keitä ovat ... nainen nuori ja hempeä, sukua suurta, jonka päiviltä peloitit ... tunnetko? ... oma kotihaltijasi, jota pilkkasit ... haltijan pyhän ilveksen tapoit ... haltijoitasi taitamattomien taikain kahleissa kidutit ... kaikki sinulle kosta kirkuivat ... apua antamasta epäivät. Mutta ei tule avutta Tuonelasta Lapin tietäjä ... vainajat voittaa ja vallitsee ... haltijat hillitsee ... keinot neuvoo, kenelle haluttaa...

—Neuvo ... neuvo! huohotti Panu hätäisenä.

—Ei sinulle neuvoani pitäisi ... olet sukuni vihamies ... heimoni vainolainen ... tyttäreni pojan tapoit.

—Neuvo ... ota, mitä tahtonet ... älä apuasi kiellä!

—En ota enempää ... pääsi hinnan sain.—Poistukaa, heimot! virkkoi hän sitten miehilleen, yhä enemmän horroksistaan selviten.

Miehet poistuivat, kota tyhjjeni, ja Panu jäi kahden kesken tietäjän kanssa.

—Papin tuhota tahdot? kysyi tietäjä.

—Papin tuhota, kirkon kukistaa ja entisen valtani voittaa!

—Kirkko on kirkkotaialla kukistettava!—Näistä tee taikasi: toukasta, joka kirkon seinäpuuta jäytää, vedestä, jolla kastaa, viinasta, jota verenä juottaa, ja leivästä, jota lihana syöttää. Ne sekoitat multaan, jonka kirkon kynnyksen alta kaivat. Tee pussi vaatteesta, jonka kirkon vaatteesta varastat, kätke se taikina siihen pussiin ja pussi rintasi päälle piilota, kierrä sillä kirkko kolmesti myötä- ja kolmesti vastapäivään, niin kirkon väen valtaasi saat, eikä pappi saa niitä vastaasi nostetuksi.

—Entäpä miten papin tuhoan? kysyi Panu malttamattomasti.

—Pappi on taialla tuhottava, mutta vaarallinen on papin taika. Tahdotko millä uhalla tahansa?

—Vaikka henkeni menköön!

—Tuhosit hänen naisensa ... tiedätkö, minne sen on ruumis haudattu?

—Kirkon lattian alle.

—Tule tänne lähemmä!

Tietäjä istutti Panun viereensä, kävi häntä kaulaan ja supatti jotakin hänen korvaansa.

—Niin tee, sanoi hän sitten ääneensä. Se taika auttaa, kun ei vain oma lihasi vastaasi nousse?

—Mitenkähän nousi.

—Kun ei vain oma veresi vastaasi kuohune?

—Kyllä vereni hillitsen.

—Sitten ei ole muuta tarvis.

Ei nähnyt Panu, koettaessaan painaa mieleensä, mitä oli kuullut, viekasta väijyvää ilmettä, joka noidan silmissä välähti hänen Panua tarkastaessaan.

—Et hänen sanojansa neuvo? kysyi Panu.

—Mitä sanojaan?

—Varjelusanojaan.

—Mitäs sanoilla? Taika on sanan veroinen.

—Hänen sanansa tarvitsisin, tuhosanansa. En ilman mitänä mahda.

Mutta vanha tietäjä kivahti:

—Kun ei tietoni kelvanne, mitäs tulit! Hae sanasi, mistä saat, minulta et saa!

—Älähän kiivastu...

—Minä henkeni uhalla tiedot Tuonelasta noudan, ja sinä minua neuvomaan!

—Suuret ovat tietosi, tarkat taitosi, en ole vertojansa ennen kuullut.

—Niin ovat, kun lienee sinussa niiden tekijätä,—murahti tietäjä. Vielä sinulle yhden sanon, lisäsi hän. Älköön kukaan heimostasi tietäkö täällä käyneesi.

—Ilpo tietää.

—Olisi saanut olla tietämättä.

Kun päivän kilo etelän taivaalla kuumotti, lähtivät Panu ja Ilpo hihtämään takaisin. Kotain edessä oli

sama joukko saattamassa heitä kuin vastaanottamassa, ja siinä teki niiden häärinä ja huudot ja rääkynä Panuun yhtä vastenmielisen vaikutuksen kuin hänen tullessaankin. Ne kättivät mikä mitäkin: hänen aseitaan, koristeita hänen puvustaan; tarttuivat hänen kauhtanansa liepeisiin, hyppäsivät hänen suksiensa kannoille. Panu hujahutti sauvallaan ja potkaisihe irti takiaisistaan. Mutta silloin karkasi kylän koiralauma hänen kimppuunsa ja räyhäten, häristen, ulvoen ja uikuttaen seurasivat ne pitkän matkaa kylästä.

Paluumatkalla muisteli Panu koko ajan hiihtäessään niitä taikoja, joita Lapin tietäjä oli hänelle neuvonut. Häntä kalvoi pelko, ettei vain mitään unohtaisi ja tekemättä jättäisi. Hän tiesi, että tietäjällä taikatehtäviä neuvoessa aina on jokin, joka on kaikkia muita tärkeämpi ja tehoisampi ja joka, jos tekemättä jää, panee kaiken pilalle eikä mikään vaikuta. Mutta ei sano tietäjä, mikä noista tehtävistä on se tärkein, eikä aina sitä itsekään tiedä. Ei ollut Lapin noitakaan neuvonut. Mutta Ilposta oli hän varoittanut.

Siinä se oli sala-ansa, siinä väijytys, se se teki tyhjäksi taikain tehon.

Ilpo hiihti perässä, minkä kerkesi, mutta alkoi huomata, että välimatka kävi yhä pitemmäksi, eikä Panu odottanut enää niinkuin ennen. Kun Ilpo hänet yöpaikoissa saavutti, oli Panu äreä ja harvasanainen ja alkoi viimein valitella, ettei pääse kulkemaan niinkuin tahtoisi.

—Väkisin mukaani työntäysit ... vastuksen vain sinusta sain. Sinua varrotessani haihtuu taikain voima.

—Eihän sinun minua odottaa tarvitse, tulenhan jäljessä niinkuin voin, vaikka jättäisitkin, kun vain yöpaikassa odotat, virkkoi Ilpo kuin anteeksi anoen.

Ja väärin hän teki mielestään, kun tietäjää niin viivytti ja hänen hankkeitaan häiritsi. Eikä olisi yöpaikassakaan odottamaan pyytänyt, elleivät sudet olisi peloittaneet. Kohta Lapin kylästä lähdettyä ja koirain heistä erottua olivat ne hiihtäjiä seuranneet—oli niinkuin olisivat kylän koirat susiksi muuttuneet—ensin loitompaa, sitten yhä lähennellen ja yhä isommaksi laumaksi kasvaen, ja yöpaikoissa niitä loikahteli nuotion ympärillä, palavat silmät harvan metsän sisästä liekehtien niinkuin ne silmät tietäjän majassa. Lienevät Lapin noidat susiksi tekeyneet, lienee noita neuvojaan katunut ja lähtenyt hurttana hätyyttelemään.

Eivät kuitenkaan vielä kahden miehen kimppuun uskaltaneet, kun toisen nukkuessa toinen piti tulta vireillä. Mutta yhä rohkeammiksi kävivät, eivät enää ainoastaan yöpaikoille ilmaantuneet, vaan jo päivän aikana liikkeellä ollessakin näyttäytyivät, latua myöten pitkänä jonona juosta jolkutellen.

Oli vielä yksi yö taivas-alla vietettävä, yö viimeinen, ennenkuin asutuille maille ehdittäisiin. Sinne kun kerran päästäisiin, ei olisi Ilpolla hätää, levähtämään jäisi ... hiihtäköön sitten Panu yksin edeltä.

Ilpon ihmeeksi yöpyi Panu tavallista aikaisemmin, teki nuotion aavan suon päässä olevalle metsäiselle kukkulalle, sanoi valvovansa iltayöstä ... nukkukoon Ilpo ensin, kun on väsyneempi ja nouskoon sitten susia vastaan valvomaan aamupuoleen yötä.

Ilpo nukkui tulen viereen. Sudet olivat koko päivän olleet näkyvissä ja kuuluvissa. Kerran olivat jo ympäröineet Ilpon, ja jos ei Panu huudon kuultuaan olisi hätään joutunut, olisivat päälle käyneet. Vaivoin oli nälkäiset pedot saatu kaikkoamaan, mutta huomenna kai tulevat takaisin. Ei ehkä auttaisi enää kahdenkaan miehen vastarinta.

Ilpo nukkui kyljellään havujen päällä sukset pystyssä päänsä pohjissa, kuorsasi raskaasti eikä herännyt, vaikka Panu häntä jalallaan kosketti. Se nukkuisi mistään tietämättä ja mitään kuulematta aamuun asti. Mahtaisiko saada hereille sittenkään, kun tuli hänen aikansa valvoa? Ja jos heräisikin, olisiko vartion pitäjätä, eikä nukahtaisi tänäkin yönä niinkuin oli viime yönäkin nukahtanut, nuotio sammuisi, ja siinä olisi susilauma kimpussa, kumpaisenkin suuhunsa söisivät.

Kastettu ja luopio! Oli kerran pettänyt, voisi pettää toistenkin. Kertoisi kuulemansa akalleen, akka papille.

Panu päätti lähteä ja jättää Ilpon nukkumaan. Hän otti Ilpon sukset, satoi ne yhteen ja pisti kärjet tuleen. Tervattu pikeytynyt puu syttyi ja alkoi roihuta kuin paras tervassoihutu. Sitten hajoitti hän nuotion ja sammutti kekäleet. Sen tehtyään hyppäsi hän suksilleen ja puhalsihe alas kukkulalta aavalle suolle. Susilauma hyökkäsi metsästä hänen jälkeensä, mutta pelästyi palavaa soihtua ja loikkasi takaisin.

Kun Panu suon yli hiihdettyään tuli toisen kukkulan juurelle ja alkoi kiivetä sen rinnettä ylös, kuuli hän toisesta päästä suota tappelevien susien rähinän ja arvasi, että ne riitelivät saaliista, jonka hän oli heille jättänyt.

Kukkulalle tultuaan kuulosti hän vielä kerran ja käänsi sitten suksensa niitä ilmoja kohti, missä tiesi Kontolan kirkon olevan ja missä hän oli taikansa täytäntöön paneva.

XLIII.

Ovat taas markkinat Kontolan kirkolla, on yö vasten ensimmäistä markkinapäivää. Yö on pyryinen ja pimeä, ja kaikki markkinaväki on vetäytynyt joko kattojen suojaan tai puiden alle metsään nuotioiden ääreen.

Panu on tehnyt kaikki ne tait, jotka hän Lapin tietäjältä on saanut tehtäväkseen. Hän on hakenut toukan, joka kirkon seinäpuuta kalvoi, on palkannut Rampa-Riitan äidin hankkimaan kastevettä, ehtoollisleipää ja viiniä ja sekoittanut ne multa, joka on kirkon kynnyksen alta kaivettu. Kätkettyään ne alttariliinasta tekemäänsä ja samalla tavalla saamaansa pussiin, on hän ryhtynyt siihen, mitä tietäjä oli kuiskaten hänelle neuvonut. Hän on kolmesti kirkon kiertänyt, pistänyt oven alle kolme kukon virkahöyhentä, polkenut kolme kertaa jalallaan ja kolmesti oveen sylkäissyt sitä avatakseen. Mutta ei ole ovi auennut. Sisään päästäkseen hän on silloin houkutellut Rampa-Riitan äidin kirkkoon piiloutumaan ja sisäpuolelta avaamaan ikkunaluukun säpin.

Panu on valinnut toimilleen yön, jolloin kuu on pimeimmillään, niinkuin Lapin tietäjä oli neuvonut. Kenenkään huomaamatta on hän piileksinyt Rampa-Riitan äidin maasaunassa. Levotonna odottaa hän siellä vaimoa, jonka on lähettänyt kuulostelevaan ja vakoilemaan. Vaimo tulee ja ilmoittaa, mitä on nähnyt. Ei ole enää ketään liikkeellä, kaikki ovat vetäytyneet tuiskua pakoon, joka on niin sakea, ettei näe kämmentä eteensä. Voutilassa nukutaan, mutta pappilan tuvassa tuikkaa tuli, ja Jouko seisoo oven edessä polviaan myöten lumessa itseksensä haastellen.

—Mitä se siellä? kysyy Panu levottomasti.

—Aavistaisiko mitä? Mielipuolilla on ne ilmoittajansa.

—Näkikö sinut?

—En tiedä; en luule nähneen.

—Mene vielä vakoilemaan, missä Jouko on.

Hetken päästä tulee vaimo takaisin ja ilmoittaa, ettei Joukoa enää näkynyt.

Panu hiipii ulos ja kiertää kauaitse kirkon ikkuna luukun alle. Hän avaa luukun, työntää ikkunan sisään ja kiipeää kirkkoon. Penkkien välissä haparoiden tulee hän käytävälle, lähestyy jalallaan eteensä tunnustellen kuoria, on kaatua alttarin kynnykseen, astuu sen yli, seisoo alttarin edessä ja kopeloi sen päältä niitä kaluja, joilla häväistys on tehtävä. Näin on tietäjä kuiskaissut ja sanat kaikuvat yhä hänen mielessään:—»Siinä on neliskulmainen kapine, nostat sen maahan ja astut sen päälle. Pitäisi olla malja, vaatteella peitetty ... ota se käteesi ja häpäise se.» Siinä ne ovat, raamattu ja sen päällä ehtoolliskalkki. Hän iskee tulta ja sytyttää kynttilän, joita on eilisen messun jäljeltä useampia alttarilla. Sitten tekee hän niinkuin oli tehtävä, laskee raamatun maahan ja astuu sen päälle; ottaa kalkin ja häpäisee sen. Nyt on tehty ensimmäinen kirkkotaika, on Kiesuksen kaluja häväisty. Eikä kuulu kirkon väkeä hätään tulevaksi —pelkäävät, eivät uskalla!

Toisen taian neuvoi Lapin noita tämmöisen:—»Sen ensimmäisen huoneen takana on toinen huone, pienempi. Sinne mene, sieltä vaatteet ota, pane nurin yllesi ja lue nurinpäin sen loihtu.» Panu menee sakastiin, löytää messukasukan kaapista, pujottaa sen nurin päänsä yli, palaa takaisin kirkkoon ja lukee alttarin edessä nurinpäin Isämeidän rukouksen, jonka oli ensin Rampa-Riitan äidiltä oikein päin oppinut. Sen tehtyään on hänestä kuin olisi hän kiertänyt aseensa vihamiehen kädestä, hän käy yhä rohkeammaksi, potkaisee raamatun alas lattiata pitkin menemään, niin että lehdet kahisevat, ja ruiskuttaa maljan sisällön alttariseinälle.

Jotakin narahtaa, tuulenpuuska tunkee kirkkoon ja sammuttaa kynttilän. Taas narahtaa samalla lailla ja paukahtaa. Se oli kai luukku, joka avautui ja sulkeutui. Yhä pelkää kirkonväki—aikoivat tulla, eivät uskaltaneet!

Mutta vielä on kolmas taika tekemättä.—»Arkku avaa, hammas suusta kaiva, hiustukko palmikosta leikkaa, ne nuoleen kätke, ja sillä kun ammut...»

Kirkon lattian alle kuoriin on papin rouva haudattu. Panu sytyttää uudelleen kynttilän, murtaa auki luukun, joka vie kirkon sillan alle ja laskeutuu sinne. Yksi arkku siellä vain on, ei ole vielä muita kirkon lattian alle haudattu kuin papin rouva, helppo on se löytää. Panulla on kirves mukanaan. Kansi rusahtaa, longistuu ja aukeaa ja valkoinen liina välähtää sen alta.

Mutta samassa putoo lattian luukku alas hänen päänsä päällä, ja kun Panu ojennaiksen sitä auki työntämään, kuulee hän ylhäältä naurun hihitystä ja epäselvää puhetta, eikä luukku liikahta. Jotakin raskaita esineitä romahutellaan luukun päälle, taas hihitellään ja sopotellaan, sitten kuuluu varovia, pois päin sipsuttelevia askelia ja sitten on kaikki taas hiljaa. Loukussa on Panu, umpiloukussa.

* * * * *

Tuvassaan istuu Martinus Olai, Kontolan pappi, pöytänsä päässä kahden tuikkavan talikynttilän ääressä ja kirjoittaa, tuon tuostakin keskeytyen mietteisiinsä ja kynttiläin yli pimeän tuvan perille tuijottaen. Huone on entisellään, karsinapuoli tupaa on yhä sisustettuna niinkuin se oli ollut rouvan eläessä. Mutta itse hän on muuttunut. Hän on kalvennut ja kasvot laihtuneet, korkeaan otsaan on ilmaantunut syvä, leveä ryppy, ja tuuhea, suuri tukka on harventunut ja ikäänkuin kuihtunut ja kuivahtanut. Suuret, avonaiset silmät ovat pienentyneet, syventyneet kuoppiinsa ja ilme niissä käynyt hajamieliseksi. Tuo voimakas, väliin tuima, väliin innostunut katse on laimennut ja ikäänkuin kääntynyt sisään päin.

Hän kirjoittaa kirjettä piispalle lähettääkseen sen markkinamiesten mukana Turkuun menemään. Hän tekee selkoa toimistaan Jumalan valtakunnan levittämiseksi sillä paikalla, johon hänet on kutsuttu.

Hän on jo ennen tehnyt selkoa siitä sodasta, jota on käynyt taikuutta ja velhoutta vastaan. Nyt kertoo hän viimeisestä taistelustaan, jossa hän päävelhon voitti, pakanalliset epäjumalat kukisti, poltti heidän uhrimetsikkönsä ja heidän uhrialttarinsa maahan kaatoi. Pakanat ovat epäjumalistaan julkisesti luopuneet ja kasteen kautta pyhän kirkon helmaan otetuiksi tulleet. Sille sijalle, missä pakanallinen velho ennen asui, rakennetaan nyt rukoushuonetta Herralle. Julkisesti ei nyt missään enää epäjumalia palvella, ja luottamus velhoihin ja tietäjiin horjuu. Joskin vuorten rotkoissa vielä pimeys vallitsee ja sydänmaan saloilla vielä kylmyyttään huokuu jokin jääkylmä, sulamaton, likainen jäätikkö, niin paistaa kukkuloilla jo Herran päivä ja on siellä kevät ja kesä Herrassa. Raskaita ja kovia koettelemuksia oli Herra hänen päällensä pannut kutsuessaan pois hänen rakkaan vaimonsa. Napissut hän oli siitä Herralle, mutta tapahtukoon hänen tahtonsa maassa niinkuin taivaissa. »Herra otti, Herra antoi, kiitetty olkoon Hänen nimensä!»

Hän lopetti kirjeensä ja lukitsi sen. Sen tehtyään nousi hän istuimeltaan ja käveli muutamia kertoja tuvan lattian yli. Kolkko tuuli humisi ulkona ja tärisytti yksinkertaisia ikkunaruujuja. Hajamielisesti katseli hän karsinaan, sai taas niinkuin niin usein ennenkin mieleensä kuvan siitä hetkestä, jolloin hän heidän ensi talvena näin markkinain aikana, vaimonsa täällä järjestäessä Turusta tulleita tavaroita, astui tänne kirkosta ja sai hänen kädestään höyryävän lämpimän juoman. Nyt ei kukaan hänelle lämmintä juomaa tarjoa... Hän oli, tuo vainaja, niin pelännyt, pelännyt silloin ja melkein aina, välistä ollut kärsimätönkin ja moittinut häntä. Ja hänen pelkonsa oli toteutunut. Oliko hän aavistanut loppuaan? Oliko ollut väärin tuoda hänet tänne? Ne kysymykset tulivat usein mieleen, ne olivat hänen jokapäiväisenä seuranaan yksinäisinä hetkinä täällä tuvassa. Ja ne toivat aina toisia tullessaan: Olisiko hän voinut estää sitä, mitä oli tapahtunut? Oliko siihen ollut syynä hänen kovuutensa Rampa-Riittaa kohtaan? Oliko se kosto siitä, ettei ollut pitänyt esirukousta tytön puolesta, jota Anna aina oli niin hartaasti pyytännyt? Mistä syystä hän oikeastaan oli jättänyt sen esirukouksen pitämättä? Siksikö, niinkuin itselleen uskotteli, että se olisi ollut Jumalan kiusaamista, vai siksikö, että tunsu kammaa häntä kohtaan, joka oli apua tietäjältä hakenut? Mutta jos se oli hänen syynsä, miksi oli hänen vaimonsa siitä rangaistu? Miksei häntä itseään? Ehkä rangaistus häntäkin kerran kohtaa?

Ja välistä tapasi hän itsensä pelkäämästä arvaamatonta ja odottamatonta, joutui samaan mielentilaan kuin silloin, kun Reidan kanssa hihti Panulaan ja kun karkasi liekkien keskeltä palavasta saunasta. Hänen vaimonsa oli aina kammonut synkkiä saloja ja niiden peikkoja ja pimeyttä, ja sieltä oli hänen tuhonsa tullutkin. Tulisiko sieltä kerran hänenkin tuhonsa? Olihan Panu vielä elossa; tiesi, minkä puun takana hän väijyi? Ei sen voima ollut kokonaan murtunut eikä sen valta kukistettu niin kauan kuin se vapaana kulki. Palkinto oli hänen päästään luvattu, mutta sen tiesi pastori, ettei kukaan muu kuin hän itse uskaltaisi mieheen käsiksi käydä. Häntä pelättiin vielä täällä kirkon maillakin ja vielä enemmän sydänmailla, pelättiin kostajana ja salaisen tuhon tuottajana, niinkuin Reita oli kertonut. Ruton nuolet luultiin hänen voivan lentämään panna, vihat nostaa, vainot liikkeelle loihtia—ja ehkä hän voikin. Voudillekin oli hän välistä siitä puhunut ja vouldillakin oli omat pelkonsa. Hän kertoi kireistä suhteista valtakuntain välillä. Milloin tahansa saattoi sota syttyä. Täällä rajamailla sen kauhut ensiksi tuntea saataisiin, niinkuin niin usein ennenkin. Ennenkin olivat Karjalan salojen miehet vihollista avustaneet. Tyytymättömyys kyti Korpjärven saloilla Kontolan miesten kaskista, ja Panu oli kyllä ensimmäinen mies yllyttämään. Ei silloin säilyisi kirkot eikä kylät. Siihen ehkä hukkuisi kasteen siunauskin, polkeutuisi

viljeltykin vainio.

Olihan Jumala noidille ja velhoille pahanteon voiman ajakseen antanut, ihmisten oman pahuuden tähden. Välistä hän ne sitoi, välistä päästi valloilleen haaskaamaan kuin sudet lammasmaumassa. Sitä ajatellessa näytti Olaista, kuin ei hän olisi vielä mitään pysyvää saanut aikaan, kuin ei olisi vielä alullakaan. Kastetuitahan ne ovat, kristittyjen nimeä kantavat, mutta kun katsoi heitä silmiin, oli katse kesytön ja arka kuin metsäneläimen. Se katse oli Panun silmissä, sen oli hän huomannut kaikkien näden silmissä, jotka tulivat kastettaviksi, se oli välistä Reidankin silmissä. Sitähän oli hänen vaimonsa niin vavissut. Siinä oli pelkoa ja nöyryyttä, mutta samalla salavihaa ja petosta ja koston väijyvää uhkaa. Saisiko hän sen milloinkaan lähtemään, vai tarvittaisiinko miespolvia ennenkuin oikea usko nuo kasvot kirkastaisi?

Mutta mitä minä hourailen? sanoi hän itselleen. Kaikkihan on niinkuin olla pitääkin, onhan kaikki käynyt paremmin ja pikemmin kuin olin osannut toivoakaan. Huomenna minä taas puhun kirkossa vuoroin voimakkaita sanoja ja vuoroin lempeitä, puhun, neuvon, vakuutan ja vaikutan ja lämmitän; kunnes viimeinenkin routa rinnoista sulaa. Ehkä oli Jumalalla tarkoituksensa, kun otti hänet minulta, ehkä tahtoi katkaista kaikki siteet, että sitä vapaammin hänen valtakuntansa hyväksi voimani pyhittäisin!... Ja tunsin hän nyt taas rinnassaan sen saman voiman, jota oli tuntenut ensi aikoinaan tänne tultuaan ja jota vastaan kaikki pimeyden vehkeet kilpistivät kuin puunuolet teräshaarniskasta. Tunsin sen niin suurena ja vastustamattomana, ettei viha mielessä edes Panuakaan ajatellut. Mitä hän tekisi, jos velhon käsiinsä saisi? Antaisiko häntä maallisen oikeuden käsiin, vai koettaisiko häntä kääntää, taivuttaa hänen mieltään—jos se onnistuisi, suurempi olisi se voitto kuin mikään tähänastinen.

Hän nousi tuoiltaan, jossa oli istunut pimeän tuvan perille tuijottaen, ja aikoi sammuttaa kynttilän. Silloin kuului kiireisiä askelia ulkoa porstuasta, ovi reväistiin auki, ja Jouko huusi sisään:

—Pappi, pappi! Tule pian, pappi!

Hän oli ottanut Joukon pappilaan ja piti häntä kaikenlaisen pienen askareen teossa piian apulaisena. Ensimmäisestä häiriöstään selvittyään ja tultuaan pastorin puheista vakuutetuksi siitä, että käärme oli hänen sisästänsä poissa ja isän umpikirot peruutetut, rauhoittui hän, kävi säyseäksi, hyvántahtoiseksi ja iloiseksi. Usein hän oli päiväkausia poissa, kulki metsässä ansoja panemassa ja ampuikin välistä jonkin linnun, vaikka valitti, että paha kättä vielä vapisuttaa. Saatuaan jostakin päähänsä sen, että paha pappia väijyi, toimitti hän siitä pitäen talonkoiran tehtävää ja teki sen niin tarkkaan, ettei kukaan, olkoon päivällä tai yöllä, päässyt pihaan hänen tietämättään. Öisin hän usein nousi ylös, hiipi ovelle, seisoi siinä kuulostellen ja kierteli huoneita, tutki tarkkaan kaikkia jälkiä ja ulotti usein retkensä aina kirkolle saakka.—Se käski sinut tappaa ... mutta minä sinua vartioin, —kuiskasi hän, kun pappi kysyi, mitä varten hän noin teki.

—Mikä sinun nyt on?—kysyi pastori rauhallisesti ja puhalsi toisen kynttilän sammuksiin, luullen, että jokin joutava taas Joukon mielessä kummitteli. Mutta Joukon kasvot hehkuivat, silmät kiilsivät, ja hän huusi:

—Tule kirkkoon ... se on siellä sillan alla!

—Kuka?

—Se se on ... se on loukussa ... tule katsomaan...

Ja Jouko kertoi katkonaisesti ja hajanaisesti, kuinka hän oli Rampa-Riitan äidin nähnyt pappilan ympärillä hiipivän ja sen jälkiä seurannut ja nähnyt Panun sen majasta lähtevän ja kirkolle päin menevän ja ajatellut sen jotakin paha mieltävää ja juossut kirkolle ja piiloutunut aidan viereen. Se oli kiivennyt ikkunasta sisään ja siellä taikojia tehnyt ja mennyt sillan alle.

—Siellä se on ... tule katsomaan, niin näet!

Usein näki Jouko näkyjä, usein näki varsinkin isänsä ja oli häntä takaa ajavinaan. Mutta Olai päätti kuitenkin seurata häntä. Reita, joka oli toisesta tuvasta kuullut Joukon tulon, liittyi mukaan.

Sakastiin tultuaan näki Olai, että kaappi, jossa messupukua säilytettiin, oli murrettu auki ja vaatteita lattialle heitetty. Jouko ei ollut hourailut eikä näkyjä nähnyt. Hän riensi kirkkoon, ja lyhtynsä valossa näki hän saastutetun lattian ja rippikalkin ja oli kompastua raamattuun, joka revennein lehdin oli käytävän päässä. Mutta Jouko osoitti luukkua ja kuiskasi:

—Tuonne se meni ... tuosta meni alas ... nyt se on umpiloukussa.—Olai teki merkin, käskien häntä vaikenemaan, ja hiipi lähemmä.

Panu ei kuule heidän tuloaan ja koettaa yhä ponnistella ulos päästäkseen. Joka yrityksellä saa hän

luukun vähän raolleen, mutta se putoaa taas samassa takaisin. Luukun päälle kaadetut penkit liukuvat kuitenkin hiljalleen syrjään, ja joka työnnähdyksellä nousee luukku aina hinkan ylemmä. Pappi tekee uudelleen merkin Reidalle ja Joukolle ja lähenee luukkuja. Panu ei vielääkään huomaa mitään ja saa vähitellen kirveensä ponnien raosta ulos. Longistaen sillä rakoa isommaksi pistää hän viimein kätensä ulos. Antaen merkin Reidalle hyppää pappi esiin, tarttuu Panua kalvosiin ja potkaisee jalallaan kirveenvarren sisään, jolloin luukku puristaa ranteet leukainsa väliin, niin että sormet oikenevat.

Panu päästää suustaan äkäisen, ärjäisevän äänen, niinkuin tekee karhu, jota pesäänsä sorkitaan, mutta ei pääse liikahtamaan. Jouko uikahtaa kuin pelästynyt koira ja rientää ulos kirkosta.

Pappi ja Reita sitovat ristiin vankinsa ranteet ja nostavat luukun auki.

—Tule ulos sieltä! komentaa pastori.

Kun Panu on päässyt lattialle seisomaan, kohottaa Olai lyhtynsä hänen silmiensä tasalle, valaisee hetken aikaa hänen kasvojaan, molempain katseet sattuvat yhteen, iskevät tulta kuin kaksi miekan kärkeä... Panun katse livahtaa syrjään, yrittää kerran vielä tehdä vastarintaa, kilpistyy, taipuu maahan eikä enää nouse...

—Olit suurempi tietäjä kuin minä, virkkaa Panu kuin itsekseen.

—Konna, joka et kuolleillekaan rauhaa Anna!—heittää Olai hänen silmilleen ja laskee lyhtynsä maahan.

—Et olisi mitänä mahtanut,—jatkaa Panu,—ellei oma vereni vastaani noussut, oma kiroomani eteeni osunut. Minua oli auttavinaan Lapin noita, sinua auttoi ... en sanoja saanut ... sala-ansan viritti ... itselläni pääni hinnan maksatti...

—Pitkä on kostajan käsi! virkkoi pappi.

—Taattoni kuolemansa kosti! huusi Reita riemuiten ja silmät vahingoniloa liekehtien.

—Jumala kosti! virkkoi pappi nuhdellen.

—Oli jo kirkonhaltija hallussani ... kohta olisi omasikin ollut ... olisi kirkkosi porona palanut, sinä itse laudalla levännyt. Mutta vielä sodat syttynevät, vielä vainot nousevat!

—Pidä tuota! sanoi pappi ja heitti Reidalle nuoran pään, jolla Panun kädet oli sidottu.

Sen tehtyään laskeusi hän sillan alle, nosti varovasti kirstun kannen takaisin sijoilleen, löi kiinni irtautuneet naulat, nousi pois, sulki luukun ja asetti kaadetut penkit paikoilleen. Panu seurasi hänen liikkeitään pälyvin silmin yrittämättäkään paeta. Mutta kun pappi otti kirveen lattialta, jonne oli sen haudasta heittänyt, ja heilautti sitä kädessään, painautui hän kokoon kuin iskua väistäen.

—En sinua tapa, älä pelkää!

—En pelkääkään, vaikka tappanet!—ja Panu oikaisihe niin suoraksi kuin pääsi, hetkellistä heikkouttaan häveten, ja kesti tällä kertaa papin silmänluonnin.

Vaiovin sai Olai vihansa voitetuksi ja vähällä oli, ettei velhon omaa asetta hänen röyhkeään otsaansa upottanut.

—Lähdemme! virkkoi hän Reidalle ja teki Panulle merkin astua edellä.

—Minne viet? kysyi Panu.

—Kaikista pahoista töistäsi palkkaasi saamaan! vastasi pappi ja lisäsi sitten painavasti:

—Turkuun tuomittavaksi ja velhona poltettavaksi.

Oli, niinkuin Panu ei olisi kuullut sitä, niinkuin olisi muuta miettinyt, ja hän virkkoi:

—Yhtä sinulta kysyisin. En sinulle enää mitänä mahda. En taikojasi tiennyt, en sanojasi saanut. Ne tietää tahtoisin. Sano salaiset kolme sanaasi, joihin kironi kilpistyi.

—Älä sano, pappi! Älä sano sanojasi! huudahti Reita hädissään.

Sanoisiko hän sanansa? Mitkä olivat ne sanansa? Hän etsi, mietti, hänen silmissään välähti, hän epäili, sanoisiko—mutta sitten hän virkkoi:

—Salaiset sananiko? Usein ne kuulit, et niitä ymmärtää osannut. Nimeen

Isän, Pojan ja Pyhän Hengen—siinä sanani.

Panu säpsähti, vavahti, loi aran, alistuvan katseen voittajaansa ja seurasi häntä mitään virkkamatta kirkosta.

Ja niin he astuivat pappilaan menevää, tuiskun umpeen pyryttämää tietä, lumessa polviaan myöten kahlaten, Reita edellä nuorasta taluttaen, pappi jäljessä tulta näyttäen ja heidän välissään Panu, Karjalan kuulu tietäjä, musta tukka tuulessa hulmuten ja hartioilla nurin käännetty, hihaton messukasukka.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PANU ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations

concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116,

(801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.